

Tiina-Riitta Lappi

Neuvottelu tilan tulkinnoista

Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja
materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksesta
jyväskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 80

Tiina-Riitta Lappi

Neuvottelu tilan tulkinnoista

Etnologinen tutkimus sosiaalisen
ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksesta
jyväskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Villa Ranan Blomstedtin-salissa
joulukuun 1. päivänä 2007 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities of the University of Jyväskylä,
in the Building Villa Rana, Blomstedt Hall, on December 1, 2007 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2007

Neuvottelu tilan tulkinnoista

Etnologinen tutkimus sosiaalisen
ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksesta
jyväskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 80

Tiina-Riitta Lappi

Neuvottelu tilan tulkinnoista

Etnologinen tutkimus sosiaalisen
ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksesta
jyväskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2007

Editors

Pirjo Korkeakangas

Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Jyväskylä Studies in Humanities

Editorial Board

Editor in Chief Heikki Hanka, Department of Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Petri Karonen, Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Matti Rahkonen, Department of Languages, University of Jyväskylä

Petri Toiviainen, Department of Music, University of Jyväskylä

Minna-Riitta Luukka, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Raimo Salokangas, Department of Communication, University of Jyväskylä

Cover Pictures by Tiina-Riitta Lappi

URN:ISBN:978-951-39-3531-3

ISBN 978-951-39-3531-3 (PDF)

ISBN 978-951-39-3017-2 (nid.)

ISSN 1459-4331

Copyright © 2007, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2007

ABSTRACT

Lappi, Tiina-Riitta

Negotiating urban spatiality. An ethnological study on the interplay of social and material environment in urban narrations on Jyväskylä

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2007, 231 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN 1459-4331; 80)

ISBN 978-951-39-3531-3 (PDF), 978-951-39-3017-2 (nid.)

Diss.

This study examines the relation between social and material environment represented in public and private narrations on Jyväskylä. By exploring the interplay and the tension between urban planning and everyday life, I approach the city and its spatiality simultaneously as a built and a lived space. In addition, this study examines urban ethnology's possibilities of and potential to describe and analyze urban spatiality and everyday life as multiplicity.

Negotiation on urban spatiality refers to my intention of bringing together various ways of representing, experiencing and making sense of urban environment and addressing polyphony as an interpretative possibility.

My research material consists of interviews (41), newspaper articles, letters to the editor, planning documents and their descriptions as well as some writings on urban politics. These texts on urban life and urban environment are considered representations of reality, while at the same time this reality is constructed through exchanging meanings in discourse. This study applies a loose definition of discourse, according to which discourses are understood as lingual acts and uses, e. g. narrations.

In this study space and spatiality are viewed as social constructions. I have conceptualized the difference between the views of town dwellers and the planning/administration by using Henri Lefebvre's tripartite theoretical construction concerning spatial phenomena.

Contradictions are essentially and unavoidably a part of spatiality, if space is understood as socially constructed. As a consequence, it is continuously under negotiation. Experts' and lay persons' interpretations and narrations on urban social and material environment stem from differing intellectual and practical frameworks, but they do not form clear and separate categories. Instead, they bring up various interpretations to be discussed and negotiated for the purpose of creating and molding an urban story, to which everyone can relate to.

Keywords: urban spatiality, everyday life, urban planning, public and private narrations, negotiation, urban ethnology, image, landscape, representations.

Author's address

Tiina-Riitta Lappi
tilappi@campus.jyu.fi

Supervisors

Professor Pirjo Korhakangas
Professor Bo Lönnqvist
Department of History and Ethnology

Reviewers

Professor Kirsi Saarikangas
Christina Institute
University of Helsinki

Doctor of Social Sciences
Anna-Maria Tapaninen
Renvall Institute of Area and Cultural Studies
University of Helsinki

Opponent

Professor Kirsi Saarikangas
Christina Institute
University of Helsinki

ESIPUHE

Tutkimukseni on kuljettanut minua kaupungin kaduilta järvien rannoille, arjen askareista juhlien viettoon, takapihoilta keskustoihin, menneen maailman seesteisistä kesäpäivistä nykypäivän spektaakkeleihin, lasten leikkipuistoista eläkeläisten tapaamispaikkoihin, luonnosta urbaaniin ja taas takaisin. Haluan kiittää kaikkia niitä ihmisiä, jotka ovat kulkeneet kanssani, vieneet ajallisille ja tilallisille retkille, avanneet näkymiä niihin moninaisiin arkielämän ja kaupungin tulkintoihin, joita tutkimuksessani käsittelen.

Tutkimusaihettani en ole mitenkään tietoisesti valinnut. Se on vienyt mukanaan ja pitänyt otteessaan siitä asti, kun etnologian laudaturopintojen alkuvaiheessa, uuden Kuokkalan kaupunginosan keskustassa kulkiessani mietin, millaisena asukkaat kokevat sen ympäristön, jonka suunnittelijat ovat heille antaneet. Emeritus professoria Bo Lönnqvistiä kiitän siitä, että hän kannusti jatkamaan pro gradu -tutkimuksen teemojen edelleen kehittelyä ja viitoitti tietä kaupunkietnologian ja kaupunkitutkimuksen laajalle kentälle.

Professori Pirjo Korkiakangas on ohjannut tutkimustani viisaasti ja suurella sydämellä. Hän on antanut tilaa tutkijan omille oivalluksille ja pohdinnoille, johdatellen kuitenkin aina hienovaraisesti takaisin niiltä harhapoluilta ja sivuteiltä, joille jokainen tutkija aika ajoin eksyy.

Väitöskirjatutkimusta tehdessäni olen ollut tutkijana kahdessa professori Anna-Maria Åströmin johtamassa Suomen Akatemian tutkimusprojektissa. Projektiryhmien tapaamiset ovat olleet sosiaalisesti virkistäviä ja tieteellisesti antoisia ja innostavia. Kiitokset siitä osoitan sekä projektien johtajalle että tutkimusryhmissä mukana olleille tutkijoille.

Kiitän tutkimukseni esitarkastajia professori Kirsi Saarikangasta ja VTT Anna-Maria Tapanista työni viimeistelyyn vaikuttaneista arvokkaista huomioista ja kommentteista.

Kollegani Maarit Knuuttila, Eeva Uusitalo, Minna Mäkinen, Laura Aro, Merja Uotila, Susanna Niiranen, Marja Kokko ja Elina Salminen ovat kommentoineet tutkimustani sen eri vaiheissa ja luoneet innostavan tieteellisen keskustelu-ympäristön. Ennen kaikkea he ovat kuitenkin olleet ystäviä, kannustajia ja rinnalla kulkijoita, mistä olen heille suuresti kiitollinen.

Kiitän Minna Mäkistä väitöskirjan taitosta, Teppo Sintosta käsikirjoituksen viimeistelyvaiheessa saamistani hyödyllisistä kommentteista ja Tuija Modinosta englanninkielisen abstraktin ja yhteenvedon kielentarkastuksesta.

Suomen Akatemian ohella tutkimustani ovat rahoittaneet Jyväskylän yliopisto, Suomen Kulttuurirahaston Aina ja Artturi Heleniuksen rahasto, E. J. Sariolan säätiö, Seurasaarisäätiön Emil ja Lempi Hietasen rahasto, Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitos, Suomalainen Konkordia-liitto sekä Ellen ja Artturi Nyysösen säätiö.

Vanhempieni Eila ja Pekka Lapin sekä siskoni Teija Saaren tukeen ja kannustukseen olen aina voinut luottaa. Siitä heille lämmin kiitos. Arjen sujuvuuden ja tutkimustyön yhteensovittamisessa vanhempieni apu monissa käytännön asioissa on ollut korvaamatonta.

Lapsiani Eelistä ja Ilaria kiitän arjen rikkaudesta, kannustavasta myötäelämisestä ja kärsivällisyydestä erityisesti tutkimuksen viimeistelyvaiheessa. Omistan väitöskirjani heille.

Jyväskylässä Eilan päivänä 30. lokakuuta 2007

Tiina-Riitta Lappi

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

1	KAUPUNKI JA TILALLISUUDEN TULKINNAT.....	9
	Taustaa ja lähtökohtia	9
	Tutkimusongelma.....	11
	Narratiivisuus ja puhunnat	17
	Tieto, tietäminen ja tulkinta	22
	Kaupungin tilallisuus.....	30
	Aineistojen esittely	43
	Tutkimuksen rakenteesta	45
2	ETNOLOGIAA KAUPUNGISSA, KAUPUNKI ETNOLOGIASSA	47
	Maalta kaupunkiin	47
	Yhteisötutkimus perintönä ja esikuvana	49
	Kaupunkilainen kaupungissa - näkökulma muuttuu	57
	Yhteenvetoa kaupunkietnologian kohteen muotoutumisesta	67
	Uusia avauksia	70
3	JULKISTEN PUHUNTOJEN KAUPUNKIKERTOMUS	75
	Keskusta, keskeisyys	78
	Kävelykatu	79
	Kirkkopuisto	90
	Väinönkatu	96
	Kompassi ja Rhododendron	101
	Keskustan kehittäminen	107
	Rajat, reunat, sillat	114
	Jyväsjärven ranta	115
	Lutakko	124
	Tanssisali	131
4	ELETTYJÄ JA ESITETTYJÄ TILALLISUUKSIA	142
	Eletyt tilat ja arkielämä tulkintojen kontekstina	142
	Ekskursioita elettyihin tiloihin	148
	Julkisten puhuntojen ajallisuudesta	163
	Kaupungin materiaalisuudesta	165
	Tekstuaalinen maisema - mielikuvia ja symboleja	168
	Urbaani yhdistämisenä ja erottamisena	174
	Luonto ja urbaani	178
	Metsä	180
	Lähiö - elämää luonnon ja kulttuurin rajavyöhykkeellä?	187

	Ranta kaupungissa	190
	Luonnon ja urbaanin suhteesta	192
5	NEUVOTTELU TILAN TULKINNOISTA	199
	Kaupunki sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön Vuorovaikutussuhteena	199
	Julkiset ja yksityiset puhunnat - neuvottelua tilallisuudesta	200
	Kaupungin ääni: etnologisia tulkintamahdollisuuksia	203
	SUMMARY	206
	LÄHTEET	210
	LIITTEET	230

Roland Barthesia mukaillen kaikki urbaaniin draamaan osallistuvat muovaavat maisemaa kulkiessaan omia reittejään kaupungin kaduilla. Niinpä maiseman lopullista tai edes tyydyttävää tulkintaa ei ole mahdollista saavuttaa.¹

1 KAUPUNKI JA TILALLISUUDEN TULKINNAT

Taustaa ja lähtökohtia

“Kaupunki sellaisena kuin sen historiasta tunnemme, edustaa yhteiskunnan voiman ja sivilisaation keskittymisen korkeinta astetta. Se on paikka, missä monien erilaisten elämänmuotojen hajanaiset säteet yhtyvät polttopisteeksi, saavuttaen näin suuremman sosiaalisen tehon ja merkityksen. Kaupunki on olennaisen yhteiskunnallisen suhteen symboli ja muoto: siellä sijaitsevat temppele, markkinapaikka, tuomioistuin ja yliopisto. Kaupunki tarjoaa sivilisaation edut laajennettuina ja moninkertaisina. Siinä on inhimillinen kokemus saatettu näkyviksi merkeiksi, tunnuksiksi, käytöstavoiksi ja järjestyksen systeemeiksi. Siinä kohtaamme sivilisaation ydinkysymykset. Siinä myös elämän rituaalit tilaisuuden sattuessa muuttuvat täysin differentioituneen ja itsestään tietoisesta yhteiskunnan aktiiviseksi näytelmäksi. -- Kaupunki muodostaa uudelleen taidokkaasti sekä ajan että paikan: rajalinjoissaan ja ääriviivoissaan, vaakasuorissa pinnoissaan ja ulkonevissa huipuissaan, käyttäen hyväkseen tai hyläten luonnon suomia mahdollisuuksia, kaupunki ilmaisee, mikä on kulttuurin ja aikakauden suhde niiden olemassaolon ensimmäisiin perusteisiin. Tuomiokirkko torneineen, avoin puistokatu ja suljettu palatsi - kaikki nämä kertovat tarinansa - eivät ainoastaan erilaisesta mukautumisesta ulkonaisiin olosuhteisiin, vaan myös olennaisesti erilaisista inhimillisen kohtalon käsityksistä. Kaupunki on sekä aineellinen hyödyke yhteiselämää varten että yhteiselämän suotuisissa olosuhteissa kehittyvien kollektiivisten tarkoituksien ja yhteistoimintojen symboli. Itsensä kielen rinnalla se jää ihmistaidon suurimmaksi saavutukseksi.” (Mumford 1949 [1946], 1, 3.)

Edellä oleva historiallisen kaupungin kuvaus Lewis Mumfordin Kaupunkikulttuuri-teoksesta saattaa vaikuttaa varsin ihanteelliselta ja ylevältä, kun sitä ajattelee suhteessa nykyajan länsimaisiin kaupunkeihin. Mumford (1949 [1946], 5) itse suhtautui kriittisesti teollistuneen ajan suurkaupunkien kehitykseen, jon-

¹ Duncan & Duncan 1992, 26.

ka hän näki johtavan sekä sosiaalisen että aineellisen ympäristön hajaannukseen. Kuvaukseen kuitenkin sisältyy jotain käsillä olevan tutkimuksen kannalta keskeistä siksi, että siinä Mumford kiinnittää huomion kaupungin sosiaalisen, kulttuurisen ja fyysisen ympäristön jakamattomaan yhteen kietoutumiseen. Kansatieteellisessä ja etnologisessa² tutkimuksessa on varsin kiitettävästi kiinnitetty huomiota sosiaalisen ympäristön ohella myös materiaaliseen ympäristöön sekä maaseudulla että kaupungissa. Usein nämä inhimillisen elämän ulottuvuudet on kuitenkin esitetty jollain lailla toisistaan erillään. Kaupungin fyysisen ympäristön osalta tutkimus on ollut yleensä enemmän kuvailevaa kuin selittävää tai analysoivaa. Huomio on kohdistunut pääasiassa ympäristön näkyviin piirteisiin ja elementteihin kuten rakennuksiin, niiden sijoitteluun ja käyttöön.

Sen sijaan vähemmän huomiota on kiinnitetty kaupunkiympäristön ja sen paikkojen kokemiseen ja merkitykseen (Virtanen 1994b, 22–23). Tämä näkökulma on kuitenkin vähitellen viime vuosina alkanut nousta etnologisen kaupunkitutkimuksen keskiöön samalla, kun paikan ja tilallisuuden problematiikka yleisemminkin on otettu tutkimuksen kohteeksi (esim. Junkala & Säskilähti 1999; Åström, Korkiakangas & Olsson 2004). Kaupunkiympäristö tai sen paikat ja tilat eivät ole ainoastaan sosiaalisen toiminnan alustoja tai maantieteellisesti rajattuja alueita, vaan monikerroksisia ja -ulotteisia merkityskenttiä. Niinpä nykykaupungin tutkiminen edellyttää monipuolista tilallisuuden problematisointia ja tarkastelua myös etnologisesta näkökulmasta (vrt. esim. Hengartner 1999, 175, 180). *Tässä tutkimuksessa kaupunkia tarkastellaan materiaalisten muotojen ja niihin sitoutuvien merkitysten vuoropuheluna. Näin kaupunkia pyritään lähestymään samanaikaisesti sekä rakennettuna että sosiaalisena ympäristönä.*³

Meillä kaikilla lienee mielikuva tai käsitys siitä, mikä kaupunki on. Nämä mielikuvat muodostuvat yleisellä tasolla usein tilallisesti ja ajallisesti varioivista osasista, jotka rakentuvat sekä omakohtaisten kokemusten että eri lähteistä omaksutun informaation pohjalta. Käsitteellisesti kaupunki tuo yleensä mieleen jonkinlaisen suhteellisen selkeästi rajatun kokonaisuuden. Myös tutkimuksellisesti voidaan tehdä sellaisia, vaikkapa alueellisia tai sosiaalisia rajauksia, joiden kautta kaupunkikohde näyttäytyy varsin harmonisena. Tarkasteltaessa jotain tiettyä kaupunkia lähemmin paljastuu kuitenkin sen moninaisuus ja erityisyys,

² Tutkimuksessa käytän edustamastani tieteenalasta osittain rinnakkain nimityksiä kansatiede ja etnologia. Kansatieteestä puhun erityisesti varhaisempaan kaupunkitutkimukseen viitattaessani. Tieteenhistoriallisesti ymmärrän nimitysten viittaavan kahteen hieman eri tavoin painottuneeseen tutkimusorientaatioon. Kansatiede on varsinkin aiemmin suuntautunut pääasiassa suomalaisen kansanelämän sekä sen sukulaiskansojen vertailevaan tutkimukseen pitkässä historiallisessa perspektiivissä. Etnologialla puolestaan on selkeämpi yhteys keskieurooppalaiseen tutkimustraditioon ja se, historiallista ulottuvuutta unohtamatta, hakee tutkimuskohteensa, lähtökohtansa ja tematiikkansa myös nykyajasta (terminologiasta esim. Lönnqvist 1999, 13–23).

³ Olen aloittanut väitöskirjatutkimukseni Anna-Maria Åströmin johtamassa ja Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimusprojektissa "Towndwellers and Their Places", joka käynnistyi vuonna 1998. Projekti kuului Suomen Akatemian kaupunkitutkimusohjelmaan. Olen ollut mukana myös toisessa Anna-Maria Åströmin johtamassa, SA:n rahoittamassa tutkimushankkeessa "Tradition and Modernity in Finnish Cities", joka käynnistyi vuonna 2003.

jonka rajaaminen hallittavaksi kokonaisuudeksi tai selittäminen tyhjentävästi on lähes mahdotonta (vrt. esim. Haarni & Karvinen 1994). Kulttuurisesti suuntautuneessa kaupunkitutkimuksessa huomio kohdistuu erityisesti kaupungin jatkuvasti lisääntyvään kompleksisuuteen sekä urbaanien elämäntapojen monimuotoisuuden ja erilaistumisen problematiikkaan (Hengartner et al. 2000, 3). Kaupunkia ei voi määritellä niin, että sen moninaisuus olisi täydellisesti tavoitettavissa. Todellisuudessa, miten se sitten ymmärretäänkin, kaupunki näyttäytyy aina vain erilaisina fragmentteina.

Etnologiselle tutkimukselle kaupunki on ollut kohde, jota lähestyttäessä ongelmaksi on usein näyttänyt muodostuvan juuri kaupungin tavoittamattomuus.⁴ Useissa tutkimuksissa on nostettu esiin kysymys siitä, kuinka kaupunkia ja sen moninaisuutta tulisi ja voisi etnologisesti lähestyä, mutta vastausten löytäminen on osoittautunut vaikeaksi. Sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön vuorovaikutuksen problematiikkaa etnologiatieteissä ja yleisesti kaupunkitutkimuksessa olen aiemmin sivunnut Jyväskylän Kuokkalaan sijoittuvassa taupaustutkimuksessa (Lappi 1997). Siinä selvitin uuden asuinalueen asukkaiden kokemuksia ja käsityksiä asuinympäristöstään. Toiseksi tarkastelin asukasnäkökulman suhdetta suunnittelijoiden näkemyksiin ja visioihin tulevan alueen luonteesta ja käytöstä mielikuvan ja ympäristösuhteen käsitteiden kautta. Tutkimus nosti esiin kysymyksiä siitä, kuinka ihmiset kaupungissa ovat vuorovaikutuksessa sosiaalisen ja fyysisen ympäristönsä kanssa. Samalla se johdatti miettimään laajemmin sitä, kuinka kaupunki asettuu etnologisen tutkimuksen kohteeksi ja kontekstiksi. Niinpä edelleen myös tämän tutkimuksen yhtenä lähökohtana on kysymys siitä, kuinka kaupungin fragmentaarisuutta voisi etnologisesti lähestyä (vrt. Tapaninen 1997, 117). Toinen keskeinen kysymys kohdistuu siihen, millaista tietoa kaupungista etnologinen tutkimus voi käyttää ja tuottaa.

Tutkimusongelma

Kaupunkia ei voi hallita kokonaisuutena. Siksi siitä on valittava joitain osia tutkimuksen kohteeksi. Osilla en viittaa niinkään mihinkään konkreettiseen, esimerkiksi fyysiseen alueeseen, vaan niihin näkökulmiin, joista kaupunkia lähestytään. Tässä tutkimuksessa tarkastelen kaupunkikohdetta sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön vuorovaikutussuhteena, jota kutsun kaupungin tilallisuudeksi. Tarkemmin rajattuna tutkimus käsittelee kaupunkilaisten arkielämän suhteutumista niihin kaupungin paikkoihin ja tiloihin, joita kaupunkisuunnittelun ja -politiikan avulla määritellään, tuotetaan ja muutetaan. Kaupunkia lähestytyn siis yhtä aikaa sekä rakennettuna ja materiaalisena että sosiaalisena ja elettyinä tilana.

⁴ Suomalaisen kaupunkikansatieteen ja etnologisen kaupunkitutkimuksen muotoutumista ja kehittymistä käsitellään tarkemmin tutkimuksen toisessa luvussa.

Tutkimuksen kohteena ei ole ensisijaisesti konkreettinen fyysinen ympäristö, vaan *ihmisen ja hänen ympäristönsä välisestä suhteesta puhunnoissa tuotetut varioivat käsitykset ja tulkinnat*. Tärkeää on huomata se, että eri toimijoiden tulkinnat eivät synny materiaalisesta tai sosiaalisesta todellisuudesta erillisinä tai irrallisina. Materiaalisten olosuhteiden ja puhuntojen suhde on aina problemaattinen. Sen voisi kuitenkin nähdä niin, että ”todellinen maailma” antaa aineksia todellisuuskuvauksille eli representaatioille, joista sitten tulee sosiaalisen rakentumisen kohteita kielen ja puhunnan kautta (Beauregard 1993a, 36). Tulkintojen analyysin kautta selvitän sitä, *millaisen tiedon pohjalta tulkintoja tuotetaan ja toisaalta sitä, millaista tietoa kaupungista ja sen tilallisuudesta erilaiset tulkinnat tuottavat*. Toinen keskeinen kysymys nousee etnologiatieteen suhteesta kaupunkiin tutkimuskohteena ja tutkimusympäristönä, mitä käsittelen tarkemmin luvussa ”Etnologiaa kaupungissa, kaupunki etnologiassa”.

Nostan lähempään tarkasteluun eräitä kaupungin katsomisen/näkemisen positioita ja pohdin niiden suhdetta sekä kaupunkiin ilmiönä että erilaisten positioiden suhdetta toisiinsa. Julkiset kertomukset ja arkielämän kertomukset kiinnittyvät lähtökohtaisesti keskenään erilaisiin tulkinnallisiin viitekehyksiin. Julkinen kaupunkipuhunta on vahvasti suunnitteluorientoitunutta ja asiantuntijatietoon sitoutuvaa. Arkielämän puhunnat puolestaan nousevat arkitiedon, kokemuksellisuuden ja eletyn tilallisuuden kontekstista. Neuvottelu tilan tulkinnoista viittaa pyrkimykseeni saattaa tutkimuksessa erilaiset puhunnat ja tilallisuuden tulkinnat keskinäiseen vuoropuheluun.

Tutkimus sijoittuu keskisuureen suomalaiseen kaupunkiin, Jyväskylään, jossa asukkaita on noin 84 000. Kyseessä on nykyajan todellisuuteen kohdistuva tapaustutkimus, jolle ominaista on se, että rajat ilmiöiden ja niiden kontekstien välillä ovat usein epäselviä. Huomio kiinnittyy ennen kaikkea siihen, mitä erityistä yksittäisestä tapauksesta on opittavissa. Erityisyyden ohella tutkija etsii tapauksesta myös yleisiä piirteitä samoin kuin yhtymäkohtia laajempiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja prosesseihin, mutta tästä huolimatta kunkin tapaustutkimuksen lopputulos on aina ainutkertainen (vrt. Stake 1994; Yin 1989; Eriksen 2004, 320–325). Etnologisten kaupunkitutkimusten lisäksi olen hahmotellut tämän tutkimuksen näkökulmaa ja varsinkin tilallisuuden problematiikkaa tekemällä ekskursioita niin kulttuuriantropologiaan, humanistiseen maantieteeseen, yhteiskuntatieteisiin kuin taidehistoriaan. Näin olen hakenut yleensä etnologian ja erityisesti tämän tutkimuksen paikkaa kaupunkitutkimuksen kentässä.

Arkielämän käsite on keskeinen tarkasteltaessa kaupunkia ja kaupunkilaista elämäntapaa kulttuurisesta näkökulmasta (vrt. Sääskilahti 1999a, 15–17). Käsite viittaa kulttuurin ymmärtämiseen tavallisuutena; jonain sellaisena, jota me kaikki teemme ja johon otamme osaa. Arkielämän tutkimuksessa huomio kohdistuu niihin jokapäiväisiin prosesseihin, joiden avulla luomme merkityksiä ja järjestämme maailmaa. (Greverus 1987, 97–101; Mackay 1997, 6; Sääskilahti 1999c, 152.) Jokainen elää jonkinlaisessa maailmassa, josta hänellä on hallussaan tietoa. Elämisen kautta saavutettua tietoa voidaan kutsua arkitiedoksi ja elämissä maailmaa arkielämäksi. Arkielämää ei välttämättä ajatella miksiäkään erityiseksi, koska se yksinkertaisesti muodostaa sen todellisuuden, jossa päivittäin elämme. Näin se voi tuntua jopa banaalilta, rutiinien ja rituaalien mekaaniselta

toistolta. Läheisyytensä ja itsestänselvyytensä vuoksi sen tavoittaminen on usein hankalaa ja siksi sen tavoittamiseen tarvitaan asennetta, jolla voi vieraannuttaa itsensä oman kulttuurin arkipäivän näennäisistä itsestänselvyyksistä. (Sääskilahti 1999c, 153–154.)

Urbaani ymmärretään yleensä kaupungin, kaupunkilaisuuden tai kaupunkimaisuuden erityiseksi ominaisuudeksi ja ilmentymäksi. Siitä on kuitenkin lähes mahdotonta esittää mitään pitävää tai yleistä määritelmää, jonka avulla kaikki kaupungit voitaisiin saattaa yhteismitallisen ja yleistettävän tarkastelun kohteeksi. Sen sijaan urbaanin voi ymmärtää ilmentävän ajallista ja tilallista erityisyyttä (Franzén 1992, 20, 36–42). Se artikuloi kulloisenkin yhteiskunnallisen tilanteen ja sen tuottamien tilallisten järjestysten suhdetta, joiden yhtymäkohtaan tai rajapinnalle kaupungin arkielämän voi ajatella sijoittuvan (Franzén 1992, 20, 36–42). Tästä johtuen kiinnostuksen kohteeksi nousevat kaikki ne mahdolliset ja erityiset merkitykset, kaupunkikulttuurin rakentumisen, tulkinnan ja jatkuvuuden prosessit, jotka erottavat kaupungit toisistaan. Kaupunkeja ja kaupunkikulttuuria tulisikin tarkastella niin, että kiinnitettäisiin enemmän huomiota juuri kaupunkilaisten arkielämään ja arjessa tapahtuviin muutoksiin. (Savage & Warde 1993, 2,122.) Tilalla puolestaan on aina oma vaikutuksensa siihen, kuinka arkielämä ja kaupunkilaisten elämismaailma muotoutuu ja järjestyy. Usein tämä näkökulma on jäänyt vaille erityisempää huomiota tai sitä on pidetty jollain tavoin liian itsestään selvänä esimerkiksi sosiologisissa ja historiallisissa kaupunki- ja arkielämää käsittelevissä tutkimuksissa. (Franzén 1992, 39.)

Kaupunkitutkijat Ash Amin ja Nigel Thrift määrittelevät arkielämän niin, että sitä on kaikki se, mikä jää kaupungin erilaisten vakiintuneiden järjestysten ja strukturoitujen toimintojen ulkopuolelle. Tällä he eivät kuitenkaan tarkoita, että se olisi merkitykseltään vähäistä. Päinvastoin, arkielämä täyttää näiden erikoistuneiden järjestysten ja järjestelmien väliset aukot muodostaen erilaisten suhteiden kokonaisuuden, jossa inhimillinen elämä saa muotonsa. Arkielämä on kaikkien toimintojen ja niihin sisältyvien ristiriitaisuuksien ja erilaisuuksien kohtaamispaikka, kiinnike ja perusta muodostaen olemassa olevasta kokonaisuuden, joka kuitenkin aina näyttäytyy osittaisena ja epätäydellisenä. (Amin & Thrift 2002, 47; myös Berger & Luckmann 1995, 29.) Arkielämän luonteesta johtuen arkitietoon kiinnittyvissä yksityisissä puhunnoissa nousee esiin sellaisia kaupungin tilallisuuden tulkintoja, jotka julkisissa puhunnoissa jäävät piiloon tai vaille huomiota. Asettaessani tutkimuksessa arkielämän puhunnat rinnakkain ja vuorovaikutukseen suunnittelun puhuntojen kanssa, haluan nostaa esiin kaupungin moniäänisyyden sekä tulkinnallisena mahdollisuutena että kaupungin tilallisuuden esittämisen ja merkityksellistämisen strategiana. Tätä kutsun neuvotteluksi tilan tulkinnoista.

Kaupunkisuunnittelun tehtävänä on luoda ja tuottaa kaupunkitilaa, jota kaupunkilaiset puolestaan käyttävät ja muokkaavat arkielämän toiminnassaan. Suunnittelu kohdistuu konkreettisesti kaupungin fyysiseen ympäristöön ja ajallisesti lähinnä tulevaisuuteen. Se on varsin monimuotoinen ilmiö ja käsitteenkin monella tavalla määriteltävissä (esim. Jauhiainen 1995, 38–40). Kaupunkitutkija Peter Hall (1992a, 1) esittää kolme näkökulmaa suunnittelun määritte-

lyyn. Ensinnä se voidaan ymmärtää koostuvaksi niistä suunnittelutoiminnoista, joita käytetään jonain tiettyinä aikana. Asiaa lähestytään tällöin ensisijaisesti käytännön kautta. Toiseksi suunnittelu voidaan ajatella usean tieteenalan synteesinä ja soveltavana tieteenä. Kolmannessa määritelmässä suunnittelu käsitellään ideologiaksi, visioksi tai uskomusten summaksi. Suunnittelun määritelmistä riippumatta nykyinen kaupunkisuunnittelu on ennen kaikkea kaupankäyntiä, neuvottelua ja kompromissien tekoa niukkojen ympäristön resurssien ja erilaisten maankäytön kehittämisen intressien välillä (Jauhaisen 1995, 40 mukaan Adams 1994, 2).

Tila on kaupungissa rajallinen resurssi. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Jokaisessa suunnittelutehtävässä kuvastuu yleensä jonkinlainen käsitys niistä ihmisistä, jotka suunniteltuja tiloja tulevat käyttämään (Lilja 1995, 5; Tuovinen 1985, 17). Suunnitteluun sisäänrakennettu ihmiskäsitys esitetään usein paikkoihin liitettyinä kuviteltuina identiteetteinä, joiden kautta määritellään kaupunkia ja sen eri paikkoja sekä paikkojen erilaisuutta ja jopa eriarvoisuutta kaupungin paikkojen hierarkiassa. Elisabeth Liljan mukaan kuvitellut identiteetit konstruoidaan yleensä niin, että ne eivät huomioi kaupungin historiallista kerrostuneisuutta. Suunnittelun ihmiskäsitys voi olla joko ääneen lausuttu tai vain impliittisesti läsnä, mutta sen olemassaolo jollain tavoin on edellytyksenä suunnittelutyölle. Tämä avaa mahdollisuuden lähestyä myös suunnittelua sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutussuhteen näkökulmasta.

Vuosituhanen vaihteessa kaupungit ovat tilanteessa, jossa korttelikaupungin ja funktionaalisen kaupungin tilat ja paikat ovat jatkuvassa muutoksen ja hajoamisen prosessissa. Nykyistä kaupunkirakennetta voisi luonnehtia funktionaaliseksi megakaupungiksi, jossa kulutuksen paikat (esimerkiksi automarketit ja niiden ympäristöön keskittyvät muut toiminnot) ohjaavat kaupungin kehitystä ja muutosta. Tämä kehitys on johtanut perinteisen kaupunkirakenteen⁵ hajoamiseen tai ainakin hajaantumiseen ja samalla myös kaupunkilaisen elämäntavan ja kaupunkikulttuurin muuttumiseen. Kaupunkitutkijat Robert A. Beauregard ja Anne Haila (1997) suhtautuvat kuitenkin kriittisesti monien kaupunkitutkimuksen teoreetikkojen käsitykseen, että modernin kaupungin tilalle olisi syntynyt uusi, postmoderni kaupunki⁶. Kyse on huomattavasti monimutkaisemmasta uuden ja vanhan yhteen kietoutumisesta, jatkuvuuden ja muutoksen vuorovaikutuksesta.

Nykyaikainen kaupunki ei koskaan ole valmis eikä täysin vapaa edeltäjistään. Beauregardin ja Hailan (1997) mukaan historiallinen kestävyys ja aina läsnä oleva kaupungin epätäydellisyys ovat seurausta menneiden ja nykyisten vaikutteiden päällekkäisyydestä ja samanaikaisuudesta. Jatkuvuuden ja muutoksen prosesseista ja vuorovaikutuksesta on kyse myös yksilöiden ja ryhmien jättäessä jälkensä kaupunkiin kokemustensa, toiveidensa, kaipaustensa, menestystensä, epäonnistumistensa ja kulttuuriensa myötä. Nämä elämisen jäljet heijastuvat sitten takaisin vaikuttaen sekä näihin yksilöihin ja ryhmiin että uusiin tulokkaisiin, jotka puolestaan taas tekevät omat tulkintansa kaupungista. (Tangherlini 1999, 103.)

Perinteisen kaupunkirakenteen hajoaminen ei tarkoita sitä, että kaupunki kokonaisuudessaan muuttuisi toiseksi kuin aiemmin, vaan se on sekä materiaalisesti, funktionaalisesti että mentaalisesti ajallisesti kerrostunut. Myös kaupunkilaisten elämäntapa tai paremminkin monet erilaiset kaupunkilaisuudet ovat ajallisesti kerrostuneita. Tällä tarkoitan sitä, että kaupunkilaiset elävät arkeaan historiallisesti eriaikaisissa kaupungeissa tai paikoissa yhden kaupungin sisällä. Kokemuksen tasolla eriaikaiset kaupungit limittyvät kaupunkilaisten arjessa ja elämäntavoissa sekä kaupunkia koskevissa käsityksissä ja tulkinnoissa. Yksityisissä puhunnoissa kaupunkiympäristön ajallisuus näyttäytyy esimerkiksi pu-

⁵ 'Perinteisellä kaupunkirakenteella' viitataan tässä tilanteeseen, jossa kaupungilla on selkeästi yksi hallitseva keskusta, johon sekä hallinto että liike-elämä ovat keskittyneet.

⁶ David Harveyn (1989, 66) mukaan postmoderni kaupunkikehityksen kontekstissa ilmentää katkosta suhteessa modernistiseen ajatteluun, jossa suunnittelun (planning) ja kehityksen tavoitteena on pidetty laajamittakaavaisten, koko kaupunkia käsittävien, teknologisesti rationaalisten ja tehokkaiden suunnitelmien luomista. Postmodernismi vaalii käsitystä, jossa urbaani ymmärretään väistämättä fragmentaarisenä. Se nähdään menneiden muotojen päällekkäisyydestä ja nykyisistä käytännöistä muotoutuvana 'kollaasina'. Siksi kaupunkisuunnittelu (design) pyrkii olemaan sensitiivinen kansanomaisten traditioiden, paikallisten historioiden sekä erityisten halujen, tarpeiden ja fantasioiden suhteen. Myös postmodernismin tilakäsitys poikkeaa modernistisesta siinä, että tilaa muokataan lähinnä esteettisten päämäärien ja periaatteiden mukaisesti ilman että niihin sisältyy mitään erityisiä sosiaalisia tai yhteiskunnallisia tavoitteita.

heena jostain sellaisesta, mitä materiaalisena ei enää ole olemassa. Fyysisen ympäristön muutosten kautta viitataan yleensä myös jonkinlaisiin sosiaalisiin ja toiminnallisiin muutoksiin, kaupunkiin nimenomaan elettyinä tilana. Kaupunkisuunnittelun voi ajatella aina tähtäävän tulevaisuuteen, mutta siinäkin taustalla vaikuttavat erilaiset historialliset tapahtumat ja kehityskulut. Eri aikoina suunnittelu on hyödyntänyt historiaa eri tavoin painottaen joitain seikkoja ja unohtaen toiset. Julkisissa puhunnoissa ajallisuus näyttäytyy usein niin, että historiasta haetaan perusteluita uudistusten ja muutosten välttämättömyydelle.

Tämän tutkimuksen ajallinen lähtökohta on kaupungin nykyisyydessä. Etnologinen lähestymistapa ei silti koskaan ole irrallaan menneestä tai historiasta. En tarkastele ajallisuutta tai kaupunkia historiallisessa perspektiivissä kronologisena jatkumona tai esimerkiksi joidenkin suurten muutosten tai yhteiskunnallisten kehityskulkujen kautta. Sen sijaan tutkimuksen ajallinen ulottuvuus nousee aineistosta ja puhunnoissa tuotetuista tulkinnoista. Niiden kautta hahmotan kaupungin historiallisuutta ja ajallisuuden tulkintaa osana kaupunkielämää. Ajallisuus näyttäytyy myös tutkimuksen tematiikassa esimerkiksi siten, että suunnittelu tähtää aina tulevaisuuteen ja kokemuksellisuus puolestaan sitoutuu menneeseen. Etnologisessa tutkimuksessa historiallinen näkökulma voi toimia analyttisenä apuvälineenä, joka kyseenalaistaa nykyisyyttä ja avaa uusia mahdollisuuksia kulttuuristen ilmiöiden ja prosessien ymmärtämiseksi (Löfgren 2001, 181). Kun kaupunkia tarkastellaan muutoksen ja jatkuvuuden, sekä niiden vuorovaikutuksen että jännitteiden kautta, voivat kaupunki, kaupunkikulttuuri ja urbaanin elämisen tavat ja muodot näyttäytyä aiempaa monipuolisemmin etnologisen tutkimuksen kohteena.

Kaupunkikulttuurista käytyä keskustelua ovat usein ohjanneet vastakainasettelut, joiden kautta kaupunkia on tarkasteltu (esim. Wirth 1938; Redfield 1941; Short 1991). Tällaisia dikotomioita ovat olleet esimerkiksi kaupunki-maaseutu, urbaani-ruraali tai suurkaupunki-pienyhteisö, jotka on ymmärretty ikään kuin toisensa poissulkevinä tai toistensa negaatioina sekä tilallisesti että sosiaalisesti. Vastaavat dikotomiat löytyvät monesti myös kaupunkisuunnittelun ideologioista ja niiden historiaa käsittelevistä kirjoituksista (esim. Hall 1988). Oman aikansa kaupunkisuunnittelua kriittisesti tarkastelevassa teoksessa *The Death and Life of Great American Cities* (1961) Jane Jacobs painottaa sitä, että kaupungit (towns) ja lähiöt ovat täysin suurkaupungeista (cities) poikkeavia kokonaisuuksia. Siksi pyrkimys ymmärtää pienempien kaupunkien toimintaa vertaamalla niitä suoraan suurkaupunkeihin tai päinvastoin johtaa Jacobsin mukaan vain entistä suurempaan hämmennykseen ja epäselvyyteen.

Käsitteenä kaupunkikulttuuri yleensä liitetään juuri suurkaupunkeihin, joissa sen katsotaan olevan jollain tavoin oikeampaa tai syvempää kuin pienemmissä kaupungeissa. Suurkaupunkikulttuurin voisi ehkä ymmärtää Åke Daunin (1974, 237) tavoin ennen kaikkea analyttiseksi käsitteeksi, joka painottaa tiettyjä ilmiöitä, mutta sivuuttaa toiset. Käsite ilmentää näkökulmaa, aspektia, erityistä tapaa tarkastella sitä kokonaisuutta, jota nimitetään suurkaupungiksi. Siihen sisältyy kuitenkin rajoite, joka Daunin mielestä ei empiirisesti tarkasteltuna ole oikeudenmukainen. Puhe suurkaupunkikulttuurista viittaa siihen, että suurkaupungeissa se on nähtävissä kaikkein selvimmin ja laajimmin,

mutta suurkaupunkikulttuurin ilmentymiä ja piirteitä on löydettävissä myös pienemmistä kaupungeista, joissa niiden intensiteetti ja ulottuvuus vaihtelee. (Daun 1974, 237; vrt. Kokot 2000, 199.) Åke Daunin esittämä näkökulma suurkaupunkikulttuuriin perustelee osittain sitä valintaa, että tarkastelen Jyväskylää nimenomaan kaupunkina ja urbaanina ympäristönä. Toinen keskeinen perustelu tälle valinnalle ja sitä kautta myös urbaanin problematisoinnille on julkisissa puhunnoissa vahvasti esiin nouseva pyrkimys kehittää kaupunkia sekä materiaalisesti että toiminnallisesti entistä urbaanimmaksi ympäristöksi.

Kaupunkitutkimuksen keskiössä länsimaissa ovat olleet pääasiassa suurkaupungit, joiden rinnastaminen Jyväskylän tapaiseen, keskisuureen suomalaiseen kaupunkiin, on mahdotonta. Kuitenkin globaalistuvassa maailmassa myös pienemmät kaupungit pyrkivät ottamaan esimerkkiä suurkaupungeista⁷ ja niiden kehittämistä, kun kilpailu asukkaista, yrittäjistä ja sijoittajista kovenee jatkuvasti. Siksi on ollut välttämätöntä miettiä sitä, mistä löytyvät mahdolliset yhtymäkohdat suurkaupunkikulttuuriin ja sen ilmiöihin ja miten tutkimuksissa käytetyt näkökulmat ovat hyödynnettävissä tässä tutkimuksessa. Hedelmällistä olisikin ehkä pohtia sitä, millaisia suurkaupunkikulttuurin piirteitä ja ilmiöitä tutkimuksen kohteena olevissa puhunnoissa esiintyy samoin kuin sitä, miten esimerkiksi edellä mainittuja dikotomisia asetelmia tulkinnoissa tuotetaan.

Toisaalta kyse on siitä, mitä erityistä kaupunkikulttuurista ja sen luonteesta on opittavissa ja ymmärrettävissä, kun tutkimuskohteena on pienempi kaupunki. Tätä erityisyyttä lähestyn esimerkiksi luonnon ja urbaanin välisen suhteen näkökulmasta, tarkastelemalla kaupunkiluonnon merkityksellistymistä julkisissa ja yksityisissä puhunnoissa. Varsinkin tutkimuksellisessa mielessä on huomioitava se, että nykyaikana ei välttämättä ole enää perusteita sellaiselle ajattelulle, jossa urbaania kulttuuria ja elämäntapaa tarkastellaan suhteessa ruuraaliin tai sille vastakkaisena. Kaupungin ja maaseudun perinteisen vastakkainasettelun sijaan on pyrittävä löytämään uusia käsitteitä ja näkökulmia, joiden avulla on paremmin mahdollista ymmärtää sitä, mitä nykyajan kaupungeissa tapahtuu (vrt. Österberg 2000, 27–28). Urbaani yhdistämisenä ja erottamisena avaa näkökulman siihen, miten urbaania määritellään aina suhteessa johonkin – muutokseen, ei-urbaaniin, luontoon, periferiseen, käsityksiin yhteisöllisyydestä, kaupungin materiaaliin muotoihin ja tilallisiin järjestyksiin.

Narratiivisuus ja puhunnat

Yksityisten ja julkisten puhuntojen kautta lähestyn sekä arkielämän että suunnittelun tapoja tuottaa ja käyttää erilaisia tulkintoja kaupungista ja kaupunkiympäristöstä. Tutkimuksessa kieli ja kielenkäyttö ymmärretään luonteeltaan merkityksiä tuottavaksi käytännöksi (Lehtonen 1996, 16). Ihmiset merkityksellistävät maailmaansa tuottamalla siitä kertomuksia, joihin liitetään tietoa, kokemuksia ja tunteita, jotka sitten puolestaan kertomalla välittyvät toisille ihmi-

⁷ Suurkaupunkien tutkimusteemoista esim. Kasvio 1996.

sille (Lehtonen 1996, 16). Narratiivit ovat representaatioita ja siksi ne edellyttävät tulkintaa. Inhimilliset toimijat ja heidän mielikuvituksensa määrittävät sen, mitä yksilöllisiin puhuntoihin sisällytetään ja mitä jätetään pois samoin kuin sen, miten niiden juonet rakentuvat ja mitä niiden oletetaan merkitsevän. (Johnstone 1990, 100; Riessmann 1993, 2.)

Kerronnallisuus edellyttää ainakin seuraavien ehtojen täyttymistä. Ensiksi puhujan on valittava ja selitettävä menneen ajan tapahtumia, joiksi voidaan ymmärtää laajasti kaikenlaiset jo tapahtuneet sattumukset ja tilanteet. On tärkeä panna merkille, että jonkin tapahtuman valinta narratiivisen huomion kohteeksi tavallaan luo ja objektivoi kyseisen toiminnan tai tilanteen. Toiseksi puhuja muuttaa tai kääntää menneen tapahtumat kerronnallisiksi elementeiksi antamalla narratiiville jonkinlaisen rakenteen ja merkityksellisen erityisyyden. Tämä tarkoittaa sitä, että tarina tai kertomus kontekstualisoidaan juonen, tapahtumapaikan ja toimijoiden karakterisoinnin avulla. Kolmanneksi narratiivit järjestyvät aina ajallisesti jollain tavalla tai niin, että niissä kuvattavat tapahtumat selittävät erilaisia syy-seuraus -suhteita. (Maines & Bridger 1992, 2.)

Tutkimuksen aineisto koostuu erilaisista kaupunkielämää ja kaupungin rakennettua ympäristöä käsittelevistä teksteistä, jotka ymmärretään paitsi todellisuutta kuvaavina myös ennen kaikkea sitä tuottavina ja merkityksiä luovina käytäntöinä (vrt. Barnes & Duncan 1992, 5). Tekstit eivät ole rakenteellisesti tai muodoltaan yhtenäisiä, mutta niitä voidaan tarkastella suhteessa diskurssin käsitteeseen. Peter Hall (1992b, 291) määrittelee diskurssin ryhmäksi lausumia, jotka tarjoavat kielen sitä varten, että voitaisiin puhua tietynalaisesta jotakin asiaa koskevasta tiedosta, toisin sanoen representoida tätä tietoa. Kun lausumia jostain aiheesta esitetään erityisen aiheen sisällä, diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen jollakin tietyllä tavalla. Se myös rajoittaa muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää. Diskurssit eivät itsessään ole välttämättä tekstuaalisia, mutta ne ovat (ainakin osittain) jäljitettävissä ja konstruoitavissa erilaisten tekstien kautta.

Tekstit toimivat välineenä, jonka kautta diskursiivista tietoa kierrätetään, vahvistetaan tai vaiennetaan (O'Sullivan et al. 1994, 94). On tärkeä huomata, Hall (1992b, 291) toteaa, että diskurssit eivät perustu erotteluun ajattelun ja toiminnan tai kielen ja käytännön välillä. Näin ollen huomio ei kohdistu yksinomaan siihen, mitä diskursiivisesti tuotetaan, vaan tutkimuksen kohteeksi tulisi ottaa myös kielellisen vuorovaikutuksen prosessit eli ne tilanteet ja kontekstit, joissa diskurssit muotoutuvat (Finnegan 1992, 14–15). Diskurssit ovat jatkuvasti neuvottelujen, haasteiden ja muutosten kohteena ja siksi myös niiden rajat ovat muuttuvia (Barnes & Duncan 1992, 8). Diskurssin käsitteellä en viittaa ensisijaisesti tiettyihin säädeltyihin merkityssuhteisiin tai -järjestelmiin (vrt. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 27) enkä näin ollen suoraan diskurssianalyttiseen tapaan käyttää diskurssin käsitettä. Ymmärrän diskurssin (suhteessa tutkimusaineiston käsittelyyn ja analyysiin) väljemmin määriteltynä kielelliseksi tapahtumiseksi, joka on ajallista ja katoavaista. Tekstillä tarkoitan kirjoittamalla kiinnitettyä diskurssia (vrt. Ricoeur 1991, 106). Teksteillä on ajallinen pysyvyys, mutta niiden tilanteisuudesta katoaa aina jotain inskription eli kirjoittamalla kiinnittämisen myötä. Tutkimusaineistoa, eri mitallisia tekstejä, tarkastelen diskurssin

väljempään määritelmään ja kielelliseen tapahtumiseen viitaten kielenkäyttönä eli puhuntana.⁸

Yksityisiksi puhunnoiksi kutsun tässä tutkimuksessa sellaisia tekstejä, joissa lähtökohtana on yksilön, yhden kaupunkilaisen, näkemys kaupunkitodellisuudesta. Puhunnan yksityisyys tai yksilöllisyys ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei siihen sisältyisi myös kollektiivisia käsityksiä tai yhtymäkohtia muihin yksityisiin puhuntoihin. Yhteistä ja samalla ominaista näille puhunnoille on ajan, paikan ja kertojan erityisyys; kertojan omakohtainen ja yksilöllinen kokemus kaupungista. Kertoessaan ihmiset usein konstruoivat menneitä tapahtumia ja toimintoja vahvistaakseen omaa identiteettiään ja rakentaakseen omia elämiään (Riessmann 1993, 2; Rapport 1997, 43–44). Kertomalla ja kuuntelemalla tarinoita ihmiset myös sijoittavat itseään ja omaa elämänsä kaupunkiympäristöön, niin sosiaaliseen kuin fyysiseenkin. Kaupungista tehtyjä havaintoja ja niihin liittyviä käsityksiä voi ajatella ikään kuin narratiivisina ”murusina”, jotka omalta osaltaan auttavat ymmärtämään ympäröivää maailmaa. (Adams 1999, 180.) Arkielämän käsite liittyy tähän keskeisesti siksi, että kaupungin sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön suhdetta tulkitaan yksityisissä puhunnoissa yleensä nimenomaan arkielämän kontekstissa: missä koti sijaitsee, onko asuinalue viihtyisä, kuinka kotoa pääsee työpaikalle, ovatko päivähoidopaikat ja koulut lähellä, missä on mahdollisuus harrastaa, onko päivittäistavarakauppa työmatkan varrella tai pääseekö kotipihasta nopeasti luontoon liikkumaan.

Yksityiset puhunnat perustuvat ennen kaikkea kokemukselliseen tietoon ja arkitietoon, jotka kiinnittyvät paitsi jokapäiväisen elämän kulkuun myös muistumiin ja kokemuksiin siitä, mitä on aiemmin ollut tai miten mennyt suhteutuu nykyiseen ja tulevaan (vrt. Byron 1992, 176). Arkitieto voidaan ainakin jossain määrin rinnastaa käytännölliseen tietoon tai tietämykseen. Käytännöllinen tieto on konteksti- ja tilannesidonnaista sekä maantieteellisesti että historiallisesti. Näin se on luonteeltaan enemmän erityistä kuin yleistä ja muotoutuu paikallisesti ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. (Thrift 1985, 373.) Aija Staffans (2004, 69–71) luonnehtii paikallista tietoa kulttuuriseksi ymmärtämiseksi, joka kiinnittyy ihmisten kokemuksiin ja varsinkin kaupunkisuunnittelun viitekehyksessä sitoutuu myös fyysisiin paikkoihin ja ympäristöihin. Paikallisen tiedon kolmantena ominaisuutena Staffans mainitsee näkökulman. Tällä hän viittaa sekä erilaisten näkökulmien olemassaolon tunnistamiseen että näkökulman merkitykseen siinä, miten ja minkälaisista aineksista tietoa koostamme.

Julkista eli kaupunkisuunnittelun ja -politiikan puhuntaa tarkastellessani kohdistan huomion niihin kulttuurisiin käsityksiin, joilla suunnittelussa todellisuutta representoidaan. En tutki suunnittelua sinänsä, vaan suunnittelun tuottamia representaatioita ja näiden representaatioiden suhdetta elettyyn elämään ja kaupunkilaisten kokemuksiin. Kaupunkisuunnittelun puhunnoilla viitataan tässä tutkimuksessa niihin tarinoihin ja kertomuksiin, joita suunnittelijat, vir-

⁸ Diskurssin käsitettä käytän jatkossa lähinnä viitatessani tutkimuskirjallisuuteen (silloin kun tutkija itse on sitä käyttänyt) ja niistä nouseviin tulkinnallisiin mahdollisuuksiin, joita erilaiset diskurssit tai diskursiiviset lähestymistavat avaavat julkisten ja yksityisten puhuntojen tarkastelulle. Diskurssin käsitteen käytöt ja tulkinnalliset painotukset saattavat vaihdella eri tutkijoiden ja tutkimusten kesken.

kamiehet ja media, institutionaaliset kertojat, kollektiivisesti julkisuudessa rakentavat ja kehittävät symboloimaan kaupunkia. Kaupunki kerää ja säästää asiakirjoja, mutta ei kuitenkaan näydyttyä ulkopuoliselle maailmalle niiden kautta, vaan ennen kaikkea asiakirjoista tehtyjen tulkintojen kautta (Johnstone 1990, 10). Suunnittelun diskursiivisen tason voi ajatella viittaavan yleisluontoiisiin kaupungin käsittämisen tapoihin ja sitä kautta määrittäviin kaupungin hallitsemisen ja kehittämisen keinoihin, menetelmiin ja tavoitteisiin. Kyse ei siis ole niinkään siitä, miten kaupunkisuunnittelu toteutuu, vaan ennen kaikkea tavoista määrittellä kaupunki ja suunnittelun rooli siinä. (Mäenpää 2005, 304.) Narratiivinen ulottuvuus saa myös suunnittelussa yhä enemmän tilaa ja merkittävyyttä visioita ja mielikuvia hyödyntävän suunnittelun vahvistuessa (vrt. Hailinen 2005).

Teknisesti suuntautuneen ja kaupunkirakenteen toiminnallisuutta korostaneen suunnittelun rinnalle on asetettu uusia tavoitteita. Kaupunkia suunnitellaan nykyisin myös talouselämän tarpeisiin, kaupungin imagon ja kilpailukykyyn parantamiseksi, ekologisuutta painottaen tai vaikkapa jonkin suuren tapahtuman ehdoilla. (Häkli 2002, 114 Pakarisen 1990 mukaan). Kaupungin kertomuksilla, kuten kaupunkiohjelmilla, -strategioilla ja erilaisilla tulevaisuutta "luovilla" visioilla on yhä suurempi merkitys kaupunkien keskinäisessä kilpailussa. Kaupunkiohjelmien laatiminen on seurausta kehityksestä, jossa eurooppalainen tasapainoinen kaupunkijärjestelmä on muuttumassa ja samalla on syntymässä uudenlainen kaupunkien hierarkia. Ohjelmien tavoitteena on ennen kaikkea vahvistaa kaupunkien roolia ja määrittellä kaupungin paikka uudessa globaalissa taloudessa. Erityisen tärkeää on luoda kaupungille maine ja tehdä se näin tunnetuksi sijoittajien ja yritysten houkuttelemiseksi. (Haila 1999, 40–41.) Esimerkiksi Jyväskylän kaupungin vuoden 1999 vuosikertomuksessa juuri kaupunkimarkkinointi mainitaan yhdeksi keskeiseksi kehittämishankkeeksi.

Kaupunkisuunnittelu ei kuitenkaan ole pelkkää puhetta, vaan sen tehtävänä on muokata ja kehittää fyysistä ympäristöä mahdollisimman tavoitteellisesti haluttuun suuntaan. Kaupunkipolitiikan ja kaupunkisuunnittelun välisen suhteen ymmärrän tässä niin, että kaupunkipolitiikan avulla luodaan ja määrittellään kehityksen yleisiä linjoja, jotka tulevat näkyviksi ja konkretisoituvat asukkaille kaupunkisuunnittelun kautta. Kaupunkisuunnittelu, kaupunkipolitiikka ja kaupunki uudistus ovat kiinteästi sidoksissa toisiinsa eikä niiden puhtaasti erillinen tarkastelu käytännön tasolla ole mahdollista. Tämä johtuu myös siitä, että kaupunkisuunnittelu kiinnittyy yhteiskunnan taloudelliseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja poliittiseen kehitykseen ja siinä toimivat sekä julkinen että yksityinen sektori samoin kuin asukkaat ja muut toimijat. Siksi suunnittelua ei voi ymmärtää erillään yhteiskunnan kehitykseen liittyvistä kysymyksistä, politiikasta ja vallankäytöstä. (Jauhiainen 1995, 40, 48.) 1990-luvulla kaupunkipolitiikka diskurssina on noussut kaupunkisuunnittelun rinnalle tai jopa sen ohi kaupunkien kehittämistä koskevassa keskustelussa, jonka tavoitteena on osoittaa kaupungin elinvoimaisuutta ja sitä kautta lisätä sen vetovoimaa (Mäenpää 2005, 310–312).

Julkisen puhunnan muotoutuminen määrittyy pääasiassa asiantuntijatiedon kautta, koska kaupungin suunnittelua ja kehittämistä käsittelevät teemat

nousevat esiin yleensä suunnittelun kentältä ja sen tuottamina tulkintoina. Media puolestaan välittää edelleen näitä suunnittelun tulkintoja kaupunkilaisille. Asiantuntijatiedon ajatellaan olevan luonteeltaan empiiristä ja rationaalista, homogeenista ja objektivoitua (vrt. Thrift 1985, 375). Tällainen tieto on yleensä sekä ajallisesti että tilallisesti etäännytetty niistä tapahtumista, joita se selittää. Ihmisten välitön läsnäolo ei ole välttämätöntä sen hankinnan kannalta, vaan se välittyy instituutioiden ja teknologioiden kautta. Suunnittelun käyttämä tieto on pääasiassa tiettyihin käytänteisiin ja toimintatapoihin liittyvää empiiristä tietoa ja se muodostaa monien asiantuntija-ammattien perustan. Näin asiantuntijatieto ja sen saaminen, hankkiminen ja käyttäminen ovat sidoksissa myös johonkin tiettyyn yhteiskunnalliseen asemaan tai jonkin ryhmän jäsenyyteen. (Thrift 1985, 375; Staffans 2004, 46.)

Narratiivin, yhteisön ja paikan välisiä yhteyksiä ihmisten arkipäiväisessä puheessa tutkinut Barbara Johnstone (1990) käyttää aineistonaan sekä julkisia, kirjoitettuja narratiiveja että yksityisiä, suullisia narratiiveja.⁹ Vaikka Johnstonen tutkimuksen painopiste selkeästi on puhutuissa narratiiveissa sekä niiden sisällöissä ja rakenteessa, on siinä joitakin yhtymäkohtia myös tähän tutkimukseen. Hän saattaa yhteen erilaiset kaupungin ja kaupunkilaisten kertomukset osoittaakseen, kuinka yksityiset kerronnat osaltaan muokkaavat jaettuina, julkisia kertomuksia ja kuinka julkiset kertomukset vastaavasti muodostavat osan yksityisten kertomusten konteksteista. Jeffrey Bridger (1997) korostaa narratiivien kollektiivista merkitystä erilaisten yhteisöjen jatkuvuudessa ja muutoksessa. Kertomukset toimivat välittäjinä menneen, nykyisen ja tulevan välillä. Ne ovat ratkaisevan tärkeitä kollektiivisen identiteetin jatkuvuudelle, mikä puolestaan erottaa yhteisön pelkästä yksilöiden kasaumasta. Merkittävää on lisäksi se, että kertomukset toimivat viitekehyksenä, jota vasten ihmiset tulkitsevat esimerkiksi kaupungin muutosta ja suunniteltua tulevaisuutta. Tämän tulkintaprosessin ja toisenlaisten tietämisen tapojen ymmärtäminen olisi tärkeää erityisesti ehdotusten ja suunnitelmien synnyttämien reaktioiden ennakoimisessa.

Robert A. Beauregardin (1993b,1) mukaan kaupungit ovat narratiivisia objekteja, representaation kohteita – eivät toimijoita, subjekteja, jotka voivat kielellisesti representoida itseään. Teoksessaan *Voices of Decline* Beauregard (1993a) käyttää puhetta amerikkalaisten kaupunkien keskustojen rappeutumisesta (urban decline) esimerkkinä siitä, kuinka ympäristölle annetaan merkityksiä diskursiivisesti. Samalla hän tarkastelee, kuinka yksilöt itse sekä ohjaavat että tulevat ohjatuiksi niiden kollektiivisten käsitysten kautta, joita heillä on ympäröivästä todellisuudesta. Beauregard korostaa, että hänen tutkimansa kaupunkien keskusta-alueiden rappeutuksen diskurssi koostuu epävakaista ja kiistanalaisista tulkinnoista. Erityisen kiinnostunut hän on siitä, kuinka puhunta toimii käytännöllisen tiedon välittäjänä ihmisten tehdessä valintoja esimerkiksi sopivan asuinpaikan tai kannattavien investointien suhteen.

⁹ Johnstone tekee eron kirjallisten ja suullisten narratiivien kesken. Käyttämäni tekstin käsite poistaa tämän kahtiajaon, koska inskription kautta myös haastattelupuheesta tulee haastattelutekstiä (ks. Sintonen 1999, 82–91).

Käytännöllinen tieto rakentuu ja muotoutuu kertomuksiksi erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, joissa ihmiset jakavat näkemyksiään ja samalla kehittävät, muokkaavat ja puolustavat käsityksiään kaupungista. Beauregard (1993a) käyttää tässä yhteydessä käsitettä julkinen diskurssi, jossa kiintoisia ovat hänen mielestään nimenomaan tulkinnat ja representaatiot. Aija Staffans (2004, 35) nostaa esiin vastaavan näkökulman pohtiessaan asukkaiden tiedonsaannin mahdollisuutta ja kaupunkisuunnitteluprosessin avoimuutta. Asukkaiden tiedonsaanti on usein sattumanvaraista ja monien välikäsien kautta suodattunutta. Suunnittelusta luetaan lehdistä, kuullaan naapureilta tai tutuilta poliitikoilta. Saatu informaatio on monenlaisessa muodossa, artikkeleina, huhupuheina ja mielipiteinä, jotka puolestaan vaikuttavat siihen, millaisia käsityksiä ja tulkintoja ihmiset suunnitteluun ja sen oletettuihin vaikutuksiin liittävät.

Ihmiset reagoivat ja tekevät päätöksiä erilaisista asioista Beauregardin (1993a, 7–9) mukaan usein enemmän niihin sitoutuvien kulttuuristen ja kollektiivisten merkitysten kuin pelkkien tosiasioiden tai nk. faktatiedon perusteella. Merkitykset rakentuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, keskusteluissa, joissa risteävät todelliset olosuhteet ja abstraktit selitykset, jaetut mielipiteet ja henkilökohtaiset kokemukset tai moraaliset arvostukset ja poliittiset mahdollisuudet. Tutkimuksessani käytän asukkaiden ja suunnittelijoiden tuottamia kaupunkielämän ja -ympäristön tulkintoja samantapaisena välineenä avatessani näkökulmia niihin sisältöihin ja merkityksiin, joita kaupungille narratiivisena objektina annetaan. Beauregardin julkinen diskurssi suhteutuu käyttämiini yksityisen ja julkisen puhunnan kategorioihin niin, että se asettuu niiden välille tai rakentuu sekä yksityisten että julkisten puhuntojen vuorovaikutuksessa. Etnologisen kaupunkitutkimuksen mahdollisuuden sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksen tulkintojen tarkastelussa näen siinä, että se voi osaltaan tuoda uusia näkökulmia siihen välillä hyvin vilkkaaseenkin kaupunkikeskusteluun, jossa nykykaupunki saatetaan ymmärtää juuri itseään representoivana subjektina.

Tieto, tietäminen ja tulkinta

Varhainen kaupunkietnologia pyrki keräämään mahdollisimman laajasti tietoa tutkimastaan kohteesta, jotta olisi saatu kattava ja objektiivinen kuva siitä, miten kaupungissa elettiin (esim. Lehtonen & Räsänen 1973). Oikeastaan huomio kohdistui vielä tarkennettuna siihen, miten entiset maalaiset elivät kaupungissa. Kaupunkilaisilta haastatteluin kerätyn aineiston ohella kokonaiskuvan hahmottamiseksi käytettiin apuna lähitieteiden keräämää, lähinnä kvantitatiivista, aineistoa. Sen koonti ja käsittely koettiin usein hankalaksi, jopa mahdottomaksi, aineiston laajuuden vuoksi. Kaupungin moninaisuudesta johtuen nykyajassa liikkuva tutkimus on väistämättä toisenlainen suhteessa sekä kohteeseensa että käytettyyn ja tuotettuun tietoon. Kaupunkia koskevaa tietoa on niin paljon, että sen kerääminen ja käyttäminen kokonaisuudessaan tai edes tällaisen kokonaisuuden määrittelemisen ja rajaamisen on lähes mahdotonta. Niin

kutsuttu objektiivinen tieto antaa vain osittaisen kuvan kaupunkitodellisuudesta. Jotta laajemman tai moniulotteisemman kuvan luominen ja päällekkäisten ja rinnakkaisten todellisuuksien esille saaminen on mahdollista, on tehtävä valintoja tutkimuksessa käytettävän aineiston ja sen tuottaman tiedon suhteen. Näihin valintoihin vaikuttaa keskeisesti kulloinenkin tutkimusongelma.

Saksalainen etnologi Ina-Maria Greverus (1994, 14–16) puhuu hienovaraisen erojen antropologiasta, millä hän viittaa näennäisestä samanlaisuudesta nouseviin eroihin ja erilaisuuteen. Tutkijan on mahdollista löytää oman kulttuurin tai yhteisön tuttuudesta lukemattomia erilaisuuden todellisuuksia ja ulottuvuuksia, joihin Greveruksen mielestä ei toistaiseksi ole kiinnitetty riittävästi huomiota. Näennäisen yhdenmukaisuuden avaamisella voi nostaa esiin sellaisia eroja, jotka tekevät näkyväksi erityisesti kaupungin asukkaiden kokemusmaailmojen erilaisuuden. Jyväskylässä koko ikänsä asuneelle eläkeläiselle kaupunki näyttäytyy aivan toisenlaisena kuin puoli vuotta aiemmin Australiasista vaihto-opiskelijaksi saapuneelle nuorelle. Eläminen erilaisissa todellisuuksissa ja kaupungista tehdyt varioivat tulkinnat vaikuttavat puolestaan siihen, kuinka asukkaat kaupunkia merkityksellistävät. Tähän tematiikkaan kietoutuu myös kysymys siitä, kuinka kaupunkia suunnitellaan ja kenen ehdoilla. Kaupunkia ei voi ymmärtää vain yhdellä tavalla, koska jokainen kaupungista tuotettu representaatio synnyttää erilaisia tulkintoja, käsityksiä ja merkityksiä (Beauregard 1993b, 8).

Ihmiset muodostavat mielessään kaupunkiympäristöstä kuvia, jotka sisältävät paitsi etäisyyksiä ja suuntia, myös tietoa eri paikkojen ominaisuuksista sekä näihin liittyviä tunteita, tuntemuksia ja arvostuksia. Tällaisia representatioita kutsutaan yleensä kaupunkimielikuviksi (urban image), joita tutkittaessa huomio on usein kohdistunut pääasiassa niiden tilallisiin elementteihin eikä niinkään mielikuvaan kokonaisuudessaan. (Walmsley 1988, 36–38.) Kevin Lynch (1960) teki tutkimuksia piirrättämällä ihmisillä mielikuvakarttoja (mental map, cognitive map) kaupunkien keskustoista. Tätä mielikuvatutkimuksen uranuurtajan käyttämää, visuaalisuutta painottavaa metodia kohtaan on esitetty kritiikkiä, koska sen avulla ei ole mahdollista selvittää niitä merkityksiä ja tunteita, joita urbaaniin ympäristöön liitetään. Siksi yksilöt näyttäytyvät Lynchin tutkimuksissa enemmän passiivisina ympäristön kohtajina kuin ympäristönsä kanssa vuorovaikutteisessa suhteessa toimivina. (Esim. Walmsley 1988, 41–44; Tuovinen 1992, 88.) Kritiikistä huolimatta Kevin Lynchin tutkimuksista lähtien mielikuvaa on pidetty, ehkä juuri kuvallisuutensa vuoksi, organisoivana käsitteenä ihmisen ja ympäristön vuorovaikutusta selvitetessä (Horelli 1982, 78; Allas 1991).

Maantieteilijä Edward Relph (1976, 56) viittaa paikan problematiikkaa käsittelevässä kirjassaan K. Bouldingin (1961) määritelmään, jonka mukaan mielikuva on kokemusten, asenteiden, muistojen ja välittömien aistimusten tuottama mentaalinen kuva. Mielikuvat ovat tulkintoja oletetusta tai olevasta ihmisiä ympäröivästä todellisuudesta; eivät siis mahdollisesta yksiselitteisestä todellisuudesta valikoiden muodostettuja abstraktioita. Paikkoihin liitetyt mielikuvat voivat ulkopuolisten mielestä olla kapea-alaisia tai jollain lailla yksipuolisia, mutta tietyn mielikuvan omaavalle tai omaaville ihmisille tai ryhmille ne ovat

kokonaisuuksia, joista paikan todellisuus muodostuu. Relph kiinnittää huomiota paikkamielikuvien rakentumiseen sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti. Vertikaalisuus muodostuu kokemuksen intensiteetistä ja syvyydestä, jonka voi si ajatella paikan tai tilallisuuden yksilöllisenä ja henkilökohtaisena kokemukseksi. Paikkaan sitoutuvan tiedon sosiaalinen jakautuminen yksilöiden, ryhmien ja massojen välillä puolestaan strukturoi paikkamielikuvien horisontaalisen ulottuvuuden, mikä painottaa tilallisuuden kollektiivisuutta.

Mielikuvat ovat yksityisiä, mutta samalla ainakin osittain tietyille ryhmille ja kulttuureille yhteisiä. Mielikuva on konkreettinen kuva todeksi uskotusta asiasta ja visuaalisuudessaan se on lähellä havaintoa, vaikkakaan ei yhtä yksityiskohtainen ja värikäs. Jonkin erityisen mielikuvan luominen ja mielessä pitäminen on tietoista toimintaa. Kulttuurin jäsenyys tuo lisäksi mukanaan tiedostamatta, automaattisesti ja ilman ponnisteluja mieleen nousevia ja yhteisesti jaettuja kuvia. Ihmiset luovat mielikuvia tyypillisistä tapauksista ja stereotyyppioista. On tärkeää huomata, että ihmiset voivat luoda mielessään kuvia, joita he eivät voi nähdä. (Siikala 1993, 43–44, 47.) Samassa kulttuurissa tai jopa yhden ihmisen ajattelussa voi nousta esiin myös keskenään ristiriitaisia mielikuvia, joita ei edes pyritä saattamaan harmoniaan (Knuutila 1989, 197). Mielikuvat ohjaavat myös suunnittelijan tai suunnittelijoiden toimintaa, koska suunnittelua voidaan pitää juuri tietoisesti luotujen ihannemielikuvien tai hyvinä pidettyjen mielikuvien näkyväksi tekemisenä ympäristössä (vrt. Horelli 1982, 83).

Tämän ajan kaupungista puhuessamme emme tarkoita aina ensisijaisesti todellista, materiaalista kaupunkia, vaan viittaamme usein juuri mielikuvaan tai imaginaariseen kaupunkiin (Johansson 2004, 30). Kaupunkitilan tuottamisessa kulttuuristen symbolien ja yrityspääoman yhteen kietoutumisesta on tullut entistä näkyvämpää. Samanaikaisesti symbolisen talouden rooli kaupunkien rakenteen ja muodon muokkaajana on muuttunut yhä merkittävämmäksi. Kaupunkien ulkonäkö ja tunnelma heijastelevat niitä päätöksiä ja valintoja, joilla määritellään, minkä ja keiden tulisi näkyä kaupungissa ja minkä puolestaan tulisi olla näkymätöntä. Samalla määritellään käsityksiä järjestyksestä ja epäjärjestyksestä sekä esteettisen vallan käyttöä ja käytänteitä. Tässä mielessä symbolinen talous on aina ollut osa kaupunkia. Viime vuosikymmeninä sen merkitys ja luonne ovat kuitenkin selvästi muuttuneet. Keskeisiä tekijöitä muutoksessa ovat olleet mielikuvan ja tuotteen välinen yhteys, mielikuvien markkinoinnin laaja-alaisuus ja ulottuvuus kansalliselle ja jopa globaalille tasolle sekä symbolisen talouden keskeinen rooli kaupungin representoijana. (Zukin 1995, 7–8.)

Keskustelu kaupungin tilallisuudesta ja kaupunkitilan tuottamisesta konkretisoituu ehkä selkeimmin tilaisuuksissa, joissa erilaisia kaupungin fyysiseen ympäristöön kohdistuvia suunnitelmia esitellään kaupunkilaisille ja osalliset¹⁰ voivat esittää niistä näkemyksiään ja mielipiteitään. Tutkimusprosessin al-

¹⁰ Vuoden 2000 alussa voimaan tulleessa maankäyttö- ja rakennuslaissa korostetaan, että osallisilla tulee olla oikeus ja mahdollisuus osallistua suunnitteluun. Lain mukaan osallisilla ovat kulloinkin suunnittelun kohteena olevan alueen maanomistajat sekä kaikki ne, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava saattaa vaikuttaa, samoin kuin viranomaiset ja yhteisöt, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään. (Bäcklund, Häkli & Schulman 2002b, 8.)

kuvaiheessa aikomukseni oli tarkastella kaupunkilaisten ja suunnittelijoiden käsityksiä kaupungista ja sen rakennetusta ympäristöstä valitsemalla ta-pausesimerkeiksi joitain suunnittelu- tai muutosvaiheessa olevia jyväs-kyläläisiä kohteita. Luovuin ajatuksesta, koska katsoin tällaisen asetelman lähtökohtaisesti olevan suunnittelun asiantuntijuuden synnyttämä ja määrittelemä. Tarkoitin tällä sitä, että suunnittelun puolelta ja sen lähtökohdista on määritelty se, mistä ylipäättään keskustellaan. Kaupunkisuunnittelutoimiston järjestämissä kuulemistolaisuuksissa kaupunkilaiset voivat esittää näkemyksiään kohteista, jotka usein ovat jo varsin pitkälle suunniteltuja ja siksi keskustelu liikkuu pitkälti asiantuntijadiskurssin rajaamien ehtojen puitteissa (vrt. esim. Häkli 2002, 113; Koskiahho 2002, 45–46; Staffans 2004, 73). Lisäksi voidaan kysyä, millaisesta vuorovaikutuksesta on kyse silloin, kun suunnittelijat ja kaupunkilaiset istuvat vastakkain ja pitävät yllä kahta erillistä keskustelua, joiden yhtymäkohdat tai rajapinnat ovat vain vaivoin tunnistettavissa tai puuttuvat kokonaan.

Sekä asukkaat että suunnittelijat osallistuvat tilallisten käytäntöjen luomiseen ja ylläpitämiseen omien rutiiniensa ja konkreettisen toimintansa kautta. Kaupunkisuunnittelun ja hallinnon asiantuntijuus perustuu ennen kaikkea esitetyn tilan käyttämiin konventioihin ja esitystapoihin. Asukkaiden arkitieto sen sijaan sitoutuu pääasiassa elettyyn tilaan. Sen huomioiminen ja esiintuominen suunnittelussa on ongelmallista, koska se on vaikeasti sovitettavissa niihin rationalistisen ajattelun hallitsemiin tekniikoihin, joilla suunnittelussa todellisuutta esitetään (vrt. Staffans 2004, 103, 165). Arkielämän näkökulman sisällyttäminen osaksi suunnittelun puhunnaa tai neuvottelukenttää on vaikeaa myös siksi, että se ei rajoitu pelkkään suunnittelun todellisuuteen. Osallistumisen käytäntöjen kehittämiseen viitaten Kimmo Lapintie (2002, 179, myös Staffans 2004b) toteaa, että asukkaan ja suunnittelijan näkökulmat ovat erilaisen toiminnan ja ympäristöön sitoutumisen kautta niin erilaiset, että jaettua todellisuutta tai vuorovaikutuksen edellytyksiä on suunnitteluprosessissa vaikea löytää.

Suunnittelun ja arkielämän välisestä suhteesta on kysymys myös amerikkalaisen Jane Jacobsin kaupunkitutkimuksen klassikoksi muodostuneessa teoksessa *The Life and Death of Great American Cities* (1961). Oman aikansa kaupunkisosiologisesta tutkimuksesta poiketen Jacobs tarkasteli urbaania kulttuuria ja elämäntapaa nimenomaan kaupunkilaisten arjen näkökulmasta yleensä käytetyn luokkasidonnaisen lähestymistavan sijaan (vrt. Franzén 2004a, 36). Yhä edelleen monessa mielessä ajankohtaisessa teoksessaan Jacobs kritisoi kaupunkisuunnittelun tapaa ohittaa kaupunkilaisten arkielämän käytännöt, kun uutta kaupunkiympäristöä suunnitellaan tai vanhoja alueita uudistetaan. Kirjan esipuheessa Jane Jacobs toteaa kirjoittavansa siitä, kuinka kaupungit todellisessa elämässä toimivat. Hänen mielestään ainoastaan perehtymällä arkielämään ja sen yleisiin ja tavanomaisiin käytäntöihin on mahdollista saada tietoa siitä, millaiset suunnittelun periaatteet ja käytännöt voivat edistää kaupungin sosiaalista ja taloudellista elinvoimaisuutta.

Kaupunkisuunnittelu on vaikutusvaltainen tapa tuottaa kaupunkitilaa. Sen käyttämän normatiivisen kielen taakse kätkeytyy usein monenlaisia intressejä, vaikka suunnittelu esitettäisiinkin näennäisesti neutraalina toimintana. Tuukka Haarnin (1997, 89) mukaan ”suunnittelun kaupunki nähdään ‘viralli-

seksi' tulkinnaksi kaupunkitilasta, jolloin vaihtoehtoisten suunnitelmien status on yleensä lähtökohtaisesti huonompi. Kaupunkisuunnittelun kohdalla on erityisen osuvaa puhua tilan tuottamisen materiaalisten muotojen lisäksi tilan diskursiivisista muodoista." Suunnittelijoiden maailma kuvautuu suunnittelukäytännöissä sekä vakiintuneena puhetapana että tietämyksenä, jotka molemmat määrittelevät sitä, mitkä asiat ylipäättään voivat muodostua ongelmiksi ja millaisia niiden ratkaisut voivat olla (Häkli 1997, 47; Dear & Häkli 1998, 64; Have-rinen 2006, 181).

Asiantuntija tuo keskusteluun aina sosiaalisen asemansa, johon liittyvät tietty puhetapa, puheoikeus ja asiantuntijuutta tukevat sosiaaliset verkostot. Sosiaalinen asema on sidoksissa asiantuntijuuden tiedolliseen ulottuvuuteen, sillä kuuluminen tiettyyn tiedon jakamisen järjestelmään edellyttää usein myös kuulumista tiettyyn sosiaaliseen järjestelmään. Esimerkiksi hallinto määrittelee to-siasioiksi ne seikat, joita tunnustetut asiantuntijat lausuvat kielellä, jota hallinto kunnioittaa. (Jokinen, Kamppinen & Raivola 1995, 175.) Jos kaupunkipolitiikassa korostuvat toimijat ja heidän valtansa, tiedonpolitiikassa kyse on pätevän tiedon määrittämisestä – siitä, mitä on järkevää sanoa kaupungista ja sen ongelmista suunnittelun kohteena. Suunnittelun tiedonpolitiikka on sitoutunut kaupunkisuunnittelun traditioon ja instituutioihin. Vakiintuneet tiedon ja hallinnan rakenteet vaikuttavat siihen, miten kaupunkisuunnittelu näkee kaupungin ja sen ongelmat. Kaupunkisuunnittelussa tiedonpolitiikan valtasuhteet no-jaavat perinteisesti asiantuntijuuteen. (Häkli 2002, 114–115.) Tällaisessa kontekstissa kansalaisten keskusteluun nostamia kysymyksiä usein vähätellään tai jätetään kokonaan huomioimatta siksi, ettei niiden katsota kuuluvan kaupunki-suunnittelun kenttään.

Asukkaan tai kaupunkilaisen mahdollinen asiantuntemus tai tietämys koskien kulloinkin käsiteltävää suunnitelmaa ei ole oleellista, koska maallikko-us ja asiantuntijuus voidaan ymmärtää ennen kaikkea rakenteellisiksi ja sosiaa-lisiksi kategorioiksi. Niillä ei välttämättä ole juurikaan tekemistä tiedon määrän tai kokemuksen kanssa. Asiantuntijuus ei myöskään välttämättä edellytä erityisen vankkaa tiedollista tai kokemuksellista kompetenssia. Sen sijaan "mikään määrä tietoa ei riitä muuttamaan asukasta asiantuntijaksi" toteaa Kimmo La-pintie (2002, 172) viitaten omakohtaisiin osallisen kokemuksiin, jotka ovat osoit-taneet, että asuinalueellaan hän arkkitehtinä ja tutkijana on samalla tavoin maallikko kuin kaikki muutkin asukkaat. Kaupunkisuunnittelun vuorovaiku-tusta käsittelevässä väitöskirjassaan Aija Staffans (2004, 244) toteaa, että eron tekeminen asukkaan ja asiantuntijan välillä on tärkeää nimenomaan suunnitte-lu- ja päätöksentekojärjestelmän näkökulmasta. Erottelua ei kuitenkaan määritä koulutus tai osaaminen, vaan järjestelmässä kummallekin osapuolelle annettu rooli ja siihen liittyvä asema suunnittelussa ja valmistelussa.

Portlandin kaupungin suunnitelmia teksteinä analysoinut Judith Kenny (1992, 176) toteaa, että suunnitteluasiakirjat ilmentävät nimenomaan hallitsevan ryhmän ideologiaa rakennetun ympäristön tuottamisessa. Kaupunkisuunnitte-ludiskurssin konventiot, sisällöt ja rajat näyttäytyvätkin asiantuntijuuden kehän sisäpuolella usein suhteellisen itsestään selvinä ja kyseenalaistamattomina. Huolimatta suunnitteluasiakirjojen tavoitellusta yksiselitteisyydestä, ne saatta-

vat synnyttää erilaisia näkemyksiä esimerkiksi maankäytön suhteen. Silloin kyse ei ole ainoastaan kilpailevista intresseistä, vaan abstraktimmalla tasolla myös varioivista diskursseista tavoiteltujen kehityskulkujen suhteen. Nämä syntyneet jännitteet puolestaan voivat tuottaa toisilleen jopa vastakkaisia lukutapoja ja tulkintoja siitä, mistä asiakirjoissa on kyse. Raymond Ledrutin (1986, 144) mukaan kaupungin käytännöt sisältävät paljon yksilöitä ja ryhmiä, joiden näkökulma ei ole ensisijaisesti suunnitteluorientoitunut. Tästä johtuen kaupunki ei ole minkään yhden ryhmän tuottama objekti, jota muut ostavat ja käyttävät, vaan ympäristö, joka muodostuu erilaisten käytäntöjen vuorovaikutuksesta ja integraatiosta.

Antropologi Gary McDonogh (1999, 342–376) painottaa sitä, että kaupunkidiskurssien vallitsevat ihanteet tulisi nähdä suhteessa vaihtoehtoihin visioihin ja näin kyseenalaistaa suunnittelijoiden tekstien hegemonia. Kahden vuosikymmenen ajan Barcelonan alakaupungissa sijaitsevan, sosiaalisesti marginaalissa olevan Ravalin asuinalueen elämää, muutosta ja suhdetta laajempaan kaupunkikontekstiin tutkinut McDonogh kehottaa pohtimaan, kenellä on oikeus tai ylipäätään mahdollisuus osallistua määrittelyyn siitä, millaisia kaupungin tai sen osien tulisi olla. McDonogh on itse pyrkinyt sisällyttämään analyysiinsä erityisesti asukkaiden itsensä julkituomia ja hyväksymiä fragmentaarisia ideoita ja ajatuksia. Tätä McDonogh pitää tärkeänä näkökulmana kaupungeja ja kaupunkidiskursseja tutkittaessa.

Maantieteilijä Jouni Häkli (1997, 48–49; myös Dear & Häkli 1998; Häkli 2002, 113) on todennut, että modernissa kaupunkisuunnittelussa on jatkuvasti pyritty operoimaan näkyvällä kaupungilla samalla, kun eletyn ja koetun kaupungin äänet on vaimennettu lähinnä pelkäksi taustakohinaksi. Koko rationalistisen suunnittelun idea on perustunut siihen, että vältetään joutumista tuntemattomaan. Se, mitä ei nähdä, on jäänyt järkipärisen suunnittelun ulkopuolelle. Suunnittelun sisäänrakennettu ihmiskäsitys ja kuvitellut identiteetit sekä kuvitellun tulevaisuuden tavoittelu kaupunkisuunnittelussa kuitenkin osoittavat näkymättömän läsnäolon sen rationaliteetin rinnalla, joka tehdään näkyväksi esimerkiksi kartoin ja tilastoin. Mielikuviin ja imagoihin tukeutuva kaupunkisuunnittelu antaa Häklin mukaan viitteitä siitä, että moderni suunnittelurationaliteetti on murtumassa. Tästä huolimatta suunnittelun asiantuntijuuden legitimitetti on edelleen sidoksissa käsitykseen, jonka mukaan vain järkeen ja rationaalisuuteen perustuva tieto on kaupunkisuunnittelun kannalta oleellista. Niinpä myös suunnitteluun liittyvää ei-rationaalista, kuten toiveita, haluja tai ideologioita pyrkimyksiä perustellaan usein esimerkiksi taloudellisilla näkökulmilla.

Arkitiedon esiin nostaminen liittyy Thomas Johanssonin (2004, 30–31) esittämään näkemykseen siitä, että postmodernia kaupunkia tulkitsevassa kaupunkikirjallisuudessa yksilön merkitys toimijana on vähentynyt. Tilalle on tullut statisti pelissä, jossa vallan logiikka on muodostunut ihmisten toimintamahdollisuuksia strukturoivaksi voimaksi. Siksi voidaankin kysyä, missä kaupunkisuunnittelua ohjaava tieto oikeastaan muodostuu – suunnittelutilanteeseen liittyvässä keskustelussa vai jo ennen tätä (Häkli 2002, 111). Sen, jolla on valtaa, on myös mahdollista ohjailla tiedon tuottamista ja käyttöä esimerkiksi

kaupunkisuunnitteluun liittyvissä kysymyksissä. Valta määrittelee tiedon ja valtaan sidottu tiedon legitimaatio puolestaan sen, miksi jokin määrätty, esimerkiksi asiantuntijoiden tuottama, tieto asetetaan asukkaiden tiedon edelle (Jauhiainen 2002a, 242). Kuitenkin kaupungin ymmärtäminen relationaalisenä, symbolisena tilana, edellyttää, että suunnittelun kieli avautuu myös subjektiivisille tulkinnoille, ilman edustavuuden eli tiedon objektiivisuuden ja yleistettävyyden vaadetta (Bäcklund 2002, 150–151).

Ympäristöteknologioita ja ympäristöriskejä tiedon ja arvojen vuoropuhelun näkökulmasta käsittelevässä artikkelissaan Luigi Pellizzoni (1999) korostaa maallikko- ja asiantuntijatiedon yhdistämistä. Tällä olisi merkitystä ja arvoa paitsi poliittisessa mielessä myös tiedon edistämisen kannalta. Paikalliset yhteisöt ja ihmiset tulisi ottaa mukaan keskusteluun, koska heidän kompetenssinsa on erilaista kuin asiantuntijoiden. Arkielämän näkökulma samoin kuin kysymys asiantuntijuuden ja maallikkouden välisistä suhteista (esim. Kortelainen 2000; Saaristo 2000; Massa & Ahonen 2006) näyttäisikin nousevan tieteellisen tutkimuksen kentälle voimakkaammin juuri ympäristötieteellisten ja -poliittisten kysymyksenasettelujen ja intressien kautta. Sen sijaan kaupunkitutkimuksen kentällä ihmisen ja ympäristön suhdetta tarkastellaan edelleen usein vain rakenteellisten, taloudellisten, poliittisten tai muiden vastaavien makrotason rakenteiden ja näkökulmien kautta. Tosin pyrkimyksiä tarkastelun uudelleenlaiseen fokuointiin on jo selvästi nähtävissä.

Maallikoiden tai ei-asiantuntijoiden tietämyksen huomioiminen edellyttää merkittäväksi ymmärretyn tiedon laajentamista esimerkiksi epämuodollisten kyselyiden käytön ja subjektiivisten käsitysten selvittämisen kautta. Ilmo Massa ja Sanna Ahonen (2006, 9) nimeävät arkielämän ympäristöpolitiikan keskeiseksi alueeksi elämäntapojen tutkimisen. Subjektiivisten käsitysten selvittämiseksi he nostavat esiin elämäntapaa koskevat kulttuuriset tulkinnat eli ympäristötarinat, jotka ovat luontoon tai ympäristöön liittyviä omakohtaisia kokemuksia. Ymmärryksen lisäämiseksi ei tiedon kerääminen yksin riitä, vaan on keskityttävä siihen, kuinka asiantuntijoiden, poliitikoiden ja maallikoiden keskinäinen vuoropuhelu on mahdollista ja kaikkia osapuolia tyydyttävää. Ongelmaksi muodostuu usein rationaaliseen tietoon pohjautuvan argumentoinnin hallitsevuus, johon liittyy lisäksi asiantuntijoina toimivien vahva auktoriteetti ja valta suhteessa nk. maallikoihin. Tähän ratkaisuksi on esitetty muun muassa ei-asiantuntijoiden kompetenssin lisäämistä, jotta he pystyisivät paremmin ymmärtämään rationaalista ja tieteellistä argumentointia ja näin myös itse osallistumaan käytävään keskusteluun. Seurauksena voi kuitenkin olla, että sellainen tieto, jonka sovittaminen asiantuntijoiden erikoistuneeseen kielelliseen ja käsitteelliseen viitekehykseen on vaikeaa, jää lopulta edelleen vaille huomiota. (Pellizzoni 1999, 102–103, 110; Staffans 2002, 197–198.)

Pellizzonin ajattelua sivuava näkökulma on keskeinen tutkimuksessa, jossa Seppo Kjellberg ja Raimo Kanerva (2004) ovat selvittäneet kaupunkilaisten näkemyksiä kestävästä kehityksestä ja osallisuudesta. Tutkijat ovat halunneet selvittää, miten dialogi, vuoropuhelu toimii yhteisymmärryksen välineenä. Ymmärtämisen kautta erilaiset näkemykset tulevat osaksi suunnittelupääomaa eikä niitä pidetä esimerkiksi arvoaltakysymyksinä tai pelkinä ideologioiden

ilmaisuina. Pellizzonin tavoin Kjellberg ja Kanerva korostavat vuoropuhelun merkitystä myös poliittisessa mielessä johdonmukaisena demokratian perusajattusten syventämisenä. Tutkimuksessa ei kuitenkaan juuri pohdita sitä, kuinka kansalaisten monipuolisesti esiteltyt ja analysoidut käsitykset ovat saatettavissa hedelmälliseen vuoropuheluun asiantuntijoiden tai poliitikkojen esittämien tai edustamien näkemysten kanssa. Luigi Pellizzoni (1999, 109) viittaaakin juuri aidon dialogin syntymisen tai synnyttämisen ongelmallisuuteen. Asiantuntijoiden ja maallikoiden tulisi ymmärtää toisiaan, mutta usein heidän toiminnalliset ja tiedolliset tapansa lähestyä kulloinkin käsiteltävää asiaa ovat niin erilaisia, että yhteisen kielen löytäminen on vaikeaa.

Kaupunkisuunnittelun ja kaupunkipolitiikan puhuntoja ei ole mahdollista selkeästi erottaa toisistaan, vaan ne limittyvät jatkuvasti keskenään. Samoin on vaikea rajata kaupunkia koskeva asiantuntijapuhunta ja arkipuhunta erillisiksi kategorioiksi (vrt. esim. Wynne 1996, 75–76), koska niissäkin näyttäytyvät usein samantyyppiset teemat. Rajanvedon vaikeuteen viittaa esimerkiksi Kimmo Saari (1996, 17; 2000, 34) todetessaan, että asiantuntemus ei jakaudu niin, että asiantuntijat olisivat toisella puolella ja maallikot toisella. Hänen mukaansa ”asiantuntijuus ja maallikkous ovat kontekstuaalisesti relatiivisia käsitteitä. Asiantuntemus on jonkin asian tuntemusta, ja se konstruoituu tilanteittain vaihtelevasti. Tällä näkökulmalla on seurauksensa: kun asiantuntemus on kontekstuaalisesti varioivaa, joutuu asiantuntijana esiintyvä osoittamaan oman asiantuntemuksensa ja erottautumaan maallikoista tai oikeastaan tekemään toiset maallikoiksi. Hänen on usein myös kyettävä osoittamaan oman asiantuntemuksensa paremmuus johonkin toiseen mahdolliseen asiantuntemukseen nähden.”

Tässä tutkimuksessa arkitiedon ja asiantuntijatiedon tuottamia tulkintoja ei pyritä konstruoimaan toisistaan erillisinä tai irrallisina kenttinä. Olen halunnut häivyttää sellaisen dikotomisen asetelman, jossa asiantuntijuutta ja maallikkoutta tarkastellaan lähtökohtaisesti vastakkainasetteluna. Usein tämä asetelma on nähty niin, että asiantuntijuuden on katsottu perustuvan rationaaliseen ajatteluun ja ns. oikeaan tietoon, kun taas arkitiedon perustana on pidetty lähinnä tunteita tai kokemuksia, joiden on ajateltu olevan luonteeltaan lähempänä irrationaalia kuin rationaalia ajattelua. Vastakkainasettelun sijaan kiinnostukseni kohdistuu siihen, millaisia tilallisuuksia puhunnat tuottavat, ja miten näissä puhunnoissa kaupunkia representoidaan. Neuvottelu viittaa juuri erilaisten näkemysten, tavoitteiden, pyrkimysten tai tulkintojen kohtaamisen mahdollisuuteen. Tällöin kyse ei ole niinkään siitä, onko jokin tieto tai tietämys parempaa tai jollain tavoin toista merkittävämpää, vaan erilaisten tietämysten vuorovaikutuksesta ja oikeudesta osallistua neuvotteluun kaupungin tilallisuudesta ja tilan tulkinnoista.

Kaupungin tilallisuus

Elämä kaupungissa ei muodostu pelkästään toisten ihmisten kohtaamisesta. Sen lisäksi on jatkuvasti selvittävä myös toisten ihmisten tekemistä suunnitelmista, järjestelyistä ja artefakteista fyysisessä ympäristössä, koska kaupungit ovat ihmisten luomia ja rakentamia ympäristöjä. (Gulick 1980, 61.) Rakennettu ympäristö laajasti ymmärrettynä viittaa kaikkiin niihin luonnonympäristön muutoksiin, jotka ovat ihmisen aikaansaamia. Se sisältää erilaiset rakennetut muodot, rakennustyypit, jotka antavat suojaa, määrittävät ja suojelevat erilaisia aktiviteetteja. Rakennetuiksi muodoiksi ymmärretään myös tilat, jotka ovat rajattuja ja määriteltyjä, mutta eivät välttämättä suojattuja kuten kadut ja aukiot. Lisäksi sellaisia voivat olla maamerkit ja muut vastaavat paikat, kuten vaikkapa temppele, jossa ei varsinaisesti ole toimintaa. (Lawrence & Low 1990, 454.)

Rakennetuilla muodoilla voidaan viitata rakennusten yksittäisiin elementteihin tai niiden tilalliseen jaotteluun, niiden kokoon ja funktioon, järjestykseen ja keskinäisiin suhteisiin. Alueita koskevat suunnitelmat puolestaan muodostuvat rakennetuista muodoista, jotka on ryhmitelty joltain tiettyä järjestelyä noudattaen ja sisältävät sekä suljettuja että avoimia tiloja. (Lawrence & Low 1990, 454.) Ympäristön tilalliset ulottuvuudet ja järjestykset kannattelevat ja välittävät merkityksiä, jotka sekä ovat peräisin että osaltaan uusintavat olemassa olevia yhteiskunnallisia toimintoja (Urry 1995, 65–66). Kaupunkitila ilmiönä käsittää niin fyysisen, rakennetun ympäristön kuin abstraktin, mielikuvien ja suunnitelmien tason sekä sosiaalisen, eletyn elämän ja ihmisten välisen kanssakäymisen ulottuvuuden (Jauhiainen, 2002b, 131; Kauste 2002, 277).

Kaupunkiympäristö on moniulotteinen, ajallisesti ja kokemuksellisesti kerrostunut merkitysympäristö. Sitä voidaan tarkastella tiloina ja paikkoina, joiden merkitys rakentuu ihmisten kokemusten ja inhimillisten tulkintojen kautta. Tutkittaessa sitä, miten ihminen havaitsee tai tiedostaa ympäristönsä, on huomio kohdistettava niihin subjektiivisiin käsityksiin, kuvitelmiin, vaikutelmiin ja uskomuksiin, joita ihmisillä on ympäristöstään sekä siihen, miten ne kokemusten kautta muodostuvat ja vaikuttavat ihmisten käyttäytymiseen (Räsänen & Räsänen 1982, 41). Kaupungin rakennetun ympäristön ja tilallisuuden kulttuurista merkitystä tarkasteltaessa keskeisiä tutkimuskohteita ovat ympäristön havaitsemisen ja haltuunoton prosessit (Hengartner et al. 2000, 3). Kontekstuaalisesti kaupunkiympäristön voi ajatella viittaavan koko siihen sosiaalisten, taloudellisten, yhteiskunnallisten ja materiaalien suhteiden verkostoon, jossa kaupunkilainen elämäntapa rakentuu ja merkityksellistyy. Laajassa mielessä ympäristö viittaa sekä fyysiseen ja aineettomaan että luonnolliseen ja kulttuuriseen olemiseen elettyyn yhteyteen, ihmiselämän tiedostettuun ja koettuun kehukseen (Lehtinen 1993, 63).

Seuraavaksi tarkastelen sellaisia tilallisuuden sekä tilan ja paikan käsitteellistämisen tapoja, joista olen löytänyt tulkinnallisia välineitä ja näkökulmia tutkimusaineiston käsittelyyn ja analyysiin. Tutkimusasetelmani kiinnittyy Henri Lefebvren käsityksiin tilan sosiaalisesta konstruoitumisesta ja sen käsitteellis-

tämisestä tilallisten ilmiöiden kolmijaolla. Toinen tutkimukseeni keskeisesti vaikuttanut näkökulma kiinnittyy tilan ymmärtämiseen yhtä aikaa sekä materiaalisena että sosiaalisena ja näiden vuorovaikutuksessa merkityksellistyvänä entiteettinä.

Tilaa ja tilallisuutta tarkastelen tässä tutkimuksessa sosiaalisina konstruktioina. Tilan sosiaalisen konstruoinnin problematiikan nosti huomion kohteeksi ranskalainen filosofi Henri Lefebvre teoksessaan *The Production of Space* (alkup. *La production de l'espace*). Kirja ilmestyi jo vuonna 1974, englanniksi se käännettiin vuonna 1991. Teoksessaan Lefebvre irrottautui aiemmista filosofisista tilan luonnetta koskevista keskusteluista samoin kuin humanistisen maantieteen, suunnittelun ja arkkitehtuurin tavoista tarkastella tilaa ainoastaan ihmisten ja asioiden sijaintina (Shields 1999, 146). Hänen tavoitteenaan oli konstruoida ja esittää yhtenäinen teoria erilaisten tilallisten järjestysten kehittymisestä eri aikoina yhdistämällä yleensä erillisinä tarkastellut fyysisen, mentaalisen ja sosiaalisen kentät tai ulottuvuudet (Lefebvre 1991, 11).

Henri Lefebvre liikkuu tutkimuksessaan tilan merkitysten metafysisestä ja ideologisesta tarkastelusta tilan kokemiseen arkielämässä, kodissa ja kaupungissa. Samalla hän pyrkii kuroma umpeen teorian ja käytännön, mentaalisen ja sosiaalisen sekä filosofian ja todellisuuden välisiä kuiluja. Lefebvrellä on ollut keskeinen asema siinä kehityksessä, jonka myötä erityisesti 1990-luvulla yhteiskuntateoreettisessa keskustelussa ajallisuuden ohella myös tilallisuutta on alettu tarkastella keskeisenä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen toiminnan elementtinä ja muovaajana. Yhteiskunnalliset rakenteet ja suhteet materialisoituvat ja saavat näkyvän muodon tilallisissa rakenteissa ja niiden välisissä suhteissa (Soja 1985, 94).

Julkisissa ja yksityisissä kaupunkipuhunnoissa tuotettuja tulkintoja olen käsitteellistänyt Henri Lefebvren (1974, 1991) esittämän tilallisia ilmiöitä koskevan teoreettisen rakennelman avulla. Lefebvren kolmijaossa tilalliset käytännöt (*la pratique spatiale*, engl. *spatial practice*) muodostuvat niin yksilön rutiineista kuin järjestelmällisestä alueiden luomisesta. Tietty tilan muoto tai tilallisuus luodaan materiasta, järjestysten ja alueiden paloista ja osasista, jotka kuuluvat kunkin yhteisön historialliseen perintöön. (vrt. Shields 1999, 162.) Elettujen käytäntöjen kautta tiloja sekä tuotetaan että uusinnetaan ja ne konkretisoituvat rakennetussa ympäristössä ja maisemassa. Lefebvre (1974, 48; 1991, 11) kutsuu tätä myös havaituksi tilaksi (*le perçu*, engl. *perceived*). Esitetty tila (*les représentations de l'espace*, engl. *representations of space*) tai käsitteellistetty tila (*le conçu*, engl. *conceived, conceptualized*) puolestaan muodostuu sellaisista tiedon muodoista ja käytännöistä, jotka organisoivat tilaa erityisesti suunnittelun ja kapitalistisen valtion käytänteissä. Esitetyillä tiloilla on usein strategisia ja päämääräsuuntautuneita käyttötarkoituksia ja siksi niiden voi ajatella toimivan ajallisesti tulevaisuuteen suuntautuvina hallinnan ja suunnittelun välineinä (Franzén 2004b, 55).

Kolmantena tilan ulottuvuutena skeemassa on tilan kollektiivinen kokemus, eletty tila (*les espaces de représentation*, engl. *representational spaces, spaces of representation*). Tähän sisältyvät muun muassa tilaan liittyvät symboliset erottelut ja kollektiiviset mielikuvat, vallitsevien käytänteiden vastustus

ja siitä johtuvat yksityiset ja kollektiiviset ”halkeamat”. Lefebvre (1974, 52; 1991, 41) toteaa, että eletyt tilat (le vécu, engl. lived space) ovat erityisesti etnologien ja antropologien kiinnostuksen kohteena. Ongelmaksi hän mainitsee sen, että huomio kohdistuu usein yksinomaan elettyihin tiloihin, jolloin unohdetaan tarkastella sitä, miten ne ovat suhteessa esitettyihin tiloihin eli tilan representaatioihin tai tilallisiin käytäntöihin. Lefebvre ymmärtää eletyt tilat ennen kaikkea vapauden ja yhteiskunnallisen muutoksen mahdollistaviksi tiloiksi. Tätä ajatusta kuitenkin esimerkiksi Kevin Hetherington (1997b, 23–24) pitää Lefebvren tilallisessa kolmijaossa kaikkein ongelmallisimpana. Näkemystään hän perustelee sillä, että Lefebvre ei huomioi sitä, miten vastustuksen tilatkaan eivät ole irrallaan muista yhteiskunnallisista suhteista ja vallan monopoleista. Elettyjen tilojen mahdollistama vapaus on näin ollen Hetheringtonin mukaan kyseenalaista. Vastustuksessa ja muutoksessa on hänen mielestään kyse ennen kaikkea vaihtoehtoisista tilallisista järjestyksistä, joilla on omat koodinsa, sääntönsä ja symbolinsa ja ne myös tuottavat omat valtasuhteensa. Jotta olisi mahdollista ymmärtää modernin tilallisuutta, tulisi huomio kiinnittää juuri näihin järjestysten ja vastustusten välisiin suhteisiin. Lefebvren kohdalla tämä tarkoittaisi vapauden ja järjestyksen välisen suhteen problematisointia erityisesti elettyjen tilojen tarkastelussa (Hetherington 1997b, 24).

Edellä esitetyt kolmiosaisen dialektiikan eri aspektit ovat aina keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa ja yhdessä niistä muodostuu se, mitä Henri Lefebvre kutsuu tilaksi (Shields 1999, 161). Havaitun, käsitteellistetyn ja eletyn suhteet eivät ole yksiselitteisiä eivätkä vakaita (Lefebvre 1991, 46). Tila ei ole neutraalia, vaan sitä tuotetaan ja uusinnetaan jatkuvasti, ja siksi se on myös jatkuvan taistelun kohde ja näyttämö. Keskeisenä kiinnostuksen kohteena Lefebvrellä on tilan sosiaalisen tuottamisen prosessi eikä hän näin ollen erityisemmin pohdi tilaa filosofisena kysymyksenä (vrt. Shields 1999, 166). Lefebvre mainitsee teoksessaan palaavansa yhä uudelleen tähän kolmijakoon, mutta loppujen lopuksi hän jättää sen avoimeksi tulkinnoille esittäen näkemyksiään usein vain implisiittisesti. Kyse ei ole mistään mekanistisesta viitekehuksesta tai typologisesta luokittelusta. Siksi Lefebvre kehottaa lukijoita tai teorian soveltajia tekemään siitä yhä uusia tulkintoja erilaisissa todellisen elämän konteksteissa. (Vrt. Merrifield 2000, 173.) Kolmijako ei todellisuudessa ole näin selkeä, sillä tilalliset ilmiöt limittyvät aina keskenään, mutta se voi toimia tilallisuutta tarkastelevassa tutkimuksessa analyttisenä apuvälineenä.

Tilallisuuden tarkastelun näkökulmasta Lefebvren eletyn tilan käsitteen kautta avautuu objektiivisen, materiaalisen tilan ja subjektiivisen, mentaalisen tilan varaan rakentuvan dikotomian sijaan näiden yhdistelmä ja laajentuma, jota Ed Soja kutsuu kolmanneksi tilaksi (thirdspace). Eletty tila on avoin, fragmentoitunut ja rajoittamaton. Siinä todellisuus, kuviteltu ja hypertodellisuus näyttäytyvät limittäin ja samanaikaisesti niin, että mikään niistä ei ole ensisijainen suhteessa toisiinsa. (Soja 1996, 6; 1997, 248–249.) Kolmas tila saattaa yhteen subjektiivisen ja objektiivisen, abstraktin ja konkreettisen, todellisen ja kuvitelun, tutun ja tuntemattoman, toiston ja muutoksen, rakenteen ja toimijuuden, sielun ja kehollisuuden, tietoisien ja tiedostamattoman, jokapäiväisen elämän ja päättymättömän ajallisuuden. Kaikki sellainen, mikä hajottaa kolmannen tilan

erikoistuneisiin tiedollisiin osiin tai muihin jaotteluihin, tuhoaa sen merkityksen ja avoimuuden. Tällainen kaiken kattava samanaikaisuus avaa rajattomasti erilaisia maailmoja tutkittaviksi, mutta tarjoaa samalla loputtomasti haasteita niiden tavoittamiseksi. Jokainen yritys vangita tilallisuus kaikkine ulottuvuuksiineen esimerkiksi sanalliseen muotoon johtaa nopeasti tilanteeseen, jossa on selvää, että voimme vain pinnalta raapaista kolmanteen tilaan kätkeytyvää moninaisuuden samanaikaisuutta. (Soja 1996, 56–57.) Näin tilallisuus tutkimuksen kohteena on aina vain joiltain osin tavoitettavissa ja selitettävissä, jos sitä tarkastellaan Sojan esittämän kolmannen tilan käsitteen kautta.

Henri Lefebvren vaikutteet näkyvät vahvasti myös sosiologi Rob Shieldsin tutkimuksessa *Places on The Margin* (1991). Siinä Shields vertailee keskenään neljää paikkaa ja aluetta osoittaakseen, millainen merkitys paikkamielikuvilla on pohjoisamerikkalaisessa ja brittiläisessä modernin kulttuurissa. Shieldsin mukaan paikat eivät koskaan ole pelkkiä sijainteja. Mielikuvien ja myyttien kulttuurinen konteksti liittyy paikkoihin sosiaalisesti rakentuneen merkitysten tason, joka laajentaa paikan hengen (*genus loci*) käsittämään enemmän kuin pelkän fyysisen ympäristön. Tilaan liittyviä tulkintoja ja käsitteitä ei voida kuitenkaan irrottaa siitä todellisuudesta, jossa ihmiset elävät jokapäiväistä elämäänsä. Paikkojen ja tilojen imaginaarisella maantieteellä, stereotyyppioilla ja mielikuvilla, on yhteiskunnallisia vaikutuksia, jotka voidaan empiirisesti havaita. Ne näyttyvät paitsi yksilötasolla myös yhteiskunnallisten diskurssien tasolla sekä ideologisesti että poliittisesti. Samalla ne vaikuttavat esimerkiksi suunnittelun ja alueellisen kehityksen rationalististen puhuntojen muotoutumiseen. Shieldsin (1991) tutkimuksen keskeinen käsite, sosiaalinen tilallistaminen, viittaa tilallisuuden sosiaaliseen, jatkuvasti käynnissä olevaan rakentumiseen, jota tapahtuu sekä sosiaalisen mielikuvituksen tasolla että maisemaan konkreettisesti vaikuttavina tapahtumina tai toimina. Käyttämänsä käsitteen kautta Shields pyrkii lähestymään tutkimuskohdettaan sekä tilan kulttuurisen logiikan ja siihen liittyvien kielellisten ilmaisujen että konkreettisten toimien, rakentumisten ja institutionaalisten järjestelyjen näkökulmasta.

Shields ei näe urbaanin merkityksen olevan juurikaan sidoksissa rakennettuihin muotoihin. Sen sijaan paikat määrittyvät hänen näkemyksensä mukaan ennen kaikkea diskursiivisella tasolla laajemman kulttuurisen välineistön kautta, jolloin viittaukset ympäristön tarkkoihin fyysisiin ominaisuuksiin voivat olla lähes olemattomia. Shieldsin sosiaalisen tilallistamisen problematiikkaa koskeva kritiikki kohdistuu ennen kaikkea hänen pyrkimyksensä tavoittaa sekä tutkimiansa paikkojen representaatiot että se, kuinka ihmiset käyttävät tai hyödyntävät arjessaan näiden representaatioiden synnyttämiä ja ylläpitämiä mielikuvia. Käytännössä hän kuitenkin sivuuttaa täysin urbaanin elämän kokemuksellisuuden keskittyen vain itse paikkamyytteihin. Kuten esikuvansa Lefebvren kohdalla myös Shieldsin ongelmana näyttäisi olevan empiirisesti aidon yhteyden löytäminen tai luominen toisaalta paikkaa konstruoivien representaatioiden ja toisaalta jokapäiväisen elämän kokemusten välillä. (Vrt. Savage & Warde 1993, 131–132.)

Taidehistoriallisia tilallisuuden tulkintoja yhdistää näkökulmasta riippumatta tarkastelun kohdistuminen rakennettuun kaupunkiin ja kaupunkitilaan

aineellisena ilmiönä. Anja Kervanto Nevanlinna ryhmittelee taidehistorian käsitteet ja tulkinnat kaupunkitilasta filosofian tutkimusperinteiden pohjalta moderniteettiin, romantiikkaan ja hermeneutiikkaan liitettäviksi tilan käsitteiksi. Moderniteetin filosofiaan perustuvassa ajattelussa tila on ymmärretty abstraktiksi, rationaalisesti konstruoiduksi malliksi. Funktion käsite on tarjonnut objektiivisena, rationaalisena, tieteellisenä ja universaalina pidetyn perustan suunnittelulle. Funktion käsitteen kautta on muotoutunut olettaus, että on mahdollista kehittää kutakin tarvetta vastaava universaali rakennusmuoto ja kaupunkitila, jossa toteutuvat samanaikaisesti kauneus, totuus ja hyöty. Tilan universaaliuden ideaan on sisältynyt ajatus uudesta alusta, mikä on tarkoittanut irrottautumista vanhoista tottumuksista ja perinteisistä muodoista. Moderniteetin kehukseen sijoittuvissa tutkimuksissa kaupunkitila on yleensä ymmärretty ennen kaikkea suunnittelun seuraukseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että kaupungin muodon konkreettista rakentamista on edeltänyt kaupunkitilan hahmottaminen rationaalisesti abstraktina mallina. (Kervanto Nevanlinna 1996, 28–30; 1998, 230–231.)

Romantiikan filosofiaan pohjaavien tulkintojen kaupunkitila sen sijaan on ymmärretty sekä ainutkertaiseksi paikaksi että taiteilijan luomistyön tulokseksi, jolloin paikat ovat luonteeltaan yksilöllisiä. Paikan henki, *genius loci*, erottaa kunkin paikan kaikista muista paikoista ja tiloista. Kaupunkitilan käsite on tässä katsannossa viitannut tilan symboliikkaan eli tietyn paikan maantieteellisiin lähtökohtiin ja tapaan, jolla paikka ja kaupunkiyhteiskunnan tarkoitus on ilmaistu kaupungin muodossa. Keskeistä on juuri tilan symboliikka ja huomio on kohdistettu ennen kaikkea kaupunkitilan luomiseen, formaaliseen muodonantoon ja suunnitteluun. Yhteistä näille tutkimuksille on ollut kaupunkitilan tarkastelu ilmaisuna suunnittelijansa tai rakennuttajansa maailmankatsomuksesta, aikansa ja paikkansa hengestä. (Kervanto Nevanlinna 1996, 30–32; 1998, 233–234.) Sekä moderniteetin että romantiikan filosofiaan pohjautuvien tulkintojen voi ajatella kiinnittyvän suunnitteluorientoituneeseen kaupunkitilan käsitteellistämisen tapaan.

Hermeneuttisessa katsannossa on korostettu eri yhteisöjen arvojärjestelmien eroavaisuuksia. Kunkin yhteisön omia käytäntöjä on pidetty merkityksiä ja arvoja tuottavina, ylläpitävinä ja muuttavina tekijöinä. Tila on ymmärretty osaksi tilallisia käytäntöjä. Eri yhteisöt voivat liittää kuhunkin tilaan vaihtelevia, jopa keskenään ristiriitaisia merkityksiä. Rakennetuista muodoista tulee tärkeä osa yhteiskunnan toimintaa, kun kaupunkitilaa tarkastellaan tilallisten käytäntöjen ja niihin liittyvien kulttuuristen merkitysten kantajana. Eri yhteisöt rakentavat ja muokkaavat kaupunkitilaa omien merkitystensä pohjalta. Samanaikaisesti kaupunkitila myös tukee joitain käytäntöjä, vaikeuttaa toisia tai voi jopa kokonaan estää joidenkin käytäntöjen toteuttamisen. Ihmisten tapa elää kaupunkia voidaan ymmärtää sekä kaupunkitilan merkitysten tuottamiseksi että niiden tulkinnaksi. Hermeneuttisiin oletuksiin perustuvia tutkimuksia yhdistää kontekstuaalisuuden, tilannekohtaisuuden ja niihin sisältyvien ristiriitojen korostaminen. (Kervanto Nevanlinna 1996, 32–34; 1998, 235–237.)

Väitöskirjassaan *Interpreting Nairobi* (1996) Anja Kervanto Nevanlinna hyödyntää hermeneuttista näkökulmaa tarkastellessaan rakennettuja muotoja

kulttuureja tuottavina ja ylläpitävinä käytäntöinä. Kulttuureilla hän tarkoittaa kaikkia niitä urbaaneja yhteisöjä, joilla on yhteiset arvot ja toimintatavat ajallisesti muuttuvassa ja epäyhtenäisessä kaupungissa. Tutkimuskonteksti muodostuu erilaisista elämisen ja asumisen kulttuureista, joista kaupunki koostuu. Rakennetut muodot ymmärretään kentäksi, jolla joidenkin kulttuurien käytännöt ja merkitykset tulevat vallitseviksi samalla, kun toiset torjutaan. Rakennettujen muotojen tulkintaan sisältyy hermeneuttisessa katsannossa tietoisuus niiden suhteesta johonkin tiettyyn kontekstiin, mikä puolestaan edellyttää todellista historiallista tutkimuskohdetta. Jos rakennetut muodot halutaan nähdä osana yhteiskuntaa tai yhteisöä sen sijaan, että niitä tarkasteltaisiin yksinomaan sijainteina tai tapahtumapaikkoina, on huomioitava niiden ajallisuus. Kervanto Nevanlinna korostaa rakennetun ympäristön prosessuaalisuutta, joka koostuu sekä ympäristön eri elementtien ajallisesti vaihtelevasta alkuperästä että ajan myötä tapahtuvista muutoksista. Ajallisuuden huomioimisen myötä tilallisuuden käsitteestä tulee monikerroksinen ja monista erilaisista tilallisuuksista koostuva. Hermeneuttinen näkökulma kiinnittyy lähtökohtaisesti elettyyn tilallisuuteen ja arkielämään; ihmisten tapaan elää, asuttaa ja merkityksellistää kaupunkiympäristöä.

Tilan nouseminen 1990-luvun kuluessa yhdeksi keskeiseksi, monien eri alojen tutkijoita askarruttavaksi kysymykseksi, on avannut taidehistorian kentälläkin uusia näkökulmia esimerkiksi arkkitehtuurin tutkimukseen. Perinteisesti kiinnostus on kohdistunut joko rakennuksiin visuaalisina ja fyysisinä tiloina tai sosiaaliseen elämään ja ihmisten tilankäyttöön, jolloin tilan on katsottu luovan kehukset toiminnalle. Viime aikoina on kuitenkin pyritty ylittämään tätä tilan materiaalien ja mentaalisten ominaisuuksien kahtiajakoa. Siksi taidehistoriallisen tutkimuksen kentälläkin on alettu kiinnittää huomiota siihen, kuinka tilaa voisi analysoida sekä elettyinä että käytettyinä ja kuinka analyysiin olisivat sisällytettävissä sekä käyttäjät että rakennukset. (Saarikangas 1998, 12.) Tästä esimerkkinä mainitsen Kirsi Saarikankaan (2002) artikkelin, jossa hän tarkastelee metsälähiöitä sekä asumisen ja arkkitehtuurin että menneen ja nykyisen kohtaamisen tiloina.

Paikat ja alueet ovat muodostaneet perinteisesti humanistisen maantieteen keskeisen tutkimuskohteen, mutta silti ne usein on esitetty lähinnä inhimillisen toiminnan jähmettyneinä kulisseinä. Vähitellen paikkoja alettiin tarkastella myös subjektin kohteena, arvojen ja merkitysten keskittymänä, tunteenomaisten siteiden ja koettujen merkitysten sijainteina, mutta silti edelleen usein elottomina toiminnan taustoina. (Pred 1985, 337.) Humanistisen maantieteen kehittymisen lähtökohtana on ollut pyrkimys tulkita maantieteen peruskäsitteitä, tilaa, paikkaa ja maisemaa, positivismille vaihtoehdoisella tavalla. Näin tila suhteellisena, mutta silti perustaltaan fyysisenä ulottuvuutena, on saanut rinnalleen sosiaalisen tilan idean. Keskeisiä ovat ne tavat, joilla ihmiset merkityksellistävät ja tulkitsevat ympäröivää maailmaa itsensä ja omien kokemustensa kautta. Sosiaalisen tilan tarkastelussa humanistisen maantieteen kiinnostus on kohdistunut elettyyn ja koettuun tilaan, kun strukturalistisesti suuntautuneessa tutkimuksessa on paneuduttu yhteiskunnallisesti tuotetun tilan problematiikkaan. (Häkli 1999, 79–82.)

Maiseman, paikan tai alueen inhimillistä, yksilöllistä ja subjektiivista merkitystä tavoiteltaessa tutkimuksen kohteeksi tulisi ottaa arkielämän paikkoja, joissa ihmiset toimivat pääosan elämästään ja joihin samalla muodostuu tiedollisia ja tunteenomaisia siteitä. (Häkli 1999, 82.) Paikan tunteen selvittäminen edellyttää sellaista humanistista näkökulmaa, joka kohdistaa huomion jokapäiväisen elämän ilmiöiden merkityksiin ja merkityksellistymiseen ihmisten arvojen ja luovuuden sekä ympäristön materiaalien objektien välisessä suhteessa. Toisin sanoen, on mahdotonta erotella toisaalta paikan vaikutusta ihmisiin ja toisaalta ihmisten vaikutusta paikkaan. Tästä johtuen ihmisten ja paikkojen välisiä suhteita tulisikin tarkastella kokonaisuutena. (Walmsley 1988, 64.)

Pyrkimys ihmisten arkielämän syvällisempään ymmärtämiseen on samalla kiinnittänyt humanistisen maantieteen käytännölliseen tiedonintressiin, jonka kautta esimerkiksi kaupunkilaisten ja kaupunkisuunnittelijoiden välisen kommunikaation paranemista voidaan edesauttaa. Kritiikkiä on esitetty ennen kaikkea siksi, että ihmisten yksilöllisyyttä ja toiminnan vapautta korostava suuntaus ei ole kyennyt riittävästi tavoittamaan ihmisten kohtaamia yhteiskunnallisia ja taloudellisia rajoitteita. Tähän kritiikkiin on pyritty vastaamaan kiinnittämällä yksilöiden kokemusten sijaan huomiota myös niihin kollektiivisiin tapoihin, joilla muodostetaan ja tulkitaan jaettuja käsityksiä ympäröivästä todellisuudesta. (Häkli 1999, 92-93.)

Edward Relph ja Yi-Fu Tuan humanistisen maantieteen kehittämisen edelläkävijöinä ovat tukeutuneet ennen kaikkea sekä fenomenologiaan että eksistentiaalisiin pyrkiessään löytämään vaihtoehtoisen filosofisen perustan maantieteellistä metodologiaa aiemmin hallinneelle positivistiselle tutkimusotteelle (vrt. Häkli 1999, 78). Teoksessaan *Place and Placelessness* (1976) Edward Relph tarkastelee paikkojen merkityksiä ja paikkoihin liittyviä kokemuksia ja tunteita yhtenä ihmisen elämismailman ilmiönä, elettyinä elämänä. Kirjan alkupuheessa Relph toteaa, että paikka ja paikan tunne eivät avaudu objektiiviselle tieteelliselle analyysille siksi, että ne ovat erottamattomasti kiinnittyneinä niin ihmisten toiveisiin kuin turhautumisiinkin, samoin kuin kaikkiin ihmiselämän kokemusten variaatioihin ja epäjärjestyksiin. Relph (1976, 6) korostaa paikkojen merkitystä, niiden antamaa turvallisuuden tunnetta tai identiteetin perustaa, yhtenä ihmisten perustavana tapana olla maailmassa.

Paikkoja tutkittaessa Edward Relph (1976) pitää välttämättömänä sitä, että samalla kohdistetaan huomio paikalle rinnasteiseen ilmiöön, paikattomuuteen. Tällä hän viittaa satunnaiseen erityisten ja toisistaan selvästi erotettavissa olevien paikkojen hävittämiseen sekä standardoitujen, keskenään hyvin samankaltaisten maisemien ja ympäristöjen luomiseen ottamatta huomioon paikan erityisyyttä. Jos paikan tunteessa on kyse kiinnittymisestä, ilmentää paikattomuus Relphin katsannossa puolestaan irrallisuutta, juurettomuutta, maiseman monotonisuutta ja ympäristön samankaltaistumista vailla yhteyttä ihmisten arkielämän kokemuksellisuuteen. Relphin ajattelussa näkyy 1970-luvun tapa ajatella maailmaa selkeinä vastakohtina. Nykypäivän moniarvoinen suhtautuminen ympäristöön, paikkoihin ja tiloihin, on purkanut paikan ja paikattomuuden välistä jyrkkää kahtiajakoa, jolloin myös ei-paikkaa on pyritty tarkastelemaan entistä monipuolisemmista lähtökohdista (Kymäläinen 2006, 211).

Maantieteilijä Yi-Fu Tuan on käsitellyt paikkoihin liittyviä tunteita topofilian käsitteen avulla. Ympäristön synnyttämät tunteenomaiset siteet vaihtelevat suuresti intensiteetiltään, syvällisyydeltään ja ilmaisutavaltaan. Reaktiot ympäristöä kohtaan voivat olla puhtaasti esteettisiä. Pysyvämpiä ja vaikeampia ilmaista ovat sellaiset tunteet, joiden kohteena oleva paikka on esimerkiksi koti, muistojen ympäristö tai tapa ansaita toimeentulonsa. Maiseman arvostus on henkilökohtaisempaa ja kestävämpää silloin, kun siihen yhdistyy muistoja inhimillisistä tapahtumista. (Tuan 1974, 93, 95.) Puhuttaessa paikan tunteesta (a sense of place) on tärkeää huomata, että sitä voi olla vaikea tai jopa mahdoton artikuloida tai ilmaista kielellisesti. Onhan kyse nimenomaan tunteesta, johon viitataan esimerkiksi toteamalla, että ”täällä olen kotonani” tai ”tänne tunnen kuuluvani”. Tunne voi olla myös negatiivinen, jolloin kyse on yleensä halusta tai toiveesta päästä tai olla pois paikasta, joka saattaa herättää esimerkiksi ikäviä muistoja tai tuntua pelottavalta.

Humanistisen kaupunkimaantieteen tutkimusmetodeita ja metodologiaa käsittelevässä artikkelissa Loretta Leesin (2003) esittämä kritiikki kohdistuu ”tavallisten ihmisten” toimijuuden näkymättömyyteen useissa alan tutkimuksissa. Äänensä niissä saavat kuuluviin niin runoilijat, kirjailijat (esim. Pocock 1981), filosofit kuin tutkijatkin, mutta yleisön äänet ovat kuulumattomissa. Pelkkään kirjalliseen materiaaliin perustuvan tutkimuksen sijaan olisi Leesin mielestä hyödynnettävä etnografisen lähestymistavan tarjoamia mahdollisuuksia. Näin inhimillisen elämän kirjavuus ja monimuotoisuus olisivat paremmin tavoitettavissa samoin kuin ymmärrys siitä, kuinka ihmiset kokevat ja tulkitsevat maailmaa. Moniäänisyyden (multivocality) tavoittaminen ja erilaisuuksien ymmärtäminen onkin erityinen haaste maantieteelliselle tutkimukselle, jolla ei ole vahvaa etnografista traditiota. Etnografinen metodi osoittaa myös sen, että tutkijan on mahdollista saavuttaa vain osittainen ymmärrys tutkimastaan kohteesta. (Lees 2003, 110; Duncan & Barnes 1992, 251–252.)

Kulttuurisesti suuntautuneen maantieteen piirissä on nähtävissä, varioivista tutkimusintresseistä huolimatta, muutamia keskeisiä teoreettisia lähtökohdita. Ensiksikin, tilaa ja paikkaa ei ymmärretä yhteiskunnasta erillään vaikuttaviksi suhteiden järjestelmiksi, vaan osaksi yhteiskunnallisten suhteiden tuottamisen prosessia. Toiseksi, tilallisuus sitoutuu sekä valtasuhteisiin että osaksi vallan ja tiedon välistä suhdeverkostoa. Näiden lisäksi tilalliset suhteet ja paikat, joihin ne liittyvät, ovat moninaisia ja usein kiistanalaisia. Tämä johtuu siitä, että jokin paikka ei välttämättä merkitse samoja asioita eri ihmisille tai ryhmille, jolloin siihen liittyviä tilallisia tulkintoja voidaan tarkastella esimerkiksi hegeemonisten diskurssien sekä niitä kyseenalaistavien vastadiskurssien näkökulmasta. Vastustuksen ja erityisesti vallan ja tilallisuuden vakiintuneita järjestyksiä ja diskursseja murtavien käytäntöjen problematisointi onkin muodostunut erääksi uuden kulttuurimaantieteen keskeiseksi tutkimusintressiksi. (Hetherington 1997b, 20–21.)

Norjalainen sosiologi Dag Östergberg (1998) toteaa esittämänsä sosiomateriaalisen näkemyksen kaupungista muistuttavan niitä tilan ja sosiaalisen välisen suhteen problematiikkaa tarkastelevia näkökulmia, joista muutamia on tässäkin edellä esitelty. Sekä niille että Östergbergin lähestymistavalle yhteistä on ajatus

siitä, että yhteiskunnallinen elämä ei tapahdu pelkästään ihmisten mielisä, vaan se konkretisoituu kaduilla, toreilla, kodeissa ja konttoreissa, kävellen ja autoillen, sosiaalisissa verkostoissa työssä ja vapaa-ajalla. Österberg näkee kuitenkin eron siinä, että materiaaliseen liittyy ja liitetään erilaisia mielikuvia ja assosiaatioita kuin tilalliseen ja näin hänen sosiomateriaalinen lähestymistapansa avaa erilaisia näkökulmia kaupunkiin. Tilan käsitteen Österberg ymmärtää liikettä ja liikkumista korostavaksi, kun taas materiaalinen viittaa hänen mielestään pysyvyyteen ja jonkinlaiseen vakauteen. Tällä hän ei kuitenkaan tarkoita muuttumattomuutta eikä materiaalisen ”yksiselitteisyyttä”, vaan päinvastoin hän korostaa toimijuutta, ihmisten aktiivista roolia valintojen tekijänä ja ympäristön erilaisten mahdollisuuksien hyödyntäjänä. Materiaalla Österberg viittaa kaikkeen siihen, mitä ihmiset toiminnallaan luovat ja muokkaavat sekä esimerkiksi erilaisiin aineisiin ja niiden synnyttämiin hajuihin ja makuihin. (Österberg 1998, 29.)

Arkista puuhailua Mäki-Matin perhepuistossa. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Ympäristö näyttäytyy sosiomateriaalisena toimintakenttänä, jolla sosiomateria kurottautuu kohti ihmisiä, jotka puolestaan vastaavat omalla toiminnallaan ja menettelytavoillaan. Omassa tutkimuksessaan Dag Österberg pyrkii hahmottelemaan kuvauksen Oslostasi sosiomateriaalisena tihentymänä, jossa yleiset norjalaisen yhteiskunnan olosuhteet ovat vaikuttaneet ja saaneet erityisen ilmenemisen muotonsa juuri materiaalisuuden välityksellä. Osloa ja sen lähiympäristöä Österberg sanoo selittävänsä lähes arkeologisesti, useammista kerroksista koos-

tuvana maisemana. Jokaista kerrosta hän tulkitsee kunakin aikana vallinnutta hallintotapaa tai koodia vasten. (Östeberg 1998, 29, 37–38.) Kaupungin aistittavissa oleva materiaallinen todellisuus, sen rakennetut muodot, hajut, tuoksut ja äänet vaikuttavat yhteiskunnallisten ja taloudellisten olosuhteiden ohella kaupunkilaisten kokemuksiin ja toimintatapoihin. Ympäristön huomioimisen, liikumisen, kommunikaation, työskentelyn ja asumisen kautta ihmiset ovat jatkuvasti välittömässä yhteydessä kaupungin materiaalisuuteen. (Hengartner et al. 2000, 8.)

Paikat ovat sekä toimintojen konteksteja että identiteetin muovaajia, mikä J. Nicholas Entrikin (1991) esittämän tulkinnan mukaan näyttäytyy subjektiivisen ja objektiivisen todellisuuden rajatilana. Paikat ovat olemassa jossain syvästi sisäistettyjen ja ulkoisesti havaittujen eli toisiin paikkoihin rinnastavien tai niistä erottavien, näkemysten rajaamien äärien välillä (Lippard 1997, 33). Pelkästään teoreettisesti tarkasteltuna paikka ilmenee joko sijaintina tai yleisinä suhteina, jolloin siitä häviää suurin osa siitä, mikä on merkittävää inhimillisen toiminnan kannalta. Subjektin näkökulmasta paikalla on puolestaan merkitystä vain suhteessa yksilön tai ryhmän tavoitteisiin ja kiinnostuksen kohteisiin. Siksi paikkaa tulisikin Entrikin mielestä tarkastella näiden näkökulmien synteesinä. (Entrikin 1991.) Vaikka paikat tai niiden problematiikka sinänsä eivät varsinaisesti ole tämän tutkimuksen keskiössä, voi Entrikin esittämää näkökulmaa mielestäni hyödyntää tilallisuuden ja sen tulkintojen problematiikkaa tarkasteltaessa. Ina-Maria Greveruksen (1987, 101) mukaan objektiivisen ja subjektiivisen todellisuuden dialektiikasta on kyse myös silloin, kun ihmiset tekevät tulkintoja ja merkityksellistävät ympäröivää maailmaa arkielämän kontekstissa.

Paikan problematiikka liittyy tilallisuuteen ja tilaan, mutta yleensä paikka (place) ymmärretään jollain tavoin tilaa (space) konkreettisempänä käsitteenä. Kevin Hetheringtonin (1997a, 183–184) mukaan maantieteellisessä tutkimustraditiossa paikka, päinvastoin kuin tila, on ymmärretty subjektiiviseksi ja merkityksiä kantavaksi. Paikan problematiikkaan on liitetty oletus inhimillisestä toimijasta. Tilasta tulee paikka ja sen katsotaan olevan olemassa vain toimijuuden välittämänä ja toimijoiden tulkintojen kautta. Tila puolestaan on yhdistetty pääasiassa materiaan ja sitä organisoiviin, yleensä geometrisiin, järjestyksiin. Hetherington kyseenalaistaa tämän maantieteellisessä keskustelussa vahvana vaikuttavan näkemyksen, jossa keskeinen erottelu tai jaottelu tehdään juuri tilan ja paikan välillä. Erityisesti hän kritisoi sitä, että tällainen ajattelu on häivyttänyt paikkojen materiaalisuuden ja korvannut sen kulttuurilla symbolisimeineen ja merkityksineen. Hetheringtonin tavoitteena on materiaalisuuden palauttaminen tarkastelemalla paikkoja sijoittaen, järjestäen ja nimeten materiaalin tilallisia järjestyksiä ja niiden tuottamia eroavaisuuksia.

Paikkoja voi Hetheringtonin katsannossa tarkastella muutenkin kuin subjektiiviteetin tuottamina ja määrittelemänä. Paikat limittyvät aineellisiin sijainteihin ja järjestyksiin, tilojen ja esineiden yhteenkietoutumiin sekä niiden muodostamiin erilaisuuksien suhteisiin. Subjekti tai toimija ei kuitenkaan asetu tämän prosessin ulkopuolelle, vaan toimijuus rakentuu juuri tilojen ja esineiden tai asioiden yhteenkietoutumisissa. Tästä vuorovaikutuksesta muodostuvat

puolestaan paikat, jotka ovat aina keskeneräisiä, siirtyviä, muuttuvia ja vailla sitä yhtenäisyyttä tai järjestystä, jota representaatiot yleensä ylläpitävät. Paikat eivät ole ihmisten mielissä tai materiaalisessa maailmassa olemassa luonnostaan. Niitä konstruoidaan, jotta voitaisiin hahmottaa ja vertailla erilaisia sijoitumisia, paikantumia, sekä niihin liittyviä tilallisia, ajallisia ja materiaalisia järjestyksiä ja ominaisuuksia. (Hetherington 1997a, 187–188.) Paikat ovat materiaalisia, mutta subjektiviteettien kautta ne määritellään juuri tietyiksi paikoiksi. Tästä johtuen paikka on myös kullekin kokijalle erilainen eikä paikkaa siksi voi objektiivisesti kuvata, mihin myös Kevin Hetherington viittaa puhuessaan paikan keskeneräisyydestä ja tavoittamattomuudesta.

Paikkarepresentaatiot, kuten kartat, valokuvat, maalaukset, kirjalliset kuvaukset tai median luomat mielikuvat, järjestävät asioita ja esineitä, ottavat jostain huomioon jättäen samalla jotain muuta huomiotta. Ne tekevät tilan tunnistettavaksi tai tiettäväksi ja mahdollistavat eri tilojen välisen vertailun. Muistot, mielikuvat, toiveet, fantasiat ja muut paikkoihin liitetyt subjektiiviset ominaisuudet toimivat representaatioita rakentavina ja järjestävinä samalla, kun ne vahvistavat paikkojen keskinäistä erilaisuutta. Hetheringtonin näkemyksen mukaan paikat syntyvät ennen kaikkea sijoittamisen, järjestämisen ja nimeämisen prosessien seurauksena, mutta paikka on myös subjektin tila, joka jatkuvasti rakentuu ja muuttuu sekä sosiaalisesti että fyysisesti. Paikka voidaan nähdä jatkuvuuden ja pysyvyyden ilmentäjänä, mistä johtuen sillä yleensä on menneisyys ja historia. Kun tulemme takaisin tuttuihin paikkoihin oltuamme välillä poissa, ne tuntuvat aina jollain lailla samoilta ja muistoissamme pitävät yllä mennyttä huolimatta tapahtuneista muutoksista. (Hetherington 1997a, 189, 192–193.)

Paikoille on ominaista niiden merkityksellisyys ja merkitysten ajallinen jatkuvuus, mikä näyttäytyy sekä yhteisöllisissä että yksilöllisissä traditioissa samoin kuin paikkaan kuulumisen tunteena. Muistaminen palautuu taas tilan materiaalisuuteen, johon muistot sitoutuvat monin eri tavoin. Näin paikat ovat jatkuvasti liikkeessä sekä ajassa että tilassa. Sekä paikan elämisessä että sen muistamisessa ihmiset hyödyntävät paikan representaatioita, joiden avulla he kykenevät hahmottamaan esineiden ja asioiden tilallisia sijoittumisia ja järjestyksiä. Yhteenvetona Kevin Hetherington toteaa, että paikat eivät ole kiinteästi sidoksissa tilaan eikä niitä voi selkeästi rajata. Ne ovat hajanaisia liikkuen ja muuttuen sekä niitä ilmentävien materioiden mukana että paikkoja elävien ja muistavien ihmisten kautta. (Hetherington 1997a, 197.) Hetheringtonin näkemys paikkojen luonteesta on kiintoisa siksi, että se kyseenalaistaa mahdollisuuden tarkastella paikkoja ulkokohtaisesti esimerkiksi tutkijan rajaamina entiteetteinä. Se muistuttaa myös siitä, että puhuessamme jostain tietystä paikasta puhumme aina samalla monesta päällekkäisestä paikasta.

Michel de Certeau (1984, 117) määrittelee paikan järjestykseksi, joka osoittaa, kuinka asiat ja esineet asettuvat suhteessa toisiinsa. Tämän järjestyksen vuoksi kaksi asiaa eivät koskaan voi sijoittua keskenään täysin identtisesti. Paikka koostuu erilaisista välittömistä sijainneista ja samalla se ilmaisee pyrkimystä tiettyyn pysyvyyteen ja vakauteen. Tila taas muodostuu liikkuvien ja muuntuvien tekijöiden kohtaamisista ja risteytymistä, jolloin huomio kohdistuu

suuntiin, liikkeisiin ja ajallisiin muuttujiin. Tila, jota de Certeau kutsuu myös eletyksi paikaksi, ei ole samalla tavoin vakaa tai yksiselitteinen kuin paikka siinä. Paikasta tulee tila vasta, kun siinä toimitaan ja siihen liitetään erilaisia merkityksiä. Usein on esitetty, että tila muotoutuu paikoiksi inhimillisen merkityksellistämisen kautta ja tila rajattomana puolestaan on ikään kuin abstraktimpi ja siinä mielessä paikkaa vaikeammin tavoitettavissa. Pauli Tapani Karjalainen (1997, 230) pohtii paikkojen luonnetta elettyinä sijainteina, sisäistyneenä kuulumisena johonkin tai pakottavana tai vastentahtoisena pakkona olla jossain muualla kuin missä on. Näin ajateltaessa paikka on nimenomaan inhimillisen tulkinnan ja merkityksenannon tulos. Inhimillistäessämme ympäristöämme tuomme sen lähellemme. Luomme siihen erityisen suhteen ja teemme siitä näin paikan. De Certeau kuitenkin näkee paikan ja tilan suhteen niin, että juuri ihmisten tilalliset käytännöt tekevät paikasta erityisen ja merkityksellisen tilan.

Kaiken kaikkiaan paikan ja tilan problematiikat ovat vaikeasti irrotettavissa toisistaan eikä niiden selvärajainen, erotteleva määrittelykään vaikuta kovin kiitolliselta tehtävältä. Onko se edes tarpeellista? Tilan ja paikan käsitteistä ja niiden keskinäisistä suhteista sekä yhdistävistä tai erottavista ominaisuuksista ja näkökulmista käytyyn keskusteluun liittyen viitataan Päivi Kymäläisen (2006) artikkeliin, joka käsittelee paikan ajattelun haasteita erityisesti maantieteellisessä tutkimuksessa. Kymäläisen mukaan paikkaa on aiemmin tarkasteltu ennen kaikkea pysyvyyden ja kuulumisen kontekstina, joka on ilmentänyt pysähdystä, kiinnittymisen tunnetta ja konkreettisuutta. Tila sen sijaan on edustanut liikettä, muutosta ja abstraktiutta. Viime vuosina ero näiden käsitteiden välillä on hälventynyt. Muutokseen on vaikuttanut sekä tulkintojen monipuolistuminen että liikkuvuutta ja muutosta korostavan retoriikan yleistyminen sekä tilan että paikan tarkastelussa.

Tästä kehityksestä löytyy yhtymäkohta etnologiseen kaupunkitutkimukseen, jossa aiemmin vallinnut staattinen tai jopa suljettu paikkojen kaupunki on vähitellen väistynyt antaen tilaa dynaamisemmalle kaupunkikäsitteelle. 'Liikkeen ja virtojen kaupunki' kuvaa uudempaa ja tärkeää lähestymistapaa kaupungin arkeen ja sen tilallisuuteen. Virrat muodostuvat liikkeestä ja liikkumisesta, välitiloista ja erotteluista kaupungin paikkojen ja toimintakenttien sekä yksityisen ja julkisen välillä. Liikkuminen eri kentillä ja niiden välillä saattaa ihmiset yhteyteen toistensa kanssa synnyttäen näin eri tavoin ja vaihtelevalla intensiteetillä toimivia verkostoja. (Hengartner et al. 2000, 12.)

Tutkimuksessa olen halunnut tarkastella kaupunkia niin, etten pyri joidenkin tiettyjen paikkojen fyysisen ja/tai mentaalisen olemuksen konstruointiin joko menneessä tai nykyisyydessä. Tämä valinta liittyy sekä kaupungin fragmentaarisuuden että tulkintojen monikerroksisuuden ja moniulotteisuuden tavoittamiseen. Paikkojen konstruoinnin kautta kaupunki näyttäytyy yleensä varsin harmonisena ja esimerkiksi paikkojen väliset suhteet jäävät vähemmälle huomiolle erityisesti yksittäisten toimijoiden, kaupunkilaisten näkökulmasta. Paikkoja konstruoivissa tutkimuksissa usein keskitytään etsimään yksinomaan paikkoihin liittyviä kollektiivisia kertomuksia, jolloin yksilölliset tulkinnat jäävät vähemmälle huomiolle. Tällöin tulkintojen yksilöllisten ja kollektiivisten piirteiden vertailu on vaikeaa tai se jää kokonaan vaille huomiota.

Kuinka paikkoja (tai tiloja) sitten voisi luonnehtia, määritellä tai rajata? Tutkimuksen kohteeksi voisi valita jonkin tutkijan itsensä rajaaman fyysisen kokonaisuuden, mutta silloin on muistettava kysyä, kuinka relevantti kulloinenkin raja on tutkittavien tai tutkimusongelman kannalta. Millainen merkitys nykykaupungissa esimerkiksi asuinpaikalla on asukkaiden näkökulmasta? Miten muut kaupungin paikat merkityksellistyvät asukkaiden arjessa? Millainen on etnologinen näkökulma paikka-problematiikkaan? Seppo Knuuttila (2006, 7) luonnehtii paikkaa kulttuurintutkimuksen käsitteenä ”kaleidoskooppiseksi kuvaksi, jossa merkityksiä heijastavien sirujen määrä on pysyvä, mutta ne sijoittuvat suhteessa toisiinsa lukemattomin eri tavoin”. Konkreettisten paikkojen kulttuuriset merkitykset välittyvät eletyn elämän, kokemusten ja kertomusten kautta. Eletty, koettu ja kerrottu paikka asettuu dialogiseen suhteeseen laajempien yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muodostumien kanssa muuttaen paikan logiikkaa, kun sitä tarkastellaan etäisyyden ja ulottuvuuden eri skaaloilla. (Knuuttila 2006, 7–8.) Tilan ja paikan käsitteitä ja problematiikkaa voi tarkastella suhteessa kulloiseenkin tutkimusongelmaan ja lähestymistapaan kysymällä, missä ”roolissa” tilallisuus tutkimuksessa on.

Tila, paikka ja maisema ovat keskeisiä käsitteitä puhuttaessa tilallisuudesta yleensä, mutta keskeistä tässä tutkimuksessa ei ole se, kuinka ne viime kädessä määritellään. Edellä esiteltyjen näkökulmien kautta olen pyrkinyt kuvaamaan ja samalla avaamaan sekä tilallisuuden moniulotteisuutta että sen moniselitteisyyttä. Laajemman tilallisuuden problematisoinnin tai erityisten painotusten sijaan olen halunnut keskittyä siihen, millaisena ihmisten ja ympäristön välinen suhde näyttäytyy yksityisissä ja julkisissa puhunnoissa. Aineiston analyysin tavoitteena on nostaa esiin narratiivisesti tuotettuja kaupunkiin ja kaupunkitiloihin liittyviä käsityksiä, joiden kautta pohdin etnologisen tutkimuksen kannalta relevantteja teemoja ja etnologiatieteen mahdollisuuksia kaupunkitodellisuuksien tulkitsijana.

Paikkojen konstruoinnin sijaan olen nostanut tarkastelun kohteeksi kaupungin sosiaalisen ja fyysisen ympäristön vuorovaikutuksen ja diskursiivisen rakentumisen, joita analysoin eri toimijoiden tuottamien tulkintojen kautta. Näin on mahdollista lähestyä sekä asukkaiden arkielämän että kaupunkisuunnittelun ja hallinnon näkökulmasta¹¹ niitä käsityksiä, kokemuksia ja mielikuvia, joiden kautta kaupunkia tulkitaan ja merkityksellistetään (vrt. Hengartner 2000, 91). Kaupunkia tarkastellaan tutkimuksessa urbaanin elämäntavan ja kaupungin fyysisen ympäristön välisenä suhteena, materiaalisten muotojen ja niihin sitoutuvien merkitysten vuoropuheluna ja vuorovaikutuksena. Materiaalisen ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutussuhteen analysointi voi avata uusia näkökulmia kaupunkietnologisen tutkimuksen teoreettiselle keskustelulle.

Tilallisuuden tulkinnat ovat aina kontekstisidonnaisia eli ne kiinnittyvät joko konkreettisesti tai mentaalisesti kaupungin materiaalisuuteen. Olipa kyse taloista, kaduista tai kalusteista, on niiden käyttö aina jollain tavoin rajattua tai

¹¹ Tässä kohdin on syytä muistuttaa, että kaupungissa on tässä mainittujen ohella paljon myös muita toimijoita, joiden näkökulmat ja käsitykset kaupungista sitoutuvat erilaisiin tulkintapositioneihin ja toimintakenttiin.

määriteltyä eikä kaikilla ihmisillä ole yhtäläisiä mahdollisuuksia niiden käyttöön ja saavutettavuuteen. Kaupungin materiaalisuus, sen käytöt ja erilaiset tulkinnat liittyvät esineellisen ja aineellisen kulttuurin etnologiseen tutkimustraditioon (Hengartner 1999, 265). Etnologinen kaupunkitutkimus tuo arkitiedon vuoropuheluun asiantuntijatiedon kanssa nostaten samalla esiin kysymyksen arkitiedosta ja sen merkityksestä urbaanin elämäntavan ilmentäjänä ja kaupunkikulttuurin tulkitsijana.

Aineistojen esittely

Tutkimusaineisto koostuu haastatteluista, lehti- ja mielipidekirjoituksista, suunnitelmista ja niiden selostuksista sekä muutamista kaupunkipolitiikkaan liittyvistä kirjoituksista. Haastatteluaineisto, jonka olen kokonaisuudessaan litteroinut, jakautuu kahteen osaan. Ensimmäinen osa käsittää Jyväskylän Kuokkalassa vuosina 1994 ja 1995 tehdyt 20 haastattelua. Ne muodostavat varsin yhtenäisen aineiston siinä mielessä, että tutkimuksen kohteena (vrt. Lappi 1997) ollut asuinalue oli uusi ja informantit olivat asuneet varsin samanpituisia aikoja alueella. Kysymykset koskivat asumista, arkipäiväistä toimintaa alueella, alueeseen kohdistuneita odotuksia, asumisen myötä muodostuneita käsityksiä ja kokemuksia sekä alueen suunnittelua ja sen arviointia. Tarkoitin aineiston yhtenäisyydellä tässä sitä, että haastatteluista on selkeästi löydettävissä yhteisiä teemoja ja vastausten keskinäinen vertailu on myös ollut mahdollista analyysia ajatellen.

Tilanne on varsin erilainen toisen haastatteluaineistokokonaisuuden osalta. Se käsittää 21 haastattelua, joissa informanteina on ollut sekä kaupunkilaisia että muutamia kaupunkisuunnittelun ammattilaisia vuosina 1999–2001. Kaupunkilaisten haastattelut¹² olen myös tehnyt teemakyselyinä, mutta ne ovat muodostuneet Kuokkalan haastatteluista poiketen keskenään hyvin erilaisiksi. Tämä johtuu varmaan osittain siitä, että kysymykset olivat jo alun perin monitahoisempia ja laajempiin asiakokonaisuuksiin suuntautuneita. Haastattelukysymykset kohdistuivat pääasiassa ihmisten arkielämään, asumiseen, tilallisiin käytäntöihin, kaupunkimielikuviin, erilaisiin toimintaympäristöihin ja asumishistoriaan. Ne eivät määrittäneet tai muotoutuneet julkisissa puhunnoissa esillä olleiden teemojen kautta. Informanteiksi valitsin tarkoituksellisesti asukkaita eri puolilta kaupunkia, erityyppisiltä ja eri-ikäisiltä asuinalueilta. Heillä oli hyvin vaihtelevat asumishistoriat niin Jyväskylässä kuin nykyisellä asuinalueellaankin.¹³

¹² Kaksi haastattelua on tehnyt Pirjo Korhonen.

¹³ Kuokkalaa käsittelevien haastattelujen viittauksissa olen käyttänyt sekä haastatteluihin että niistä kirjoitettuihin litteraatioihin viittaavaa juoksevaa numerointia. Näiden lisäksi viitteessä on mainittu haastattelija (TL), informantin sukupuoli ja syntymävuosi (esim. TL 4:10/94:06, N1964). Muissa haastatteluissa viitteessä mainitaan haastattelija, haastattelun päivämäärä sekä informantin sukupuoli ja syntymävuosi (esim. TL/h:25.06.2001, M1958).

Lehti- ja mielipidekirjoituksia olen koonnut Jyväskylässä ilmestyvistä sanomalehti Keskisuomalaisesta ja kaupunkilehti Suur-Jyväskylän Lehdestä sekä Jyväskylän kaupungin tiedotuslehdestä pääasiassa vuosien 1998 ja 2002 välisenä aikana. Kaikki kirjoitukset käsittelevät jollain tavoin kaupungin ja kaupunkitilojen ja -paikkojen suunnittelua ja kehittämistä, joko konkreettisella tai mielikuvien tasolla. Aineiston käsittelyssä viittaa paikoitellen joihinkin myöhemmin ilmestyneisiin kirjoituksiin, joilla on yhteys tutkimuksessa esiteltyihin teemoihin ja puhuntoihin. Kaupunkisuunnitteluun ja kaupunkipolitiikkaan liittyvät muut kirjoitukset ovat tiettyjen kohteiden tai alueiden suunnittelua tai kaupunkipolitiikkaa yleisemmin käsitteleviä tekstejä. Ne eivät varsinaisesti muodosta mitään erillistä aineistokokonaisuutta, vaan toimivat lähinnä muita aineistoja täydentävinä tai taustoittavina. Kirkkopuistoa ja sen suunnittelua käsittelevässä osassa (ks. luku 3) muuta aineistoa ovat täydentäneet 112 kommentti- ja mielipidekirjoitusta koskien Kirkkopuiston uudistus- ja saneeraussuunnitelmia. Aineiston keruuvaiheessa osallistuin useisiin Jyväskylän kaupunkisuunnitteluosaston järjestämiin keskustelu- ja kuulemistilaisuuksiin, joissa käsiteltiin erilaisia suunnittelu- ja rakennushankkeita.

Työskentely erilaisten ja jossain määrin myös keskenään yhteismitattomien aineistojen kanssa on ollut monin tavoin haastavaa. Aloitin lehtiaineiston keruun ”hakuammunnalla” eli otin talteen kaikki sellaiset kirjoitukset, joissa käsiteltiin kaupunkisuunnittelua, kaupunkipolitiikkaa ja kaupungin eri paikkoja. Aineistoa kertyi nopeasti varsin runsaasti, mikä kertoo siitä, että kaupunkitiloihin ja niiden kehittämiseen liittyvä keskustelu oli vahvasti esillä vuosituhannen vaihteen Jyväskylässä. Lehtileikepinojen kasvaessa oli ryhdyttävä miettimään, mitä tehdä seuraavaksi. Ryhmittelin kirjoituksia ensisijaisesti alueellisin kriteerein, mutta osittain myös temaattisesti (esim. kaupunkipolitiikkaa tai Jyväskylän imagoa käsittelevät tekstit).

Näin alkoivat hahmottua ne painotukset, jotka kirjoittelussa tutkimusajankohtana olivat selvästi vallitsevina. Aineiston keruun ja analysoinnin helpottamiseksi jaoin lehtikirjoitukset seuraavien teemojen alle: Lutakko ja Jyväsjärvi, keskusta-alue, luonto kaupungissa, kaupungin kehitys ja kaupunkilaisten vaikutusmahdollisuudet. Näitä käsitellen aineistoluvuissa ainakin alkuvaiheessa osittain erillään, jotta muodostuisi käsitys, miten niihin liittyvät diskurssit ovat muotoutuneet. Ensimmäisen karkean analyysin lehtikirjoitusaineistosta tein kirjoittamalla ne ”uudelleen”. Jaottelin kirjoitukset temaattisesti aikajärjestyksessä ja kirjoitin niistä itselleni tekstikokonaisuudet, joiden kanssa jatkossa työskentelin. Näin oli helpompi hahmottaa puhuntojen rakentumista sekä temaattisesti että seurata niiden muotoutumista ajallisesti.

Haastatteluaineiston osalta suurimmat haasteet liittyivät niiden sisällölliseen moninaisuuteen. Tämä ilmeni ennen kaikkea kysymyksenä siitä, kuinka haastattelujen tuottama moniäänisyys asettuu tarkasteltavaksi sekä suhteessa tutkimusongelmaan että julkisiin puhuntoihin. Haastatteluaineistosta nousseet teemat, joita tutkimuksessa käsitellään, ovat hahmottuneet hitaasti, vähitellen, yhä uudestaan toistuvien lukukertojen myötä. Työtä tehdessä on usein tuntunut siltä, kuin kurkkisi jatkuvasti verhonraosta, näkisi aina vain pienen kaistaleen saamatta verhoja kokonaan avattua. Tutkimusprosessi on vahvasti vaikut-

tanut tutkimuksen rakenteeseen, erityisesti aineistolukujen osalta. Julkisten puhuntojen kaupunkikertomus alkoi selkeästi hahmottua itsenäiseksi kokonaisuudeksi. Yksityisten puhuntojen käsittely lomittain sen kanssa ei tuntunut toimivalta ratkaisulta aineiston moniäänisyyden säilyttämisen ja esittämisen näkökulmasta. Siksi jälkimmäisessä aineistoluvussa lähtökohtana ovat yksityiset puhunnat, ekskursion eteläisiin tiloihin. Molemmissa luvuissa pyrin silti kuvaamaan ja rakentamaan vastavuoroisuutta ja vuoropuhelua erilaisten aineistojen kesken. Loppuluvussa avaan tätä tematiikkaa laajemmin.

Edellä kuvaillun aineiston ohella olen tarkastellut myös aiempia, pääasiassa suomalaisia, kaupunkietnologisia tutkimuksia osittain aineistonomaisesti, teksteinä ja puhuntoina. Niiden kautta en ole pyrkinyt ensisijaisesti luomaan kattavaa oppihistoriallista katsausta, vaan olen halunnut asettaa ne dialogiin tämän tutkimuksen primääriaineiston kanssa. Tällöin myös aiemmista tutkimuksista on mahdollista nostaa esiin sellaisia erityisesti kaupungin tilallisuuden ja etnologiseen tiedonintressiin liittyviä teemoja tai näkökulmia, joihin aiemmin ei ehkä tässä mielessä ole kiinnitetty huomiota.

Aineiston heterogeenisuuden ja sitä kautta moniäänisyyden vuoksi en ole ensisijaisesti lähtenyt etsimään tiettyjä yhteisiä asioita tai ilmiöitä kaikista teksteistä. Sen sijaan olen pyrkinyt keskittymään siihen, kuinka kaupunkia ja erityisesti sen tilallisuutta ylipäänsä puhunnoissa tai teksteissä tuotetaan. Mitä asioita tai ilmiöitä narratiivisesti tuotetaan ja miten näitä valintoja perustellaan? Millaiseen tietoon tulkinnat nojaavat ja millaista tietoa ne puolestaan tuottavat?

Tutkimuksen rakenteesta

Tutkimus jakautuu viiteen päälukuun. Ensimmäisessä luvussa olen esitellyt tutkimuskysymykset ja keskeiset käsitteet. Kulttuurisesti suuntautuneen kaupunkitutkimuksen kysymykset ovat luonteeltaan usein sellaisia, että sekä niiden konstruoiminen että analyysi edellyttävät interdisiplinääristä tutkimusotetta. (vrt. Hengartner et al. 2000, 9). Sen vuoksi olen käsitellyt narratiivisuutta ja puhuntoja, tietoa ja tietämistä sekä kaupungin tilallisuutta varsin laajasti tarkentaakseni tämän tutkimuksen ja yleisemmin etnologisen tutkimuksen sijoittumista, näkökulmia ja mahdollisuuksia kaupunkitutkimuksen kentällä. Lisäksi olen esitellyt tutkimuksessa käytetyt aineistot.

Toinen luku on osittain oppihistoriallinen, osittain aineistonomainen katsaus aiempaan, pääasiassa suomalaiseen kaupunkietnologiseen tutkimukseen siten, että myös siinä painottuvana näkökulmana on tilallisuuden problematiikka. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön väliset suhteet ja niiden erilaiset käsittelytavat ja painotukset eri aikoina. Samalla avautuu näkymiä siihen, kuinka etnologisessa kaupunkitutkimuksessa on kuvattu ja analysoitu arkielämää sekä arjen ja urbaanin suhdetta. Näin olen pyrkinyt luomaan kuvaa siitä, kuinka tutkimusasetelmat, -kysymykset ja käsittelytavat ovat muuttuneet muokaten sitä kautta myös etnologiatieteen suhdetta kaupunkiin ja kaupunkitutkimukseen. Aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta

olen valinnut tarkempaan käsittelyyn ja esimerkeiksi niitä, joissa mielestäni selkeimmin näyttäytyvät kaupunkietnologian muotoutumisen vaiheet, erilaiset lähestymistavat sekä niissä tapahtuneet muutokset ja variaatiot. Keskeiset kysymykset liittyvät erilaisten aineistojen ja niiden tuottaman tiedon käyttämiseen ja toisaalta siihen, millaista tietoa tutkimukset ovat tuottaneet.

Kaksi seuraavaa lukua ovat aineistolähtöisiä. Kolmas luku rakentuu julkisten puhuntojen kautta konstruotivana varsin yhtenäisenä kaupunkikertomuksena. Puhunnoissa nousevat esiin erityisesti ne paikat, alueet ja teemat, joiden kautta Jyväskylän imagoa ja toivottavaa tulevaisuutta halutaan muokata ja ohjata. Neljännessä luvussa lähtökohtana ovat yksityiset puhunnat, joiden kautta kaupunki näyttäytyy ennen kaikkea elettyinä tiloina tehden näkyväksi kaupungin fragmentaarisuutta, moniäänisyyttä, merkitysten moninaisuutta ja erilaisia tulkinnallisia positioita suhteessa tilallisuuteen. Aineistoluvut poikkeavat toisistaan sekä käsittelytavaltaan että tyyllillisesti johtuen sekä käytetyistä aineistoista että tietoisesti valitusta tutkimuksen prosessuaalista luonnetta painotavasta otteesta tutkimuksen raportoinnissa.

Viidennessä luvussa palaan työn alussa asetettuihin kysymyksiin ja kokoon yhteen aineiston analyysissä esiin nousseita tilallisuuden tulkintoja ja niihin liittyviä tietämisen tapoja. Ristiriidat kuuluvat erottamattomasti tilallisuuden problematiikkaan, jos tila ymmärretään luonteeltaan sosiaaliseksi. Näin tila on jatkuvan neuvottelun kohteena. Se on ikään kuin tilaan kiinnittynyt ominaisuus, jota voi tarkastella positiivisena näkökulmana ja mahdollisuuksia avaavana. Erilaisiin tiedollisiin lähtökohtiin ja tietämisen tapoihin sitoutuvat asian tuntijuuden ja maallikkouden positiot eivät muodosta mitään selvärajaisia kategorioita tai toistensa vastapoleja, vaan nostavat keskusteltavaksi erilaisia tilallisuuden tulkintoja. Kolmannen ja neljännen luvun puhuntojen ja analyysin pohjalta, niiden vuorovaikutuksen ja yhtymäkohtien tunnistamisen kautta, hahmottelen sitä kenttää, jolla julkiset ja yksityiset puhunnat asettuvat osaksi neuvottelua tilallisuuden tulkinnoista. Lopuksi kysyn, kuinka kaupunki, sen fragmentaarisuus ja polyfonisuus asettuvat etnologisen tutkimuksen kontekstiksi ja kohteeksi. Millaisia ovat etnologiset tulkintamahdollisuudet?

2 ETNOLOGIAA KAUPUNGISSA, KAUPUNKI ETNOLOGIASSA

Maalta kaupunkiin

Kaupunki näyttäytyi pitkään etnologiselle tutkimukselle ”vieraana”. Perinteisesti kansatieteellisen tutkimuksen kohteena olivat olleet ennen kaikkea maaseudun pienyhteisöt ja talonpoikainen elämäntapa. Hidas siirtyminen kaupunkilaisten pariin alkoi sekä maaseudun voimistuneen muuttoliikkeen että yleismaailmallisen tieteellisen kaupunkitutkimuksen laajenemisen myötä 1960-luvulla. Esikuvia saatiin myös eurooppalaisesta etnologiasta¹⁴, jossa samoihin aikoihin vahvistui sekä sosiaali-antropologiasta että sosiologiasta vaikutteita saanut sosiaalinen suuntaus (Talve 1972, 104). Sen tärkeimpinä tunnusmerkkeinä Ilmar Talven mukaan olivat kiinnostus ryhmä- ja yhteisökulttuureihin¹⁵ sekä pyrkimys ulottaa kansatieteellinen tutkimus koskemaan myös nykyajan ilmiöitä.

Kaupunkikansatieteen tehtäviä käsittelevässä artikkelissaan Talve (1972) kuitenkin näki ainoan eron kyläyhteisössä tehtävään tutkimukseen olevan siinä, että tutkittavat yhteisöt olivat historialliselta ja ekologiselta taustaltaan erilaisia.

¹⁴ Etnologinen tutkimus Keski-Euroopassa, erityisesti saksankielisellä alueella, on perinteisesti kohdistunut Euroopan ulkopuolisiin, pieniin autonomisiin yhteisöihin samoin kuin kulttuuriantropologinen tutkimus Yhdysvalloissa. Kansatieteen (Volkskunde) tutkimuskohteena puolestaan ovat olleet perinteiset elämisen tavat ja kansanelämä eurooppalaisessa kontekstissa. (Esim. Hengartner et al. 2000, 3.) Euroopan saksankielisen alueen kaupunkikansatieteellisen tutkimuksen kehittymisestä esim. Hengartner 1999.

¹⁵ Ks. esim. Lynd & Lynd 1929, Whyte 1943, Ek 1971, Daun 1974.

Hän esitti myös, että kansatieteessä vakiintuneita käsitteitä tai kategorioita¹⁶ ei ollut syytä syrjäyttää kaupunkiyhteisöjä tutkittaessa. Tutkimuskohteen eli ihmisten elämänmiljöön selvittämisessä tärkeimpänä näkökohtana tuli edelleen olla traditio, jota selvitettäessä kaupungin ja ympäröivän maaseudun vuorovaikutuksen tarkastelulla oli tärkeä asema. Talven mielestä kaupunkien tutkimuksessa ei ollut kysymys ”vanhan kulttuurin pelastamisesta”¹⁷ talonpoikaisyhteisöihin kohdistuneen tutkimuksen tavoin vaan ennemminkin erilaisten yhteiskunnassa vaikuttavien kehitystrendien toteamisesta.

Kaupunkikansatieteen ongelmia käsittelevässä kirjoituksessa vuodelta 1976 Matti Räsänen ja Juhani U. E. Lehtonen toteavat Talven esittämistä näkemyksistä poiketen, että kaupunkimaisen yhteisön tutkiminen on luonteeltaan kovin erilaista agraarikulttuurin tai antropologian piirissä tehtyyn alkukantaisien heimojen tutkimukseen verrattuna. Heidän mukaansa tämä johtui ennen kaikkea siitä, että agraariyhteisössä voitiin saada kontakti kaikkiin tai lähes kaikkiin yhteisön jäseniin ja näin rakentaa suhteellisen yksinkertainen kulttuurisysteemi¹⁸. Tähän näkemykseen erityisesti kulttuurisysteemin yksinkertaisuuden osalta voidaan tosin nykyajasta tarkasteltuna suhtautua jossain määrin kriittisesti. Kaupunkitutkimuksen kohdetta ja metodeja käsittelevissä esityksissä on nähtävissä myös jonkinlaista ristiriitaisuutta jopa yksittäisten tutkijoiden kohdalla sen suhteen, kuinka asiaa tulisi lähestyä. Tämä tulee esiin esimerkiksi Juhani U. E. Lehtosen (1974, 62–63) esityksessä, jossa edellä olevasta näkemyksestä poiketen kaupunginosa ja kylä rinnastetaan toisiinsa täysin samankaltaisina tutkimuskohteina.

Suomalaisessa kaupunkikansatieteessä tutkimusorientaatioksi muodostuivat alkuvaiheessa entiset maalaiset kaupungissa ja tutkimuskohteeksi maaseudun elämäntapojen jatkuvuus ja muuttuminen kaupunkiympäristössä. Kyläyhteisötutkimuksen jatkumona kaupungeissa tutkittiin lähinnä työläisyhteisöjä (vrt. Räsänen 1987), jotka usein olivat sekä paikallisesti että sosiaalisesti selkeästi rajattavia kokonaisuuksia tai ainakin ne haluttiin sellaisina nähdä. Uusi työväenluokka muodostui ennen kaikkea maaltamuuttajista, jotka sijoittuivat

¹⁶ Ilmar Talven (1972, 111–115) mukaan kaupunkiyhteisön kansatieteellinen tutkimus sisälsi tavallisesti seuraavien kysymysten selvittämisen: 1) väestön ammattirakenne ja työ, 2) asuminen ja asunnot, 3) ruoka- ja kotitalous, 4) vaatetus, 5) perhe, suku ja kasvatus, 6) ryhmät ja organisaatiot, 7) tapakulttuuri, 8) seurustelu ja vapaa-ajan vietto, 9) uskonnolliset ja poliittiset käsitykset. Lisäksi oli ”suositeltavaa huomioida folkloori ja kieli, vaikka niiden ei katsottu varsinaisesti kansatieteen alaan kuuluvan”.

¹⁷ Ruotsalaisen kansatieteen tavoin myös Suomessa tieteenalan tehtäväksi sen alkuaikoina nähtiin erityisesti yhteiskunnallisten muutosten vuoksi katoamassa olevan perinteisen talonpoikaiskulttuurin dokumentointi ja säilyttäminen (Ehn & Löfgren 1996, 25). ”Pelastusajatuksen” taustalla kansallisten motiivien ohella oli tarve konstruoida modernille ajalle vastakkainen maailma, joka pohjautui ennen kaikkea traditioiden jatkuvuuteen ja muuttumattomuuteen (Welz 2000, 5).

¹⁸ Åke Daunin ja Orvar Löfgrenin (1980, 61) mukaan kulttuurisysteemien tutkimuksessa (erityisesti paikallisyhteisöjen ja osakulttuurien kohdalla) etnologian ydinkysymyksenä tulisi olla kulttuurin integroituminen eli se, miten sen osat liittyvät toisiinsa. Kuitenkin vain harvoin tutkijat ovat analysoineet talonpoikaisyhteisön kulttuurista integraatiota. Yhteisömuodostumien kulttuurin ykseyttä ja homogeenisuutta on usein pidetty itsestään selvänä ja tutkimuksen kohteena on integraation sijaan ollut talonpoikaiskulttuurin hajoaminen eli disintegraatio.

teollistuviin kaupunkeihin ja uusiin syntyviin teollisuusyhdyskuntiin ja taajamiin. Työläisten katsottiin kaupungissa parhaiten ilmentävän ns. kansankulttuuria eli suurimman kansanosan yhteistä kulttuuria (vrt. Räsänen 1977, 1). Näin 'entiset maalaiset kaupungissa' tuntuivat asettuvan luontevasti etnologisen tutkimuksen kohteeksi. Samansuuntaista lähestymistapaa oli nähtävissä myös Keski-Euroopan saksankielisen alueen kansatieteessä, jonka piirissä kaupunki ja urbaani elämäntapa jopa rajattiin "kansanomaisen" ulkopuolelle (Hengartner et al. 2000, 6).

Yhteisötutkimus perintönä ja esikuvana

Juhani U. E. Lehtosen ja Matti Räsänen "Kuopion Haapaniemi" (1973) on esimerkki tutkimuksesta, jossa kaupunkia ja kaupunkilaista elämäntapaa tarkastellaan yhden sen osan kautta. Haapaniemi oli 1920-luvulla syntynyt työläiskaupunginosa, jonka hävittämisestä oli jo päätetty tutkimusajankohtana 1970-luvun alussa. Tutkimuksen tavoitteeksi asetettiin "haapaniemeläisen kansankulttuurin peruselementtien selvitys". Alueen katsottiin sopivan erityisen hyvin tutkimuksen kohteeksi useammastakin syystä. Sen syntyä ei ajoittunut niin kauas, etteikö alueen historiasta olisi ollut kerättävissä muistitietoa sen alkuaikojen lähtien. Näin Haapaniemessä oli tutkijoiden mukaan tavoitettavissa erään yhteisön synty, kehittyminen, kukoistus ja lopulta häviäminen eli koko sen elämänsyys. Tutkimuksen lähtökohtana oli ajatus yhteisön kiinnittymisestä tiettyyn rajattavissa olevaan paikkaan.

Aineiston tehtävänä oli luoda mahdollisimman tarkka ja todenmukainen, siis objektiivinen, kuva tutkimuskohteesta yhteisönä, jolloin yksilöiden rooli näyttäytyi ainoastaan osana kokonaisuutta. Objektiivisuuteen pyrittiin valitsemalla haastateltaviksi kattava otos kaupunginosan eri-ikäisiä asukkaita ja vertailemalla eri henkilöiden antamaa informaatiota keskenään tietojen oikeellisuuden kontrolloimiseksi. Aikadimension määrittely niin, että tutkittavan yhteisön koko elämänsyys oli haastatteluun tavoitettavissa, poikkesi jossain määrin talonpoikaisyhteisöjen tutkimuksesta, jossa kansan elämä ja kulttuuri esitettiin varsin staattisena ja yli sukupolvien ulottuvana. Saneeraus päätöksen vuoksi Haapaniemen kaupunginosa oli häviämässä, joten maaseudun talonpoikaiskulttuurin parissa suoritettu "pelastustehtävä" sai näin jatkoa uudessa kontekstissa.

Pelastusajatuksen ja siihen liittyvään keskusteluun voi nähdä sisältyvän myös jonkinlaista kriittistä suhtautumista suhteessa moderniin kaupunkikehitykseen ja sen mukanaan tuomiin yhteiskunnallisiin muutoksiin (vrt. Hengartner 1999, 202). Fyysisen ja sosiaalisen ympäristön väliseen suhteeseen viitataan lähinnä alueen rakennustutkimuksen kontekstissa. Rakennusten todetaan "kuuluneen jo vanhastaan kansatieteen keskeisalueeseen, koska ne ovat muodostavat tärkeimmän niistä ulkonaisista kehyksistä, joiden sisällä elämän syklinen kierto tapahtuu" (Lehtonen & Räsänen 1972, 52). Elinympäristöstä puhuttaessa viitataan kuitenkin yksinomaan ihmisten sosiaaliseen miljööseen. Mate-

riaalisen tutkimuksen piiriin katsottiin kuuluvaksi rakennukset ja huonetilat asumisen ja elämisen tarkastelun luontevana lähtökohtana. Näin fyysistä ympäristöä tarkasteltiin nimenomaan asumisen kautta eikä esimerkiksi julkisten tilojen ja rakennusten tai esimerkiksi yhteisten toimintapaikkojen kuvauksina.

Väestöltään Haapaniemi edusti juuri sitä ryhmää, jonka kulttuurin katsottiin erityisen hyvin sopivan etnologisen tutkimuksen kohteeksi. Taustalla vaikutti ajatus kaupungin asukkaiden jakautumisesta kolmeen ryhmään: yläluokkaan, porvareihin ja työväestöön. Kahden ensiksi mainitun ei katsottu edustavan kansaa eikä heidän kulttuuriaan tästä johtuen pidetty kansanomaisena. Sen sijaan työväestö, joka suurelta osin muodostui maalta kaupunkiin muuttaneesta väestöstä, siirsi mukanaan kansanomaista kulttuuria, jonka jatkumista ja/tai muuttumista kaupungissa haluttiin selvittää. Työväestön ja työläiskulttuurin tutkimukselle esikuvina toimivat osaltaan urbaani antropologiasa tehdyt kaupunkien ala- ja osakulttuureita käsittelevät tutkimukset.¹⁹ Lisäksi työväenluokan ja työläisyhteisöjen synnyn katsottiin symboloivan yhteiskunnan modernisaatio- ja teollistumiskehitystä.

Kuopion Haapaniemi on esimerkki tutkimuksesta, jossa pääpaino on vielä maaseudun kulttuurissa eli katse suuntautuu ajallisesti taaksepäin ja paljolti myös siihen, kuinka maaseudun ”kulttuuri” siirtyi kaupunkiin ja miten se siellä muuttui. Vähemmän sen sijaan kiinnitettiin huomiota siihen, mikä oli ominaista kaupunkimaiselle elämäntavalle tai esimerkiksi siellä esiintyneelle yhteisöllisyydelle. Tosin näitäkin seikkoja nousi esiin, mutta niistä puhuttaessa on havaittavissa jonkinlaista haikeutta elämäntavan muotoutuessa yhä kaupunkimaisemmaksi maaseutukulttuurin jäädessä vähitellen taka-alalle. Maaseudun oloihin verrattuna Haapaniemellä asuminen ilmensi jo ”uudenaikaisuutta” (Lehtonen & Räsänen 1973, 94–95). Selvimmin se tuli esiin siinä, että kaupunginosa ei missään vaiheessa muodostanut sellaista sosiaalista ja toiminnallista yksikköä, jollaisina vanhat maalaiskylät oli totuttu näkemään.

Haapaniemellä ei ollut mitään sellaisia erityisiä toimintoja, jotka olisivat velvoittaneet asukkaat toimimaan tai esiintymään yhdessä, eikä se muodostanut omaa kokonaisuutta hallinnollisesti tai seurakunnallisestikaan. Kaupunginosa asutettiin nopeasti ja asukkaat tulivat eri tahoilta eikä mitään erityistä haapaniemeläisyyttä päässyt syntymään. Tiiviimmän yhteisöllisyyden kehittymisen edellytyksiä ei muodostunut myöhemminkään asukkaiden jatkuvan vaihtuvuuden takia, vaikka sosiaalisesti alueen asujaimisto oli varsin yhtenäinen. Yhtenä yhteisöllisyyttä heikentävänä tekijänä lienee ollut se, ettei Haapaniemellä ollut takanaan pitkää historiaa yhteisönä, joka olisi ylläpitänyt jatkuvuutta ja ottanut uudet tulokkaat vastaan ja yhteisön jäseniksi. Haapaniemeläisten sosiaaliset kontaktit ja verkostot ulottuivat paitsi ympäröivälle maaseudulle myös eri puolille Kuopiota, jolloin asukkaat eivät tunteneet itseään ensisijaisesti haapaniemeläisiksi vaan ennen kaikkea kuopiolaisiksi. (Lehtonen & Räsänen 1973, 94–95.)

¹⁹ Urbaani antropologian näkökulmista ks. esim. Basham 1978, Fox 1980, Press & Smith 1980, Peattie & Robbins 1984, Rollwagen 1988.

Haapaniemi-tutkimuksen lähtökohtia ja päämääriä luonnehtivassa artikkelissa (Lehtonen & Räsänen 1972, 56) todetaan, että kansatieteellinen tutkimus voi omien päämääriensä saavuttamisen ohella tehdä myös “välittömämpää hyötyä tuottavia selvityksiä”. Erityisesti mainitaan asemakaava- ja suunnitteluviranomaiset, joiden kanssa yhteistyössä osa tutkimuskysymyksistä laadittiin. Tärkeänä pidettiin kansatieteilijöiden taholta nimenomaan sitä, että kaupunkilaisten omat toiveet ja mielipiteet kaupungin rakentamisesta ja kaupunginosan kehittämisessä saatiin esiin. Timo J. Virtanen (1995, 88–89) tulkitsee häviämässä olleiden kaupunginosien elämän ja historian dokumentointiin keskittyneitä tutkimuksia laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Niiden taustalla oli nähtävissä huoli rakennetun ympäristön nopeasta ja hallitsemattomasta muutoksesta erityisesti 1960- ja 1970-luvulla, mikä nykyajan näkökulmasta tarkasteltuna vaikuttaakin täysin oikeutetulta. Näin kansatieteellistä tutkimusta ja varsinkin sen käyttöarvoa oltiin liittämässä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Nykyajasta katsottuna voidaan ajatella, että kyse oli ympäristökansatieteellisestä diskurssista. (Virtanen 1995, 89.) Ajatus “välittömämpää hyötyä tuottavien selvitysten” tarpeellisuudesta kertoo siitä, että etnologisen tutkimuksen tuottaman tiedon luonnetta ja merkitystä alettiin tarkastella osana yleisempää yhteiskunnallista keskustelua, jossa sen katsottiin tuovan esille jotain sellaista, mihin muiden tieteenalojen tutkimusotteella tai lähestymistavoilla ei ehkä yhtä luontevasti päästäisi käsiksi.

Tutkimus Kuopion torista (Räsänen 1970) oli kohteensa ja aiheensa puolesta hyvinkin “kaupunkilainen” siinä mielessä, että torilla on ollut eurooppalaisessa kontekstissa jo historiallisesti erittäin keskeinen asema sekä kaupungin rakenteessa että sen taloudellisessa, yhteiskunnallisessa ja sosiaalisessa toiminnassa ja vuorovaikutuksessa (Räsänen 1974). Tori ympäristöineen on ollut kaupungin julkisen elämän vertauskuva samalla, kun se on symboloinut avoimuutta ja kansalaisten osallistumista. Paitsi kaupunkilaisten ja kauppiaiden kohtaamispaikkana on tori toiminut myös konfliktien ja poliittisen vallan manifestatioiden näyttämönä. (Badersten 2002, 185–189.) Sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksen teema on kiintoisasti esillä *Kuopion tori* -teoksessa, jossa keskitytään kuvaamaan vuosittain torilla järjestettäviä markkinoita ja niihin liittyviä tapahtumia ja toimintoja sekä markkinoiden historiaa. Torilla maaseutu ja kaupunki kohtasivat (Valonen 1974b, 18). Tori muodosti tilallisen kiinnekohdan erityisesti maalaisten näkökulmasta sosiaalisesti ja taloudellisesti merkittävälle tapahtumalle ja ihmisten ja asioiden kohtaamiselle, markkinoille, mutta samalla kyse oli myös maaseudun ja kaupungin kohtaamisesta.

Kuopion markkinakaupan keskuksiksi määräytyi alun alkaen suurtori (Stortorget), joka sijaitsi nykyisen Snellmaninpuiston paikalla. Torin muoto oli neliömäinen ja sen lounaiskulma nousi jyrkästi, niin ettei se ainakaan liukkaalla talvikelillä ollut mikään hyvä myyntipaikka. Tällä samalla kulmalla sijaitsi lisäksi lääninrahaston kivinen holvi. Vinttikaivo oli torilla myös lähellä torin keskustaa Vahtivuoren puolella. “Se torikauppa oli siihen aikaan – noin viisi-kuusikymmentä vuotta sitten – siinä, missä nykyään seisoo Snellmanin patsas ja esplanadin tuuheat koivut kasvaa. Kuopio oli maakunnan keskus, ja Kuopion keskus oli tavaratori. Ihmisiä ei siinä vilissyt, vaan niitä kuhisi kuin muurahaisia kekonsa kukkulalla. Tori oli väkeä niin pakaten täynnä, että se huokui kuin halme, aina sen mukaan, mistä milloinkin päälle tungettiin.

Tuhansien jalkojen alla hierautunut lumi kuohui kuin jauhovakka. Tavaravajat eli "ståndit" oli asetettu halki torin ja niiden väliin muodostuneella kadulla oli suurin liike." (Räsänen 1970, 53 osin Ahoa 1912, 3-5 siteeraten.)

Päähenkilöinä tutkimuksessa olivat markkinoille kaupunkiin saapuvat maalaiset ja kaupunkilaiset kuvataan jotenkin hieman sivullisina. Yhteenvedossa markkinoiden luonteesta todetaan, että niille oli luonteenomaista tietty järjestäytymättömyys (Räsänen 1970, 124-126). Kaupanteko oli osittain säänneltyä, mutta ihmiset liikkuivat vapaasti, muodostivat ryhmiä ja toimivat mielensä mukaan hetkessä eläen. Markkinoille osallistumista leimasikin juuri yksilöllisyys ja valinnan vapaus. Maalaisille markkinat olivat kaupankäynnin ohella erityisen tärkeä tapahtuma siksi, että ne tarjosivat heille mahdollisuuden säännölliseen kokoontumiseen. Räsänen mukaan markkinat muodostivat markkinakeskusta ympäröivälle väestölle jokapäiväisen naapuruuteen ja jatkuvaan kanssakäymiseen nojautuvan aktiviteettikentän vastakohtan.

Tutkimusajankohtana 1960-luvun lopulla markkinoilla ei enää ollut kaupallista merkitystä, mutta kiinnostusta niiden toiminnan elvyttämiseksi kuitenkin esiintyi. Tätä kiinnostusta selittää markkinoiden toinen merkittävä funktio, jonka Matti Räsänen (1970, 126) tiivistää seuraavasti: "Irtaantuminen tutusta ympäristöstä ja liittyminen anonyymiin massaan, jolla ei ole etukäteen suunniteltua ohjelmaa eikä käyttäytymiskaavaa ja joka muodostuu vieraista, mutta silti suurelta osalta henkiseltä ja käyttäytymisasoltaan samanlaisesta joukosta, on se psyykinen tausta, jolle markkinainstituutio loppujen lopuksi perustuu." Tutkimuksessa nousi esiin näkökulma, jossa kaupunki markkinoiden muodossa tarjosi mahdollisuuden poiketa maaseudun varsin tarkoin strukturoituneesta ja usein myös tarkoin kontrolloidusta arjesta. Toria tutkimuskohteena käsittelevässä artikkelissa Matti Räsänen (1974) painottaa Haapaniemi-tutkimuksen yhteydessä mainittua kaupunkietnologian yhteiskunnallista ulottuvuutta, jota esimerkiksi yhdyskuntasuunnittelijat olisivat voineet omassa työssään hyödyntää. Torista puhuttaessa tämä olisi Räsänen mukaan tarkoittanut pyrkimystä nostaa esiin "torin merkitystä vapaana kommunikaatiokenttänä, henkireikänä, ostajan ja myyjän, kaupunkilaisen ja maalaisen yhteisenä vuorovaikutuskenttänä".

Yhteen kaupunginosaan keskittyvä tutkimus on myös Jukka Eenilän (1974) *Port Arthur. Turkulainen työväenkaupunginosa 1900-1920*. Siinä pääpaino muista vastaavan tyyppisistä tutkimuksista poiketen on Eenilän mukaan 'tekniillisessä miljöössä' ja alueen väestö näyttäytyy lähinnä lopun demografisessa osuudessa ammatti- ja perhejakautumien ja muuttoalueiden kautta tarkasteltuna. Tästä painotuksesta huolimatta Eenilä kuitenkin nostaa esiin myös asukkaiden ja elämäntavan merkityksen ja vaikutuksen alueiden kehittämisessä ja varsinkin niiden erilaistumisessa. Tätä näkökulmaa hän luonnehtii seuraavasti: "Jonkin alueen, kuten tässä tutkitussa tapauksessa kaupunginosan, piirteitä ja omaleimaisuutta ei muokkaa ainoastaan alueen tekninen miljöö asemakaavoitteen, rakennuksineen ja asuntoineen. Aivan yhtä paljon miljöön syntymiseen vaikuttavat alueella asuvat henkilöt. Port Arthurin kohdalla asukkaiden vaikutus on ilmeisesti suurempi ja näkyvämpi kuin monissa muissa kaupunginosis-

sa, koska alue rakennettiin alusta alkaen juuri tietyille varsin homogeeniseen sosiaaliryhmään kuuluneille henkilöille. Heidän yhteiskunnallinen ja taloudellinen asemansa määräsi tietyin rajoituksin, millaisia vaatimuksia heillä oli alueeseen nähden ja millainen siitä oli tuleva eli millainen oli alueen kulttuurista muodostuva.” (Eenilä 1974, 159.)

Yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta asemasta sekä niiden merkityksestä kaupungin rakennetun ja sosiaalisen ympäristön välisessä suhteessa on kyse myös seuraavassa sitaatissa Carl Jacob Gardbergin artikkelista *Bebyggelse och sociala miljöer* (1986). Siinä Gardberg viittaa Vaasan ruutuasemakaavaan, jonka laatimiseen (monien muiden kaavojen tavoin) vaikutti suunnittelijan pyrkimys erotteluun (tai ehkä paremminkin erilaistamiseen) ja hyvään kaupunkikuvaan sekä taloudellisen ohjauksen että rakennusjärjestykseen liittyvien määräysten kautta.

Bakom denna tanke låg också en medveten strävan till en differentiering, ett försök att genom en variation av tomternas storlek dirigera byggandet och utformningen av stadsbilden. Tomterna vid esplanaderna var större än tomterna vid de vanliga gatorna. Därför hade många kvarter ett ojämnt antal tomter, t.ex. tre på ena sedan vid en esplanade, fyra på den andra sedan vid en vanlig gata. Meningen var att de förmögaste handelsmannen skulle köpa och bebygga tomterna vid esplanaderna och kring torget. Tjänstemännen förväntades bo i närheten av rådhuset och de övriga officiella byggnaderna. För hantverkarna fanns kvarter i stadens östra delar, i närheten av den nuvarande järnvägsstationen. Där bodde i huvudsak sådana hantverkare som hade egen verkstad. Ännu mindre tomter mellan Handelsesplanaden och nuvarande Stationsgatan såldes till bagare, snickare, timmermän och andra småföretagare. (Gardberg 1986, 55–56.)

Gardbergin artikkeli ei varsinaisesti käsittele kaupunkietnologiaan tai etnologista kaupunkitutkimusta, mutta sitaatti antaa hyvän kuvan siitä, kuinka kaupungin rakentaminen on aina ollut ainakin jossain määrin ohjattua ja säänneltyä. Hallinnon taholta on määritelty toivottavaa kaupunkikuvaa ja fyysisen ympäristön laatua ja luonnetta. Samalla on pyritty vaikuttamaan myös siihen, millaista väestöä eri alueilla tai esimerkiksi kaupungin keskeisillä alueilla asuu. Vastaavasti kaupungin reunoilla tai laidoilla sääntely on ollut väljempää tai jopa olematonta samoin kuin välittömästi kaupungin rajojen ulkopuolella. Perinteisesti etnologinen kaupunkitutkimus Suomessa kohdisti katseensa ja kiinnostuksensa näille alueille ja niiden asukkaisiin, kun taas keskustat sosiaalisina ja fyysisinä ympäristöinä jäivät vähemmälle huomiolle.

Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen kenttätöseminaarin tuloksena syntynyt tutkimusraportti *Tourukatu ja Yrjönkatu. Etnologinen kaupunkitutkimus 1920-luvun Jyväskylästä* (1973) käsitteli kaupunginosaa suppeampaa aluetta. Tutkimuksen kohteeksi oli valittu Jyväskylän Tourujoen rannalta kaksi korttelia, joissa puukaupunkia oli tutkimusajankohtana, 1970-luvun alussa, vielä varsin hyvin säilynyt. Alue sijoittui 1920-luvulla kaupungin itäisimmälle laidalle, mutta 1970-luvulla se oli jo lähes keskustassa. Kahden kaupunkikorttelin kartoittamista laajemmaksi tavoitteeksi oli asetettu kaupunkietnologisen aineiston kerääminen koko Jyväskylän alueelta usean vuoden aikana, jolloin saataisiin muodostettua kuva kaupungista kokonaisuutena. Tämä suunnitelma jäi kuitenkin toteutumatta sekä aineiston keruun että uusien julkaisujen osalta.

Tourukadun ja Yrjönkadun korttelit muodostivat varsin pienen ja siksi hyvinkin hallittavan kokonaisuuden tutkimukselle, jossa yksityiskohtaisesti kartoitettiin väestörakenne, elinkeinot ja ammatit, tontit ja omistussuhteet, rakennukset ja arkkitehtuuri sekä asukkaiden vuorovaikutustilanteet. Rakennuksia on kuvailtu hyvin tarkasti sekä tekstein että piirroksin. Tutkimus painottui selvästi kaupunkielämään, johon kuuluivat esimerkiksi erilaiset harrastustoiminnot kuten pyhäkoulu, partio, suojeluskuntatoiminta ja naisvoimistelu. Ihmisten toimintaympäristö ulottui huomattavasti omaa asuinympäristöä laajemmalle alueelle ja tärkeitä sosiaalisen vuorovaikutuksen paikkoja olivat erityisesti tori monine toimintoineen ja tapahtumineen kaupungin kirkon vieressä, Harju Jyväskylän keskustan toisella laidalla ja Kauppakatu varsinkin nuorten keskuudessa. Jyväsjärvi heti kaupungin tuntumassa tarjosi mahdollisuuksia monipuoliseen vapaa-ajan viettoon ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen kuten seuraavasta kuvauksesta voi todeta.

Etenkin maanomistajilla oli veneitä, ja usein sunnuntaisin käytiin perheittäin soutelemassa Jyväsjärvellä, jonne Tourukadulta pääsi kätevästi Tourujokea pitkin. Matkaan lähdettiin jo aamuvarhaisella, ja jossain rannalla syötiin eväät ja keitettiin kahvit. Järvellä tavattiin usein tuttavaperheitä. Tavallinen soutuireitti kulki pitkin Rantapuiston rantaa, jotta voitiin kuunnella puiston paviljongista kantautuvaa musiikkia. Siellä esiintyivät palokuntalaisten, työväenyhdistyksen ja faneeritehtaan torvisoittokunnat. Veneretket olivat suosittuja etenkin juhannuksena. Alueen miesväki harrasti melko paljon kalastusta. Muistettiin, että mm. Schaumannin rannassa oli hyvä katis-kapaikka. Uimassa nuoret kävivät Jyväsjärven uimalaitoksella. Joskus käytiin uimassa myös pitemmällä, esimerkiksi Aholassa, Kivistöllä tai Tuomiojärvellä. Soittoiltoja ja rusettiluisteluja pidettiin talvisin Jyväsjärvelle auratulla luistinradalla. Haastateltavat kertoivat, että joulun jälkeen oli tapana kerätä joulukuuset portinpielistä ja viedä ne luistinradan ympärille koristukseksi. (Kaitalehto 1973, 52.)

Asukkaiden suhde maaseutuun nousee selkeimmin esiin puhuttaessa ruuan hankinnan tavoista ja mahdollisuuksista saada aterian aineksia tuoreina ja ilman välittäjiä. Äitien kerrotaan lähteneen usein lastensa kanssa kesäksi maaseudulle, jotta lapset eivät oppisi kaupungissa laiskuuteen. Toisaalta yhteyttä maaseutuun pitivät yllä kaupunkiin erilaisissa asioissa käymään tulleet ystävät ja sukulaiset. Kaupunkiyhteisölle ominaisena piirteenä mainitaan vähäiset kontaktit naapurien kesken ja vilkkaampi sosiaalinen vuorovaikutus omaan ammattiryhmään kuuluvien kanssa, jotka usein asuivat eri puolilla kaupunkia. Näin tilallinen läheisyys, naapuruus, ei ollut niinkään määräävä tekijä sosiaalisten kontaktien muodostumisessa kuin sosiaalinen läheisyys.

Tutkittaessa kaupunkia ja elämää kaupungissa lähtökohtana pidettiin edelleen kansankulttuurin kuvaamista kokonaisuutena (esim. Lehtonen 1974, 60), mutta tehtävä oli osoittautunut alusta lähtien vaikeaksi. Ongelmaksi muodostuivat sekä kaupunkikulttuurin hahmottaminen erityisesti kansatieteen kannalta että oikean tutkimusotteen löytäminen (esim. Valonen 1974a, 5–7). Yhteisön koon suurentuessa kenttätyön jatkuva laajeneminen johti tilanteeseen, jossa tutkija ei enää pystynyt hallitsemaan aineistoaan. Näin kävi esimerkiksi Niilo Valosen (vrt. Valonen 1974b, 17) johtamassa hankkeessa, jossa pyrittiin

edustavasti tutkimaan kahden helsinkiläisen kadun varren väestöä.²⁰ Tutkittavan väestön kokonaisvaltaisen kontekstin rajaaminen tai määrittäminen koettiin myös vaikeaksi. (Räsänen 1977,6.) Näin kaupunkia pyrittiin lähestymään osatutkimusten kautta. Ajatuksena oli osien kautta, niitä yhdistelemällä ja vertailemalla, tavoittaa jonkinlainen käsitys kaupunkikulttuurista kokonaisuutena.

Kaupunginosien, katujen, torien tai kortteleiden tarkastelun kautta pyrittiin muodostamaan kuva asukkaiden miljööstä ja kulttuurista (esim. Räsänen 1970; Lehtonen & Räsänen 1973; Kaitalehto 1973; Eenilä 1974). Tällaisten osatutkimusten myötä ei kuitenkaan päästy ratkaisuihin kokonaisuuden hahmottamisen ongelman suhteen. Kaikkien palasten tutkiminen olisi jälleen johtanut aineiston määrälliseen mahdottomuuteen ja osista valittujen esimerkkien kohdalla olisi tullut vastaan kysymys siitä, mitkä osat valittaisiin edustamaan kokonaisuutta. Niilo Valonen (1974b, 18) muistuttaa, että ”kaupungin kansankulttuuri ei ole alueellisten osiensa summa, vaan siihen kuuluu sellaisia kokonaisilmioita, joita ei voi tutkia liittämällä palasia yhteen”. Kokonaisuus on aina enemmän tai jotain muuta kuin osiensa summa. Siksi metodisen valmiuden puute osaltaan ehkäisi etnologisen tutkimuksen kehittymistä ja laajenemista maaseutuyhteisöä huomattavasti monimutkaisemmassa kaupunkiympäristössä (vrt. Hengartner et al. 2000, 5).

Veikko Anttilan pienyhteisötutkimus *Jyväskylän Tourula* (1982) on peruslähtökohdiltaan sosiaaliantropologinen. Tutkimuksessa Anttila on tarkastellut Tourulan kaupunginosan väestöllistä rakennetta, asukkaiden keskinäisiä sosiaalisia suhteita ja erityisesti ryhmien välisiä suhteita sekä fyysistä ympäristöä yhteisön perustamisesta 1800-luvun lopulta 1970-luvulle asti. Tutkimuksen teon aikaan alueelle oli jo laadittu kerrostalokaava, joka myöhemmin hävitti alueen rakennuskannan. Näin tämäkin tutkimus toteutti jo Haapaniemi-tutkimuksen yhteydessä mainittua pelastustehtävää. Haapaniemen tavoin suurin osa Tourulan väestöstä oli lähtöisin maaseudulta, mistä johtuen selvitettiin myös sitä, kuinka paljon asukkaat toivat mukanaan ja säilyttivät uusissa oloissa omaa paikalliskulttuuriaan. Tutkimuskohteena Tourula edusti lähestymistapaa, joka oli ajan etnologiselle kaupunkitutkimukselle ominaista eli huomion kohdistamista kaupungin reunoihin ja rajoille (vrt. Valonen 1974b, 16). Tourula kehittyi alkujaan teollisuuslaitosten liepeille kaupungin rajojen ulkopuolelle, mutta vuonna 1941 tehtyjen alueliitosten myötä siitä tuli Jyväskylän osa. Tämän muutoksen myötä Tourulasta alkoi kehittyä kaupunginosa yhteisön sijaan.

²⁰ Niilo Valosen johtamassa tutkimuksessa kerättyä aineistoa käytettiin myöhemmin varsin toisenlaisessa tarkoituksessa. Sen pohjalta julkaistiin vuonna 1997 teos *Kotikaduilla*, jossa esitellään 1970-luvun alkuvuosien elämää kolmessa Helsingin kaupunginosassa. Teos on artikkelikokoelma, jossa kirjoittajina on ollut useamman eri tieteenalan edustajia. Osa kirjoituksista perustuu ikään kuin jonkin henkilön muisteluun, mutta kyse on useampien haastattelujen pohjalta yhdistelemällä konstruoiduista kuvitteellisista henkilöistä. Teoksen tavoitteena lienee ollut ennen kaikkea 1970-luvun elämänmenon ja aikakauden hengen tavoittaminen. Kirjoituksissa käsitellään mm. autoilun yleistymistä, asumista kivikaupungissa ja puukylässä, kotien taidetta ja tavaroita, seurustelua ja kanssakäymistä, kodinhoitoa helsinkiläisperheissä ja 1970-luvun olohuoneita.

Yhteneväisyyksistä huolimatta Tourula-tutkimus monessa suhteessa myös poikkesi Haapaniemi-tutkimuksesta. Tourulaa ei tarkastelu ensisijaisesti kaupunki- ja maalaiskulttuurin kohtaamispaikkana, vaan yhteisönä, jossa erilaiset kokemukset ja pyrkimykset kohtasivat toisensa. Tutkimuksen lähtökohtana oli elämäntapa, mikä edellytti jo huomattavasti enemmän pohdintaa sen suhteen, mitä urbaani elämäntapa ja urbaanisuus ylipäättänsä olivat varsinkin teoreettisesti tarkasteltuina. Huomio kiinnittyi myös siihen, kuinka tutkittavan yhteisön rakenteet ja prosessit suhteutuivat yleiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja kehitykseen. Samansuuntaisia pyrkimyksiä oli nähtävissä myös Haapaniemi-tutkimuksessa. Yhteisöä ei tarkasteltu ainoastaan ”sisäänpäin” ja ikään kuin irrallaan ympäröivästä kaupungista. Tämä oli tärkeää siksi, että Tourula sijaitsi aivan Jyväskylän välittömässä läheisyydessä ja asukkaiden työpaikat suuressa määrin alueen ulkopuolella. Näin oli oletettavaa, että asukkaiden sosiaaliset suhteet myös työajan ulkopuolella suuntautuivat ainakin osittain oman alueen tai yhteisön ulkopuolelle. Esimerkiksi nuorten vapaa-ajan viettoa kaupungin keskustassa Anttila on kuvannut näin:

Nuorisolla ei ollut kohtaamispaikkaa Tourulassa, vaan mikäli he hakivat ryhmäkohtaista seurustelua toistensa kanssa, niin heidän oli liityttävä jengiin tai etsittävä kontaktinsa kaupungilta. Nuoriso jakaantui työssäkäyviin nuoriin ja oppikoululaisiin, joita varhemmin oli harvoja, mutta noin 1950-luvulta enemmän. Tavallisen vapaa-ajan harrastuksissa erosivat selvimmin toisistaan työläisnuoret ja oppikoululaiset. Jälkimmäisten jokailtainen kohtaamispaikka oli Kauppakatu. Kuten maaseudulla entisenä kirkkopyhinä, sitä pitkin kuljettiin edes takaisin – se oli siis paikka, jossa kaupungin kaikkien koulujen oppilailta oli mahdollisuus tavata toisensa. Suosikkikahvila oli Santalan kahvila Kauppakatu 6:ssa. Oppikoululaisten vapun päivään kuului kävely Harjun laella – 1920-luvun joinakin vuosina tytöillä tuli tuki olla olkihattu päässä – ja istuskelu näkötorin kahvilassa. Myös Rantapaviljonki avattiin vapuksi ja siellä myös tanssittiin. Työläisnuorten kohtaamispaikka oli Kauppakadun toisessa päässä. Edestakaista kulkemista koululaisten tavoin ei mainita, mutta suosikkikahvila oli. Se oli Työväen ruokala ja kahvila työväentalossa. Talo oli myös nuorten ja vanhojen kohtaamispaikka, sillä siellä oli kahvilan ja teatterin lisäksi tiloja kokouksille ja harrastuspiireille. (Anttila 1982, 118.)

Anttila (1982, 39) mainitsee tutkimuksessaan poikkeukselliseksi sen, että hän kartoittaa ja konkreettisesti rajaa tutkimusalueen vasta sosioekonomisten selvitysten jälkeen. Hän kutsuu tätä ulkoapäin tapahtuvaksi lähestymistavaksi ja perustelee sitä sillä, että yhteisö on saanut alkunsa sen ulkopuolisten tekijöiden ansiosta. Ennen varsinaiseen rakentamiseen paneutumista tutkimuksessa tarkastellaan sekä tourulalaisten omia käsityksiä siitä, mikä on Tourulan alue, että asutusalueen hallinnollisia liityntöjä. Asukkaiden itsensä sisäistämä yhteisö on se yhteisö, jota Anttilan mukaan nimenomaan halutaan tutkia.

Etnologisen tutkimuksen tuottaman tiedon näkökulmasta Anttila esittää merkittävän huomion suhtautumalla epäilevästi yhteisön elämän objektiivisen kuvaamisen mahdollisuuteen. Käsitys yhteisöstä perustuu aineistoon, joka puolestaan koostuu yksittäisten ihmisten haastatteluista. Näin haastateltujen henkilökohtaiset tulkinnat yhtyvät tutkijan tulkintaan ja kuva yhteisön elämästä muodostuu näiden tulkintojen synteessä. Samantapaiseen, yhteisötutkimukseen liittyvään problematiikkaan viittaa myös Åke Daunin ja Orvar Löfgrenin (1980, 70) esittämä huomio, että käsitteenä paikallisyhteisö saattaa jopa olla tut-

kijan kirjoituspöydällä luoma konstruktio, jolla ei ole vastinetta informanttien todellisuuskäsityksissä. Kaupunkitutkimuksen kehittymisen kannalta ongelmalliseksi osoittautuivat Anttilan mukaan myös aiemman etnologisen tutkimuksen käsitteet, jotka soveltuivat varsin huonosti modernin yhteiskunnan kulttuuriprosessien tarkasteluun.

1960-luvun lopulla vilkastunut kaupunkikansatieteellinen kiinnostus ja sitä seurannut vilkastunut tutkimus- ja julkaisutoiminta 1970-luvulla kuitenkin alkoivat vähitellen hiipua vuosikymmenen loppua kohti mentäessä. Voimistuneeseen kaupungistumiskehitykseen liittynyt tutkimusintressien osittainen siirtyminen maaseudulta kaupunkiin oli alun innostuksen jälkeen osoittautunut varsin haasteelliseksi ennen kaikkea metodologisesti, mutta myös teoreettisten esikuvien ja lähestymistapojen suhteen. 1970-luvulla julkaistuissa tutkimuksissa tarkasteltiin jossain määrin tuon ajan kaupunkia ja lähinnä maalta muuttaneita uusia kaupunkilaisia, mutta silti pääpaino tuntui monessa tutkimuksessa olevan huomattavasti aiempien aikojen kaupungissa ja menneissä vuosikymmenissä. Näin ollen siirtyminen kaupunkiin ei tarkoittanut sitä, että tutkimuksen ajallinen painotus olisi selvästi muuttunut verrattuna maaseudulla tehtyyn tutkimukseen, vaan huomio kohdistui edelleen nykyajan sijaan menneeseen.

Ajallisuuteen oli silti jollain lailla, ainakin implisiittisesti, otettava kantaa, koska kaupungissa muutosten määrä, intensiteetti ja vauhti tekivät tutkittavista kohteista ja alueista aivan uudella tavalla haasteellisia. "Kun talonpoikaiseen elämään keskittynyt kansatiede on kansallisena projektina paljolti saanut voimansa tietynlaisesta alueellisen palapelin kokoamisesta lineaarisen aikajanan varrelle: tyyppien, rajojen ja tapojen muovaamisesta ehjäksi, kehittyväksi ja funktionaaliseksi kansankulttuuriksi, näyttäytyy kaupunki tältä kannalta hankalana kohteena. Se "kuvitteellinen kokonaiskansa", joka on ylläpitänyt agraria kansankulttuuria, on huomattavasti helpommin paketoitavissa objektiksi, kuin eri aikoina syttyvät ja eri rooleissa toimineet kaupungit ja kaupunkilaiset. Kompleksisuus on tosin myöhemmin kaupunkikohteelle sallittu tai myönnetty ominaisuus, mutta kompleksisuuden purkaminen pluraliteetteina, epäjatkuvuuksina, rinnakkaisuuksina, kaleidoskooppeina tai mosaiikkeina on kansatieteellisen perimän kannalta hankalaa." (Virtanen 1997, 104.) Kaupunkien fyysisen ympäristön muutos oli osittain jopa katastrofaalisen nopeaa ja hallitsematonta eikä yliopistollinen kansatiede Timo J. Virtasen (1995, 89) mukaan pystynyt 1970-luvulla vastaamaan tähän tilanteeseen.

Kaupunkilainen kaupungissa – näkökulma muuttuu

Kaupunginosa- ja yhteisötutkimusten ohella tutkimuksen kohteeksi otettiin myös kokonaisia kaupunkeja, jotka tosin olivat niin pieniä, että niitä voitiin tarkastella edes jollain tavoin kokonaisuutena. Tästä esimerkkinä mainittakoon vuonna 1985 julkaistu tutkimus *Kaskö - kontinuitet och förändring*, jossa otsikon mukaisesti keskityttiin jatkuvuuden ja muutoksen teemoihin kokonaisen kaupungin tasolla. Tutkimuksessa kaupunki ymmärrettiin ennen kaikkea dynaa-

misena ja muuttuvana järjestelmänä, jossa muutos ja sopeutuminen muodostavat jatkuvan prosessin. Tämän prosessin taustalla vaikuttavat yleisemmät ja laajemmat yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset, mutta tärkeintä on kiinnittää huomio kaupunkilaisiin kaupungissaan. Kyse on siis eräänlaisesta tasapainotellusta mikro- ja makrotutkimuksen välillä. Kaupungin fyysinen ympäristö, joka selvästi erosi ympäröivästä maaseudusta, loi puitteet kaupunkilaisten toiminnalle. Kaupunkiympäristö jaettiin kolmeen toimintaympäristöön, joista työympäristö katsottiin tässä tutkimuksessa tärkeimmäksi. Sen lisäksi tarkasteltiin sosiaalista ympäristöä kodin ja perheen kautta sekä ihmisten vapaa-ajan ympäristöä. (Räsänen 1985b, 11–17.)

Tutkijat nimittivät Kaskista tutkimuslaboratorioksi ja testauspaikaksi, mutta toisaalta he määrittelivät sen myös eräänlaiseksi ei-kaupungiksi pienuutensa ja hitaan kehityksensä vuoksi. Tutkimuksen pääkysymys kohdistui siihen, kuinka esiteollinen Kaskinen oli muuttunut teollistumisen ja modernisoitumisen seurauksena. Vertailu tapahtui kahden historiallisesti ja yhteiskunnallisesti erilaisen aikakauden välillä. Toisena keskeisenä teemana muutosprosessissa oli kulttuurien kohtaaminen alkuperäisten, ruotsinkielisten, kaupunkilaisten ja myöhemmin muuttaneiden suomenkielisten välillä. Juuri etninen näkökulma kahden kieliryhmän välillä toi oman lisänsä tutkimukseen. Yhteisötutkimuksen perinnöstä ei kuitenkaan vielä luovuttu, vaikka selvästi uusia lähestymistapoja nostettiin esiin. (Räsänen 1985b, 11–17.) Kaskisia käsitelleellä tutkimuksella ja sen toteuttaneella tutkimusryhmällä oli tärkeä asema 1980-luvun kaupunkikan-satieteessä erityisesti suomenruotsalaisen kaupunkitutkimuksen elvyttäjänä (Virtanen 1995, 96–97). Kun suomenkielisen tutkimuksen kohteena on ollut kaupunkikulttuuri yleensä, on suomenruotsalaisen tutkimuksen kohde myöhemminkin rajautunut tai ainakin painottunut erityisesti suomenruotsalaiseen kaupunkikulttuuriin ja sen asemaan valtaväestön rinnalla (vrt. Virtanen 1995, 98).

Kaupunkikulttuurin tarkastelu ryhmien välisten suhteiden ja vuorovaikutuksen kautta liittyi interaktionismin nousuun yhtenä etnologista tutkimusta ja erityisesti kaupunkietnologiaa innoittavana teoreettisena lähestymistapana, jota ruotsalainen etnologi Åke Daun oli soveltanut tutkimuksessaan *Upp till kamp i Båtkärnas* (1969). Kun funktionalismi näki yhteiskunnan ja kulttuurin instituutioiden välisten riippuvuus- ja vaikutussuhteiden kautta, painotti interaktionismi yksilön asemaa ja yksittäisten ihmisten mahdollisuuksia päämääräsuuntautuneina ja keskenään vuorovaikutteisissa suhteissa vaikuttavina toimijoina. Ihmisten toimintatavat, erilaiset roolit, arvostusten ja intressien merkityksen ja vaikutuksen korostaminen olivat keskeisiä teemoja interaktionistisessa lähestymistavassa. Paikallisyhteisö oli se sosiaalinen ympäristö, jossa toimijat kohtasivat niin yhteisyyttä ylläpitävissä ja edistävissä tilanteissa kuin ristiriidoissakin. (Ehn & Löfgren 1996, 54.)

Paikallisyhteisöihin kohdistuneeseen tutkimukseen liittyi myös voimakas emansipatorinen ote. Etnologeista tuli yhteisöllisyyden puolestapuhujia, jotka kiinnittivät huomionsa esimerkiksi ruukkiyhteisöihin, kalastajakyliin tai purkuuhan alla oleviin työläiskortteleihin, joiden ajateltiin edustavan eräänlaista yhteiskunnallista utopiaa ja katoamassa olevaa sosiaalista ja paikallisuuteen kiin-

nittyvää yhteisyyttä ja kulttuurista kompetenssia. Tutkijoiden erityiseksi tehtäväksi nähtiin juuri paikallisyhteisöjen ”löytäminen” ja niiden kuvaaminen ympäröivälle yhteiskunnalle esimerkkinä ajan hengelle vaihtoehtoisesta tavasta elää. Ennen kaikkea haluttiin löytää ”hyviä” kulttuurisia kokonaisuuksia, joista välittyivät vahvasti yhteiset kokemukset sekä jaetut rituaalit ja perinteet. Etnologeja pidettiin jopa eräänlaisina sanansaattajina tai yhteyshenkilöinä laajemman yhteiskunnan ja erilaisten syrjäytymisvaarassa tai hajoamisen uhan alla olevien yhteisöjen välillä. Kiinnostus osa- tai alakulttuureihin johti huomion kohdistumiseen eri ryhmien identiteetteihin ja niiden ilmaisuun sekä yhteenkuuluvuuden ja poissulkemisen kysymyksiin, jotka olivat keskeisiä näkökulmia myös interaktionismissa. Näin joidenkin ilmiöiden tai suhteiden ajateltiin olevan kulttuurisesti ja symbolisesti kommunikatiivisempia kuin joidenkin toisten ja samalla kiinnostavampia myös tutkimuskohteina. (Ehn & Löfgren 1996, 54–56.)

Kaskisia ympäröivän maaseudun ylijäämäväestö muutti kaupunkiin työn perässä teollistumisen myötä ja muodosti uuden ryhmän suhteessa aiemmin vallinneeseen tilanteeseen. Näin tutkimuksen kohteena eivät olleet enää yksinomaan entiset maalaiset kaupungissa, vaan heidän ja kaupungin vakiintuneen väestön kohtaamisen problematiikka. Aiemmistä tutkimuksista poiketen kulttuurien kohtaamista tarkasteltiin kahdensuuntaisesti ja muutenkin painotus oli kaupungissa ja ennen kaikkea kaupunkilaisuudessa. Jo varhain urbaani näyttäytyi Kaskisissa yleisenä asenteena, jossa korostui kaupunki maaseudun kustannuksella (Åström 1985, 105–112). Kaskinen erottui ympäröivästä maaseudusta ensinnäkin asemakaavansa ja rakennuskantansa perusteella. Vuoteen 1915 asti kaupunkiin käytiin portin kautta, jolla ei ollut muuta funktionaalista tehtävää kuin erottaa kaupunki ympäristöstään tai tehdä tämä raja erottuvaksi ja näkyväksi. Kaupunkilaiseen elämäntapaan viittasi myös kahviloiden, ravintoloiden ja vähitellen alkoholiliikkeiden yleistyminen, mikä mahdollisti huvielämän, jollaista ei ollut maaseudulla. Kaupungin ainoassa puistossa järjestettiin näyttelyitä, kesäjuhlia ja arpajaisia, samoin tori toimi paitsi kauppapaikkana myös erilaisten tapahtumien näyttämönä. 1920-luvulta alkaen urbaaniin kulttuuriin kuuluivat esimerkiksi saaristoon suuntautuneet veneretket kesäsuunnitaisin ja varsinkin juhannuksena. Erilaisten toimintojen ohella kaupunkilaisuus ilmeni kielenkäyttönä ja puhetapana, jolla erottauduttiin paitsi maalaisista, tehtiin erotteluja myös kaupunkilaisten kesken. (Åström 1985, 105–112.)

Kaskisissa ja Tammisaassa tehtyihin tutkimuksiin liittyen etnologi Anna-Maria Åström julkaisi vuonna 1986 teoreettisesti painottuneen artikkelin pikkukaupunkien etnologisesta tutkimuksesta ja mahdollisista lähestymistavoista ja kehityssuunnista. Artikkelissa Åström toteaa, että hahmoteltaessa kaupunkietnologian suuntaa ja tehtäviä, on hyvä ensin tutustua varsinkin sosiologisen ja maantieteellisen kaupunkitutkimuksen piirissä tehtyihin tutkimuksiin. Näin on helpompaa määrittellä sekä etnologisen tutkimuksen erityisyyttä kaupunkitutkimuksen kentällä että juuri sille ominaisen tehtävän hahmottamista. Lisäksi edellä mainittujen tieteenalojen malleja, käsitteitä ja erotteluja voi hyödyntää ja soveltaa myös etnologiseen kaupunkitutkimukseen. Åströmin mukaan esimerkiksi sellaisten kaupunkitutkimuksen klassikoiden kuin Louis

Wirthin ja Max Weberin sekä historiallisesti suuntautuneiden etnologien kaupunkianalyysit kohdistuivat suhteellisen pienten kaupunkien tarkasteluun. Huolimatta ajallisesta välimatkasta niistä löytyy yhtymäkohtia ja teoreettisia työvälineitä myös uudemman pikkukaupunkitutkimuksen käyttöön paremmin kuin niistä moderneista teorioista, joissa keskityttiin esimerkiksi nopean kaupungistumisen ja teollistumisen synnyttämiin elämänmuotoihin ja uudenlaiseen suurkaupunkimentaliteettiin. (Åström 1986, 63–65.)

Tutkimuksessa Kaskisia pyrittiin tarkastelemaan kokonaisuutena, mutta painotus oli erityisesti paikallisuudessa ja kaupungissa eri ryhmien kotipaikkana. Tavoitteena ei siis ollut vertailtavuus tai yleistettävyyys muihin paikkoihin, vaan kaupungin omien kulttuuristen mallien ja sosiaalisen olemuksen hahmottaminen. Tutkimuksen etenemisen voi yleisemmin jakaa neljään vaiheeseen kaupungin fyysisen ympäristön kuvaamisen jälkeen. Ensin ryhmitellään asukkaat väestötieteellisin perustein eri sosiaalsiin tai yhteiskunnallisiin kategorioihin. Toiseksi selvitetään, millaisia resursseja ja voimavaroja kaupungilla on ja kolmanneksi, mistä kaupunkilaiset saavat toimeentulonsa ja miten he ovat yhteiskunnallisesti järjestäytyneet työn ja toimeentulon perusteella. Arkielämän eri ulottuvuuksien tarkan selvittämisen jälkeen neljäntenä kohdistetaan huomio siihen, kuinka eri ryhmien tavoitteet ja ajattelutavat näyttäytyvät erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa.

Louis Wirthiä mukaillen kaupunkia voidaan tutkia sekä fyysisenä rakenteena, yhteiskunnallisen järjestymisen muotona että asenteiden ja käsitysten näyttämönä. Anna-Maria Åström suhtautui kriittisesti tuon ajan suomalaisen kaupunkietnologian tapaan valita tutkimuksen kohteeksi lähinnä työläisyhteisöjä ja työväestön asuttamia kaupunginosia. Tällainen lähestymistapa antoi Åströmin mukaan varsin kapean kuvan elämästä kaupungissa eikä usein edes nähty suuria eroavaisuuksia suhteessa siihen, miten maalla oli eletty lukuun ottamatta sitä, että toimeentulo saatiin palkkatyöstä. Näin kaupungeista ei löydetty mitään erityistä urbaania tapaa elää, mikä todennäköisesti johtui siitä, että tutkimuksen muuttujat olivat samoja kuin aiemmin agraareja yhteisöjä tutkittaessa. (Åström 1986, 67–68.)

Åström muistuttaa kirjoituksessaan siitä, että urbaani elämäntapa ei koskaan ole homogeeninen. Siksi urbaania kulttuuria ei voitu tutkia minään yleiskulttuurina vain yhden ryhmän tai kategorian näkökulmasta. Erilaisille ryhmille muodostui toisistaan poikkeavia olemisen tapoja ja kulttuurisia malleja, jotka näyttäytyivät monin tavoin eri elämänalueilla. Suurkaupungeissa yhteiskunnan ylintä luokkaa tai johtavia ryhmiä jäljiteltiin joissain asioissa, mutta samanaikaisesti niihin haluttiin ottaa etäisyyttä kehittämällä poikkeavia ja omaan viiteryhmään kiinnittyviä ja sitä vahvistavia elämäntapoja. Åströmin mukaan samantapaisia elämisen tapoja tai malleja oli myös pienissä kaupungeissa, joissa eri ryhmien tai yhteiskunnallisten kerrostumien elämäntapoja jäljiteltiin mahdollisuuksien mukaan. Suomalaisissa pikkukaupungeissakin oli löydettävissä eri kerrostumia, joiden tavoittamista saattoivat vaikeuttaa sekä niiden vähäinen levinneisyys että eri kerrostumien läheisyys tai samankaltaisuus. Urbaania kulttuuria ei kehittynyt ainoastaan kaupungeissa, vaan ne levittivät vaikutteita ja

urbaania elämäntapaa myös varsinaisten kaupunkialueiden ympäristöön ja ulkopuolelle. (Åström 1986, 68–69.)

Riitta ja Matti Räsäsen toimittamat teokset *Älylästä Tyhmälän torille* (1984) ja *Kuin Tiiran lento* (1987) kertoivat Jyväskylän kaupunkielämästä 1920- ja 1930-luvuilla. Ne koostuivat pääasiassa kaupunkilaisten kirjoituksista, joita oli kerätty Jyväskylän kulttuurilautakunnan järjestämissä viidessä kaupunkiperinteen keruukilpailussa²¹ (vuosina 1979–1983) ja Mäki-Matin perinnepiirissä²² (vuosina 1985–1986). Kirjan toimittajat toteavat jälkimmäisen kirjan esipuheessa, että kirjoitusten näkökulma on maailmansotien välisen ajan koululaisen ja nuoren työikäisen, ”pienen ihmisen”, jonka kulttuuri on anonyymia. Koska kyse oli menneen muistelusta, kuvauksista olivat ”pahimmat särmit hioutuneet ja raskaimmat kokemukset keventyneet”. Kirjoissa puheenvuoro annettiin ns. tavalliselle ihmiselle²³ ja muisteluita kirjoittaneiden omat tekstit limitettiin kirjojen toimittajien yleisempään ajan kuvaukseen. Merkittävä on huomio siitä, että muistelukirjoituksissa kyse oli menneen ajan tulkinnasta nykyhetkestä käsin. Siksi kirjoitusten antama kuva 1920- ja 1930-lukujen kaupunkilaisuudesta muovautui tietojen valintojen, tahallisten ja tahattomien poisjättämisten ja lopulta vielä kirjan tekijöiden valintojen tuloksena. ”Ehkä muistamme vain sen, mitä haluamme muistaa tai muistettavaksi”, toteavat kirjojen toimittajat. Näin teokset ja niihin valikoituneet kirjoitukset loivat osittaista ja ehkä hajanaistakin *kuvoa* menneestä kaupunkielämästä, eivätkä ne edes tavoittelleet minkään selkeän kokonaisuuden muodostamista ja esittämistä.

Helsinkiläistä kaupunkielämää noin vuosien 1900–1930 välisenä aikana käsittelevä *Hemma bäst* -teos (Åström & Sundman 1990) koostuu 16 kirjoituksesta, jotka on kirjoitettu Folkkultursarkivetin järjestämän kyselyn pohjalta. Folkkultursarkivet oli aloittanut vuonna 1980 projektin, jossa selvitettiin elämistä ja elämäntapoja kaupunkiympäristöissä. Tavoitteena oli tutkia sekä yksittäisiä kaupunkeja että koota tietoa ruotsinkielisen väestön perinteistä ja kokemuksista eri kaupungeista. Kysymykset käsitelivät kotia, pihaa, perhettä ja sukulaisuussuhteita. Kirjoitukset on kirjassa pyritty säilyttämään mahdollisimman lähellä alkuperäistä muotoa autenttisuuden takaamiseksi. Riitta ja Matti Räsäsen Jyväskylää käsittelevien teosten tavoin lukijalle avataan yksittäisten ihmisten omakohtaisia kokemuksia ja muistelmia, mutta samalla ne valaisevat aikansa elämää ja elämäntapaa yleisemmälläkin tasolla. Kirjoitukset on järjestetty kaupunginosittain ja osioiden alkuun on kirjoitettu lyhyt esittely kunkin alueen historiasta ja luonteesta. Yleinen ja yksityinen on asetettu vuoropuheluun toistensa kanssa, jolloin yksityiset kokemukset ja muistelut suhteutuvat laajempiin ja yleisempiin yhteiskunnallisiin tapahtumiin ja kehityslinjoihin.

²¹ Keruukilpailuiden aiheet eri vuosina olivat seuraavat: ”Jyväskyläläistä elämänmeenoa” (1979), ”Lapsuuteni Jyväskylä” (1980), ”Nuoruus kaupungissa” (1981), ”Jyväskyläläinen työssä” (1982) sekä ”Historiaa ja merkkihenkilöitä” (1983).

²² Syksystä 1985 kevääseen 1986 Jyväskylän kulttuurilautakunnan avustuksella toiminut entisen Mäki-Matin kaupunginosan fyysistä ja sosiaalista miljöötä 1920- ja 1930-luvuilla muistitiedon avulla rekonstruoitunut ryhmä.

²³ Puheen ”tavallisista ihmisistä” voi ajatella viittaavan lähinnä arkielämään ja niihin sosiaalisiin ja fyysisiin ympäristöihin, joihin arki enimmäkseen on ”sijoittunut”.

Anna-Maria Åström (1990, 212–227) on kirjoittanut *Hemma bäst* -teoksen loppuun yleisemmän, teoreettisesti suuntautuneen osion arkielämän rakentumisesta vuosisadan alun helsinkiläisperheissä. Kaupunkilaisten lähettämien kyselyvastausten ja kirjoitelmien lisäksi muisteluja kerättiin kuudessa eri kaupunginosassa ryhmähaastatteluin. Näin saatiin koottua aineistoa ihmisten arjen eri puolien kuvaamiseksi. Åströmin (1990, 212) mukaan monipuolisen aineiston kautta saatiin kuitenkin ennen kaikkea käsitys siitä, mitä ihmiset halusivat kertoa kokeneensa ja miten he halusivat muistaa eläneensä vuosisadan alun Helsingissä. Muisti ja muisteluaineistot paitsi avasivat ovia menneisiin aikoihin, myös muodostivat eräänlaisen seulan sen suhteen, mitä kerrottiin ja mitä jätettiin sanomatta. Tähän liittyen Åström toteaa, että arjen rakentumista käsittelevässä kirjoituksessaan hän ei tarkastele lähdekriittisesti sitä, puhuvatko ihmiset ”totta” ja mitä on mahdollisesti jätetty sanomatta. Arjen käsittely kiinnittyy ajatukseen siitä, että ihmisten toiminnan ja arvostusten taustalla vaikuttavat piilossa olevat ajatus- ja arvovakennelmat, joita toimijat itse eivät yleensä tiedosta tai osaa eksplisiittisesti nostaa esiin. Hahmottaakseen selvemmin ihmisten elämäntapoja ja elämisen malleja, on tutkijan jossain määrin ”ylitettävä” tai katsottava sen ”taakse”, mitä informantit ovat kertoneet.

Arjen nostaminen tarkastelun keskiöön korosti ulkoisen kaupunkikulttuurin sijaan asumiseen ja jokapäiväiseen elämään läheisesti sitoutuvia teemoja, elämisen tapoja ja käytäntöjä kunkin omassa lähiympäristössä. Sitä kautta tulivat näkyviksi yksittäisten ihmisten näkökulmat ja suhde laajempaan sosiaaliseen ja materiaaliseen kaupunkikulttuuriin ja -ympäristöön. Arkea tarkemmin analysoidessaan Anna-Maria Åström (1990, 213) keskittyi työläisiin ja porvareihin, jotka yksittäisinä ryhminä selvästi nousivat esiin aineistossa muistelujen kirjoittajina ja kertojina. Asuinolojen suhteen tarkastellut ryhmät erosivat selvästi toisistaan. Kyse ei ollut yksinomaan ulkoisesti erilaisesta asumisesta, vaan myös toiminnallisesti ja sosiaalisesti hyvin erilaisesta arjen strukturoitumisesta normeineen ja tapoineen. Työläisten asunnot sijoituivat kaupungin reuna-alueille ja porvarisperheiden puolestaan keskemmälle kivikaupunkiin ja satunnaisesti huvilakaupunginosiin. Näin Åströmin tarkastelemien perheiden asumisen sijoittuminenkin kuvasti tuon ajan kaupungin sosiaalista ja siihen liittyvää tilallista erilaistumista.

Työläisperheillä oli kodeissaan 1910–1920 -luvulla vain harvoin enemmän kuin yksi huone. Tilan vähäisyys ohjasi merkittävästi arkielämän muotoutumista, kun kaikki toiminnat tapahtuivat samassa huoneessa. Yleensä perheet asuivat vuokralla, mikä johti siihen, että he joutuivat vaihtamaan usein asuntoja joko kohentaakseen asumisoljaan, alentaakseen vuokratuloja tai siksi, että heidät irtisanottiin aiemmasta asunnosta. Kaikki perheenjäsenet osallistuivat eri tavoin, ikänsä ja kykyjensä mukaan päivittäisiin tehtäviin ja taloudenpitoon. Ansiotyössä käyvien miesten työpäivät olivat pitkiä ja raskaita, mistä johtuen jopa yllättävän paljon painoa laitettiin sille, että heillä oli riittävästi rauhaa ja aikaa levätä työn rasituksista. Naiset olivat pääasiassa kotona tai toimivat toisinaan esimerkiksi siivoojina niin kutsutulle herrasväelle, mutta lähes kaikki kotityöt olivat naisten vastuulla miesten kerätessä voimia työhön kodin ulkopuolella. Arki oli naisten vastuulla, mutta samalla he tekivät kodin, jossa ruoka-ajat, lepo

ja rentoutuminen seuraavat toisiaan. Kodissa asioiden ja esineiden järjestelyä ja sijoittelua ohjasivat tarkoituksenmukaisuus ja välttämättömyys. Jos asunnossa oli ns. parempi huone, käytettiin sitä ainoastaan pyhä- ja juhlapäivinä ja se muodosti eräänlaisen vastapainon arjen käytännöllisyydelle. (Åström 1990, 214–218.)

Myös monet porvarisperheet asuivat vuokralla, mutta heidän asuntonsa olivat suuria ja eläminen muutenkin hyvin erilaista kuin työläisperheiden. Huoneita oli useita eri käyttötarkoituksiin ja oman perheen lisäksi tarvittiin tilaa palvelusväelle. Kertojien kuvaukset sisustuksesta ja huonekaluista ovat Åströmin mukaan (1990, 216) tarkkoja ja niihin sisältyy myös tunteenomaisia ilmauksia ja arvioita. Jokapäiväisen elämän toimet kuten ruokailu, ruuanvalmistus, vaatehuolto, seurustelu, lepo ja nukkuminen tapahtuivat kaikki niille varatuissa tiloissa, mikä ilmensi sitä, että jokaiselle asialle ja tehtävälle oli kodissa oma paikkansa. Työläisperheiden arjesta poiketen porvarisperheiden arjelle oli tyyppillistä sen tarkka suunnitelmallisuus jopa siinä määrin, että voitiin puhua arjen täydellisestä ritualisoinnista. Ruoka-ajat, pyykinpesut, ruokaostoksilla ja torilla käynnit seurasivat toisiaan tarkassa ja toistuvassa järjestyksessä. Huonekaluille ja muille tavaroille oli omat paikkansa kodissa, mutta niiden lisäksi jokainen toiminta ja tapahtuma oli etukäteen suunniteltu ja ne toteutettiin suunnitelman mukaisesti. Suunnitelmallisuus ulottui myös perheiden vapaa-ajan viettoon äitien toimiessa silloinkin ajankäytön ja toiminnan järjestäjinä.

Kahden erilaisen sosiaalisen miljööän kuvaamisella ja analysoinnilla ei pyritty muodostamaan toisilleen vastakkaisia kategorioita eikä niitä tulisi ymmärtää yksinomaan vastakohtaisina elämisen tapoina tai malleina. Tutkimusasetelma antoi mahdollisuuden terävöittää arkielämän rakentumisen käsittelyä kahdessa erilaisessa ympäristössä. Sen sijaan laajempien yhteiskunnallisten olosuhteiden vaikutuksia ihmisten jokapäiväiseen elämään ei käytössä olleen aineiston kautta voitu tarkastella. Anna-Maria Åström (1990, 222) toteaa, että kyselytutkimusten aineisto on usein luonteeltaan sellaista, että se antaa varsin positiivisen kuvan menneestä ja vastaavasti ikävämät elämänkohtalot jäävät artikuloimatta. Tärkeä huomio on se, että kysely tuotti sellaista aineistoa, joka helpotti keskeisten kysymysten ja ongelmien paljastumista antaen hyviä lähtökohtia mahdollisille laajemmille asumista ja arkielämää käsitteleville tutkimuksille.

Pikkukaupunkitutkimus jatkui edelleen laajemmassa suomalaisten ja neuvostoliittolaisten etnologien yhteisessä hankkeessa, jota alettiin työstää teemalla ”urban families in two societies”. Jo suunnitteluvaiheessa sovittiin, että tutkimuksen aikataso tulisi olemaan nykyaika ja huomion kohteena erityisesti arkielämän ajankohtaiset asiat ja ilmiöt sekä etnisyys. Suomesta valittiin mukaan Loviisan kaupunki siksi, että siellä oli jo aiemmin tehty jonkin verran tutkimusta. Lisäksi se oli kooltaan hallittavissa ja väestö koostui kahdesta selkeästä etnisestä kieliryhmästä, vakiintuneesta ruotsinkielisestä enemmistöstä ja kasvavasta suomenkielisestä vähemmistöstä. Virosta tutkittavaksi valittiin pieni Võrun kaupunki, jonka väestöstä enemmistön muodostivat vironkieliset. Vähemmistönä olivat venäjänkieliset, joiden etniset taustat yhteisestä kielestä huolimatta vaihtelivat huomattavasti enemmän kuin vironkielisten. Yhtenä tutkimushank-

keen keskeisenä tavoitteena oli yhteisten kenttätöiden tekeminen molemmissa kaupungeissa vuorollaan. Tämä tavoite ei kuitenkaan täyttynyt. Tutkimus päätettiin toteuttaa rinnakkaisina hankkeina, joiden tulokset olisivat vertailtavissa (huomioon ottaen terminologiaan ja viitekehukseen liittyvät eroavuudet) vasta tutkimusraporttien valmistuttua. (Kirveennummi, Räsänen & Virtanen 1994.)

Loviisa-tutkimuksessa Timo J. Virtanen (1994a) kirjoittaa ajallisesta etnisyydestä ja etnisestä ajasta purkaen auki ajan käsitteen monimuotoisuutta ja -ulotteisuutta. Historian tärkeät tapahtumat kietoutuvat ihmisten subjektiiviseen kokemukseen ajasta. Menneellä ajalla ja samalla kaupungin ja sen asukkaiden menneisyydellä näyttäisi Virtasen mukaan olevan erilainen merkitys eri etnisille ryhmille. Tässä ja edellisessä esimerkissä näkyy se, kuinka etnologisessa kaupunkitutkimuksessa ajan, paikan ja sosiaalisen dimensiot alkavat vähitellen irtautua niistä sidoksista, joita niihin talonpoikaiskulttuurin tutkimuksessa oli liitetty. Irtautuminen näkyy myös siinä, että kaupunkia ja kaupunkilaisten arkea sekä elämäntapaa tarkastellaan selvästi itsenäisinä eikä ainoastaan maaseudun heijastumina tai talonpoikaiskulttuurin kanssa dikotomisena vastinparina.

Helsinkiläisten lapsuuden- ja nuoruudenkuvauksista koostuu Anna-Maria Åströmin, Pia Olssonin ja Jorma Kivistön (1998) toimittama kaksikielinen *Elämää kaupungissa – Att bo i stan*, jossa muistellaan elämää kaupungissa sotienjälkeisellä ajalla, pääasiassa 1950-luvulla. Muisteluita luonnehditaan havainnoinnin väyliksi, joiden kautta jokainen meistä omasta asuinympäristöstä käsin viitoittaa reviiriään. Kansatieteelliselle tutkimukselle ominaisesti tilaa annetaan tavallisen ihmisen muistille ja historian polyfonisuudelle. Tämänkin tutkimuksen aineisto kerättiin kyselyin, jotka koostuivat kahdeksasta kysymyskokonaisuudesta. Kuvaukset on usein kirjoitettu lapsen näkökulmasta ja keskeisiksi teemoiksi ovat nousseet ympäristön toiminta ja lasten tapa ottaa ympäristöä haltuunsa. Aineiston pohjalta kuva 1940- ja 1950-luvun kaupunkikulttuurista rakentuu monipuoliselle korttelielämälle. Esipuheessa kysytäänkin, muodostiko juuri korttelielämä kaupunkikulttuurin ytimen. Tilallisuuden näkökulmasta merkittävää on se, että korttelikaupungissa katu on saanut korostuneen merkityksen, kun kaupunkielämä on tiivistynyt kadun ja korttelin ympärille. Katu on ollut paitsi tila myös yhdysside. Korttelikaupungissa asuminen, työ, kulutus ja vapaa-aika ovat olleet läsnä samanaikaisesti, mistä on muodostunut korttelikaupungille ominainen urbaani luonne. Korttelielämään keskittyneillä kuvauksilla kaupunkilaiset ovat ehkä halunneet nostaa esiin nykyisestä kaupunkikulttuurista poikkeavan tavan elää kaupunkia ja kaupungissa. Kirjassa esitellyt kaupunkikuvaukset myös syventävät käsitystä uudelleen muotiin tulleesta keskusta-asumisesta. (Åström 1998b, 8–22.)

Kaupungin haltuunottoa, sen tilojen ja paikkojen monipuolista käyttöä ja tietämystä valottavat seuraavat kaksi lainausta *Elämää kaupungissa* -teoksesta. Ensimmäisessä kuvataan laajalle ulottuvaa lapsuuden ja nuoruuden toimintakenttää. Toisessa kirjoittaja palaa aikuisena vuosikymmenien poissaolon jälkeen lapsuuden maisemiin palaten samalla mielessään niihin tunnelmiin, kokemuksiin ja muistoihin, joita pihaan liittyy.

Talvella luisteltiin Kaisaniemen luistinradalla tai Johanneksen kentällä. Hiihtämään lähdettiin porttikongin edestä Kauppatorin suuntaan ja siitä edelleen Kaivopuistoon. Takaisin tultiin pitkin Korkeavuorenkatua ja laskettiin Palokunnanmäki alas aina Espalle saakka, jossa piti jo jarrutella autojen vuoksi, sillä Espat olivat tuolloin vielä kaksisuuntaisia. Sitten kun lähdettiin pidemmälle, noustiin Kauppatorilla raitiovaunuun KB (Kulosaari – Brandö) ja ajettiin Kruununhaan kautta Hämeentielle ja siitä edelleen Lautatarhankatua Kulosaaren puusillalle. Päätepysäkillä laitettiin sukset jalkaan ja hiihrettiin Herttoniemeen niille kallioille, joille myöhemmin rakennettiin mm. talo, johon muutimme asumaan Espalta. Hirvenpäänmaja oli se paikka, jossa levättiin hiihdon jälkeen ja juotiin esanssimehua. Myös Haagassa oli hiihtomaja, jossa kaupunkilaiset kävivät tapaamassa toisiaan ja vaihtamassa kuulumisia. (Österholm 1998, 94.)

En malta olla tutkimatta Vuorikatu 4:n pihanpuoleista rappua uudelleen. Tässä paikassa on jotain merkillistä. Siis alas rappuja. Läpi käytävän. Ja taas ollaan tädykepihalla. Jokin rakennus on purettu keskeltä pihaa, ja siksi se on laajentunut suuremmaksi. Siitä outous. Kävelen pihan poikki ja tulen ovelle. Se näyttää johtavan porraskäytävään, jonka sivussa on penkki. Menen sisään ovesta, portaita alas, läpi käytävän. Tulen kadulle. Seison vastapäätä Ateneumin kulmaa. Omistan salaisuuden: kuinka moni tietää tästä Vuorikatu 4:n salakäytävästä? (Paimo-Lehmussaari 1998, 109.)

Koululaisia välitunnilla Puistokoulun kentällä. Kuva: Tiina-Riitta Lappi

Väitöstutkimuksessaan *Arkielämän murros 1960- ja 1970-luvuilla* (2000) Eero Sappinen analysoi ja tulkitsee raumalaisen työväestön arkielämää ja siinä viime sotien jälkeisinä vuosikymmeninä tapahtuneita muutoksia. Kirjoittaja itse toteaa, että tutkimus on luonteeltaan realistinen eli fakthanäkökulmaa korostava. Arki-

elämän ja elämäntapojen tarkastelussa Sappinen palaa takaisin aiempien vuosikymmenten kaupunkietnologiseen tutkimusotteeseen, kokonaisuuden tavoitteeseen ja kansatieteen perinteisiin kategorioihin, kuvatessaan välitöntä asuinympäristöä (fyysinen näkökulma) ja asumista (myös sisustus), sosiaalisia suhteita (naapurit, ystävät, työtoverit ja sukulaiset), ruokakulttuuria, kotitöitä, vapaa-aikaa ja tapakulttuurin eräitä osa-alueita (ihmisen elämän merkkipäivät ja vuotuisjuhlat). Sappinen rinnastaa arkielämän käsitteen tutkimuksessaan osin kansankulttuurin käsitteeseen, koska pyrkii kvantiteettien käytöllä kartoittamaan erityisesti ilmiöiden yleisyyttä kaupunkikulttuurissa.

Analyysinsa Eero Sappinen on kiinnittänyt systeemin käsitteeseen tutkittavien aktiviteettien ja osa-alueiden määrittäjänä. Systeemit muodostuvat yksilöiden tai perheiden ja ympäristön, yhteiskunnan ja ympäröivän maailman välisistä vuorovaikutussuhteista, jotka ovat synnyttäneet toistuvia faktisia toimintakäytäntöjä. Abstraktisemmalla tasolla systeemi voi viitata hahmoon tai kokonaisuuteen. Useimmiten se kuitenkin ymmärretään kokoelmana elementtejä tai kokonaisuuden osia, joiden kesken vallitsevat jonkinlaiset kausaaliset suhteet. Systeemin rajojen määrittelyn Sappinen toteaa ongelmalliseksi, koska systeemit ovat avoimia ja yhteydessä ympäristöönsä. Tutkimusaineiston keruussa ja analysoinnissa on yhdistetty sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen tutkimusote. Kvantiteettien käytön tavoitteena on ollut pyrkimys täsmällisyyteen, minkä Sappinen perustelee mahdollisuudella näin muodostaa kokoava näkemys eri ilmiöistä ja niiden piirteistä. Teema- ja syvähaastatteluihin tutkimuksen aineistona Sappinen suhtautuu jossain määrin kriittisesti, koska ne rakentavat elämäntulkua subjektiivisesti nykyisyydestä käsin ja tuovat hänen mukaansa esille vain osatotuuden.

Arkielämän miljöiden luonnehdinnasta Sappinen (2000, 88) toteaa, että niissä "ei ole pyritty historian kattavaan kuvaukseen, vaan esiin on otettu lähinnä piirteitä, jotka selittävät kehitystä, vaikuttavat arkielämään tai ainakin ilmentävät fyysistä arkea. Luonnehdinnoissa on muutoinkin tuotu esiin vain yleispiirteet, jotka pohjautuvat pääasiassa havainnoille, kartta- ja piirustusaineistoille sekä haastatteluille. Visuaalisen vaikutelmat alueista antavat valokuvat." Loppuyhteenvedossa tutkija pohtii sitä, kuinka hyvin tutkimuksessa käytetty kansatieteen ja kansankulttuurin kategoriajako kysymyksineen soveltuu nykyajan kaupunkiarjen analyysiin ja kuvaamiseen. Hän toteaa jaon puolustavan paikkaansa, koska lopulta on vaikea määrittellä, mitä kaupunkikulttuuri on ja mitä sellaista kaupunkiarjessa on, mikä vaatisi toisenlaista jakoa. Analyysi kuitenkin osoittaa, että yksilötasolla elämä ei välttämättä ole kategorista minäkään piirteiden suhteen.

Yhteenvetoa kaupunkietnologian kohteen muotoutumisesta

Agraariyhteisöihin kohdistuneen tutkimuksen tavoin kaupunkietnologiaa ohjasi pitkään menneisyyteen katsova tutkimusorientaatio. Kaupunkeja ei tarkasteltu niinkään kaupunkeina tässä ja nyt, vaan niiden kautta tähyiltiin menneeseen pyrkimyksenä luoda kuva muutoksesta (vrt. Säaskilahti 1997, 83). Varhaisia tutkimuksia, erityisesti niitä, joissa tutkimuksen kohteena oli 1900-luvun alun ensimmäisten vuosikymmenten kaupunki yhdistää se, että vaikka haluttiin kuvata muutosta, ei kerrottu juuri mitään siitä ajasta (pääasiassa 1970-luku), josta käsin muutosta arvioitiin. Asia nousee selvästi esiin, kun tutkimuksia lukee tässä ajassa ja kaupungit ovat käyneet läpi toinen toistaan seuraavia muutoksia sitten 1970-luvun. Tähän viittaa myös Eero Sappinen (2000, 11) väitöstutkimuksensa kansatieteellisiä lähtökohtia arvioidessaan.

Alkuvaiheessa kiinnostuksen kohteena olivat pääasiassa entiset maalaiset kaupungissa, kun kaupunkikulttuurin tutkimus kehittyi Suomessa rinnakkain työväestön tutkimuksen kanssa. Tavoitteena oli selvittää kuinka työväen kulttuuri asettuu osaksi suomalaista kansankulttuuria. Samanaikaisesti 1960-luvun alusta alkaen aloitettiin systemaattinen aineistonkeruu kaupungin kansankulttuurin kartoittamiseksi. Toinen tutkimuksellinen suunta lähestyi kaupunkia erityisenä systeeminä, jonka avulla kompleksinen kaupunkikulttuuri yritettiin ainakin jossain määrin sijoittaa yhtenäiseen kehykseen. Ajallinen vertailu tapahtui pääasiassa esiteollisen ja teollisen kaupungin välisellä akselilla. Kolmantena suuntauksena voidaan pitää pienyhteisötutkimusta, jonka kohteena olivat erityisesti kaupungin rajojen ulkopuolelle syntyneet esikaupungit ja niiden yhteisölliset ja sosiaaliset rakenteet. (Vrt. Räsänen 1987, 83–84.)

Kaupunkien tarkastelu rakentui erilaisista näkökulmista huolimatta ensisijaisesti nykyhetken ja menneisyyden välisen suhteen problematisoinnin varaan. Etnologinen kaupunkitutkimus erottui alkuvaiheessa suurelta osin muusta etnologisesta tutkimuksesta lähinnä vain tutkimuskohteen sijainnin suhteen. Uudenlaisiin, erityisesti kaupunkia ja kaupunkilaista elämäntapaa koskeviin kysymyksiin kiinnitettiin alkuun varsin vähän huomiota. Tutkimuksen siirtyminen kaupunkiin pakotti miettimään tutkimuksen paradigmoja uudelleen. Talonpoikaisyhteisöjen ja kansankulttuurin tutkimuksen implisiittiset tausta- tai lähtöoletukset oli eksplikoitava, kun kohde muuttui. Samalla näitä oletuksia jouduttiin ainakin osittain uudelleen problematisoimaan, jotta kaupungin asettaminen tutkimuksen kohteeksi oli edes jollain tavoin mahdollista.

Kaupunkitutkimuksen kautta lähestyttiin ensisijaisesti uutta kohdetta, mutta samanaikaisesti tavoitteena oli ulottaa tutkimus koskemaan myös nykyajan ilmiöitä. Näin myös ajallinen perspektiivi ainakin osittain muuttui, kun huomio kohdistettiin kaupunkiin. Talonpoikaiskulttuuria käsittelevissä tutkimuksissa ajallisuus näyttäytyi jollain lailla staattisena. Muutokset olivat hitaita ja niiden nähtiin sopeutuvan vallitsevaan sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöön luontevasti. Kaupunki sen sijaan nähtiin dynaamisena ja nopeasti muuttavana, mikä aiheutti huomattavasti aiempaa enemmän pohdintaa sen suhteen, miten

kaupunkia esimerkiksi ajallisuuden näkökulmasta tulisi lähestyä. Etnologisen kaupunkitutkimuksen joutuminen sekä metodologisten että teoreettisten pohdintojen eteen vaikutti todennäköisesti laajemminkin etnologisen tutkimuksen paradigman muutokseen, kun aiemmin itsestään selvinä pidettyjä sosiaalisia, tilallisia ja ajallisia kategorioita oli arvioitava uudelleen. Näin kaupunkitutkimuksen voi nähdä jossain vaiheessa laajemminkin vaikuttaneen etnologisen tutkimuksen kysymyksenasettelujen ja lähestymistapojen muotoutumiseen.

Matti Räsänen on kirjoittanut jatkuvuuden ja muutoksen problematiikasta kaupunkikontekstissa seuraavasti: "Voimme olettaa, että kaupunki systeeminä jatkuu, vaikka monet osatekijät esimerkiksi teollistumisen johdosta muuttuvat. Siten kaupunki systeeminä edustaa jatkumoa, ja kaupungin oma pitkä perinne auttaa kaupunkilaisia sopeutumaan muutoksiin. Kaupungissa ovat vastakkain jatkuvuutta edustavat kanta-asukkaat, joilla on tietty perinneyhteys, ja uudet muuttajat, jotka edustavat toisenlaisia ja heterogeenisiä perinteitä. Instituutioineen, organisaatioineen ja vuorovaikutussuhteineen kaupunki on syntyperäiselle kaupunkilaiselle tuttu, mutta vastaavasti muuttajalle vieras. Kaupungin kulttuurinen luonne ja sen kehitys riippuu siten siitä, mikä määrä kaupungissa on jatkuvuutta edustavia traditionalisteja ja mikä määrä muuttajia, migrantteja, sillä kaupungissa on yhtä aikaa näitä molempia aineksia. Näin kulttuurinen jatkumo olisi mahdollinen vain kaupungeissa, joilla on pitkä ikä ja joissa vanhat instituutiot ja oma kulttuuriperinne huolehtivat jatkuvuudesta. Jos väestöstä aina on tarpeeksi suuri osa ns. vanhoja kaupunkilaisia, toimivat he instituutioiden ohella integroivana tekijänä, joka sopeuttaa ja sulauttaa muuttavan väestön vanhaan systeemiin ja kulttuurin enemmän tai vähemmän integroituneeksi kokonaisuudeksi." (Räsänen 1985a, 88.)

Kulttuurista jatkuvuutta kuvataan tässä tavalla, joka antaa vaikutelman siitä, että olisi olemassa jokin pysyvä kaupunkikulttuurin ydin tai perusmuoto. Se jatkuisi ajasta toiseen sulattaen uudet vaikutteet itseensä ja muokaten ne ikään kuin osaksi jotakin suhteellisen muuttumattomaksi ymmärrettyä perinteistä kulttuuria. Jatkuvuuden ja muutoksen sijaan kyse on enemmän pysyvyyden ja siihen liittymisen problematiikasta, ei niinkään vuorovaikutteisuudesta tai vaikutteiden ja ihmisten liikkuvuuden ja siirtymisen problematiikasta.

Kulttuurisesti konstruoitu perinteisen ja modernin dikotomia, josta sekä antropologia että etnologiatieteet ovat nousseet, ja jota ne ovat ylläpitäneet, ei enää ole vakaa. Traditionaalisuus ei ole entisensä, koska traditio tieteellisenä käsitteenä ja se empiirinen todellisuus, jota kutsutaan perinteeksi, ovat ajautumassa erilleen. Aiemmin traditionaalisen ajattelun ja toiminnan malleiksi oletetut ajallinen syvyys ja murtumaton jatkuvuus ymmärretään yhä enemmän rakentuvaksi niistä tarpeista, joita nykyajassa elävällä ihmisellä on. Se tarkoittaa sitä, että menneen ajan tapoja ja malleja ei pidetä yllä tai uusinneta vain niiden itsensä vuoksi, vaan mietitään, kuinka voitaisiin vastata nykyajan haasteisiin. Näihin haasteisiin vastaaminen voi viitata menneeseen ja todellisuutta taitavasti kuvaamalla saavuttaa vaikuttavuutensa ja oikeutuksensa nykyajassa. (Welz 2000, 11.)

Kansankulttuurin kartoittamisesta siirryttiin vähitellen laaja-alaisempaan arkielämän tarkasteluun, mikä osittain johtui urbaanin "arkipäiväistymisestä"

tutkimuksen kohteena.²⁴ Yhteisötutkimuksesta ja erityisesti yhteisön ja paikan oletetun päällekkäisyyden ajatuksesta irrottauduttiin ja suuntauduttiin pohtimaan sen sijaan sosiaalisten ja fyysisten toimintakenttien kirjoa. "Ihmisen toiminta ylittää monissa kohdin paikalliset, alueelliset rajat. Siten on ehdotettu, että puhuttaisiin mieluummin toimintakentistä, sillä käsitteet paikallisyhteisö ja paikalliskulttuuri voivat olla vaarallisia yksinkertaistuksia. Vaikeus yhteisöjen määrittelyssä ja tutkimuskohteiden rajaamisessa on kenties johtanut yhteyksien painottamiseen. Mikro-makro -perspektiivi on entistä enemmän tullut esiin. Samalla on huomio kuitenkin kiintynyt yksilön suuntaan. Pohjoismaissa tällainen näkökulman muutos on tapahtunut 1970-luvulla. Tutkimuksen polttopisteeseen tulee ihminen eikä enää vain aineellinen ympäristö. Painopiste on ihmisen tavassa ajatella, olla, toimia ja tätä kaikkea ohjaavat arvot, arvostukset ja ideat. Kulloinenkin kulttuurimuoto syntyisi siten makrostruktuurin (yhteiskunta) ja mikrostruktuurin (yksilö) yhteisvaikutuksesta." (Räsänen 1985a, 93.)

Kaupunkietnologian ja kaupunki- tai laajemmin yhdyskuntasuunnittelun välistä yhteyttä voisi tarkastella juuri edellä mainitun paikan ja asumisen välisen suhteen kautta. Yhdyskuntasuunnittelussa asumiskeskeisyys on alusta alkaen ollut eräs peruslähtökohta, joka edelleen vaikuttaa esimerkiksi osallistumiskeskustelun²⁵ muotoutumiseen (Pakarinen 2002, 76). Vahvasti suunnitteluun ja suunnitteluteoreettiseen keskusteluun vaikuttanut asumisen painottuminen muun kaupungin tai muiden funktioiden kustannuksella kohtasi ensi kerran todellista kritiikkiä vasta 1960-luvulla Jane Jacobsin (1961) nostettua esiin sekoitetun ja tiiviin kaupungin paremmuuden erillisiin asuinalueisiin nähden. Asumiskeskeisen lähestymistavan voi sanoa olleen merkittävässä asemassa myös kaupunkietnologian muotoutumisessa ja sen valitsemien tutkimuskohteiden rajaamisessa (vrt. Hengartner 1999, 276–277; 2000, 89). Pääasiasahan tutkimuskohteina alkuvaiheessa olivat juuri asuinalueet ja tarkastelunäkökulmana varsin vahvasti paikan ja siinä asuvien ihmisten välinen yhteys.

Tosin on huomioitava se, että kaupunkilainen elämäntapakin oli kaupunkietnologian alkuvuosina varsin paikkasidonnaista ja monella tapaa vähemmän "dynaamista" kuin nykyaikana. Silti ehkä liian rajatusti pitäydettiin asuinalueessa tai -paikassa, mikä tutkimuksellisesti tarkoitti sitä, että ihmiset ja yhteisöt kiinnitettiin joskus turhankin tiukasti vain asumiseen. Tällöin muut toimintaympäristöt kaupungissa jäivät selvästi vähemmälle huomiolle. Esimerkiksi aiemmin mainitun osallistumisen näkökulmasta asumiskeskeisyyden korostaminen ei ehkä ole enää perustelua uudessa, kompleksisessa ja sekoittuneessa kaupungissa (Pakarinen 2002, 82). Asumiskeskeisyyden ei tulisi myöskään enää määrittää sitä, kuinka kaupunkikohdetta etnologisessa tutkimuksessa lähesty-

²⁴ Arjesta etnologisen tutkimuksen kohteena ja arjen ulottuvuuksista ks. esim. Virtanen 1995, 162–217.

²⁵ Osallisuuden käsite viittaa kuulumiseen yhteiskuntaan tai yhteisöön sekä kysymykseen poliittisesta kulttuurista. Osallistuminen liittyy kansalaisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin itseään ja lähipiiriään koskevassa päätöksenteossa. Osallisen käsite on otettu käyttöön vuoden 2000 alussa voimaan tulleessa maankäyttö- ja rakennuslaissa, joka hengeltään tukee vuorovaikutteista suunnittelua. (Bäcklund, Häkli & Schulman 2002b, 7–8.)

tään ja rajataan. Näin pohdittavaksi tulee se, kuinka tilalliset ja sosiaaliset ympäristöt kaupungissa rajautuvat ja asettuvat suhteessa toisiinsa. Asuminen toki on aina ihmisille merkittävä osa elämistä, mutta myös sen erilaisia ulottuvuuksia olisi hyvä entistä tarkemmin eritellä ja avata uusille problematisoinneille. Irrottautuminen asumiskeskeisyydestä ilmentää laajemmin muutosta, jossa kaupunkilaisia ei tarkastella passiivisina sopeutujina, vaan aktiivisina toimijoina, oman elämänsä tekijöinä ja kaupunkikulttuurin muokkaajina.

Objektiivisen tiedon tavoittelun pyrkimys on heikentynyt ja kiinnostus on kohdistunut yhä enemmän ihmisten subjektiivisiin tulkintoihin, mikä osaltaan myös kuvastaa edellä mainittua aktiivisen toimijuuden ajatusta. "Kansatieteen tiedonhankinnan perinteeseen on kuulunut suora kontakti kaupunkilaiseen, informanttiin. Vain vuoropuhelussa tutkijan ja informantin kanssa voimme nähdä kaupungin kulttuurisena tilana: voimme saada selville, miten kaupunkilaiset ymmärtävät, rajaavat ja tulkitsevat kaupunkinsa. Tutkimuskohteena on silloin ihminen ja hänen tulkintansa tilasta. -- Näin syntyy - ei vain yksi kaupunkikuva - vaan monia kaupunkeja kaupungin sisällä." (Räsänen 1996, 199-200.) Saksalaisen kaupunkietnologin Thomas Hengartnerin (2000, 91) mukaan juuri havaitsemisen ja haltuunoton prosessit ovat aivan etnologisen tutkimuksen keskiössä tarkasteltaessa kulttuurisesta näkökulmasta ihmistä ja hänen toimijuuttaan kaupunkiympäristössä.

Keskustelu postmodernista nosti kulttuurin käsitteen huomion kohteeksi. Sen sijaan että kulttuurista puhuttiin malleina tai systeemeinä kuten aiemmin, olivat kuvaavampia sellaiset metaforat kuin kollaasi ja mosaiikki. Ne nostivat tarkastelun keskiöön polyfonian, moniäänisyyden ja vaihtoehtoiset kulttuurin tulkinnat yksiaänisen ja yhtenäisen selittämisen sijaan. Keskustelu postmodernista johti siihen, että kulttuurin käsitettä alettiin käyttää hyvin varovasti. Näin vältettiin luomasta kuvaa kulttuurista jonkinlaisena tiukasti rajattuna kokonaisuutena tai järjestelmänä, johon käsitteen helposti ajateltiin viittaavan. Tilalle tulivat erilaiset käsitteet, joissa kulttuurinen toimi määrittävänä etuliitteenä, kuten kulttuurinen yhteisyys, identiteetti, kulttuuriset prosessit ja ilmiöt. Näin kulttuurinen tuli ilmentämään ennen kaikkea painotusta ja näkökulmaa. (Ehn & Löfgren 1996, 74.)

Uusia avauksia

Tilojen ja paikkojen moniulotteisemman problematisoinnin myötä paikat eivät näyttäyty yksinomaan toiminnan taustoina tai tarkoin kuvattavissa olevina materiaalisina ympäristöinä. Yhä useammin nykyaikaan kiinnittyvässä tutkimuksessa etnologialle ominainen ajallinen ulottuvuus ilmentää kronologisen jatkuvuuden sijaan erilaisia ajallisuuksia, kuten subjektiivisia tulkintoja ajasta ja sen suhteesta esimerkiksi tilallisuuteen (vrt. Virtanen 1994a). Kaupunkietnologialla on selviä yhtymäkohtia esimerkiksi humanistiseen maantieteeseen, jossa tutkimuskohteena ovat paikat ja tilat sekä niihin sitoutuvat merkitykset, kampailut tilan hallinnasta, paikkojen symboliikka jne. Eräänä piirteenä tämän ajan

kaupunkietnologiassa voi mainita sen yhteiskuntakriittisen tai yhteiskunta-analyyttisen tehtävän, jolloin tutkimuskohdetta tarkastellaan suhteessa laajempiin yhteiskunnallisiin prosesseihin ja ilmiöihin. Etnologista kaupunkitutkimusta ei voi ajatella niin, että se muodostaisi itsessään jonkin selkeän temaattisesti ja teoreettisesti rajatun tai määritellyn tutkimuskentän ja kohteen (Hengartner 1999, 170).

Timo J. Virtanen on tarkastellut kaupunkikansatieteellistä tutkimustraditiota lisensiaatintutkimuksessaan *Läheinen, kaukainen toiseus* (1995). Työn keskeisiä käsitteitä ovat arki, etnisuus, kaupunkitila ja verkosto sekä kaikkia näitä yhdistävänä aika. Empiirisesti työ sitoutuu Loviisan kaupunkiin, mutta tekijän mukaan se ei ole erityisen tärkeää (vaikka Loviisalla kuten kaupungeilla yleensä on myös omat erityispiirteensä), koska samalla tavoin voitaisiin lähestyä muitakin kaupunkeja. Sen sijaan tärkeää on huomioida kaupunkikohteen moniulotteisuus ja jopa sirpaleisuus tutkimuskysymysten ja kentän kulttuurisen kompleksisuuden hahmottamisessa. Virtanen (1995, 29) toteaa kaupungin vaihtavan ”väriään” sen mukaan, millaisen suotimen läpi sitä tarkastellaan ja näin kaupungin moninaisuuden näkeminen vaatii useampia suodattimia. Tämä tarkoittaa myös monenlaisten teoreettisten näkökulmien pohdintaa ja hyödyntämistä suhteessa tutkittaviin kysymyksiin.

Pro gradu -tutkimuksessani *Mielikuvia kaupungista. Ympäristösuhteen etnologista tarkastelua Jyväskylän Kuokkalassa* (1997) lähtökohtana olivat uuteen kaupunginosaan muuttaneiden ihmisten kokemukset, käsitykset ja mielikuvat asuinalueestaan. Tutkimusta varten haastattelin 27 Kuokkalan keskustassa asuvaa henkilöä. Alueen suunnittelua ja muotoutumista puolestaan lähestyin tutustumalla niihin ideoihin, mielikuviin ja toiveisiin, jotka olivat ohjanneet konkreettista rakentumista. Aineisto koostui Jyväskylän kaupungin arkistoon taltioiduista suunnitteluprosessiin liittyvistä asiakirjoista aina käsinkirjoitetuista kokousmuistiinpanoista virallisiin kaavapiirroksiin. Toteutuneen tai toteutumassa olevan ympäristön voi ajatella fyysisen ympäristön ja siinä tapahtuvan toiminnan summana eli käyttäjän ja suunnittelijan mielikuvien synteessä.

Tutkimuksen toisena tavoitteena oli selvittää sitä, mikä tekee paikasta sellaisen kuin se on. Käyttäjän ja paikan vuorovaikutusta kuvasin ympäristösuhteen käsitteellä ja suunnittelijan yhteyttä ympäristöön luonnehdin suunnitteleluidellogisesta näkökulmasta. Tarkastelun yhtenä keskeisenä teemana oli se, kuinka lähellä tai etäällä toisistaan asukkaan ja suunnittelijan mielikuvat olivat toisistaan ja miten tämä suhde näyttäytyi alueen toiminnallisessa luonteessa. (Lappi 1997.) Kuokkala-tutkimus nosti esiin kysymyksiä, joiden pohjalta olen osin hahmotellut tämän tutkimuksen problematiikkaa. Sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön vuorovaikutuksen tutkimukseen ei vielä tuolloin juuri löytynyt etnologisia esikuvia tai näkökulmia, mikä johdatti pohtimaan etnologisen kaupunkitutkimuksen sisältöjä ja mahdollisia lähestymistapoja.

Euroopan saksankielisen alueen etnologisen kaupunkitutkimuksen kehittymistä ja muotoutumista tutkineen Thomas Hengartnerin mukaan (1999, 325; 2000, 90) erilaiset urbaanit paikat (esimerkiksi kadut vuorovaikutuksen ja arkielämän paikkoina ja toimintaympäristöinä) ovat nousseet yhdeksi uudemman kaupunkietnologian kiinnostuksen kohteista. Pekka Junkalan ja Nina Sääski-

lahden toteuttama, kaupungin tilaama, tutkimus Kadun Risteyksessä (1999) käsittelee yhtä katua ja sen risteystä Jyväskylän keskustassa. Tutkijat kutsuvat tutkimustaan puheenvuoroksi, luonteeltaan problematisoivaksi, erilaisiin vaihtoehtoihin orientoivaksi kaupunkitilan analyysiksi. Tutkimuksen taustalla olevasta Jyväskylän kaupungin suunnittelema Kauppakadun alle sijoittuvan maanalaisen tilan rakennushankkeesta²⁶ huolimatta teos ei ole opas kaupunkiin tai kaupunkisuunnittelun ohjeistaja. Haastattelujen ohella aineistoa hankittiin muun muassa Jyväskylän Normaalikoulun yläasteen oppilaiden kanssa. ”Matka Jyväskylän arkipäivään. Kaupunki nuorten kokemana” -kurssilla oppilaat lähestyivät haastatellen ja havainnoiden kaupunkikeskustan arkielämää. Teokseen sisältyy myös yliopisto-opiskelijoiden tuottamia tekstejä, jotka ovat syntyneet ”Etnologien aika ja paikka kaupungissa” -kollokvion tuloksena.

Tutkimuksen toteuttamisen metaforaksi ja metodiksi on valittu käveleminen kadulla, joka viittaa kadun kokemuksellisen ja sosiaalisen ulottuvuuden huomioimiseen ja esittämiseen. Tutkimuksen keskeisenä menetelmänä on ollut osallistuminen sekä kaupunkikeskusteluun että kaupungin arkielämään, ihmisten kohtaaminen kaupungissa. Näin kerätyn aineiston näkökulma on niiden, jotka viettävät paljon aikaansa keskustassa, mistä seuraa se, että sieltä poissaoleminen on rajautunut tutkimuksen ulkopuolelle. *Kadun risteyksessä* -teoksessa käsitellään sellaisia kaupungin arjen teemoja kuten jatkuvuus, ajan ja paikan suhde, kaupunkitila näyttämönä, kohtaamiset ja ohittamiset, kaupunki liikkeesä tai kuluttamisen paikat ja paikkojen kuluttaminen. Tutkimuksessa ”hallittu” ja ”hallitsematon” kuvaavat sekä suunnittelun että etnologisen tutkimuksen kahta ulottuvuutta. ”Arkielämä, käyttäjä, sijoittuu näiden väliselle alueelle, mutta hallittu ja hallitsematon ei ole mitään rakennettua ja pysyvää, vaan se on alituisesti muuttuva hetkellinen merkityksenantoprosessi. Sen hallitsemisessa sekä suunnittelun että etnologisen tutkimuksen on myönnettävä rajallisuutensa”. (Junkala & Sääskilähti 1999.)

Uudemmassa kaupunkietnologiassa kaupunkia tai edes sen osia ei enää yritetä tavoittaa selkeärajaisena kokonaisuutena. Tutkimuskohdetta rajaavat ennen kaikkea kysymyksenasettelu ja tarkastelunäkökulmat sekä kulloisenkin tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat. Vaikutteita on saatu esimerkiksi urbaani antropologiasta, jonka piirissä on alettu uudelleen problematisoida tilan ja sosiaalisen suhdetta, kaupunkisuunnittelun suhdetta arkielämään, kaupunkidiskurssien rakentumista erilaisissa konteksteissa tai vaikkapa talouden ja kulttuurin vuorovaikutusta kaupunkiympäristössä (vrt. Low 1996, 402;1999a, 21).

Tilan ja sosiaalisen suhdetta voidaan kulttuuriantropologian kontekstissa lähestyä esimerkiksi Setha M. Low (1999b, 111–112) käyttämän tilallistamisen käsitteen kautta. Low tarkoittaa tilallistamisella sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisten käytäntöjen sijoittumista tilaan sekä fyysisesti että käsitteellisesti. Hän tekee eron tilan sosiaalisen tuottamisen ja sosiaalisen rakentumisen välillä. Näistä ensimmäinen käsittää kaikki ne yhteiskunnalliset, taloudelliset, ideologiset ja teknologiset tekijät, joiden päämääränä on materiaalisen ympäristön konkreet-

²⁶ Kompassihankkeen suunnitelmia käsitellään myös tämän tutkimuksen kolmannessa luvussa.

tinen luominen. Jälkimmäinen puolestaan viittaa tilan fenomenologiseen ja symboliseen kokemiseen, joka näyttäytyy erilaisissa sosiaalisissa prosesseissa kuten muutoksissa, konflikteissa ja kontrollissa. Lown mukaan juuri tilan muotoutuminen symbolisia merkityksiä kantaviksi tapahtumapaikoiksi ja toiminoiksi on tilan sosiaalista rakentumista. Siinä ihmisten keskinäinen vuorovaikutus, muistot, mielikuvat ja materiaalisen ympäristön jokapäiväinen käyttö ovat keskeisessä roolissa. Sekä tilan tuottaminen että tilan rakentuminen ovat yhteiskunnallisia prosesseja, koska ne ovat jatkuvasti taloudellisen ja ideologisen kamppailun kohteena.

Setha M. Low (1999b, 111–137) on soveltanut edellä esitettyjä tilan ja sosiaalisen suhteen näkökulmia tutkimuksessa, jossa hän on tarkastellut kahden San Joséssa, Costa Ricassa sijaitsevan aukion historiaa, suunnittelua ja sosiaalista elämää. Aukiot on suunniteltu, rakennettu ja ”kalustettu” historiallisesti ja yhteiskunnallisesti erilaisissa tilanteissa. Myös käytettävissä olleet resurssit sekä keskushallinnon poliittiset tavoitteet ja päämäärät ovat antaneet kummallekin aukiolle omat vaikutteensa tai rajoitteensa. Ensimmäinen aukioista ilmentää Costan Rican espanjalaista siirtomaahistoriaa ja on samalla eloisa, perinteisen kulttuurin keskus. Toinen on puolestaan nykyaikainen, luonteeltaan ennen kaikkea modernin kulutuksen paikka. Lown tutkimuksen kohteena olleet aukiot ovat konstruoituneet erilaisten, jopa keskenään kilpailevien käyttäjien ja niihin liitettyjen merkitysten kautta.

Pikaisesti katsottuna samanlaisilta näyttävät, aukioilla tapahtuvat sosiaaliset käytännöt ja käytöt poikkeavat kuitenkin lähemmin tarkasteltuna toisistaan niin käyttäjien iän, etnisyyden, sukupuolen kuin käyttäjien erilaisten kiinnostustenkin suhteen. Samoin poikkeaa kahden aukion käyttäjien suhde tilalliseen kontrolliin, johon vaikuttavat erilaiset hallinnolliset ja institutionaaliset toimijat kuten alueen suunnittelijat, poliisi tai aluetta ympäröivien toimijoiden käsitykset aukiolle sopivista käytöistä ja käyttäjistä. Eroavaisuudet sekä aukioiden materiaalisessa tuottamisessa että niiden sosiaalisessa ja kokemuksellisessa rakentumisessa ovat johtaneet kahden hyvin erilaisen urbaanin tilan muotoutumiseen. Ne ovat konkreettisesti erilaisia fyysisiä tiloja, mutta niitä erottavat myös tavat, joilla sekä käyttäjät että ei-käyttäjät kontrolloivat, kokevat ja ajattelevat näitä aukioita.

Setha M. Lown käsityksissä tilan sosiaalisesta luonteesta on nähtävissä selviä yhtymäkohtia Henri Lefebvren ajatteluun, joka on laajemminkin vaikuttanut antropologien tapaan tarkastella yhteiskuntien tilallisten järjestysten ilmentämiä kulttuurisia koodeja ja merkityksiä. Lefebvre (1991) korostaa paikkojen symbolista merkitystä ja erityisyyttä; sitä kuinka tilat ”kulttuuristetaan”, mutta myös kulttuurin tilallistamisen problematiikkaa sekä elettyjen käytäntöjen asettumista tilaan (vrt. Pellow 2003, 161). Kulttuurien ja ihmisten kokemusten tilallistamista tarkastelevan antropologisen teorian tulisikin kyetä integroimaan sekä tilan tuottamisen että tilan rakentumisen näkökulmat. Tämä viittaa siihen, että samassa kontekstissa olisi huomioitava sekä tilaa tuottavat yhteiskunnalliset voimat että ne sosiaaliset ja yhteiskunnalliset toimijat, jotka puolestaan rakentavat merkityksiä ja omia todellisuuksiaan. Lisäksi teoreettisen tarkastelun olisi kyettävä heijastelemaan molempia edellä esitettyjä näkökulmia

julkista tilaa käyttävien ja siinä toimivien kokemuksissa ja jokapäiväisessä elämässä. (Low 1999b, 112.) Lown käyttämistä käsitteistä sosiaalisen tuottamisen voisi ajatella kuvaavan ennen kaikkea julkisia puhuntoja. Yksityisissä puhunnoissa puolestaan sosiaalisen rakentumisen prosessit ovat keskeisiä.

Kaupunkietnologian tehtävänä on nostaa näkyvän kaupunkikulttuurin rinnalle tutkimuskohteeksi myös kulttuurin näkymättömät piirteet: merkitykset, käsitykset, mielikuvat ja ideat kaupungista. Esimerkiksi juuri mielikuvat ohjaavat suuressa määrin ihmisten toimintaa, jota ei voida ymmärtää selvittämättä, millaisia nämä mielikuvat ovat ja miten ne syntyvät. Nykyaikainen, jatkuvasti muuttuva ja monikerroksinen kaupunki pakenee holismin vaatimusta. Etnologinen tutkimus ei voi jäädä pelkäksi ilmiöiden kuvaajaksi ja kaupunkikulttuurin tallentajaksi, vaan sen on kyettävä jatkuvasti uudistamaan ja kyseenalaistamaan lähestymistapojaan ja tulkintojaan kaupungista. On pohdittava, miten kaupunkien muuttuminen ja kehittyminen vaikuttavat ihmisten kokemuksiin, millaisia merkityksiä asioihin ja ilmiöihin liitetään, miten elämäntavat muuttuvat ja miten muutoksiin suhtaudutaan.

3 JULKISTEN PUHUNTOJEN KAUPUNKIKERTOMUS

Tässä ja seuraavassa luvussa tarkasteltavat kaupunkia representoivat julkiset puhunnat tai kertomukset ovat muotoutuneet pääasiassa tutkimuksessa käytetyn lehtiaineiston, mutta myös muutamien muiden kaupungin ja kaupunkiympäristön kehitystä ja muutosta käsittelevien tekstien pohjalta. Olen kerännyt aineistoa temaattisesti ja siihen liittyen osittain tiettyihin paikkoihin tai alueisiin kiinnittyvänä²⁷. Sanomalehtiaineistoa en tarkastele yksittäisinä uutisina,²⁸ vaan tutkimuksen kohteena ovat puhunnat, joita olen sekä uutisten että niihin liittyvien muiden suunnittelun tekstien (esim. arkkitehtikilpailut) pohjalta konstruoinut.²⁹ Julkisessa puhunnassa nousee välillä esiin laajempia, kerronnallisia osuuksia, joihin suppeammat ja selvästi kommentin omaiset ”palaset” näyttävät sitoutuvat. Julkinen puhunta on lähtökohdiltaan *suunnitteluorientoitunutta* ja näin se tässäkin määrittelee sitä, mitkä kohteet, asiat tai teemat keskusteluun nousevat. Niinpä esimerkiksi mielipidekirjoituksissa yleensä otetaan kantaa johonkin aiemmin uutisoituun asiaan.

Lehtiartikkelit, joissa kerrotaan esimerkiksi uusista suunnitelmista koskien kaupungin rakentamista ja sen suunnittelua, on yleensä kirjoitettu uutismaiseen tyyliin. Tällä tarkoitan sitä, että ne uutisoidaan samoin kuin muutkin uutiset

²⁷ Väitöskirjan lopussa on liitteinä kaksi karttaa Jyväskylästä ja sen lähiympäristöstä.

²⁸ Yksittäisten lehtiartikkelien tai mielipidekirjoitusten otsikot, jotka on sijoitettu alaviitteiksi, muokkaavat osaltaan niitä diskursseja, joita tutkimuksessa konstruoidaan ja analysoidaan. Otsikointi kertoo esimerkiksi siitä, mitä kunkin diskurssin tai teeman kohdalla julkisessa keskustelussa on haluttu painottaa ja nostaa erityisesti esiin. Otsikoinneista voi ajatella muodostuvan myös eräänlaisen puhunnan tai kaupunkikertomuksen. En ole lehtikirjoituksiin viitatessani osoittanut sitä, onko kyse esimerkiksi lehden uutisesta vai mielipidekirjoituksesta. Tähän valintaan olen päätenyt siksi, että kaikki kirjoitukset osaltaan muokkaavat sitä, millaiseksi julkinen puhunta jonkin teeman ympärillä muotoutuu. Toisaalta välillä itse tekstissä olen tehnyt viittauksia erilaisiin tekstilajeihin.

²⁹ Kaupunkipuhuntoja kuvatessani käytän alaviitteitä lainatessani tai referoidessani suoraan yksittäisiä lehtikirjoituksia tai muita tekstejä. Ne kohdat, joissa yleisemmin kuvailen useissa eri teksteissä esiin nousevia samanlaisia tai keskenään rinnasteisia teemoja tai käsitteitä, olen paikoittain jättänyt ilman viitteitä.

liittämättä niihin arvioita suunnitelmista tai muuten kantaa ottavia kommentteja.³⁰ Samaan viittaa Martti Honkanen (1992), jonka mukaan arkkitehtuurikritiikkiä rakennetun ympäristön kriittisenä arviointina ja arvotuksena ei Suomessa ole juuri lainkaan. Hän toteaa, että lehdissä saatetaan laajastikin selostaa kaupunkirakentamisen uusia suunnitelmia, mutta ne esitetään tyypillisinä uutisina sen tarkemmin syihin tai seurauksiin puuttumatta. Lehtiaineistosta konstruoiduissa puhunnoissa on paljon selvästi esimerkiksi erilaisiin näkemyksiin, arvoihin, arvostuksiin perustuvia kommentteja ja luonnehdintoja, jotka kuitenkin yleensä uutisoidaan ikään kuin ainoana tapana tarkastella tai tulkita kyseistä aluetta, suunnitelmaa tai rakennusta. Omassa tekstissäni olen käyttänyt julkisen kaupunkikertomuksen aikamuotoina presenssiä ja osittain futuuria, vaikka niissä puhutaan asioista, jotka sittemmin ovat ratkenneet tai saaneet uusia käännteitä. Tähän valintaan olen päätenyt siksi, että tutkimuksen kohteena ovat puhunnat ja kaupungin esittämisen narratiivisuus. Julkisten puhuntojen sisältöä eikä kiinnittymistä tutkimusajankohtaan muuta se, että niissä esitetyt konkreettiset asiat tai fyysiset ympäristöt ovat ajan myötä muuttuneet tai niihin on kohdistettu uusia suunnitelmia.

Vain harvoin kaupunkilaiset itse nostavat esiin jonkin teeman, joka sitä kautta tulisi laajemman huomion kohteeksi. Siksi tarkastelen tutkimuksessani myös sellaisia haastatteluaineistoon perustuvia yksityisiä puhuntoja, jotka eivät ole olleet selvästi sidoksissa mihinkään haastatteluajankohtana käytyyn julkiseen keskusteluun. Näin on mahdollista lähestyä paremmin tai yleisemmällä tasolla arkielämän tulkintoja sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön vuorovaikutussuhteesta. Haastattelut ovat olleet temaattisia, mutta muutamat niistä ovat muodostuneet lähes omaelämäkerrallisiksi. Näin on ollut erityisesti niissä tapauksissa, joissa kertojalla on ajallisesti ja kokemuksellisesti pitkä perspektiivi omaan lähiympäristöönsä. Tällaisia kerrontoja tai puhuntoja voisi Pauli Tapani Karjalaisen (2006, 83) käsitettä käyttäen kutsua topobiografioiksi eli elämäkerrallisten paikkakokemusten tulkinnoiksi.

Yksityiset puhunnat tai kertomukset ovat muodostuneet ”kokonaisuemmiksi”, koska ne ovat syntyneet suhteellisen väljästi tematisoitujen haastattelu- jien tuloksena. Tarkoitin kokonaisella sitä, että jokainen yksittäinen haastattelu muodostaa ikään kuin itsenäisen kertomuksen. Kerronta ei ole ensisijaisesti kollektiivista, vaan yksilölähtöistä, mikä on sidoksissa myös tutkijan tapaan esittää kysymyksiä ja ”ohjata” haastattelun kulkua. Tästä huolimatta puhunnoissa on paljon kollektiivisia käsityksiä, ajatuksia, asenteita ja arvoja. Näitä ei kuitenkaan puhunnassa tuoteta jonkin ryhmän tai jollain alueella asuvien yhteisenä näkemyksenä (vrt. kylä- tai yhteisötutkimustraditio). Yksityisiä kertomuksia, joita käsittelen tarkemmin neljännessä luvussa ’Elettyjä ja esitettyjä tilallisuuksia’, olen lähestynyt pääasiassa samojen teemojen kautta kuin julkisia. Kolmannen ja neljännen luvun erilaisista painotuksista huolimatta olen tekstissäni pyrkinyt myös limittämään julkisten ja yksityisten puhuntojen tuottamia tulkintoja ja representaatioita kaupungista ja sen tilallisuudesta.

³⁰ Arkkitehtuurikritiikin puuttesta esim. KSML 17.04.2003: ”Arkkitehtuurikritiikki myös arkkitehtien etu” (Tuula Vuolio-Vallenius Puheenvuorot-palstalla).

Aineiston monimuotoisuuden vuoksi olen tulkinnoissani ja aineiston analyyssissa keskittynyt ennen kaikkea siihen, *miten* kaupunkia ja ennen kaikkea sen tilallisuutta narratiivisesti tuotetaan. Tällä tarkoitan sitä, että esimerkiksi aineistona käyttämäni haastattelut ovat siinä määrin eri tavoin painottuneita, että niiden keskinäinen vertailu pelkän asiasisällön suhteen olisi mielestäni ollut tutkimusongelman kannalta varsin hedelmätöntä. Lisäksi pohdin erityisesti sitä, mistä löytyvät julkisten ja yksityisten puhuntojen yhtymäkohdat, kun puhunnoissa usein tuotetaan kuvauksia sekä tilallisesti, historiallisesti että sosiaalisesti varsin erilaisista ympäristöistä. Käytyäni aineistoa läpi useamman kerran, alkoi se vähitellen avautua toisin kuin olin alun perin ajatellut.

Nykyhetkeen sijoittuvan tutkimuksen kohde on jatkuvasti liikkeessä ja näin se myös koko ajan pakenee tutkijaa. Erityisesti tämä nousi esiin käsitellessäni tekstejä, joissa käytiin julkista keskustelua kaupungin tulevaisuudesta. Kerättyäni lehtiaineiston³¹ tutkimusta varten kävin sen läpi lukuisia kertoja, mutta kerrasta toiseen se pysyi ”mykkänä”. Vähitellen, kun aikaa kului riittävästi, alkoi teksteistä hahmottua yhtenäisempiä kokonaisuuksia, julkisia puhuntoja. Niiden tavoittaminen edellytti kuitenkin jonkinlaisen etäisyyden ottamista, mikä saattaa kuulostaa jopa hieman paradoksaaliselta. Jyväskylässä vuosituhannen vaihteen molemmin puolin erittäin vilkkaana käyneen kaupungin kehittämistä ja uudisrakentamista koskevan keskustelun tilalle nousi vähitellen uusia teemoja. Näin siirtyminen keskustelusta hiljaisuuden suuntaan teki mahdolliseksi tutkimuskohteen etäännyttämisen. Samalla tutusta tuli vierasta ja mykästä taas äänekkästä. Nykyhetkeen ja tässä tapauksessa myös tutkijan omaan arkeen ja jokapäiväiseen elämään kiinnittyvä tutkimuskohte vaatiikin ehkä erityisen tietoista irtiotta ja sen myötä sekä ajallisen että mentaalisen etäisyyden saavuttamista, jotta tutkimusprosessin eteneminen ylipäätään olisi mahdollinen.

Puhuntoja yhdistävinä teemoina aineistossa nousivat esiin sellaiset asiat tai ilmiöt kuin keskeisyys, jatkuvuus, muutos, yhdistäminen ja erottaminen, luonnon ja urbaanin suhde tai tilan ja vallan suhde, jotka puhunnoissa näyttäytyvät erilaisissa konteksteissa. Niinpä olen päätenyt tarkastelemaan julkisia ja yksityisiä kertomuksia sekä niissä konstruoituja esitettyjä ja elettyjä tiloja³² (vrt. Lefebvre 1991) käsiteparien kautta. Esitetyt tai käsitteellistetyt tilat voidaan ajatella erityisesti suunnittelun tiloiksi, koska ne pyrkivät esittämään eletyn kokemuksen abstraktiona tiettyjen tiedon muotojen, teorioiden ja ideologioiden organisoimana. Eletyt tilat taas ovat toimijoiden arkielämän subjektiivisia ja todellisia sijainteja, joissa myös yksityisellä on oma alueensa. Tarkasteluani ei kuitenkaan ole ohjannut sellainen dikotominen ajattelu, jossa käsitteet tai niiden avulla kuvatut ilmiöt ymmärrettäisiin keskenään vastakkaisiksi tai toisensa poissulkeviksi. Päinvastoin, ymmärrän ne toisilleen välttämättömiksi, toisiaan

³¹ Aineisto on kerätty sanomalehti Keskisuomalaisesta (KSML), ilmaisjakeluna Jyväskylän ja sen lähialueen kotitalouksiin kaksi kertaa viikossa (ennen 14.01.2006 kerran viikossa) toimitettavasta Suur-Jyväskylän Lehdestä sekä Jyväskylän kaupungin tiedotuslehdestä (ilmestyy 8 kertaa vuodessa). Muutamia käsiteltäviin teemoihin liittyviä kirjoituksia on julkaistu myös Helsingin Sanomissa (HS), Keski-Suomen Viikko-lehdessä sekä yksittäisiä kirjoituksia tai artikkeleita muutamissa muissa lehdissä.

³² Elettyjen ja esitettyjen tilojen problematiikkaa käsitellään tarkemmin luvussa 4.

selittäviksi ja vuorovaikutteisessa suhteessa oleviksi. Esimerkiksi muutos on olemassa vain suhteessa jatkuvuuteen, toinen edellyttää aina toista.

Julkiset ja yksityiset puhunnat ovat tulkintoja, representaatioita, kaupungista ja sen tilallisuudesta, joihin tutkija liittää vielä oman tulkintansa (vrt. esim. Korkiakangas 1996, 321; 2005, 133; Åström 2005, 37, 39–41). Tutkijana ja itse Jyväskylässä ja Jyväskylän maalaiskunnassa lähes koko ikäni asuneena olen (tahottomattanikin) tarkastellut puhuntoja myös omien kokemusteni ja kaupunkitietämykseni kautta. Olen lukenut rivit, mutta toisinaan olen huomannut katseeni ja ajatusteni ensin harhailevan ja sitten tarkentuvan myös rivien väleihin. Näin kyse on moninkertaisista tai monikerroksisista tulkinnoista, joista ei löydy yhtä totuutta tai todellisuutta eikä sellaista tässä tutkimuksessa tavoitellakaan. Sen sijaan aineiston analyysin tavoitteena on nostaa esiin erilaisia diskursiivisesti tuotettuja kaupunkiin ja kaupunkitiloihin liittyviä käsityksiä, joiden kautta pohditaan etnologisen tutkimuksen kannalta relevantteja teemoja ja etnologiatieteen mahdollisuuksia erilaisten kaupunkitodellisuuksien tulkitsijana. Millainen on puhuttu kaupunki?

Keskusta, keskeisyys

Kaupungin keskusta on ideologisesti tuotettua. Sillä on kaupungin identiteettiä ja kaupunkikuvaa kantava leima ja siksi koko kaupungin imago määrittyy suurelta osin sen keskustan mukaan. Näin keskustalla on niin fyysinen, toiminnallinen kuin symbolinenkin rakenne. (Koskiahho 1992, 24.) Keskeisyyden kysymykseen sisältyvät Henri Lefebvren (1991, 331–332) mukaan tilaproblematiikan kaikki näkökulmat. Ennen kaikkea keskeisyys - olipa se luonteeltaan mentaalista tai sosiaalista - määrittyy kaikkien samanaikaisesti kyseisessä tilassa olevien asioiden ja ilmiöiden kohtaamisena. Keskeisyys itsessään on tyhjä muoto, joka kutsuu sisältöjä: esineitä, luonnollisia ja keinotekoisia olentoja, asioita, tuotteita, merkkejä ja symboleja, ihmisiä, tekoja ja tilanteita. Muotona keskeisyys ilmentää kaiken sellaisen samanaikaisuutta, joka on altista yhteenliittymiselle ja kasaantumiselle joko ajattelussa tai toiminnassa.

Jokainen aikakausi, jokainen tuotantotapa ja jokainen yhteisö on tuottanut oman keskeisyytensä: uskonnollisen, poliittisen, kaupallisen, kulttuurisen, teollisen tai jonkin muun. Mentaalisen ja sosiaalisen keskeisyyden välinen suhde on määriteltävä aina tapaus tapaukselta erikseen. Sama koskee tilannetta, jossa olemassa oleva, keskeiseksi määritelty lakkaa olemasta tai muuttuu toiseksi. (Lefebvre 1991, 331–333.) Jyväskylän keskustan ”keskeisyys” on kaupungin historiassa vaihdellut jonkin verran sekä sijainnin että toimintojen painopisteiden liikuttua ja muututtua aikojen kuluessa. Tämän päivän Jyväskylässä ”keskeisin” kaupunki näyttäisi sijoittuvan Kävelykadulle, johon muuta keskustaa ja puhetta siitä suhteutetaan.

Kävelykatu

Jyväskylän keskustaa representoiva ja konstruoiva julkinen puhunta rakentuu sekä tilallisesti että temaattisesti selvästi kahden kiintopisteen, Kävelykadun³³ ja Kirkkopuiston, kautta. Keskustasta ja sen kehittämistä puhuttaessa viitataan usein oikeastaan vain Kävelykatuun, joka avattiin 1992. Kävelykatukertomuksessa alkuajan ”rumasta kaljakarsinasta” on muovautunut elävä ja tasokas kauppabulevardi, Jyväskylän ylpeys. Eri toimijoiden yhteisillä pelisäännöillä tasoa ja viihtyisyyttä saatiin alun vaikeuksien jälkeen nopeasti parannettua. Katu rakennettiin toimivaksi, valaistiin ja ”sisustettiin” parissa vuodessa.³⁴ Siitä tuli näin kaupungin käyntikortti; keskustan ydin, josta Jyväskylän imago kumpuaa.³⁵ Vaikka Kävelykatu on ”kelpo idea” ja erinomaisesti toteutettu, puheissa nousee esiin se, että alueella on alusta lähtien ollut myös kurittomuutta. Siisteyden ylläpitämisessä on esiintynyt ongelmia, mikä tuntuu häiritsevän varsinkin ydinkeskustassa asuvia sekä alueen yrittäjiä.³⁶

Julkisessa puhunnassa korostetaan alueen jatkuvan kehittämisen tarvetta.³⁷ Etenkin syksyyn ja kevättalveen toivottaisiin lisää tapahtumia. Näin alue voisi toimia ympäri vuoden kaupunkilaisten olohuoneena, jollaisena sen katsotaan toimivan kesällä erityisesti rentoa elämää sykkivien terassien ansiosta. Ajatuksia kadun kattamisesta on välillä ollut ilmassa, mutta siitä luopumista perustellaan ruutukaavan ilmeen säilyttämisellä.³⁸ Kadun kattaminen muuttaisi keskustan luonteen täysin, kun julkisesta tilasta tulisi puolijulkista ja samalla esimerkiksi huomattavasti tiukemmin valvottua. Katu on kuitenkin säilynyt julkisena ja avoimena kaupunkitilana. Sitä luonnehditaan erinomaiseksi näyttämöksi erilaisille esityksille, koska yhteys esiintyjien ja yleisön kesken on välitön. Luonteen vahvistajaksi pyritään luomaan jatkuvasti erilaisia perinteitä. Sydäntalvella joulunajan tapahtumat ja monivuotinen joulunavausperinne luovat sy-

³³ Kävelykatu (Kauppakatu Kilpisenkadun ja Aren aukion välillä) valmistui kokonaisuudessaan loppukesällä 1995. Avajaiset pidettiin 21. ja 22. syyskuuta (Kävelykadun suunnittelusta esim. Jäppinen 2005, 335–345). Kirjoitan omassa tekstissäni Kävelykadun isolla kirjaimella, koska sitä Jyväskylässä käytetään yleisesti erisnimen tavoin. Lehtikirjoituksissa Kävelykatu on kirjoitettu välillä yleisnimenä ja välillä taas erisnimenä.

³⁴ KSML 19.07.1999: ”Lainvastainen kävelykatu rakennettiin sittenkin”, ”Kävelykatua lyötiin aikanaan lyttyyn isolla kädellä”, KSML 30.04.2002: ”Kymmenvuotias Kävelykatu on Jyväskylän ylpeys”.

³⁵ Suur-Jyväskylän Lehti 18.11.2000: ”Pidetään kävelykatu viihtyisänä ja siistinä”; ”Kaupunginarkkitehti Ilkka Halinen houkuttelee kävelykadun yrityksiä kokeilemaan rohkeammin”.

³⁶ KSML 15.10.2000: ”Lirittäjät kuriin”, KSML 16.11.2000: ”Marimekon Paakkanen esittää Jyväskylän kävelykadun siistimistä”, KSML 18.11.2000: ”Paakkasen selkeä ohje”.

³⁷ Esim. KSML 23.02.2000: ”Jyväskylän ydinkeskusta kaipaa jatkuvaa huoltoa”.

³⁸ KSML 24.04.1999: ”Jyväskylän keskusta kiertyy yhä tiiviimmin kävelykadun ympärille”, Suur-Jyväskylän Lehti 18.11.2000: ”Kaupunginarkkitehti Ilkka Halinen houkuttelee kävelykadun yrityksiä kokeilemaan rohkeammin”.

kettä keskustaan. Kadun varrella toimivien yrittäjien perustama yhdistys mainitseekin yhdeksi tehtäväkseen viihtyisän kulttuurin luomisen kadulle.³⁹

Katu kaupunkitilana on perinteisesti ollut julkinen kohtaamispaikka, jolla on pidetty yllä sosiaalisia suhteita. Samaten se on ollut monien historiallisten tapahtumien paikka. Kadulla tarkkaillaan muita ja asetutaan itse tarkkailtavaksi. Se on esiintymispaikka, jossa yleisönä on kaupunkiyhteisö. Käytännöllisen yhteydenpitotehtävänsä ohella katu on myös vertauskuvallinen yhdistäjä. (Tuovinen 1985, 94–95; Hengartner 1999, 317–319.) Kadulla ja torilla on ollut jossain määrin samoja tilallisia ja toiminnallisia funktioita, mutta torista poiketen katu ei koskaan ole staattinen. Dynaamisena ja alati muuttuvana se houkuttaa esiin yllätyksiä, paljastuksia ja uusia ideoita. (Badersten 2002, 191.) Kadut yhdistävät sijainteja, joissa toiminnat tapahtuvat, antavat mahdollisuuden pakenemiseen, ovat väylänä jonnekin toisaalle ja yhteyteen toisten kanssa. Ihmiset tapaavat kadulla, mutta voivat myös välttää kohtaamisia. Kadut yhdistävät jokapäiväisen elämän erilaisia paikkoja, joissa sekä suuret ja merkittävät että vaatimattomat ja huomaamattomat tapahtumat saavat sijansa. Samalla kadut ovat kulttuuristen käytäntöjen tapahtumapaikkoja ja osa kaupunkitietämystämme. (Crouch 1998, 160.)

Keskustapuheessa eri-ikäisistä Kävelykadun käyttäjistä nousevat esiin erityisesti nuoriso ja nuoret ”city-ihmiset”, jotka käyttävät rahaa vapaa-aikaan ja siksi ravintola- ja yöelämä on vilkasta.⁴⁰ He muokkaavat Kävelykadun käyttöä ja samalla sen luonnetta. Jossain mielessä he ovat ottaneet sen jopa haltuunsa muita ryhmiä näkyvämmiin ainakin iltaisin ja yöaikaan. Päiväsaikaan tila on heterogeenisemmän väestön käytössä ja siinä mielessä palvelee selkeämmin kaikkien kaupunkilaisten tilana.⁴¹ Katu on näin toimintakenttä, jonka hallinnasta tai käytöistä eri ihmisillä tai ryhmillä saattaa olla varsin erilaisia näkemyksiä tai joissain tilanteissa jopa yhteenottoja kilpailtaessa tilan hallinnasta (Hengartner et al. 2000, 9–10). Nykypäivän Kävelykatu tarjoaa mahdollisuuden näkemiseen ja näyttäytymiseen, mutta keskustan katutiloilla on ollut samanlaisia funktioita jo paljon aiemmin kaupungin historiassa.

Kun mentiin jatkokouluun [1950-luvulla]⁴², niin sitten ruvettiin käymään soittoiloissa kaupungissa Harjun kentällä. Silloin saatiin mennä ulos illalla, se oli keskiviikkona ja sunnuntaina. Luistimet olkapäällä sinne mentiin sitten. Että se oli se, mitä käytiin kaupungilla. Hyvin harvoin käytiin missään elokuvissa tai semmosissa. Se aika tuli sitten vasta myöhemmin, kun mää rupesin tansseissa käymään ja seurustelemaan, niin sit vasta käytiin. Sillon kun ei ollu niitä tanssi-iltoja, mentiin sinne kaupunkiin ja käveltiin se Väinönkatu, Jyväskylänkatu se oli siihen aikaan, ja Asemakatu

³⁹ Esim. Suur-Jyväskylän Lehti 18.11.2000: ”Pidetään kävelykatu viihtyisänä ja siistinä”, Suur-Jyväskylän Lehti 18.11.2000: ”Kaupunginarkkitehti Ilkka Halinen houkuttelee kävelykadun yrityksiä kokeilemaan rohkeammin”.

⁴⁰ Thomas Hengartnerin (1999, 320–321) mukaan kaupungin yöelämä tarjoaisi kiintoisan tutkimuskentän ja nostaisi tarkasteluun kaupunkietnologisessa tutkimuksessa toistaiseksi hyvin vähälle huomiolle jääneen lähestymistavan kaupunkielämään ja kaupungin tilallisuuteen.

⁴¹ Esim. Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 6/2003: ”Kävelevä kaupunki”.

⁴² Hakasulkein merkityt kohdat haastattelulainauksissa ovat itse lisäämiäni tarkennuksia ja selvennyksiä lukijaa varten.

ja Kauppakatu. Se oli se lenkki, mitä kaikki käveli ja siellä sitten katottiin niitä poikia. Täällähän oli sitten niitä ns. julkkiksia, joita tunnettiin, mutta ne ei tietenkään tuntenut meitä syrjäkylän tyttöjä sillä tavalla. Ihan omalla porukalla sitä tyttöporukassa liikuttiin vaan ja tultiin kotia. Käveltiin sinne ensin ja se oli määrätty aika, mikä oli ja silloin oli pakko tulla kotia ja jos ei oltu ajallaan kotona, niin sit oli monta iltaa arestia eikä ollu asiaa ulos. (TL/h:12.11.1997, N1942; vrt. Anttila 1982, 118; Räsänen & Räsänen 1987, 66.)

Joka päivä käyään täällä, yhentoista ja kahentoista välillä ainaki ja neljän viiden aikoihin tullaan uudestaan. Käydään sitten välillä jossain, jossain kavereitten luona. Kolmen jälkeen tulee kaikki kaverit yleensä koulusta ketkä siellä yleensä jaksaa olla, niin tullaan sitten aina kolmen aikaan kattomaan. Haastattelija: Mites pitkään sitten illalla? Vähän riippuu, vartin yli yheksän tai tai vartin yli kaheksan linkillä pois. (Työt 15 ja 17 v.; Säaskilahti 1999b, 59.)

Kahta eri ajan, 1950-luvun ja 1990-luvun, kaupunkia kommentoivissa sitaateissa tulee esiin kaupungin keskustan ja myös Kauppakadun erityinen merkitys (vrt. Säaskilahti 1999b, 58) nuorten kohtaamispaikkana, jonne on kokoonnuttu vuosikymmeniä⁴³ ja kokoonnutaan edelleen eri puolilta kaupunkia. Keskusta tuotetaan edellä olevissa kuvauksissa nimenomaan nuorten näkemisen ja näyttäytymisen paikkana, mutta samanaikaisesti myös tuttuuden ja omaksi tilaksi tuntemisen kautta. Keskustassa aikaansa viettävillä nuorilla on usein aikuisia tarkempaa ja yksityiskohtaisempaa tietoa siitä, miten ja ketkä tilaa tai eri tiloja käyttävät. Lisäksi nuorilla paikkoihin tai tilaan liittyy erilaisia merkityksiä kuin aikuisilla ja usein nämä merkitykset myös pysyvät aikuisilta tai muilta nuorten näkökulmasta ulkopuolisilta piilossa tai näkymättöminä. Nuorilla odotukset eivät ehkä niinkään kohdistu tapaamisten sattumanvaraisuuteen, vaan nimenomaan tietoon siitä, että kohtaamiset ovat joissain tietyissä paikoissa mahdollisia ja jopa todennäköisiä. Promenaadi, kävely erityisenä urbaanin elämän tapana ja ajanvietteenä, on ehkä katoamassa nykykaupungista. Edellä olevassa 1950-luvun nuoren tytön kaupunkikertomuksessa puhutaan juuri ”promeneerausesta”, kävelemisestä joillain määrättyillä kaduilla tiettyinä aikoina, mahdollisuudesta nähdä ja myös tulla nähdyksi, huomatuksi toisten joukosta (vrt. Österberg 2000, 119).

Näkemisen ja nähdyksi tulemisen mahdollisuus ei ehkä 2000-luvun kaupungissa toteudu enää nuorten promeneerausena yhtä katua ylös ja toista alas kuten 1950-luvulla. Sen sijaan edelleen kokoonnutaan, niin nuoret kuin vanhemmatkin ihmiset, siellä missä muutkin ovat tai ainakin mahdollisuus kohtaamisiin on olemassa: kaupungin keskellä, Kävelykadulla, Jyväskeskuksen portailla. Kaupunkilaiset pysähtyvät ja kokoontuvat, rentoutuvat ja levähtävät siellä, missä eniten liikkuu ihmisiä, vilkkailla, julkisilla paikoilla (Mäenpää 2005, 91–92). Tällaisissa paikoissa istuskellaan portailla tai penkeillä, syödään kesällä jäätelöä, kuunnellaan katusoittajia tai vaalikampanjoiden puhujia, tavaataan ystäviä ja tuttuja. Pasi Mäenpää puhuu *katuseurallisuudesta*, jolla hän tarkoittaa sellaista ”julkisessa tilassa tapahtuvaa sosiaalista tilannetta tai kehystä, jossa ihmisten aistimellisen ja ajatuksellisen kiinnostuksen kohteena ovat muut

⁴³ Esim. 1920-luvun jyväskyläläistä kaupunkielämää käsittelevässä Osmo Kaitalehdon toimittamassa tutkimuksessa *Tourukatu ja Yrjönkatu* (1973) mainitaan juuri Kauppakatu ”etenkin nuorison kävely- ja kohtaamispaikkana”.

ihmiset, heidän olemuksensa ja tilallinen käyttäytymisensä sekä näiden muodostamat jännitteet ja koostumat”. Katuseurallisuuteen osallistuminen ei välttämättä ole aina tarkoituksellista, mutta silti se on eriasteisesti vastavuoroista, katsomista ja katseen kohteena olemista. Kaupunkikokemus ei ole yksinomaan miellyttävää, vaan se voi olla myös ahdistavaa, kiireistä, pelottavaa, yksinäistä tai vaikkapa tiettyihin toiminnan ja liikkumisen tapoihin pakottavaa. Katuseurallisuuden käsite kuitenkin tekee tunnistettavaksi sen, miksi kaupungille mennään oleskelemaan mahdollisesta epämiellyttävyydestä huolimatta ja miten toisilleen tuntemattomat ihmiset muuttuvat viihdyttäväksi ja turvallisen jännittäväksi seuraksi. (Mäenpää 2005, 91–94.)

Rakennetun ympäristön ja kaupunkiympäristön tarkastelu elettyinä ja käytettyinä tilana korostaa merkitysten moninaisuutta (Saarikangas 2002, 56). Tilan käytössä muotoutuu toisistaan poikkeavia ja usein jopa keskenään ristiriitaisia merkityksiä. Näin jokin tietty tila tai paikka ei olekaan kaikille ihmisille sama tila. Paitsi ihmisten kesken paikkojen ja tilojen merkitykset voivat vaihdella myös saman ihmisen eri ikäkausina sekä erilaisissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa. Samoin esimerkiksi vuorokauden aikojen ja vuodenaikojen vaihtelu tekee yhdestä tilasta monta erilaista ja varioivaa tilaa. (Vrt. Saarikangas 2002, 56.) Keskustan Kävelykatu aurinkoisena kesäpäivänä kahviloineen⁴⁴, lomailevine turisteineen ja vapaapäiviä viettävine koululaisineen näyttäytyy tilallisesti ja merkityksellisesti aivan toisin kuin syyspimeänä yönä ravintoloiden portsareiden hätistellessä viimeisiä hoipertelevia asiakkaitaan kotimatalle.

Kyllä toi keskustaki, ni se nyt on kohtuu rauhallinen. Vaikka sanotaan, että onhan se kulttuuri muuttunu, justiin tää nuorisokulttuuri ja muu. Ne on ne määrättyt illat, ku porukkaa hirveesti parveilee ja siinä nyt sakkiiin sopii sitte jos jonkin näkösiä. Ett kylä esimerkiks omia lapsia, kun ne on ensimmäisiä kertoja lähteny, ni oon aina pyrkiny varottaan sillä lailla, että koittaa pysyä siinä tutussa kaveriporukassa ja vähän kattoo, että mihkä menee. Mut mitä nyt sitte niitä on kuunnellu tossa ku ne siellä on liikkunu ni, kyllä niillä ilmeisesti on semmonen tieto siitä, että missä minkäkilaista porukkaa on, että mihkä ei sitte [mennä]. Lähinnä ilmeisesti tää huumesysteemi on yks semmonen, että sitä kumminkin on liikkeellä paljonkin. -- Mutta ett kun kuuntelee niitä, ni siellä on ehkä tiettyjä tämmösiä paikkoja, mitä tää muuki porukka sitte vähän välttää. Ett tietää jo etukäteen, että jossain kongeissa niitä on sitten tätä tämmöstä porukkaa. Mut kautta aikojen minun mielestä on ollu tämmöstä, että toiset ku ottaa viinaa ni ne on aggressiivisia, ett ei se varmaan tää nykyajan nuoriso sen pahempaa oo ku ennenkään, että ehkä vaan nuorempana alotetaan. (TL/h:02.10.2000, M1953.)

Kaupunkitilana juuri keskustaan liitetään varsinkin yksityisissä puhunnoissa myös urbaanin negatiivisia piirteitä tai ilmiöitä kuten alkoholin tai huumeiden käyttöä. Puhunnoissa nämä yleensä liitetään ajallisesti yöhön, jonka katsotaan olevan pääasiassa nuorten ”hallitsemaa” aikaa keskustassa. Nuorten tietämys kaupunkiympäristöstä kohdistuu usein myös sellaisiin asioihin ja tilan käytön tapoihin, jotka muilta jäävät helposti piiloon, kuten edellä oleva sitaatti osoittaa. Julkisessa puhunnassa keskustaan liitetään pääasiassa vain positiivisia määreitä, mikä ehkä kertoo jossain määrin siitä, että aluetta ajatellaan voitavan kontrolloida riittävästi lieveilmiöiden estämiseksi.

⁴⁴ Esim. KSML 09.12.2000: ”Kahvilakulttuuri tuli kaupunkiin”.

Mielipidekirjoituksissa ei juuri oteta kantaa Kävelykatuun ja sen kehittämiseen liittyviin teemoihin, vaikka niistä paikallisissa lehdissä kirjoitetaan. Huomio on kohdistunut lähinnä turvallisuuden ja viihtyisyyden parantamiseen, jotta alue muodostuisi mukavaksi kohtaamispaikaksi kaikenikäisille ihmisille.⁴⁵ Kadun ravintoloihin ja ”kuppiloihin” toivottaisiin tarjolle muutakin kuin kaljaa. ”Täällä eletään kuin viimeistä päivää”, toteaa eräs kaupunkilainen kirjoituksessaan.⁴⁶ Lähes yksinomaan liike-elämän tarpeita ja intressejä palvelemaan Kävelykatuun⁴⁷ ei ehkä kaupunkilaisten näkökulmasta liity sellaisia arvoja, toimintoja, muistoja, maamerkkejä tai muita vastaavia elementtejä, joihin he selkeästi identifioituisivat ja joiden säilyttäminen tai puolustaminen koettaisiin henkilökohtaisella tasolla tärkeäksi.

Kaupunkilaisten suhde keskustaan ja varsinkin aivan ydinkeskustaan on jossain määrin ambivalentti. Toisaalta se kuuluu kaikille ja toisaalta taas ei kenellekään erityisesti. Tässä yhteydessä voisi viitata Dag Österbergin (2000, 118) määrittelyyn ympäristöstä tai paremminkin miljööstä, mitä termiä hän käyttää analysoidessaan Osloa kaupunkiympäristönä. Miljöö tarkoittaa Österbergin mukaan sellaista sosiomateriaalista yhteyttä, joka ei muodostu tai ei ole tiukasti sidoksissa juuri tiettyihin ihmisiin ja heidän läsnäoloonsa tai tiettyihin rajattuihin paikkoihin. Näin miljöön voisi ymmärtää tarkoittavan ennen kaikkea ilma-
piiriä, mahdollisuuksien ympäristöä niille, jotka ovat läsnä, mutta joiden ei tarvitse sitoutua juuri tähän paikkaan tai ympäristöön eikä heidän tarvitse olla aktiivisesti osallisia. Kävelykadulla ja sen varrella olevissa liikkeissä asioidaan ja vietetään vapaa-aikaa, mutta aluetta ei välttämättä mielletä mitenkään erityisesti omaksi tilaksi tai juuri ”minun paikaksi”. Luonteeltaan katu on pitkälti vain kuluttamiseen orientoiva, jolloin sen tarjoamat mahdollisuudet kaupunkitilana ovat rajalliset (Sääskilahti 1999b, 66). Ehkä kantaa ottamattomuus ilmentää sitä, että alueeseen ollaan tyytyväisiä ja sen kehittämistä edelleen pidetään myönteisenä ja toivottavana asiana. Jatkuvasti muuttuvana se myös tarjoaa sitä vaihtelua ja erityisyyttä, jota kaupunkikeskustalta odotetaan. Myös tietty elitistisyys nähdään nimenomaan keskustan ja sinne sijoittuvien sekä kaupallisten että monien muidenkin toimintojen ominaisuutena. Shoppailu keskustassa poikkeaa marketissa ostoksilla käynnistä.

Kiva kulkee kaupoissa, katella mitä siellä on. Sunnuntaiaukioloajat on ihan mahtavia tähän hommaan, ett se on niinku luvallista tirkistelyä kaupoissa. Mut jos kaupunkiin [viittaa nimenomaan kaupungin keskustaan] lähtee, ni kyll siell on enemmän valinnan varaa. Siell on niit erikoisliikkeitä ja marketissa on aina tietysti valikoima laidasta laitaan, mutt se on sitte suppeempaa. Ett tuolta keskustasta sitte löytää näitä, hinta voi olla tietysti ihan toinen ja näin, mutta kyllä siinä on sit semmonen, sieltä saa yleensä palvelua. -- Kyllähän se silleen holtittomasti jotenki on rakennettu se keskustasta -- ja nyt kun niihin on sitten yritetty tehdä jotain tämmöstä imagea, ni on siinä varmaan onnistuttuki. Ett kyll se niinku se ihan ydinkeskusta siinä sen Kompassin ympärillä, ni se alkaa olla jo ihan semmonen citymäinen, ja siihenhän on nähty paljon

45 KSML 17.09.2002: ”Kävelykatu toimivaksi Jyväskylässä”.

46 KSML 18.11.2000: ”Kiitos Kirsti Paakkanen”.

47 Asemakaava-arkkitehti Anne Sandelinin mukaan keskustan suurimmat haasteet ovat sen toimintojen yksipuolisuus ja ydinkeskustan ahtaus. (KSML 05.04.2004: ”Musiikisali ja keskustan kehittäminen”.)

vaivaa ja siihen on suunnitelmia tehty ja koko ajanhan niitä tehään lisää. Mut Jyväskylän keskustassa on yks ongelma, että se loppuu suurin piirtein linjalle Väinönkatu ja mikä se nyt onkaan siellä se Kilpisenkatu, ett se on siinä. (TL/h:07.04.1999, N1955.)

Kaupunkikeskustan puolustaminen ja esimerkiksi Jyväskylän tapauksessa sen toiminnallisuuden ja vetovoimaisuuden määrätietoinen elvyttäminen ja kehittäminen eivät selity Manuel Castellsiin (1977, 299) viitaten pelkästään keskustan funktionaaliseen tehtävän perusteella. Siihen vaikuttaa voimakkaasti myös kaupunkikulttuuriin liitettyjen arvojen ja näkemysten tietynlainen elitistisyys. Se näyttäytyy Castellsin mukaan ennen kaikkea perinteisten kulttuuristen ilmaisujen kuten teattereiden, konserttien, museoiden, erilaisten tapaamispaikkojen, uskonnollisten instituutioiden, korkeatasoisen liike-elämän ja korkeatasoisen viihde-elämän kasaantumisena. Nämä edellä mainitut kulttuuriset ilmenymät eivät tietenkään ole eliitin yksinoikeus. Silti tiettyä kulttuuria ilmaistaan ekologisessa tai maantieteellisessä mielessä juuri kaupunkien vanhoissa keskustoissa, kun taas uudet massojen kulttuuriset ilmaisut ovat löytäneet uudenlaisia sijainteja keskustojen ulkopuolella tai ne toimivat sijoittumatta mihinkään tiettyyn paikkaan, esimerkiksi verkossa virtuaalimaailmassa.

Puhe kuluttamisesta vaikuttaisi julkisessa keskustelussa tänä päivänä usein viittaavan ainoastaan ostamiseen ja sitä kautta siihen, millaisia liikkeitä keskustassa on tai mitä sinne vielä nykyisten lisäksi toivottaisiin. Tämä johtuu osin myös siitä, että kauppa ja kuluttaminen muodostavat nykykaupungin ja keskusta-alueiden näkyvimmän toiminnan (Mäenpää 2005, 83). Kaupunkilaisten keskustapuheissa tavaroiden tai palveluiden hankkiminen ja ostaminen on kuitenkin vain yksi syy hakeutua keskustaan, koska keskustan ulkopuolella toimivat lukuisat marketit ja kauppakeskukset tarjoavat monessa mielessä huomattavasti monipuolisemmat mahdollisuudet ostamiseen. Keskusta on kuitenkin aina ollut myös muuta kuin tavaroiden tai palveluiden kuluttamisesta; tunnelmia, kohtaamisia, tapahtumia, kaupungin idea tiivistettynä. Siellä voi viettää arkea tai katkaista arjen rutiinit. Se on antanut puitteet myös monille Jyväskylän merkittävälle tapahtumille vappumarseista elokuisen ralliviikonloppun juhlahumuun.

Myö keväällä [1930-luvulla] oltiin sitten menossa sitten vapunpäivän paraattia kahtoon kaupunkiin, kun se on ollu aina semmonen nähtävyys ja varsinkin siihen aikaan. Mentiin tuota radan vartta myöten, niin otettiin kengät kainaloon ja paljain jalojin mentiin siellä kurassa. Sit käytiin Tourujoessa pesemässä varpaat ja sit pantiin kengät jalkaan, kun mentiin kaupunkiin ja samalla lailla tultiin takasin. (TL/h:29.09.1997, N1929.)

Tietysti silleen, kun arkipäivä on, niin joskus oli [äitiyslomalla] niin hiljasta, että oli vaan lähettävä tonne kaupungille kättelemään ihmisiä ja kävelemään ja istumaan kahvilassa vaikka ja jotain muuta tämmöstä. Että semmosta pientä vilinää piti saaha. (TL 04:10/94:06, N1968.)

Julkinen kaupunkitila tarjoaa mahdollisuuden olla samanaikaisesti sekä yksin että yhdessä. Keskustaan, jossa aina liikkuu muitakin ihmisiä, voi mennä olemaan yhtenä joukossa, muukalaisena (vrt. Mäenpää 2005, 65), ilman, että se edellyttää aktiivista vuorovaikutusta toisten kanssa. Liikkuminen tuntematto-

mana ja huomaamattomana ihmisjoukossa saattaa synnyttää ihmisessä aivan erityisen ja toivotun vapauden tunteen (Österberg 2000, 101). Silloin on mahdollista kuljeskella ympäriinsä kaduilla ja kujilla olematta sen paremmin osallistuja kuin katsojakaan. Ympäröivä ihmisjoukko luo kuljeksijalle ympäristön, jota Dag Österberg (2000, 101) kutsuu sosiaalisesti neutraaliksi. Tällä hän tarkoittaa sitä, että vaikka muut ihmiset ovat läsnä sekä konkreettisesti että kokemuksellisesti, ei yksittäisellä ihmisellä tavallaan ole merkitystä koko joukon kannalta ja näin hän eräässä mielessä ”hukkuu” joukkoon. Tämä taas luo tilanteen, jossa yksilö hetkellisesti on erilaisten sosiaalisten kontaktien ulottumattomissa tai sanoutunut niistä irti. Vaikka ihminen on läsnä ja muiden katseiden ulottuvilla, on hän anonymiteettinsa turvin ”suojassa” aktiivisilta kohtaamisilta.

Edellä kuvailun kaltaisesta urbaanista sosiaalisesta neutraaliudesta Österberg (2000, 101–102) puhuu eräänlaisena toisena luontona, joka niin kutsutun oikean luonnon tai luonnonympäristön tavoin tarjoaa mahdollisuuden vapauden. Metsissä tai niityillä ihminen voi olla vapaasti, yksin ja omien ajatustensa kanssa, mutta sama mahdollisuus voi tarjoutua ihmisvilinässä tai täydessä kahvilassa, jossa ihminen voi nauttia vapaudesta tuntemattomana, mutta silti turvassa satojen kehojen ja katseiden suojaamana ja ympäröimänä. Tällainen yksityisyyden ja julkisuuden samanaikaisuus on ominaista modernissa kaupunkitilassa ilmenevälle sosiaalisuudelle (Mäenpää 2005, 84). Kaduilla ja kauppapaikoilla kaikki ovat kaikkien nähtävillä ja jonkinlainen poikkeaminen tai erottuminen massasta herättää huomiota. Silti jokainen voi kuljeksia omissa ajatuksissaan, koska kaupunkijulkisuudessa vallitsee vastavuoroinen yksityisyyden kunnioitus. Kääntöpuolena tälle yksityisyydelle saattaa olla tunne turvattomuudesta, kokemus tai pelko toisten välinpitämättömyydestä. (Mäenpää 2005, 84–85.)

Monien ihmisten kokoontuminen yhteen jossain tietyssä kaupunkitilassa luo hyvät edellytykset myös sekä tuttujen että aiemmin tuntemattomien tapaa-miselle. Kaupungin ominaisuuksina läheisyys ja tiheys muodostavat yhteyden anonyymien vapauden ja kontrolloidumman yhteisöllisyyden välille pitäen samalla yllä jännitettä julkisen ja yksityisen tilan kesken (Badersten 2002, 25, 168). Ajatus kaupunkikeskustasta yhteisenä olohuoneena saattaa jossain mielessä kuulostaa liiankin kotoisalta, yhteisölliseltä tai sosiaalista aktiivisuutta edellyttävältä. Kaupunkielämään usein negatiivisena piirteenä liitettyä ihmisten välistä anonyymisuutta ei tarvitse ymmärtää pelkkänä välinpitämättömyytenä (Jergerby 1996, 51). Myönteisessä mielessä sen voi ajatella hiljaisena sopimuksena, joka antaa ihmisille luvan tai oikeuden valita oman sosiaalisen sitoutumisensa asteen. Anonyymisuus ei siis välttämättä tarkoita sitä, että yksilöt aina tahtomattaan joutuvat kaupungissa olemaan muista erillään, vaan siihen voi sisältyä erityistä urbaanille ominaista sosiaalista kompetenssia. (Jergerby 1996, 53.)

Sosiaalisen neutraaliuden suhdetta kaupungin fyysiseen ympäristöön käsitellyt Richard Sennett (1990, xii) mainitsee erääksi antiikin Kreikan kaupunkien ominaisuudeksi sen, että niissä sekä poliittiset, uskonnolliset että eroottiset kokemukset olivat ikään kuin ihmisten ulottuvilla, silmin nähtävissä kaupungin rakenteessa ja toiminnassa. Sen sijaan nykyaikaista kaupunkia leimaa jako ulkopuoliseen ja sisäpuoliseen. Jako on subjektiivisen ja maailmallisen koke-

muksen, itsen ja kaupungin, välinen. Länsimaisessa kulttuurissa sisäisen kokemuksen konkretisoiminen tai näkyväksi tekeminen edellyttää ponnistelua ja taistelua toisin kuin niissä kulttuureissa, joissa subjektiivinen kokemus ja sen ilmaiseminen on kiinteämmin sidottu konkreettisiin esineisiin ja asioihin.

Modernissa kaupungissa ihmismassoja on lähinnä tiloissa, jotka on rajattu ja huolellisesti järjestetty joko kulutusta tai turismia varten. Näin kaupungin merkitys varsinaisen elämän ja elämisen näyttämönä on vähentynyt ja trivialisoinut. Richard Sennettin mielestä syy siihen, miksi ihmiset alistuvat toimimaan tällaisissa neutraaleissa tiloissa tai paikoissa, ei ole ensisijaisesti taloudellinen tai väestöllinen, vaan paremminkin henkinen. Kaupunkien ulkonäkö heijastelee esillä olemisen (exposure), alttiiksi tulemisen pelkoa. Esillä oloinen viittaa enemmän loukatuksi tai satutetuksi tulemisen pelkoon kuin siihen, että siitä voisi seurata jotain positiivista ja innostavaa. Modernille kaupunkirakentamiselle onkin ominaista pyrkimys ihmisten välisten erilaisuuksien häivyttämiseen. Tämä johtuu Sennettin mukaan siitä, että erilaisuudet halutaan nähdä uhkana sen sijaan, että ne ymmärrettäisiin keskinäisen vuorovaikutuksen kautta toisiaan innoittavina tekijöinä. Niinpä kaupunkialue koostuukin lähinnä välinpitämättömyyttä ilmentävistä, neutraaleista paikoista, joissa todellisten sosiaalisten kontaktien mahdollisuus tai uhka on lähes olematon. (Sennett 1990, xii.) Modernin kaupunkikulttuurin ongelmaksi Sennett mainitsee juuri ympäristön persoonattomuuden ja välinpitämättömyyden. Hänen mielestään olisi tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kuinka ulkoinen todellisuus saataisiin elvytettyä niin, että siitä tulisi ihmisten kokemuksellisuuden yksi ulottuvuus. (Sennett 1990, xiii.)

Urbaanissa tilassa jotain tapahtuu koko ajan, koska tyhjä tila vetää puoleensa, houkuttaa, täyttyy. Näin se tekee *keskeisyyden* aina mahdolliseksi. Oikeastaan mitä tahansa voi tapahtua missä tahansa. Ihmisiä saattaa kokoontua yhteen, esineitä ja asioita kasautua johonkin, joku järjestää juhlat tai jonkin iloisen tai ehkä uhkaavankin tapahtuman. Siksi urbaani tila on kiinnostava ja houkutteleva. (Lefebvre 2003, 130.) Merkittävää ei ole niinkään se, millaista viihde-elämää, museoita, muita kulttuuri-instituutioita tai maisemia keskustassa on, vaan juuri sen kyky tarjota aina jotain arvaamatonta samoin kuin monipuoliset mahdollisuudet kuluttamiseen sekä monimuotoinen sosiaalinen elämä. Urbaani keskusta on eräänlainen pakollisten funktioiden (ja siksi myös itsessään funktionaalinen) ylijäämäalue positiivisessa mielessä. Se luo välttämättömän vastakohdan tilallisesti ja funktionaalisesti erikoistuneille ja eriytyneille toiminta- ja asuinympäristöille. (Castells 1977, 232.) Urbaanille ominaisen keskeisyyden ja kasautumisen myötä voi löytyä tai syntyä aivan uudenlaisia ihmisten asioiden, esineiden ja ilmiöiden kohtaamisia. Ollakseen kiinnostava ja puoleensavetävä keskustan on tarjottava yllätyksiä ja jotain sellaista, mikä ei aina ole ennalta odotettavissa. Tällöin liika tuttuus joko sosiaalisesti, toiminnallisesti tai tilallisesti saattaa jopa heikentää sen vetovoimaa.

Paitsi kauppa- ja ajanviettopaikka ydinkeskusta on monille myös asuinpaikka, mikä usein jää julkisessa keskustelussa vaille huomiota.⁴⁸ Keskusta-asumisesta kyllä puhutaan jonkin verran hyvin yleisellä tasolla, mutta ei juuri keskustan asukkaista tai keskustasta heidän asuin- ja lähiympäristönään. Keskusta-asumista kommentoidaan useissa haastatteluissa erityisesti vertaamalla omaa asuinpaikkaa tai -ympäristöä siihen näkemykseen tai kokemukseen, joka kertojilla on keskustasta asuinpaikkana.

Jos ei ois lapsia, niin mä asuisin mielelläni ihan keskustassa. Että ei mua mikään meteli [häiritse], jos ei nyt ihan maan tasalla tarviis olla. Se mikä päiväsellä vetää sinne kaupunkiin, on just se että siellä on paljon ihmisiä ja kaikkee. No tietysti kaupoissa tulee kierreltyä ja kaikkee semmosta. Se on se, mikä puuttuu täältä [Kuokkalasta], mutta emmää tiä haluaisinko mä sitä meteliä taas tänne. Se että täällä on rauhallisempaa, niin mieluummin tää nyt asuinpaikkana lasten kanssa. Jos ei ois lapsia, niin ihan mielellään asuisin vaikka Sokkarin yläkerrassa. (TL 07:06/94:11, N1968.)

Että joka paikassa näinkin isossa kaupungissa kun Jyväskylässä, niin se on tuo keskusta semmosta tunkemista, vähän niinkun raitiovaunuun menis, että ei me tykätä semmosesta. Että kyllä me mieluummin, kun meillä eläkeihmisillä on aikaa ja saa hakkee ne omat uomansa, niin meillä on semmonen oma systeemi tässä [Kuokkalassa]. Niinkun minä jo sanoin, niin sitten kuitenkin on auto tuossa pihassa ja on vielä ajokorttikin ja sitten tätä muuta porukkaa, että kuskeja vaikka kuinka paljon. Sitten kun tarvitsee, niin voi mennä joskus pyörähtämään [keskustassa], mutta ei me tuommosta kävelykatua tarvita siinä mielessä, koska meillä ei oo sieltä mittään hakemista. Ne on nuorten paikkoja minun mielestäni. (TL 05:11/94:07, M1928.)

Keskusta-asumista arvioidaan myös suhteessa omaan elämäntilanteeseen kuten edellä olevat esimerkit osoittavat. Ydinkeskustaa ei yleensä pidetä hyvänä asuinpaikkana lapsille, vaikka muuten keskusta-asuminen miellyttäisi. Julkisessa puheessa yleisemminkin lapset ovat lähes näkymättömiä tai kuulumattomia. Heille ei oikein tahdo löytyä luontevasti mitään paikkaa kaupungissa⁴⁹ eikä varsinkaan puhuttaessa keskustasta ja keskustaan sijoittuvasta kaupunkilaiselämästä. Jyväskylän rakennetun ympäristön kehittämissuunnitelmassa vuodelta 2000⁵⁰ tosin mainitaan, että lapsille tulisi toteuttaa keskustaan soveltuva leikkipaikka. Sen tulisi ohjelman mukaan poiketa lähiöiden leikkipaikoista, jotta lapset voisivat ostosmatkoilla kokea jotain erilaista.

Vanhempi väestö puolestaan kokee, että keskustaelämä on tarkoitettu joillekin muille kuin heille, yleensä juuri nuorille. Näin erilaiset ikäryhmien väliset erottelut näyttäytyvät sekä puhuttaessa keskustan toiminnallisuudesta että arvioitaessa keskustaa asuinpaikkana. Toisaalta keskusta asuinpaikkana houkuttaa juuri vanhempaa väestöä, koska palvelut ovat lähellä. Keskusta-asumista asukkaiden näkökulmasta käsittelevässä kirjoituksessa haastateltu kaupunkilainen mainitsee myös keskustan rauhattomammat alueet, joita asukkaat yleensä välttävät. Hän toteaa, että ne luovutetaan suosiolla viikonloppuisin ulkopuolelta tuleville. Nykyisin lähinnä nuorempia viikonloppun viettäjiä vetää asema-

⁴⁸ Suur-Jyväskylän Lehti 30.05.2001: "Ydinkeskusta on muutakin kuin kauppapaikka. Arkielämä saisi näkyä ydinkeskustassa".

⁴⁹ KSML 27.07.1999: "Rakennettu ympäristö on tyly lapselle".

⁵⁰ Jyväskylä Laatikylä - Quality 2000. Rakennetun ympäristön kehittämissuunnitelma.

aukio, aiemmin suosittuja paikkoja olivat esimerkiksi torin seutu ja Sokoksen kulma.⁵¹

Keskustaa kuvataan toisaalta myös aiempaa houkuttelevammaksi asuinpaikaksi, johon uusien rakennettavien asuntojen myötä muuttaa jatkuvasti uusia asukkaita. Enää muuttoliike ei kohdistu yksinomaan lähioihin, kuten muutamina menneinä vuosikymmeninä, jolloin keskustan valtasivat lähes yksinomaan liiketilat. "Paluumuuttajia" kiehtoviksi tekijöiksi mainitaan erityisesti lyhyt matka kauppoihin, kulttuurieroihin ja Kävelykadulle. Rauhallisuutta kiitellään, kun aiemmin keskustan kautta kulkenut vilkas autoliikenne on järjestetty uudelleen. Jyväskylää keuhataan viihtyisän kaupunkiasumisen edelläkävijäksi, josta monet Suomen kaupungit ottavat mallia.⁵² Uudisasuntotuotantoon liittyen keskustellaan siitä, tulisiko kaupungin keskeisille ja halutuimmille paikoille rakentaa omistus- vai vuokra-asuntoja tai mikä olisi näiden jakautumisen sopiva suhde. Rakennusliikkeet halusivat nykyistä enemmän tonttimaata omistusasuntojen rakentamiselle, kun taas kaupungin intressissä näyttäisi olevan ennen kaikkea monipuolisen asumisen edistäminen.⁵³

Kävelykadun alue on viime vuosikymmeninä muuttunut täydellisesti muun muassa lukuisten kauppakeskusten myötä. Ydinkeskusta muuttuu edelleen, kun liiketiloja uudistetaan ja uusia tiloja rakennetaan joko ylöspäin tai välialueita tiivistäen. Kävelykadun ja sen välittömän ympäristön vetovoimaisuus näyttäisi perustuvan juuri jatkuvaan muutokseen ja sitä kautta uudistumiseen sekä fyysisenä että toiminnallisena ympäristönä. Jotta kaupunkilaisten kiinnostus säilyisi ja kilpailussa keskustan ulkopuolisten markettien kanssa pärjättäisiin, on tarjolla oltava jatkuvasti jotain uutta, mielenkiintoista ja mielellään sel-laista, jota ei löydy muualta.⁵⁴

Keskustan ideologista merkitystä korostetaan, kun todetaan uusien asioiden tulevan aina ensin ydinkeskustaan ja siksi niille olisi löydyttävä sopivaa tilaa. Keskusta halutaan tehdä erityisesti nuorille houkuttelevaksi, mutta toisaalla todetaan, että keskustaa vaivaa asukkaiden yksipuolisuus. Näin käydään jatkuvasti tilallista kamppailua esimerkiksi eri ikäryhmien välillä. Jos keskustaan houkutellaan erityisesti nuoria sekä asumaan että kuluttamaan ja vapaa-ajan viettoon, mitä se puolestaan vaikuttaa kaupungin monimuotoisuuteen tai kaupunkikulttuurin? Kaupunginarkkitehti Ilkka Halinen luonnehtii "kaupungin kasvoja, elävää keskustaa sellaiseksi, joka muodostuu sekä kokonaisvaikutelmasta että yksityiskohdista. Se on ihmisiä, toimintaa ja toimivuutta. Se on

⁵¹ Suur-Jyväskylän Lehti 30.05.2001: "Ydinkeskusta on muutakin kuin kauppapaikka".

⁵² KSML 16.09.2002: "Keskustan rauha kiehtoo paluumuuttajia".

⁵³ KSML 01.11.2003: "Linja-autoaseman tontille nousee tyyriitä omistus- ja vuokra-asuntoja", KSML 01.11.2002: "Rakennusliikkeet halusivat osansa keskustan huipputonteista", KSML 21.11.2002: "Harjun kupeeseen luksuskoteja".

⁵⁴ Esim. KSML 22.03.2000: "Uudet tuulet kiertävät kaukaa Jyväskylän Kävelykadun", KSML 12.11.2003: "Jyväskylän ydinkeskusta käy liian ahtaaksi kauppoille", Suur-Jyväskylän Lehti 22.11.2003: "Kaupungin näköinen".

monipuolisuutta, jota mikään market ei pysty tarjoamaan. Se on viihdettä, isoja ja pieniä liikkeitä, kulttuuria. Elävä kaupunkikeskusta on elämää.”⁵⁵

Puhe kaupunkilaisista jonain yleisenä kategoriana on harhaanjohtava siinä mielessä, että ei ehkä ole olemassa mitään tiettyä tyyppiä, jota voisi kutsua kaupunkilaiseksi. Näin ei myöskään ole erityistä olemisen tapaa tai yksiselitteistä elämäntapaa, kaupunkilaisuutta. Tämä tulee esiin jo monien edellä esitettyjen esimerkkien näkemyksissä ja kommentteissa. Niistä voi varsin helposti eritellä useita kategorioita tai kaupunkilaisuuden stereotypioita sen mukaan, millainen suhde ihmisillä on keskustaan esimerkiksi asuinpaikkana tai toiminnan ja kuluttamisen paikkana. Ei siis ole tavoitettavissa mitään tiettyä yhtä tapaa elää ja kokea kaupunkia. Näin ollen myös kaupunkilaisuus on fragmentaarista ja varioivaa.

Kaupunkilaiset esitetään usein jonkin yhden tai oletetusti kaikkia yhdistävän teeman tai idean kautta, esimerkiksi yksinomaan kuluttajina. Johdantoluvussa mainitut kuvitellut identiteetit ovat myös osa tätä ajattelua. Suunnittelua varten ”luodaan” kaupunkilainen, joka edustaa yleensä jollain lailla ”oikeaa” kaupunkilaisuutta tai sitä, miten ihmisten toivottaisiin kaupunkia elävän ja kokevan. Kaupunkikulttuurin käsitteeseen liittyy ajatus siitä, että kaupungissa elämä on toisella tavalla järjestäytyntä, latautunutta ja merkityksellistettyä kuin elämä jossain muussa ympäristössä (Immonen & Terho 1999, 107). Tilallisesti kaupunkikulttuuri sijoitetaan yleensä kaupunkien ja vielä erityisesti suurkaupunkien keskustoihin, koska vain niissä ajatellaan oikeaan kaupunkikulttuuriin liittyvän elämäntavan olevan mahdollista (Immonen & Terho 1999, 107).

Kaupungin suunnittelu ja rakentaminen ovat urbaania ympäristöä muovaavia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia prosesseja, joiden kautta ympäristöön ”koodataan” usein myös kiistanalaisia pyrkimyksiä, toiveita, käytänteitä ja merkityksiä. Esimerkiksi suunnittelijat ja poliittiset päättäjät yhdessä neuvottelevat kaupungin tulevaisuuden imagoista, jotka kuitenkin vain harvoin ovat yhteneväisiä kaupunkilaisten päivittäisten tilallisten kokemusten kanssa. (Low & Lawrence-Zúñiga 2003, 20.) Julkinen kulttuuri rakentuu sosiaalisesti aina myös mikrotasolla ihmisten päivittäisissä toiminnoissa ja kohtaamisissa, joihin osallistumme ja joita koemme kaupungin julkisissa tiloissa. Niillä, joilla on taloudellista ja poliittista valtaa, on myös parhaat mahdollisuudet muokata julkista kulttuuria kontrolloimalla kaupungin julkisten tilojen rakentamista. Julkiset tilat ovat kuitenkin luonteeltaan demokraattisia. Kysymys siitä, kuka voi vallata tai pitää hallussaan julkista tilaa ja sen myötä osaltaan määrittellä käsitystä kaupungista ja kaupunkikulttuurista, on avoin. (Zukin 1995, 11.)

⁵⁵ Suur-Jyväskylän Lehti 24.09.2003: ”Ydinkeskustan kuva”.

Kirkkopuisto

Ydinkeskustasta yläkaupunkiin päin Kävelykatu jatkuu Kauppakatuna, jonka varrelle vanhan ruutukaava-alueen⁵⁶ keskiöön sijoittuu kaupungin keskeisin puisto.⁵⁷ Puhe Kirkkopuistosta, jossa sijaitsee vuonna 1880 valmistunut kaupunkiseurakunnan kirkko, sitoutuu tutkimusajankohtana selvästi puiston saneeraukseen, siihen liittyvään suunnittelukilpailuun ja kunnostuksen toteutukseen. Jyväskylän keskeisimmän puiston kunnostukseen haetaan uusia ratkaisuja ja puiston kulttuuriarvoja ja historiaa kunnioittaen sekä vallitsevaa henkeä ja tunnelmaa vaalien.⁵⁸ ”Kirkkopuiston Vapaudenkadun puolta kehitetään puiston paraatipuolena, koska sitä rajaavat Jyväskylän tärkeät julkiset rakennukset, kuten kaupungintalo ja kaupunginteatteri. Vapaudenkadun ja Kilpisenkadun kulmaukseen rakennetaan pieni monitoimiaukio ja Kilpisenkadun puolelle muodostetaan myös lehväkattainen kulttuuritori, jonne esimerkiksi tuleva Musiikki- ja taidekeskus voi laajentaa toimintaansa. -- Tavoitteena on koko korttelitalan yhtenäinen ja tyylikäs kokonaisratkaisu. Puiston lisäksi valaistaan myös ympäröivien kiinteistöjen julkisivuja ja itse kaupungin kirkko. Pehmeää ja häikäsemätöntä valoa on tarkoitus suunnata myös puihin, patsaisiin ja penkkeihin. Oman aiheensa muodostaa puistokokonaisuuteen rakennettava vesivaloteos.”⁵⁹

Kirkkopuisto kuvataan Jyväskylän ykköspaikaksi, jolla on suuri merkitys kaupunkilaisille. Kirkko keskellä kylää⁶⁰ on Jyväskylän symboli ja Kirkkopuisto kaupungin sydän, josta virtaa henkeä ympäristön ruutukaavaan. Uudistuksen myötä tämä ”Jyväskylän keskustan maamerkki paljastaa sisimpänsä” kaupunkilaisille. Puistolle haetaan uusia kasvoja, mutta kirkkoon ja sen vaatimuksiin halutaan uudistuksessa kiinnitettävän erityistä huomiota.⁶¹ Markkinatori siirtyi pois Kirkkopuistosta 1930-luvun alussa, nyt sen tilalle suunnitellaan kulttuuri-

⁵⁶ Maanmittari J. L. Bohring laati vuonna 1833 Jyväskylän ensimmäisen ruutukaavaan perustuvan asemakaavaehdotuksen, jossa oli kortteleita kolmessa rivissä ja niiden keskelle sijoittui tori. Kirkon hän ajatteli siirrettävän torin keskeltä sen yläreunaan ja raatihuone tuli sijoitettavaksi torin alalaitaan. Lisäksi varattiin paikka koululle torin varrelta ja sairaalalle kaupunkialueen länsinurkasta. Intendentinkonttorinjohtaja, arkkitehti C. L. Engel teki muutoksia Bohringin ehdotukseen laajentamalla kaupungin keskeiseksi osaksi katsomaansa toria ja siirtämällä raatihuoneen torin keskeltä saman riviin muiden rakennusten kanssa. 1837 hyväksytty Engelin korjailemalle empiretyyliselle asemakaavalle ominaisia piirteitä olivat leveät ja matalat katutilat sekä puistomainen vehreys ja keskustori. Jyväskylän ruutukaavasta esim. Tommila 1972, 25–29; Jäppinen 1977, 14–16, 54–55, 68–69; Vanhan Jyväskylän karttakirja 1990, 19; Iltanen 2004, 5–6; 90–92.

⁵⁷ Kirkkopuiston historiasta esim. Tommila 1972, Jäppinen 1996, Kyyden & Salmela 2000.

⁵⁸ Jyväskylän Kirkkopuiston peruskorjauksen suunnittelukilpailu. Arvostelupöytäkirja, s.6.

⁵⁹ KSML 16.02.2000: ”Kirkkopuiston kunnostus alkaa ensi elokuussa”.

⁶⁰ KSML 07.11.2000: ”Kirkko näkymään keskellä kylää”.

⁶¹ KSML 05.05.1998: ”Kirkkopuisto kuntoon kilpailun”, KSML 12.10.1999: ”Kirkkopuiston puut eivät kertakäyttötavaraa”, Jyväskylän Kirkkopuiston peruskorjauksen suunnittelukilpailun arvostelupöytäkirja 14.01.1999.

ja tapahtumatoria. Puistoa ei helposti mielletä tapahtumapaikaksi, mutta tulevaisuudessa sinne kaavaillaan aukiota esiintymislavoineen.⁶²

Jyväskylän Kauppakatu-keskeisyys näyttäytyy myös sen varrella sijaitsevan Kirkkopuiston uudistamisen kohdalla, kun yhteyttä Kauppakatuun ja sitä myöten Kävelykatuun voimakkaasti korostetaan. Hetkeksi julkiseen keskusteluun nousee myös ajatus noin 420 auton maanalaisen parkkihallin rakentamisesta Kirkkopuiston ja osittain Vapaudenkadun alle⁶³, mikä saa ristiriitaisen vastaanoton julkisuudessa paitsi kaupunkilaisten myös eräiden suunnittelijoiden ja joidenkin kaupungin vaikuttajien taholta. Eräässä mielipidekirjoituksessa ”peltilehmien pyrkimys kirkkohakaan” nähdään taloudellisesti järjestöinä⁶⁴, toisessa suunnitelmaa luonnehditaan ”tunnetasolla vastenmieliseksi”.⁶⁵

Ennen töiden aloittamista kaupunkilaisilla oli mahdollisuus esittää mielipiteitään kunnostussuunnitelmista. Kirkkopuiston kulmalla sijaitsevan Jyväskylän Taidemuseon eteiseen sijoitettu palautevihko⁶⁶ peruskorjaussuunnitelmiin kommentoimiseksi täyttyi nopeasti. ”Ihmisten huoli on ilmaus siitä, että asia on heille tärkeä”, totesivat suunnittelijat.⁶⁷ Palautteissa on otettu voimakkaammin kantaa sekä arvokkaan puuston että Kirkkopuiston yleisen luonteen säilyttämisen puolesta. Kirkkopuisto on useimpien kommentteja esittäneiden mielestä ennen kaikkea merkittävä kulttuuriympäristö, joka rakentuu luonnon ja rakennetun ympäristön tasapainoisesta vuorovaikutuksesta. Kirkkopuiston toivotaan luovan vastapainoa puiston kulmasta alkavan kävelykadun markkinahenkisyydelle ja muistuttavan kaupungin ajallisesta kerrostuneisuudesta ja jatkuvuudesta keskustassa, jonka muutos viimeisen vuosikymmenen aikana on ollut varsin dramaattinen. Seuraavat kolme kirjoitusta on poimittu palautevihosta.

Jyväskylän kaupungin eksotiikka perustuu sen ympäristön aitouteen. Kampuksella vanhat ja uudet rakennukset ovat sopusoinnussa keskenään luonnollisena rönnsyivän luonnon välityksellä. Keskustan kauppakeskukset ovat jo vallanneet. Toivottavasti Kirkkopuiston henki ei peity materian alle. Vanhaa puustoa täytyy tietysti uusia ja ilmettä kohentaa uusien istutuksien, mutta tarpeettomat vesiesteet voitaisiin unohtaa, onhan meillä jo Aino ja Minna [Kirkkopuiston patsaita].

Jyväskylässä lähes koko ikäni asuneena toivoisin hartaasti, ettei järjen ja tunteen käyttö olisi kiellettyä ns. ”uudistustenkaan” yhteydessä. Pienen maalaisyliopistokaupungin paras valtti on sen mittasuhteiden ja alkuperäisen luonnollisen kasvun kunnioittaminen. Jyväskylän vanha kirkko, vanhat puut, viehättävä vaatimaton puistotunnelma olisi ehdottomasti säilytettävä, ellei henkisten arvojensa niin edes sitten aineellisten; eivät turistit tästä maailmankolkasta hae disneylandia, päinvastoin. Kirkkopuisto jääköön rauhaan, aukaistaisiin sen sijaan kaupunkia Puistoka-

⁶² KSML 15.10.1999: ”Kirkkopuisto muuttaa muotoaan lähivuosina”.

⁶³ KSML 15.10.1999: ”Kirkkopuiston alle suunnitellaan parkkihallia”, KSML 19.10.1999: ”Kirkkopuiston parkkihalli nosti vastalausemyrskyn Jyväskylässä”, KSML 15.11.1999: ”Jättäkää Kirkkopuisto rauhaan”, KSML 23.02.2000: ”Kirkkopuiston parkkihalliin tilat yli 400 autolle”.

⁶⁴ KSML 29.06.2000: ”Peltilehmät pyrkivät kirkkohakaan”.

⁶⁵ KSML 22.10.1999: ”Kirkkopuisto ja pysäköintilaitokset”.

⁶⁶ 13.08.1999-10.01.2000 välisenä aikana vihkoon kirjattiin 102 kommenttia.

⁶⁷ KSML 15.10.1999: ”Kirkkopuisto muuttaa muotoaan lähivuosina”.

dulle päin, vaikka sitten värivaloilla ja suihkulähteillä, jos niitä kerran välttämättä kaivataan. Nykyisellään kävelykatu on umpio, joka kaipaa tuuletusta torille ja asemalle päin, sen sijaan Kirkkopuisto elää ja hengittää. Vanhan ja alkuperäisen tunnistaminen kauniiksi ja arvokkaaksi tuntuu olevan vaikeata läheltä katsottuna, vieraassa maassa ja kaupungissa sitä käydään ihastelemassa, joten voitaisiinko varoa väkinäisiä, päälle liimattuja trendejä, joita milloin edistyksen, milloin uudistuksen nimellä meille tyrkytetään.

Mielestäni arvokkaan ja upean kirkon ympäristöä ei saa näin radikaalisti muuttaa. Kirkon ympäristöstä on tulossa "kaikille jotain"-alue, markkina- ja tapahtumapaikka. Ei ole lainkaan ylikorostettua, että Jyväskylässä olisi edes yksi todellinen kunnan puisto. Jyväsjärven rannasta löytyy halukaille betonia ihan tarpeeksi. Puita ei ole kaupungissa koskaan liikaa. Puut ovat kaupungin keuhkot. Katsokaa päättäjät kunnista ruskaa! Jyväskylässä pitää arvostaa vanhaa kulttuuriperintöä ja uudistaa Kirkkopuistoa pehmein muutoksin. Meillä on jo Lounaispuisto ja kävelykatu terasseineen. Arvokkaan kirkon ympäristöön eivät sovi yömelut, hajut ja epäsiisteydet, joiden määrä tulee aivan varmasti lisääntymään entisestään, mikäli puiston luonne muutetaan.

Korjaussuunnitelmiin on otettu kantaa myös mielipidekirjoituksissa, joissa tullevia muutoksia arvioidaan painottaen joko puistoa luontona tai sen luonnetta ja merkitystä kirkon sijaintipaikkana. Monissa kannanotoissa nämä kaksi keskeistä tarkastelunäkökulmaa liittyvät kiinteästi toisiinsa. Huomiota toivotaan kiinnitettävän erityisesti puiston puustoon sekä siihen, että kaupungissa tulisi olla myös jokin paikka, jossa ei tapahdu mitään.⁶⁸ Tapahtumilla viitataan tässä lähinnä järjestettyihin tilaisuuksiin ja muihin vastaaviin, jotka monien mielestä ovat ristiriidassa kirkon toimintojen kanssa. Samoin kuin Kävelykadun kohdalla myös Kirkkopuiston käytöstä keskusteltaessa tulee esille se, miten erityisesti lähiympäristön asukkaille puisto on ulkoilualue ja oma "pihapiiri".⁶⁹ Näin saatavat näkemykset siitä, millainen puiston tulisi olla ja keitä tulisi kuunnella sen uudistuksessa vaihdella paljonkin riippuen siitä, missä roolissa puistoa kulloinkin tarkastellaan.

Puiston uudistuksen yhteydessä esitetään näkemys, että Jyväskylässä on aina säännöllisin väliajoin tarve tuhota jotain vanhaa,⁷⁰ vaikka esimerkiksi puiston rakennuskantaan ei ole suunnitelmissa esitetty muutoksia. Keskustassa ajallinen kerroksellisuus sitoutuukin selvästi Kirkkopuiston ympäristöön. Puisto olemassa olevana kokonaisuutena näyttää edustavan kaupunkilaisille jotain erittäin pysyvää kaupungissa, jossa vastaavanlaisia paikkoja on varsin vähän. Puisto luo viihtyisyyttä kaupunkikuvaan ja sen valvomisen tärkeyttä kaupunkilaisten taholta korostetaan. Vuonna 1880 valmistuneen punatiilisen kirkon olemusta ja näkyvyyttä toivotaan vahvistettavan samalla kun puiston halutaan säilyvän arvokkaana ja asukkaille tärkeänä vihreänä keitaana. "Meillä on vain yksi Kirkkopuisto eikä sitä pidä pilata", toteaa eräs kaupunkilainen.⁷¹ "Pilaaminen" viittaa ilmeisesti sellaiseen muutokseen, joka tekisi puistosta jotain aivan muuta

⁶⁸ Esim. KSML 20.09.1999: "Ei avohakkuuta Jyväskylän Kirkkopuistoon".

⁶⁹ KSML 09.07.2001: "Keitä varten Kirkkopuistoa uudistetaan?".

⁷⁰ KSML 20.09.1999: "Ei avohakkuuta Jyväskylän Kirkkopuistoon", KSML 19.10.1999: "Kirkkopuistoa ei saa pilata".

⁷¹ KSML 19.10.1999: "Kirkkopuistoa ei saa pilata".

kuin mitä se on kirjoittamishetkellä tai hävittäisi sen erityisyyden ja luonteenomaiset piirteet. Puistossa tehtäviin muutoksiin viitataan Helsingin Sanomissa julkaistussa kirjoituksessa, jossa käsitellään kaupunkipuistojen suojelua ja rakentamista.⁷² Jyväskylän Kirkkopuiston uudistus mainitaan siinä esimerkkinä suunnittelusta, joka ”tarkoituksellisesti hävittää vanhan puistosommitelman”.

Nuoret viettävät kesäistä lauantai-iltapäivää kirkon portailla. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Yksi keskeisimpiä muutoksia aiempaan tilanteeseen verrattuna on puiston avoimen tilan muuttaminen vanhan peilikuvaksi. Aiemmin puut ovat ympäröineet ja osittain jopa piilottaneet kirkon. Uudessa tilanteessa kirkkoa korostetaan jättämällä sen ympärille avointa tilaa ja sijoittamalla kasvillisuus puiston reuna-alueille.⁷³ Vanhojen puiden kaatamista kommentoidaan ja vastustetaan, mutta ei lopulta kovinkaan äänekkäästi. Suurin muutos puuston osalta tapahtuu, kun 17 satavuotiasta lehmusta kaadetaan kerralla. Uudenlaisen, avoimemman puiston kerrotaan herättävän kaupunkilaisissa lopulta enemmänkin

⁷² HS 13.07.2000: ”Rakentaminen uhkaa vanhoja puistoja”; arvopuistojen uudistamisesta ja Jyväskylän Kirkkopuistosta ks. myös HS 20.04.2002: ”Arvopuistoilla ei ole suojaa, vaikka laki tarjoaa keinot” (Maunu Häyrynen & Mona Schalin).

⁷³ Jyväskylän Kirkkopuiston peruskorjauksen suunnittelukilpailu, arvostelupöytäkirja 14.01.1999; Kirkkopuiston yleissuunnitelmaluonnoksen esittelytilaisuus 20.01.2000; KSML 08.09.2000: ”Kirkkopuistosta kaatuu ensimmäinen puu”; KSML 07.11.2000: ”Kirkkopuisto ehostaa kasvojaan”.

ihastusta.⁷⁴ Valaistuksella on tärkeä rooli luotaessa valohämyistä tilaa ja sen myötä uutta ilmettä Kirkkopuistolle, jonka uusittava valaistus on osa koko Jyväskylän käsittävää ulkovalaistuksen yleissuunnitelmaa. Suunnitelma ”valaisee tietä tulevien vuosien valovoimaiselle kaupungille”. Mallia otetaan Las Vegasin, Lontoon ja New Yorkin keskustoista kuitenkin Jyväskylän omia ja ainutlaatuisia maisemia korostaen. Valaistuksen avulla rakennetaan selkeästi tunnistettava ja elävä kaupunkikeskusta.⁷⁵ Suunnittelijan mukaan maisemallisesti mielenkiintoisessa kaupungissa erilaiset alueet pääsevät valaistuksella oikeuksiinsa myös pimeällä. Kaupunkiin voidaan luoda erilaisilla valaistuksilla muuttuvia tiloja ja tunnelmia aivan kuten teatterissa.⁷⁶

Toisaalla kaupungille haluttaisiin jokin uusi symboli, koska kirkkoa ei pidetäkään kaupungin imagosta puhuttaessa sopivana tunnuksena kaupungille. Sellainen voisi kirkon sijaan olla esimerkiksi Alvar Aallon suunnittelema, mutta toistaiseksi rakentamatta jäänyt valtuustotorni. Se selkeyttäisi kaupunkikuvaa, eheyttäisi kaupungin identiteettiä ja täydentäisi Kirkkopuiston alapuolella sijaitsevan hallintokorttelin⁷⁷. Lisäksi tornilla tulisi olemaan rakennuksen puolestapuhujien mielestä vahva symbolimerkitys kaupungille. Ilman valtuustotornia nykyistä hallintokorttelia kuvataan keskeneräiseksi veistokseksi.⁷⁸ Hallintokorttelin kehittämistä kommentoidaan myös toisesta näkökulmasta, nimittäin kyseenalaistamalla Aallon valtuustotornin suunnitelma. Tätä perustellaan sillä, että torni toteutuessaan tekisi hallintokorttelista liian täyteen rakennetun ja samalla se sulkisi näköalan Kirkkopuistosta Jyväsjärvelle ja edelleen järven toiselle puolelle, Ainolanrantaan. Myös näköyhteys keskustan ulkopuolelta kaupunginkirkkoon katkeaisi. Jyväskylän hallintokorttelin säilyttämistä nykyisellään perustellaan myös sillä, että keskustan alueella ei juuri ole ”vihreitä aukkoja” ja nykyiset viheralueet tulisi näin ollen säilyttää tulevaisuudessakin kaupunkilaisen ”henkireikinä”.⁷⁹

Vaikuttaisi siltä, että kaupunkilaiset usein reagoivat kaupunkiympäristösä muutoksia enteileviin suunnitelmiin ”pahimman mahdollisen uhkakuva” pohjalta. Tämä saattaa viitata siihen, että julkisuudessa esiin tuotujen suunnitelmien pohjalta on vaikea hahmottaa, mitä konkreettisesti tulee tapahtumaan ja miten suunnitelmien toteutuminen tulee muuttamaan olemassa olevaa tilannetta. Esimerkiksi Kirkkopuiston valaistussuunnitelmaa kommentoidaan eräässä mielipidekirjoituksessa seuraavasti: ”Suunnitelmassa puhutaan puiston hä-

⁷⁴ KSML 20.04.2002: ”Kirkkopuistosta kerralla nurin 17 satavuotiasta lehmusta”.

⁷⁵ KSML 02.11.2000: ”Jyväskylän yöhön mallia Las Vegasista”, KSML 02.11.2000: ”Jyväskylästä Suomen ’valovoimaisin’ kaupunki”, KSML 12.11.2000: ”Jyväskylästä maan valovoimaisin kaupunki”.

⁷⁶ Suur-Jyväskylän Lehti 20.12.2000: ”Jyväskylän valaistuksesta tulee jättimäinen tilataideteos”.

⁷⁷ Hallintokorttelin suunnittelusta esim. Jäppinen 2005, 224–230.

⁷⁸ Suur-Jyväskylän Lehti 08.03.2000: ”Valtuustotornista Jyväskylä saisi selvän maamerkin”, KSML 26.03.2001: ”Alvar Aallon torni pystyy yritysrahalla”, Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 2/99: ”Kaavoituksen syvin olemus”.

⁷⁹ KSML 04.05.2001: ”Mustan maljakon uhkakuva”.

mystä, mutta sellaista ei voi enää olla, kun itse kirkko seisoo voimakkaasti va-laistuna keskellä aukiota ja ympärillä olevat tuhansien neliöiden vaaleat seinä-pinnat kylpevät lukemattomien valonheittimien loisteessa. Ei kai Jyväskylästä ole tarkoitus tehdä Las Vegasia.”⁸⁰ Kaupunkilaisille annettu informaatio ei vält-tämättä ole riittävää tai relevanttia arkielämän käytäntöjen ja toimintojen näkö-kulmasta ja siksi ”aukkoja” täytetään omatoimisesti.

Lehtikirjoitusten ja omien ympäristö- ja maisematulkintojensa sekä oman tietämyksensä kautta kaupunkilaiset luovat monikerroksisia tulkintoja. Nämä erilaiset tulkinnat risteävät ja näyttäytyvät juuri esimerkiksi mielipidekirjoituk-sissa. Lisäksi on huomioitava se, että kaupunki koostuu myös monista sellaisis-ta asioista, joita suunnittelun puhunnoissa ei lainkaan artikuloita (Ledrut 1986, 121). Puhuntojen kohtaamattomuus tai informaation riittämättömyyden koke-mus ilmentää sitä, että ns. maallikot tai ei-asiantuntijat sisällyttävät argumen-tointiinsa myös sellaisia elementtejä, joita suunnittelun näkökulmasta pidetään asiaan kuulumattomina ja usein myös epärelevantteina. Suunnittelijat voivat kuvailla ja esitellä tulevaa tilannetta fyysisessä ympäristössä tapahtuvien muu-tosten kautta, mutta tulevan sosiaalisen ympäristön luonnehdinta tai mahdoli-set toiminnalliset muutokset ovat huomattavasti vaikeammin tavoitettavissa ja esitettävissä.

Tässä näyttäisikin olevan yksi kohta, missä asiantuntijatiedon ja arkitiedon varassa tehtyjen tulkintojen kohtaamispistettä tai rajapintaa on vaikea löytää. Julkisessa puhunnassa maallikoiden ja asiantuntijoiden positiot näyttäytyvät helposti vastakkainasetteluna, koska arkitietoon pohjaavat tulkinnat (esim. mie-lipidekirjoituksissa esitetyt kannanotot tai kuulemistilaisuuksissa esitetyt pu-heenvuorot) esitetään usein suunnittelun tuottamien ja käyttämien tulkintojen kritiikkinä. Mielipidekirjoitukset on usein suunnattu jollekin tietylle taholle, esimerkiksi virkamiehille tai luottamushenkilöille. Nämä tahot tai heidän edus-tajansa kuitenkin vain harvoin katsovat tarpeelliseksi esittää vastineita, joissa tarkemmin perusteltaisiin tehtyjä suunnitelmia tai niiden toteuttamista. Tällai-nen julkisuudessa käyty vuoropuhelu saattaisi osaltaan lisätä kaupunkilaisten ymmärrystä ja esimerkiksi oikaista mahdollisesti syntyneitä vääriä käsityksiä.

Maallikot tarkastelevat kaupunkia ja puhuvat siitä niiden sanojen, käsit-teiden ja termien kautta ja avulla, jotka ovat heille tuttuja ja ymmärrettäviä. He perustelevat näkemyksiään toisin kuin suunnittelijat, joiden puhunta sitoutuu asiantuntijuuteen sekä siihen liittyvään opittuun terminologiaan ja käsitteistöön (vrt. Pellizzoni 1999, 109–110). Suunnittelun tapa artikuloita kaupunkia on sel-lainen, että se helposti häivyttää elämisen ja kokemisen ulottuvuudet kielellis-ten abstraktioiden taakse. Arkikieli käännetään ammatti-ilmauksiksi ja arkielä-män asiat ja ilmiöt muuttuvat kvasitieteelliseksi puhunnaksi: kerrostalosta tulee pistetalo ja asuinalueesta pistemäisesti jakautunut tihentymä. Tästä johtuen nk. maallikoiden on vaikea ymmärtää, mistä kulloinkin puhutaan, mikä puolestaan korostaa asiantuntijoiden erityisyyttä. Samalla kaupungin arkipäiväinen todel-lisuus abstrahoituu ja irtautuu suunnittelun todellisuudesta. Tämä puolestaan etäännyttää arkielämää asiantuntijoiden katsannosta. Tietty etäisyys on kuiten-

⁸⁰ KSML 20.09.1999: ”Ei avohakkuuta Jyväskylän Kirkkopuistoon”.

kin välttämätön siksi, että kaupunki ylipäättään olisi mahdollista tavoittaa ja hahmottaa rationaalisesti muotoutuvana suunnittelun ja kehittämisen kohteena. Kielen ohella myös kartta suunnittelun tapana hahmottaa todellisuutta on sellainen, että se helposti häivyttää arkielämän kaupunkitilasta. Kartan kaduilla ei liiku autoja eikä aukioilla ja toreilla kulje ihmisiä. Kaupunkitilan se esittää äänettömänä, hajuttomana, tunteettomana, objektiivisena ja abstraktina, yleistävänä ja kanonisoituna. (Lang 2000, 55–58; Bäcklund 2002, 148.)

Huolimatta maallikoiden ja asiantuntijoiden käyttämistä osittain samoista sanoista ja käsitteistä niiden sisällöt saatetaan eri tilanteissa ja puhunnoissa ymmärtää tai tulkita varioivasti. Totutut kohtaamisen kuviot suunnittelijoiden ja asukkaiden välillä saatetaan usein kokea turhauttaviksi, koska se mistä sananmukaisesti on puhe, ei ehkä olekaan se, mistä varsinaisesti on kyse (Pakarinen 2002, 90). Jos suunnittelijat sanovat, että Kirkkopuiston kulttuurinen ja historiallinen tausta pidetään mielessä kunnostuksen yhteydessä, se saatetaan kaupunkilaisten taholta tulkita aivan toisin kuin mitä suunnittelijat ovat tarkoittaneet. Tällaiset ilmaisut ovat usein niin ylimalkaisia, että on vaikea saada käsitystä siitä, miten ne konkreettisesti suunnitteluun ja suunnitelmiin vaikuttavat. Kyse voi olla myös tietoisesti valitusta strategiasta, jolla suunnittelijat ja arkkitehdit pitävät hallussaan oikeuden määrittellä esimerkiksi hyvän ja huonon maun rajat (Tuovinen 1993, 3–9; Ilmonen 1994, 22; Lapintie 1998, 2) ja samalla myös oikeuden määrittellä sitä, millainen on hyvä ja huono kaupunkikuva tai ympäristö.

Väinönkatu

Ydinkeskusta on tiivistynyt hyvin pienelle alueelle Kävelykadun ja Asemakadun risteuksen ympärille.⁸¹ Laajentumissuuntana nähdään erityisesti Asemakata seuraava poikkikatu, Väinönkatu, joka tulee saamaan lähivuosina ”tyystin uuden ilmeen”. Päätäjien mukaan Kauppakadun ja Vapaudenkadun välinen osa Väinönkatua ei vastaa laadultaan ydinkeskustan tarpeita ja asemakaavamuutoksen tavoitteena on katutilan eheyttäminen. Liiketilojen lisäksi sen varrelle suunnitellaan jopa 600 asuntoa, jotka toteutetaan tulevien vuosien aikana ja näin Väinönkadusta on tulossa myös ”kotikatu”.⁸² Kävelykatualuetta suunnitellaan laajennettavan Kauppakadun poikkikadun, Väinönkadun keskiosiin.⁸³ Muutos vaikuttaisi paitsi jalankulkijoiden liikkumismahdollisuuksiin myös paikallisliikenteen linja-autojen ja taksien reitteihin.⁸⁴ Kadun suunnitteluun on haettu ideoita kansainväliseltä arkkitehtuurikurssilta, jonka tapa syventyä julkisen tilan suunnitteluun poikkesi perinteisestä. Kurssilaiset nimittäin jalkautui-

⁸¹ KSML 22.02.2000: ”Jyväskylän keskusta joutuu uuteen kisaan jättihallien kanssa”.

⁸² KSML 08.04.2001: ”Jyväskylän Väinönkatu rakentuu lähivuosina uuteen kuosiin”, KSML 16.01.2002: ”Kauppakeskus Jyväskylän ytimeen”.

⁸³ KSML 04.12.2002: ”Jyväskylän kävelykatukeskusta laajenemassa Väinönkadulle”.

⁸⁴ KSML 04.09.2002: ”Kävelykatu ehkä myös Väinönkadulle”.

vat kaupunkilaisten pariin selvittääkseen, mitä katu kaupunkilaisille merkitsee.⁸⁵

Näkymä keskustasta Harjulle peittyä uuden asuinkorttelin taakse. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Väinönkadun yläpäässä sijainneen, entisen linja-autoaseman tontille suunniteltavaa asuinkorttelia luonnehditaan kaupunkisuunnittelijoiden tärkeimmäksi hankkeeksi miesmuistiin. Vapautuva kortteli, jota kutsutaan Harjunkulmaksi, rakennetaan kaupunkilaisten ylpeydenaiheeksi. Sekä kaupunkikuvallisesti että koko keskustan kehittämisen kannalta se mainitaan laajuudessaan merkittävimmäksi hankkeeksi ruutukaava-alueella.⁸⁶ Suunnittelun tavoitteet on asetettu korkealle ja siksi suunnittelijaksi on haluttu maailmanluokan arkkitehti. Kortteliin on kaupunginarkkitehdin mukaan tulossa laadukkaita taloja, mitä Jyväskyläs-

⁸⁵ KSML 04.06.2002: "Väinönkadun moderni maitolaituri".

⁸⁶ KSML 18.09.2001: "Jyväskylään uusi arkkitehtoninen kolmio", KSML 25.09.2001: "Jyväskylän linja-autoasema kaupungin omistukseen", KSML 22.10.2001: "Jyväskylän linja-autoaseman alueen suunnittelee sveitsiläinen", KSML 22.10.2001: "Arkkitehtiguru Peter Zumthor haluaa jättää jälkensä Alvar Aallon kaupunkiin", Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 8/2002: "Kaupunkirakentamisen huippuvuosi", Suur-Jyväskylän Lehti 08.10.2003: "Harjunkulmaan lasilukaali".

sä on tehty.⁸⁷ Tästä huolimatta korostetaan sitä, että asuntoja ei suunnitella ”rikkaiden palatseiksi”, mutta kuitenkin korkeatasoisiksi. Ne poikkeavat tavanomaisesta kaupunkiasutuksesta, mutta eivät ole keskustan muita asuntoja kalliimpia – toivottavasti – todetaan kirjoituksen lopussa.⁸⁸ Vuoden 2005 keväällä Harjunkulman rakentamisen todellisuudesta kertoo artikkeli, jonka otsikossa todetaan, että ”ei tullut luksustaloo – tulikin tavallinen kerrostalokortteli” (KSML 07.04.2005).

Purettavaksi tuomituille rakennuksille löytyy aina puolustajansa, niin myös pian tyhjäksi jäävälle linja-autoasemalle.⁸⁹ Rakennus mainitaan osaksi Jyväskylän historiaa ja säilyttämistä perustellaan muun muassa sillä, että kaikkea vanhaa ei pitäisi purkaa. Talolle ehdotetaan uusiokäyttöä esimerkiksi ”Jyväskylän rikkaan teatterielämän ja kulttuurin palveluksessa” tai monimuotoisena musiikkitalona, kun varsinaisen talon valmistumista odotellaan. Asemarakennuksen etupihakin toivotaan säilytettäväksi; se voisi toimia suurten ulkotilaisuuksien pitopaikkana. Vanha rautatieasema Asemakadun alapäässä uuden matkakeskuksen⁹⁰ vieressä sen sijaan säilyy suojelukohteena lukuun ottamatta 1960-luvulla rakennettua ravintolaosaa (jonka säilyttämistäkin pidetään mahdollisena vaihtoehtona) ja tiloja tarjotaan kulttuurille. Mahdollisista uusista toiminnoista mainitaan taidegalleria ja alaan liittyvä muu yritystoiminta.⁹¹ Myöhemmin aseman ympärille suunnitellaan vielä rakennettavaksi puistomainen alue epäsiistin asfalttipihan tilalle.⁹²

Väinönkadun alapäähän sijoittuvan matkakeskuksen puolestaan katsotaan vilkastuttavan liikettä tältä suunnalta ja tiivistävän aiemmin turhan kylmäistä kaupunkikuvaa.⁹³ Samalla todetaan, että matkakeskus nytkäyttää osaltaan keskustan painopistettä Väinönkadun ja Lutakon suuntaan, jonne on yhteys ratapihan yli kevyenliikenteen väylää pitkin. Ratapihalla sijaitsevien Veturi-

⁸⁷ 29.09.2006 kerrotaan (KSML, HS) arkkitehti Peter Zumthorille myönnetystä suomalaisesta puuarkkitehtuuripalkinnosta. Samassa yhteydessä mainitaan hänen suunnittelemaansa korttelitalosta Jyväskylän entisen linja-autoaseman tontille. Korttelia ei kuitenkaan rakennettu hänen suunnitelmiansa mukaan rakennuttajien pidettyä sen toteuttamista taloudellisesti mahdottomana ja näin Zumthor vetäytyi hankkeesta.

⁸⁸ Suur-Jyväskylän Lehti 20.03.2002: ”Milloin linja-autoaseman alueella päästään rakentamaan asuntoja?”, KSML 05.09.2003: ”Linja-autoaseman paikalle lasilinna Jyväskylässä”, KSML 05.09.2003: ”Harjunkulman jättitalosta pian päätös” (Tässä kirjoituksessa todetaan, että suunnitelmaversioiden neliöhinnaksi on laskettu 5000 euroa, mikä on rakennuttajille liian kallis. Lasikerrostalon suunnitelmaa pyritään viilaamaan neliöhinnan saamiseksi lähelle 3000 euroa.), KSML 17.04.2004: ”Torin lasilinna liian kallis”, HS 13.05.2004: ”Jyväskylä yrittää sinnikkäästi asuinkorttelia maamerkiksi”.

⁸⁹ KSML 06.02.2001: ”Julkinen kansalaisaloite linja-autoaseman puolesta”.

⁹⁰ KSML 15.05.2001: ”Matkakeskuksen rakentaminen alkaa kesäkuussa”.

⁹¹ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 3/2002: ”Yli satavuotiaasta talosta tulee koti taiteelle”, Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 5/2002: ”Uusi ilme rautatieaseman tienoolle”, KSML 29.08.2002: ”Valtiontalo, veturitalli ja asema tarjolla Jyväskylän kulttuurille”, KSML 12.09.2002: ”Asemarakennus säilynee sellaisenaan”.

⁹² Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 2/2004: ”Vanhan aseman ympärille rakennetaan uusi puisto”, KSML 10.08.2005: ”Uusi ilme vanhalle asemalle”.

⁹³ KSML 01.12.1999: ”Matkakeskus parantaa ja tiivistää kaupunkikuvaa”.

tallien alueelle on tulossa asuntoja ja toimistorypäs⁹⁴, matkakeskus puolestaan tarjoaa juna- ja linja-autoliikenteen ohella palveluja kapakasta kuntosaliin.⁹⁵ Näin se ei palvele ainoastaan kaupungin matkustavaisia (tosin erityisesti linja-autoliikenteen toimivuus uudessa ja varsin ahtaassa paikassa herättää myös kysymyksiä ja kritiikkiä⁹⁶), vaan tarjoaa toimintaa myös muille kaupunkilaisille. Samalla matkakeskus, joka myös kaupunkikuvallisesti nimetään merkittäväksi hankkeeksi, on edelläkävijä ja toiminnallisesti onnistuessaan sopii liikenteen perusmalliksi, josta muut Suomen kaupungit voivat ottaa esimerkkiä.⁹⁷ Keskustaa rajataan ja määritellään uudelleen esimerkiksi puhumalla siitä, kuinka rataiskot väistyvät rakentamisen tieltä Veturitallien alueella ja tienoota rakennetaan kaupungin keskustan jatkeeksi. Aseman tienoo jämaköityy, tuleehan keskustan olla tiiviisti rakennettu.⁹⁸

Väljyyden ja tehottomuuden poistuessa Jyväskylän todetaan muistuttavan yhä enemmän suomalaista suurkaupunkia. Matkakeskuksen ja Lutakon välille muodostettu yhteys edesauttaa Jyväskylän "kaupunkimaista, viriiliä yleisilmettä". Erilaiset keskustan kehittämistoimet kuten täydennysrakentaminen ovat "tuoneet uutta ilmettä rakentaen Jyväskylää yhä enemmän kaupungin näköiseksi ja oloiseksi".⁹⁹ Pienelle alueelle sijoittuvaa kaupallista keskustaa olisi silti kyettävä laajentamaan. Näin keskusta sekä tiivistyy että laajenee samanaikaisesti.¹⁰⁰ Kaupungin kehitystä kommentoivassa kolumnissa tähyilläään tulevaisuuden keskustaan, joka kirjoittajan mukaan saattaa olla varsin erikoinen paikka puristuessaan yhä tiukemmin järven ja harjun väliin. "Kun maan pinnalle ei enää mahdu yhtään uutta ostoskeskusta, ökykerrostaloa tai bisnespyhättöä, rakennetaan nykyisen keskustan päälle katto ja jatketaan rakennusruljanssia niin sanotusti puhtaalta pöydältä."¹⁰¹

Kirkkopuistosta puhuttaessa viitataan keskustan ruutukaavaan, jonka ajalliset juuret sijoittuvat kaupungin perustamisaikoihin 1830-luvulle. Samassa yh-

⁹⁴ KSML 15.02.2002: "Kiskojen tilalle nousee toimistotaloja", KSML 08.09.2002: "Matkakeskus naapureineen paisui Jyväskylän jättityömaaksi", KSML 21.05.2003: "Veturitallien ympäristöön 300 uutta asuntoa", HS 22.05.2003: "Veturitallien kortteli asunnoiksi Jyväskylässä".

⁹⁵ KSML 27.11.2001: "Jyväskylän matkakeskuksesta tulee monipuolinen liikekeskus", KSML 30.11.2002: "Matkakeskus vaati pitkän synnytyksen".

⁹⁶ Esim. KSML 08.10.1999: "Matkakeskuksen paikka on syrjäinen ja vaikea", KSML 13.06.2002: "Matkakeskuksesta tulee esimerkki rakennuksesta, jollaista ei pidä rakentaa" (otsikko on sitaatti).

⁹⁷ KSML 29.06.2002: "Matkakeskuksessa kuparikiista", Suur-Jyväskylän Lehti 23.11.2002: "Matkakeskuksesta tulee Olavi Niemen mukaan 'maailman hienoin'", KSML 04.12.2002: "Matkakeskus kerää huomiota", HS 17.03.2003: "Matkakeskuksesta uusi maamerkki".

⁹⁸ KSML 15.02.2002: "Jyväskylän ratapihalle rakentuu uusi toimistorypäs", KSML 09.03.2002: "Jyväskylän keskustasta kaupungin dynamo".

⁹⁹ Suur-Jyväskylän Lehti 11.04.2001: "Kaupunkikuva kohentuu pala palalta", Suur-Jyväskylän Lehti 23.11.2002: "Matkakeskuksesta tulee Olavi Niemen mukaan 'maailman hienoin'".

¹⁰⁰ Esim. KSML 25.09.2001: "Toimistotiloista tulossa reipas ylitarjonta".

¹⁰¹ KSML 19.12.2002: "Kahden kerroksen väkeä".

teydessä puhutaan myös hallintokorttelista, jolla on selkeät historialliset taustat. Kirkkopuistosta ja sen muutoksista puhuttaessa nostetaan esiin historiallisia näkökulmia. Näin uudetkin suunnitelmat liitetään selvästi osaksi pitkää historiallista jatkumoa. Lehtikirjoituksissa nostetaan uusien suunnitelmien selvittämisen ohella esiin Kirkkopuiston vaiheita ja erilaisia käyttöjä myös menneiltä vuosilta ehkä enemmän kuin muiden paikkojen kohdalla. Alati muuttuva ja kehittyvä kaupunki tarvitsee myös pysyvyyden ja jatkuvuuden symboleita, kiinnittymisen kohteita ja kaupungin identiteetin vahvistajia ja ylläpitäjiä, jollaiseksi Kirkkopuistokin näyttäisi monille kaupunkilaisille muodostuneen.

Kävelykadun puhunta rakentuu ajallisesti ja siten myös sisällöllisesti aivan toisin. Vaikka Kauppakatu nykyisen Kävelykadun kohdalla oli muodostunut keskustan kaupalliseksi ytimeksi jo ennen nykyistä tilannetta, ei siitä juuri puhuta. Kävelykaduksi nimetyn alueen historiasta puhutaan ikään kuin se olisi alkanut vasta nykyisen tilanteen myötä. Sen ajallisuus näyttäytyy aivan toisena kuin esimerkiksi Kirkkopuiston. Kävelykadulla eletään tietystä mielessä jatkuvaa nykyisyyttä, jossa korostuvat dynaamisuus, uutuus, nuoruus, kulutus ja muutos. Tästä huolimatta joissakin yhteyksissä kuitenkin mainitaan myös Kävelykadun traditiot eli pyrkimys luoda alueelle perinteitä. Jatkuvan uudistumispyrkimyksen näkökulmasta tämä vaikuttaa jossain määrin ristiriitaiselta. Selitys löytynee siitä, että perinne tai traditio ymmärretään ennen kaikkea esimerkiksi vuosittain toistuvana tapahtumana. Samankin tapahtuman muodot ja sisällöt voivat vaihdella kerrasta toiseen, jolloin uudistumisen katsotaan tapahtuvan tätä kautta.

Keskusta-puhunnassa sosiaalinen ja kulttuurinen painotus nousee esiin rakennetun ympäristön ohella. Esimerkiksi Kävelykadun toimivuuden ja viihtyisyyden katsotaan sitoutuvan ihmisten olemiseen ja toimintaan kadulla. Samoin "kivan kaupungin maine" rakentuu ennen kaikkea siitä, millaisena sosiaalisena ja kulttuurisena ympäristönä ja paikkana Jyväskylä koetaan. Toisaalta puhunnassa korostuu rakennetun ympäristön merkitys ja erityisesti kaupunkia symboloivien rakennusten tärkeys; ajatus siitä, että kaupunki on yhtä kuin se, miten kaupunki on materiaalisesti tai fyysisesti olemassa. Fyysisen ja sosiaalisen ympäristön välinen suhde artikuloituu yhdellä mahdollisella tavalla kaupunginarkkitehdin kirjoituksessa¹⁰², jossa hyvän kaupunkiympäristön avainsanoiksi mainitaan arkkitehtuuri, hierarkia, kerroksellisuus ja laatu – mutta myös virikkeinen, dynaaminen, toimiva, turvallinen, houkutteleva. Kirjoittajan mukaan ensin mainitut edustavat pitkäjänteisyyttä, jälkimmäiset puolestaan liikkuvia osia. Näin pitkäjänteisyyden voisi ajatella ilmentävän kaupungin fyysistä ympäristöä ja "liikkuvien osien" puolestaan viittaavaan kaupunkisuunnittelun näkökulmasta sosiaaliseen tai henkiseen ympäristöön.

¹⁰² Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 3/2003: "Kaupunkirakentamisen arvot".

Keskustapuheeseen yrittää välillä murtautua myös yläkaupungiksi kutsuttu alue¹⁰³, joka sijoittuu Kirkkopuistosta eteenpäin Kauppakadun yläpäähän ja sen lähikortteleihin. Alueen päätteenä on Jyväskylän yliopiston alue ja Seminarinmäki, jossa keskustan vanhempaa rakennuskantaa on säilynyt. Kauppakadun yläpäästä haluttaisiin “komealle kävelykadulle kelpaava jatke ja pääsisäänkäynti yliopistolle”.¹⁰⁴ Maininnoista huolimatta se ei kuitenkaan selkeästi pysty nousemaan osaksi julkista keskustapuhuntaa, joka tilallisesti sitoutuu Jyväskylän Kirkkopuiston ympäristöön ja siitä Kävelykadun, Väinönkadun ja matkakeskuksen kautta kurottautuu kohti Lutakkoa ja Jyväsjärveä.¹⁰⁵

Kompassi ja Rhododendron

Konkreettisen, olemassa olevan kaupungin ohella kaupunki näyttäytyy ja sitä representoidaan erityisesti julkisissa puhunnoissa myös pelkkien suunnitelmien kautta. Niinpä kaupungin ajallista ja tilallista kerroksellisuutta voi lähestyä myös olemassa olevan ja suunnitellun päällekkäisyytenä tai samanaikaisuutena. Juuri näillä suunnitelmilla näyttäisi olevan ainakin tutkimusajankohtana varsin keskeinen rooli kaupungin fyysiseen ympäristöön kohdistuvassa puhunnassa. Keskustan kohdalla selkeimmät esimerkit tästä ovat Kompassikeskuksen¹⁰⁶ eli “maanalaisen maailman” suunnitelma ja Musiikki- ja konserttitalon suunnitelma. Kompassikeskus sijoittuisi Kauppakadun ja Asemakadun risteykseen Jyväskylän keskustan ydinkohtaan. Se tulisi olemaan eräs Suomen suurimmista kaupallisista keskittymistä, kun uusien yhteyksien myötä keskustaan syntyisi yksi iso liikekeskus. Ideasuunnitelma on laadittu, mutta päätöksiä rakentamisesta tai toteuttamisajankohdasta ei ole tehty. Kaupunkilaisiltakin on kysytty mielipiteitä hankkeeseen, jonka eräs haastatelluista arvioi hankalaksi toteuttaa, mutta näkyvyytensä vuoksi kaupungin “kärkimiehille” tärkeäksi.

Tässä oli juuri kysely, että sinne Kompassin alle sinne Kauppakadun ja Asemakadun risteykseen, niinhän se on, on se semmonen maanalainen suunnitelma. Kun sitä kyselylomaketta täytin, niin asetuin vastustamaan sitä. Siinä kysyttiin, mistä syystä, niin mä sanoin, että siitä puuttuu kallioperä, joka nyt on yks välttämättömyys kun ruvetaan louhimaan semmosia maanalaisia juttuja. Että ei siihen hiekkamaahan joka siinä on niin ei sitä, se tulee hirvu kalliiksikin varmasti semmosen tekeminen ja varsinkin jos yritetään tehdä niin, ettei rikottas sitä Kauppakatua siltä kohtaa. Että se näyttää olevan aikamoisessa suosiossa semmonenki ajatus ja laitoin siihen, että ei siinä ainaakaan saa käyttää verovaroja, että pitää sitten olla niin hyvä liikepaikka, että siitä löy-

¹⁰³ Jyväskylän yläkaupunkiin kuuluvat ruutukaava-alueen 12 korttelia Kilpisenkadusta lounaaseen. Aluetta rajaavat lisäksi Yliopistonkatu, Minna Canthin katu ja Hannikaisenkatu. Jyväskylän yläkaupungin asukasyhdistys on julkaissut Anja Penttisen toimittaman teoksen *Yläkaupungilla* (1999), joka perustuu alueen asukkaiden haastateluihin kerättyihin muistelmiin.

¹⁰⁴ KSML 03.09.1999: “Kauppakadun yläosan kohennus ei saa hävittää elämisen meiniä”, KSML 03.09.1999: “Jyväskylän Kauppakatu saa lähivuosina uuden ilmeen”.

¹⁰⁵ Lutakon ja Jyväsjärven rantoihin liittyvästä julkista puhuntaa käsitellään tarkemmin otsikon “Rajat, reunat, sillat” alla.

¹⁰⁶ Pekka Junkalan ja Nina Säaskilahden tutkimus *Kadun risteyksessä* (1999) toteutettiin Jyväskylän kaupungin rahoittamana tilaustutkimuksena juuri Kompassikeskuksen suunnitteluun liittyen. Tutkimusta olen käsitellyt tarkemmin luvussa 2.

tyy ostajat ja maksajat. Mutt että tämmösiä nyt on, jotka näyttävät kiinnostavan keskushallinnon johtajia ja myös näitä politiikan kärkimiehiä. (TL/h:10.03.1999, M1923.)

Hanketta kuvaillaan maanalaiseksi maailmaksi, mutta jotkut näkevät sen tunnelina, jonka suunnittelussa olisi kiinnitettävä erityistä huomiota turvallisuuteen. Toimintojen sijoittaminen katutasen alle vapauttaisi maanpäällistä tilaa kävelijöille ja pyöräilijöille antaen samalla mahdollisuuksia ja tilaa viihtyisyyden lisäämiseen ja kaupunkikuvan parantamiseen. Maanalaiset tilat tulisivat olemaan niin laajat, että ne mahdollistaisivat liikkumisen katutasen alla vaikkapa ydinkeskustan laidalta toiselle. Kompassikeskusta markkinoidaan vastavetona kilpailussa automarketteja vastaan ja se vaikuttaisi suunnittelijoiden mukaan myös koko Jyväskylän seudun vetovoiman parantumiseen. Valtakunnallisestikin se nähdään merkittävänä imagotekijänä, joka olisi osoitus liike-elämän ja kaupungin hyvästä yhteistyöstä. Toteuttamiseen menisi vähintään pari vuotta, ehkä jopa viidestä kymmeneen vuotta.¹⁰⁷ Vähitellen puhe maanalaisesta maailmasta muuttuu taas puheeksi koko keskustan kehittämisestä laajempina kokonaisuutena.¹⁰⁸

Kirkkopuiston kulmalle, Vapaudenkadun ja Kilpisenkadun rajaamalle tontille, kaavaillun "musiikki- ja taidekeskuksen suunnittelusta järjestettiin arkkitehtikilpailu, joka käynnisti Alvar Aallon juhluvuoden Jyväskylässä", uutisoidaan Helsingin Sanomissa 2.1.1998. Palkintolautakunnan arvostelupöytäkirjassa todetaan Jyväskylän keskustan alkuperäisen kaupunkikuvan koostuvan suljetuista korttelimuodostelmista. Uudemman rakentamisen myötä korttelitila on hajonnut, mikä on johtanut esikaupunkimaisen ilmapiirin syntyyn kilpailualueen pohjois- ja itäpuolilla. Palkintolautakunta toivoo kilpailualueen rakentamista siten, että kulma suljetaan, jolloin umpikortteli täydentyy viimeistellen puiston tilamuodon. Lisäksi esitetään, että "täydentämällä Kirkkopuistoa reunustavaa kaupunkimaista seinämuuria voidaan luoda voimakas itsenäinen tilakokonaisuus. Tämä voisi heijastaa tiettyä järjestelmällisyyttä myös ympäristön löyhähäköön kaupunkirakenteeseen."

Sveitsiläisarkkitehtien voittanutta suunnitelmaa "Rhododendronia" luonnehditaan julkisuudessa yksinkertaisen näköiseksi ja helpon oloiseksi ja tuomariston mielestä se sopii erinomaisesti Jyväskylän kaupunkikuvaan. Palkintolautakunnassa on piirustuksia tarkasteltaessa pidetty selvänä sitä, että "rakennusta kiinnostaa olla osa Kirkkopuiston ympärillä olevaa tiivistä kaupunkimassaa, ja että tässä käsitteellisessä kontekstissa se haluaa puhua oman aikakautensa kieltä." Alueen ykköskohteiksi uutisoinnissa mainitaan vastapäinen Kirkkopuisto

¹⁰⁷ KSML 15.11.1998: "Maanalainen kaupanteko lisääntyy", KSML 14.12.1998: "Kompassikeskus vie Jyväskylän keskustassa asioivat maan alle", Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 8/98: "Kaavoituskatsaus", KSML 17.02.1999: "Jyväskylän Kompassikeskus haastaa marketit", KSML 11.03.1999: "Kompassikeskuksen avulla kaupunkikuva viihtyisämmäksi", KSML 24.04.1999: "Jyväskylän keskusta kiertyy yhä tiiviimmin Kävelykadun ympärille", Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 8/1999: "Kaavoituskatsaus 1999-2000", KSML 14.12.1999: "Jyväskylä myönteinen Kompassihankkeelle".

¹⁰⁸ Esim. Suur-Jyväskylän Lehti 10.01.2001: "Kompassikeskus ei toteudu aivan lähitulevaisuudessa, arvioi Kuisma Niemelä. Pitäisi miettiä koko keskustan kehittämistä".

sekä kaupungintalo ja kaupunginteatteri Vapaudenkadulla, joihin nähden musiikki- ja taidekeskus hyväksyy sivuosansa täyttäen kuitenkin paikkansa julkisena rakennuksena. Se saattaa loppuun sen työn, jolle Aalto piirsi ääriiviivat.¹⁰⁹ Tällä viitataan siihen, että rakennus tulee sijoittumaan Aallon varhaistuotantoa edustavien Suojeluskuntatalon¹¹⁰ ja postuumisti rakennetun teatteritalon väliin. Tästä johtuen "ehdotettu rakennus ei käyttäydy kuin prima ballerina. Omalla sille osoitetulla paikallaan se puhuu oikeassa äänilajissa naapureilleen julkisesta tarkoituksestaan ja asemastaan; on ystävällinen ja itsevarma itsestään."¹¹¹

Puhe musiikki- ja taidekeskuksesta saa kuitenkin vähitellen uusia piirteitä. Vuoden kuluttua esitellään suunnitelmaa pienemmästä ja huokeammasta rakennuksesta, mutta suunnittelun lähtökohtana pidetään edelleen arkkitehtikilpailun tulosta. Rakentamispäätöstä ei ole tehty, mutta se tullaan tekemään kunhan uudet suunnitelmat valmistuvat. Rakentamisen realismi alkaa näyttäytyä musiikki- ja taidekeskukseen liittyvässä keskustelussa, kun Sonera haluaa ostaa toimitilojaan varten osan tontista. Kaupasta saadaan rahaa ja rakennuskustannukset alenevat alkuperäistä suppeamman tilasuunnitelman myötä. Konserttikeskus kilpailee tilasta Soneran kanssa Vapaudenkadun ja Kilpisenkadun kulmauksessa, mutta silti kaupungin kannalta pidetään tärkeänä turvata Soneran tarpeet. Eräänlaisena lohtuna tilanteeseen todetaan, että tilojen supistumisesta huolimatta musiikki- ja taidekeskuksen toiminnallisuus on parantunut alkuperäisestä suunnitelmasta. Kuitenkin supistamispäätös koetaan "takaiskuna Jyväskylän konserttitalon kuoppaisella ikuisuuspolulla".¹¹²

Konserttitalo pysyy keskustelun kohteena, mutta rakennuksen toteuttaminen alkaa monien mielestä vaikuttaa epätodennäköiseltä.¹¹³ Arkkitehtuurikilpailusta poiketen ehdotetaan myös muita sijoituspaikkoja; talo kun olisi kaupungille myös merkittävä imagotekijä.¹¹⁴ Imagollisessa myötätuulessa purjehtivan maakunnan keskuksen saamattomuus kunnollisen konserttitalon saamiseksi kaupunkiin ihmetyttää, vaikka Jyväskylän talous ei ihan parhaassa kun-

¹⁰⁹ HS 02.01.1998: "Sveitsiläiset täydentävät Aallon maisemaa"; Jyväskylän musiikki- ja taidekeskus. Hankesuunnitelma 30.10.1998, Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 8/98: "Kaavoituskatsaus 1998".

¹¹⁰ Alvar Aallon suunnittelema Suojeluskuntatalo (nyk. Valtiontalo) vihittiin käyttöön vuonna 1930. Siinä sijaitsi suojeluskuntapiirin esikunta. (Esim. Rohunen & Rossi 2000, 98.)

¹¹¹ Jyväskylän musiikki- ja taidekeskuksen kansainvälinen suunnittelukilpailu. Palkintolautakunnan arvostelupöytäkirja 17.11.1997, s.77.

¹¹² KSML 27.05.1999: "Taide- ja musiikkikeskuksesta tulossa pienempi ja huokeampi", HS 06.08.1999: "Jyväskylän tuleva konserttikeskus saa tehdä tilaa Soneralle", KSML 07.08.1999: "Konserttikeskusta pienennetään Jyväskylässä", KSML 10.09.1999: "Sonera kaventaa soittoa, mutta maksaa viulut", Suur-Jyväskylän Lehti 17.11.1999: "Musiikkikeskusta ei saa rakentaa vielä".

¹¹³ Esim. KSML 26.09.2003: "Konserttisali on Jyväskylälle aivan liian kallis hanke", KSML 02.10.2003: "Ikuinen konserttitalo", KSML 07.10.2003: "Konserttisali palautettiin, muttei kuopattu lopullisesti", Keski-Suomen Viikko 40/2003: "Soiva sali toisi velkakaoksen", KSML 20.10.2003: "Musiikki- ja taidekeskuksen etenemistä jarrutetaan tahallisesti", KSML 05.11.2003: "Konserttisalille asetettiin suunnittelutoimikunta", KSML 15.05.2005: "Wanted: kulttuurista kiinnostunut grynderi".

¹¹⁴ Esim. KSML 22.11.2000: "Konserttitalo Jyväskylään ja heti".

nossa olekaan. Konserttitalon yhteydessä mainitaan usein ”kerskarakentaminen”, mutta taloa ei tulisi nähdä vain ”eliittien leikkimökinä”, vaan esimerkiksi kaupunkilaisten henkistä hyvinvointia lisäävänä tekijänä.¹¹⁵

Talon rakentamisen ja ylläpitämisen kustannuksista kuitenkin kaupungissa keskustellaan¹¹⁶ ja niitä selvitetään esimerkiksi kirjoituksessa, jossa pohditaan kuluja ja erilaisia rahoitusvaihtoehtoja. Samalla kun Musiikki- ja taidekeskukselle varattua tonttia tasataan Soneran työmaan parkkipaikaksi, alkaa kuulua epäilyjä siitä, että talo jää taas rakentamatta. Paikkaakin aletaan taas uudelleen pohtia, koska jonnekin muualle toteutettuna rakennus voisi tulla halvemmaksi. Uutena sijoituspaikkana voisi olla Lutakko, jossa musiikkitalo voitaisiin sijoittaa messu- ja kongressikeskus Paviljongin yhteyteen.¹¹⁷ Toisaalta sijainnissa on kyse muustakin kuin pelkästään rahasta. Esimerkiksi sitä ihmetellään, voidaanko arkkitehtuurikilpailun tulos noin vain mitätöidä ja siirtää kaupungin keskustaan sijoittuvaksi suunniteltu toiminta ihan toiseen paikkaan. ”Voiko Kirkkopuiston yksi nurkka jäädä nykyiselleen, tyhjäksi?”¹¹⁸

Kaupunginarkkitehti muistuttaa, että ”Kirkkopuisto ympäristöineen on arvokkainta osaa kaupungista.” Keskustan arvon kohottamisen kannalta musiikkitalon sijoittaminen sille suunnitellulle tontille olisi arkkitehti Halisen mukaan ainoa oikea ratkaisu.¹¹⁹ ”Konserttitalon rakentamisesta on jo kertaalleen tehty päätös ja arkkitehdit ovat suunnitelleet sen Kirkkopuiston kylkeen muiden kaupungin merkittävien rakennusten joukkoon kauniille paikalle kaupun-

¹¹⁵ KSML 23.05.2001: ”Konserttitalo ei ole kerskarakentamista”, KSML 28.01.2003: ”Sisäsurffaushalliko ennen konserttitaloa?”, KSML 24.03.2004: ”Konserttitalolla paljon positiivista vaikutusta”.

¹¹⁶ Esim. KSML 08.06.2002: ”Musiikki- ja taidekeskus maksaisi maltaita”.

¹¹⁷ KSML 08.06.2002: ”Musiikki- ja taidekeskus 22 miljoonalla eurolla”, KSML 27.01.2003: ”Konserttitaloa puuhataan Paviljongin kylkeen”, ”Valtiontalo odottaa (turhaan) kaveria”, KSML 28.01.2003: ”Maakunnan pääkaupunki tarvitsee konserttitalonsa”, Suur-Jyväskylän Lehti 29.01.2003: ”Konserttitalo etsii yhä paikkaansa”, KSML 01.02.2003: ”Lutakko kyllä sopii orkesterille”, KSML 03.03.2003: ”Roomaakaan ei yhdessä yössä rakennettu”, 21.08.2003: ”Paviljonki voi laajentua konserttitaloksi”, KSML 22.08.2003: ”Jyväskylästä löytymässä todellista kulttuuritahtoa”, KSML 18.09.2003: ”Nyt tarvitaan yhteistä poliittista tahtoa”, KSML 20.09.2003: ”Konserttitalin paikasta päätetään maanantaina”, KSML 23.09.2003: ”Konserttitalin kohtalo jäi pöydälle”, Suur-Jyväskylän Lehti 24.09.2003: ”Aikalisä – jälleen kerran”, ”Konserttitalo mietinnässä”, KSML 26.09.2003: ”Jyväskylään tarvitaan konserttitalo”, KSML 28.09.2003: ”Köyhän miehen konserttitalo”, KSML 30.09.2003: ”Konserttitalo on raakaa realismia”, Suur-Jyväskylän Lehti 01.10.2003: ”Sankariprojektien aika ohi”, ”Konserttitalipäätös siirtyi valtuustolle”; KSML 16.03.2004: ”Konserttitalo nytkähti kohti Paviljonkia”, KSML 24.03.2004: ”Kulttuuriskandaali”.

¹¹⁸ Esim. KSML 06.10.2003: ”Musiikki- ja taidekeskus”, Suur-Jyväskylän Lehti 17.09.2003: ”Kiitos, Markku Lahti”, KSML 08.10.2003: ”Unelma konserttitalosta keskustassa elää edelleen”, ”Järkevä päätös jatkovalmistelusta”, Suur-Jyväskylän Lehti 29.10.2003: ”Kulttuuritoimijoita yritetään häätää pois”, Suur-Jyväskylän Lehti 22.11.2003: ”Kulttuuriakseli kuntoon”, KSML 29.03.2004: ”Arkkitehtuurikaupungin mainetta on ylläpidettävä”.

¹¹⁹ Suur-Jyväskylän Lehti 03.09.2003: ”Salin sijainnista syntymässä riita”, KSML 22.09.2003: ”Konserttitalo täydentää Kirkkopuistoa”, KSML 27.09.2003: ”Musiikki ja arkkitehtuuri vastakkain”, ”Vaihtoehto on, tutulla paikalla”, KSML 05.04.2004: ”Musiikkisali ja keskustan kehittäminen”.

kimme keskustaan”, kirjoittaa eräs alkuperäisen suunnitelman kannattaja Keski-suomalaisen mielipidepalstalla.¹²⁰ Jatkuvuuden ja muutoksen eli uuden rakentamisen vuorovaikutuksen hän nostaa esiin toteamalla, että ”meidän tulisi nähdä pidemmälle tulevaisuuteen, rakentaa kaupunkimme aistikkaasti ja kauniisti ja pyrkiä ratkaisuihin, joissa silmä lepää ja jotka luovat hyvän olon tunnetta. Kaupunkimme keskuskortteli on tähän sopiva alue ja konserttitalon tulee siinä sijaita.” Musiikkitalo-keskustelussa neuvotellaan myös siitä, painotetaanko ensisijaisesti toimintaa ja sisältöä eli jyvaskyläläisen musiikkielämän tarpeita vai muotoa eli rakennuksen arkkitehtonisia ominaisuuksia ja sen sijoittumista ruutukaava-alueelle sekä asemaa kaupunkikuvassa ja -rakenteessa.¹²¹

Huomiota on kiinnitetty myös siihen, että konserttitalon tai -salin rakentaminen Lutakkoon muuttaisi myös sitä ajatusta, joka Lutakon keskeisen alueen suunnittelussa ja asemakaavassa on ollut.¹²² Ainakin kaksikymmentä vuotta sanotaan kaupunkiin toivotun kunnollista konserttitaloa¹²³ ja suunnitelmia ns. Valtiontalon kulman saamiseksi tähän käyttöön on ollut ilmassa jo viitisentoista vuotta.¹²⁴ Liikahduksia taloasiassa ei juuri nähdä, mutta sen sanotaan kuitenkin elävän pinnanalaisena.¹²⁵ Jonkinlaista moitteen sävyä on kuultavissa, kun viivästyksen syyksi mainitaan riittävän kulttuuritahdon puuttuminen Jyväskylästä ja siksi ”Sinfonian johtomiesten” toivotaan tuovan uutta valoa tilanteeseen.¹²⁶ Ehkä jotain asian etenemisestä ja tai sen saamasta käännteestä kertoo se, että musiikki- ja taidekeskuksen sijaan aletaan puhua huomattavasti vaatimattomammin pelkästä konserttitalosta.¹²⁷ Vuoden 2005 keväällä uutisoidaan Jyväskylän kaupungin taloustoimikunnan tekemästä esityksestä Valtiontalon ja sen vieressä olevan alun perin musiikkitalon paikaksi suunnitellun tontin myymiseksi.¹²⁸

Puhuttaessa uuden suunnittelusta ja toteuttamisesta, kulkee sen rinnalla usein myös puhe säilyttämisestä ja purkamisesta. Konserttitalon kohdalla tämä puhe liittyy pääasiassa nk. Reimarin kahvilaan, alun perin Shellin huoltoasemana toimineeseen funkkistyylliseen rakennukseen, joka on jäämässä suun-

¹²⁰ KSML 25.09.2003: ”Konserttitalo kuuluu Kirkkopuiston kylkeen”.

¹²¹ Esim. Suur-Jyväskylän Lehti 10.09.2003: ”Uskottavuus menee, jos sali tulee Lutakkoon”, KSML 21.09.2003: ”Paviljonki-vaihtoehto on sopivin musiikkitalolle”, Suur-Jyväskylän Lehti 08.10.2003: ”Salihanke jäihin, ”Päätös jäi hamaan tulevaisuuteen”, ”...on salinsa ansainnut, mutta...”.

¹²² KSML 30.03.2004: ”Konserttitalo ja Lutakon asemakaavan merkitys”.

¹²³ 24.10.2006 sanomalehti Keski-suomalaisessa esitellään 17 toteutumattomaa ehdotusta parinkymmenen viime vuoden ajalta konserttitalon- tai talon paikaksi.

¹²⁴ KSML 13.06.2002: ”Konserttitaloa toivottu pari vuosikymmentä”.

¹²⁵ 20.10.2006 uutisoidaan sekä sanomalehti Keski-suomalaisessa että Helsingin Sanomissa Jyväskylän tilapalvelun johtokunnan päätöksestä esittää kaupunginhallitukselle Valtiontalon ja sen vieressä olevan kulmatontin (musiikki- ja taidekeskukselle varattu tontti) käytön ja myynnin valmistelua ilman suunniteltua konserttitaloa.

¹²⁶ KSML 15.07.2002: ”Jyväskylän konserttitalohanke vauhdittuu”.

¹²⁷ Esim. KSML 05.04.2004: ”Konserttitalo ei maksa lisää”.

¹²⁸ KSML 30.04.2005: ”Kaupunki myy konserttitalon tontin”.

nitteilla olevan konserttitalon alle.¹²⁹ Kilpailuohjelmassa se mainitaan erääksi aikakautensa hienoimmista säilyneistä bensiiniasemista, jonka säilyttäminen myös tulevaisuudessa kaupunki- ja arkkitehtuurihistorian kerrostumana olisi toivottavaa, mutta ei välttämätöntä.¹³⁰ Toive ei kuitenkaan näytä toteutuvan suunnittelukilpailun voittajien vakuututtua siitä, että Bertel Strömmerin piirtämä, 1939 valmistunut huoltoasema on uhrattava musiikki- ja taidekeskuksen tieltä.¹³¹ Reimarin talo saa purkutuomion varsin nopeasti, koska sen on tehtävä tietä paitsi uudelle rakennukselle myös viereiselle tontille rakennettavan Sone-ran toimitalon työmaaliikenteelle. Tosin purkutuomion rakennus sai jo silloin, kun suunnittelukilpailun voittajaksi valittiin "Rhododendron", joka edellyttää tyhjää tonttia.¹³²

Vastalauseitakin purkamiselle kuuluu, mutta niissä on jotenkin vaisu sävy; ehkä purkamisen vastustamiselle ei löydy riittävän vakuuttavia perusteita.¹³³ Entisen bensa-aseman tiloissa toimineet yrittäjät ovat pahoillaan joko toimintansa loppumisesta tai ainakin siirtymisestä toisaalle. Reimarista uutisoidaan vielä, kun entisen huoltamon pihalle kokoontuneet kaupunkilaiset kertovat tunteistaan vanhaa rakennusta kohtaan. Myös kulttuuriarvojen, vanhojen rakennusten säilyttämisen ja arvostamisen sekä uusien käyttömahdollisuuksien puolesta puhuvien näkemyksiä tuodaan esiin. Samalla kerrotaan kaupungin päättäjille kerättävästä nimelistasta, jossa vastustetaan purkupäätöstä.¹³⁴ Purkutytöt kuitenkin lopulta käynnistyvät ja "Reimari uppoaa uuden tieltä".¹³⁵ Vuosi purkamisen jälkeen Keskisuomalaisen kulttuuritoimittaja Teppo Kulmala kirjoittaa "sijainniltaan ja arkkitehtonisesti maan kiinnostavimman vanhan huoltoaseman hävittämisestä Alvar Aallon kaupungissa". Kulttuurihistoriallinen funkkitalo on poissa ja sen paikalla Vapaudenkadun ja Kilpisenkadun kulmassa "soitetaan musiikkia kaasu- ja jarrupolkimin, äänitorvilla, pakokaasun tehos-tein ja monesti sordiinoitta".¹³⁶

Yksityisissä puhunnoissa ikään kuin suunnitelmille rinnasteisena, mutta ajallisesti menneeseen suuntautuvana, kerroksellisuuden ulottuvuutena voisi ajatella koettua ja muisteltua kaupunkia. Sitä ei enää konkreettisena tai sosiaalisena ympäristönä ole olemassa, mutta se on kuitenkin läsnä kaupunkia tulkitsevissa puhunnoissa. Näin kaupunki on aina paljon enemmän ja paljon muuta-kin kuin se, mitä nykyhetkellä on nähtävissä tai koettavissa. "Jyväskylän uusi, talouden ja teknologian mahtia viestivä arkkitehtuuri on kiiltävää ja yllleistä.

¹²⁹ Entisen Shellin huoltoasemanrakennuksen historiasta ks. esim. Rossi 2000, 101–105.

¹³⁰ Jyväskylän musiikki- ja taidekeskuksen kansainvälinen suunnittelukilpailu. Palkintolautakunnan arvostelupöytäkirja 17.11.1997, s.14.

¹³¹ HS 02.01.1998: "Sveitsiläiset täydentävät Aallon maisemaa".

¹³² KSML 19.05.2000: "Vanha funkkishuoltamo puretaan kesän lopulla".

¹³³ KSML 07.10.1999: "Jyväskylän funkkishuoltoasema säilytettävä", KSML 13.06.2000: "Reimarin rakennus suojelukohteeksi".

¹³⁴ KSML 11.11.2000: "Viimeinen mahdollisuus osoittaa kiintymystä".

¹³⁵ KSML 06.02.2002: "Reimari uppoaa uuden tieltä".

¹³⁶ KSML 27.01.2003: "Konserttien pakokaasua".

Voi vain toivoa, että edistys antaisi tilaa sivistykselle. Eri aikakausien kerrostuneisuus kaupunkirakentamisessa on rikkautta, joka ei ole rahalla mitattavissa. Säilytettäköön vanhat rakennukset osana yhteistä muistia. Otettakoon uutta ja uljasta rakennettaessa olemassa oleva huomioon, silloin vanha ja uusi rinnakkain eivät riitele, vaan käyvät kiehtovaa vuoropuhelua”.¹³⁷

Keskustan kehittäminen

“Keskusta ja sen kehittäminen ei rajoitu pelkkään Kävelykatuun”, todetaan toistuvasti, vaikka Kävelykadusta paljon julkisuudessa puhutaankin. Keskusta kokonaisuudessaan on upea haaste, jonka ongelmaksi mainitaan selkeän identiteettirakennuksen puuttuminen. Toisaalta tuodaan esiin ajatus, että kivan kaupungin maine riittää eikä kaupunki välttämättä tarvitse mitään näkyvää vertauskuvaa. Kävelykadun ohella erityisesti Kirkkopuiston ja Harjun vetävyyttä ja viihtyisyyttä suunnitellaan parannettavan. Sen sijaan kauppatorin ja Tourujoen katsotaan jääneen taka-alalle keskustan kehittämisessä.¹³⁸ Torielämää halutaan kuitenkin herätellä uuden kauppahallin vanavedessä. Torikaupan perinteisenä elinkeinona pelätään näivettyvän, ellei torin ilmettä kohenneta.¹³⁹ Vaikka torin merkitys puhtaasti kaupallisessa mielessä on vähentynyt, on sillä ehkä edelleen sosiaalisena ja toiminnallisena kaupunkitilana joitain sellaisia ominaisuuksia, joita Kävelykadun tarjoamat mahdollisuudet eivät täysin pysty korvaamaan.

Mä oon Joensuusta kotosin, ni siellä on tori keskellä kaupunkia. Kesämökki on Kuopion liepeillä, siellä käydään jatkuvasti, ni siellä on elämä sen torin ympärillä, mutt täällä se tori on ihan kuollu paikka. Ett kyllähän siellä kesällä lauantaisin on vipinää ja vilskettä ja elämää, mutta mee minä muuna päivänä tahansa ympäri vuoden, ni eihän siellä oo ku muutama hassu koju. -- Se on Jyväskylässä, että se on nyten pikusen sivussa. Onhan siitä vaikka minkä näköisiä kehityssuunnitelmia näkyny nyt lehissä, ett mitä kaikkee siihen vois tehdä, ett se olis vähän vireempi paikka. Ja kyllä musta niitä suunnitelmia kannattas viritellä ja pitää yllä, ett se on kuitenkin semmosta ihmisten aktiivisuutta. Se tekee tavallaan ihmiset aktiiviseks, jos täällä on miellyttäviä paikkoja missä olla. Just äsken vähän ennen kun sä tulit, nin tulin keskustasta, kävin kenkäkaupassa ja kyllä tasan sitä kävelykatua siinä kahen korttelin matkalla kävelin enkä mihinkään muualle lähteny. (TL/h:07.04.1999, N1955.)

Keskustan jatkuvaa kehittämistä korostetaan, koska nahistumisen enteitäkin on kirjoitusten mukaan nähtävissä. Betonisävyinen miljöö huutaa viheristutusten, puiden ja pensaiden lisäämistä. Aktiviteetteja tulisi kehittää, koska keskikaupungin olisi tarjottava muutakin kuin kauppoja. Erilaisista kaupoista vieressä muodostuu silti keskustan vetovoiman päätekijä.¹⁴⁰ Ruutukaava mainitaan jälleen; tällä kertaa sitä kuvataan kaupungin johtolangaksi ja keskustan sy-

¹³⁷ KSML 06.06.2003: ”Jyväskylässä uusi ei kunnioita vanhaa”.

¹³⁸ KSML 24.04.1999: ”Jyväskylän keskusta kiertyy yhä tiiviimmin kävelykadun ympärille”, KSML 28.11.1999: ”Jyväskylän rakentaja ei pelkää visioita”.

¹³⁹ KSML 23.04.2001: ”Torielämää tahdotaan herätellä uuden kauppahallin vanavedessä”, KSML 11.08.2003: ”Jyväskylän toria ei voida siirtää”.

¹⁴⁰ Suur-Jyväskylän Lehti 18.11.2000: ”Kaupunginarkkitehti Ilkka Halinen houkuttelee Kävelykadun yrityksiä kokeilemaan rohkeammin”.

dämeiksi, jonka kauneutta tulisi paremmin hyödyntää.¹⁴¹ Kävelykadun rakentaminen ja kehittäminen ovat hallinneet viime vuosina koko keskustan kehittämistä. Nyt edessä on uusi ponnistus, jotta saavutettu vetovoimaisuus saadaan säilytettyä ja sitä onnistutaan edelleen parantamaan. Kilpailua käydään erityisesti kaupungin reuna-alueiden kanssa.¹⁴² Palvelujen saavutettavuus ja niiden monipuolisuus keskustan ulkopuolella vaikuttavat voimakkaasti kaupunkilaisten kulutuskäyttäytymiseen, mistä esimerkkinä seuraava sitaatti.

Ett nyt kun ollaan sen parikymmentä vuotta asuttu tuolla Halssilassa ja mitä on tapahtunu niitä muutoksia tossa, sitte ku sanotaan kaupat ja muut ne on keskittyny tohon Seppälään hyvin pitkälti, nin kyllä se on vähentäny keskustassa käyntejä. Kun kaiken muun palvelun saa siitä lähempääki ja [työ]matkan varrelta, nin ei oo sillä lailla tarvinnu lähtee sitte keskustaan. -- Että justiin tää Tourula, Seppälä ni mun mielestä siinä nyt tällä hetkellä löytyy niin paljon kaiken maailman, on erikoisliikkeitä ja päivittäistavarakauppaa ja muuta, että ei mitään välttämätöntä oo sen edemmäks lähtee. (TL/h:02.10.2000, M1953.)

Hiljentynyttä torielämää. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Puhe reuna-alueista kuulostaa hieman harhaan johtavalta, jos ajatellaan esimerkiksi niin kutsutuilla reunoilla sijaitsevien automarkettien asiakasvirtoja. Siinä näyttäytyy perinteinen käsitys kaupunkirakenteesta, jossa kaupungissa on vain

¹⁴¹ Suur-Jyväskylän Lehti 08.03.2000: "Valtuustotornista Jyväskylä sai selvän maamerkin".

¹⁴² KSML 22.02.2000: "Jyväskylän keskusta joutuu uuteen kisaan jättihallien kanssa".

yksi keskus tai keskusta. Toisaalta keskus tarvitsee vastineekseen periferian, reunan tai laidan, koska keskus määrittyy aina suhteessa johonkin "toiseen", josta sen halutaan erottuvan. Kaupunkirakenteen hajaantuessa tulevaisuuden mosaiikki- tai verkostokaupungissa historiallinen keskusta saattaa kuitenkin olla vain yksi urbaani muoto muiden joukossa (Ilmonen 2004). Uuteen ponnistukseen haetaan apua esimerkiksi Väinönkadun kehittämisestä aina Harjunkulmasta matkakeskukseen saakka. Muiksi kehittämiskohteiksi mainitaan esimerkiksi koko kaupungin valaistuskaavan laatiminen, Kirkkopuiston peruskorjaus ja sen alle sijoitettavat pysäköintitilat, Kauppakadun yläpään ilmeen uudistaminen, Vapaudenkadun linja-autoliikenteen vaihtoterminaalin ja musiikki- ja taidekeskuksen toteuttaminen. Liikekeskustan ydinaluetta pyritään laajentamaan ja samalla lisäämään myös keskustan sisäistä kilpailua. Kaikilla uudistuksilla sanotaan pyrittävän muuttamaan ja parantamaan keskustan ydinkorttelien ilmettä ja toimivuutta.¹⁴³

Perustettavan Jyväskylän Elävä Kaupunkikeskusta -yhdistyksen tavoitteeksi mainitaan keskustan vetovoiman vahvistaminen. Tähän pyritään myös vahvistamalla samalla positiivista mielikuvaa keskustasta monipuolisena palvelu- ja asuinalueena. Projekti jatkaa sitä työtä, jota tehtiin Jyväskylän keskustan ensimmäisessä kaupungin, kiinteistönomistajien ja yrittäjien yhteisessä kehittämisprojektissa vuosina 1994–1998.¹⁴⁴ Keskustan kehittämistä pohditaan myös seminaarissa, jossa on esitetty lähivuosien suunnitelmia ja visioitu Jyväskylän tulevaisuutta. Visioista on nostettu esiin erityisesti viihtyvyys ja Jyväskylän maantieteellisten erikoisuuksien hyödyntäminen. Tällä tarkoitetaan muun muassa Harjua, josta toivottaisiin houkuttelevampaa virkistätymispaikkaa. Samoin kaupungin sijaintia Jyväsjärven rannalla haluttaisiin paremmin hyödynnettävän tulevaisuuden ilmeen luomisessa. Seminaaria kommentoivassa kirjoituksessa on kiinnitetty huomiota myös puheenvuoroihin, joissa tavallisten asukkaiden roolia ja asemaa kehittämisessä korostetaan. Otetaanko heidät riittävästi huomioon, kun uudistukset seuraavat kiivaalla vauhdilla toinen toistaan? Yleisökeskustelun pohjalta mainitaan vielä identiteetin ja erityisen Jyväskylän hengen luominen keskustaan. Siihen ei katsota pelkän fyysisen rakentamisen riittävän, vaan avuksi tarvitaan esimerkiksi erilaisia tapahtumia, jotka elävöittävät keskustaa.¹⁴⁵

Jyväskylän Elävä kaupunkikeskus ry:n tavoitteista ja toiminnasta puhuttaessa korostetaan erityisesti sitä, että keskusta tulisi ymmärtää huomattavasti Kävelykatua laajemmalle ulottuvaksi ja myös toiminnallisesti monivivahteiseksi alueeksi. Yhdistys keskittyy yliopiston ja Tourujoen, Harjun ja Lutakon väliselle akselille, joten alue on suuri. Keskustan eri osien ominaispiirteitä halutaan korostaa, jotta ne tulisivat vahvoina ja leimallisina esiin. Kunkin alueen omaa identiteettiä painottavaa suunnittelua korostetaan, kun Jyväskylästä kehitellään "maailman kenties parasta kotikaupunkia". Kansainvälisiä tuulia ja paikallista

¹⁴³ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 4/2000.

¹⁴⁴ KSML 08.06.2001: "Jyväskylän keskustaa kehitetään yhdistyksessä".

¹⁴⁵ Suur-Jyväskylän Lehti 13.06.2001: "Seminaarissa pohdittiin Jyväskylän keskustan tulevaisuutta. Ihmisvirta vaihtaa pian reittejään".

osaamista sopivasti sekoittelemalla uskotaan syntyvän Jyväskylän näköisen keskustan jonkin muualta lainatun kopion sijaan. Kotikaupungista puhutaan, mutta yhdistyksen toiminta pohjautuu kiinteistöjen omistajien, yrittäjien ja kaupungin yhteistyöhön. Yhdistyksen toimistoon toivotaan asukkaidenkin pii-
pahtavan. Silti heidän roolinsa tässäkin kehittämisessä tulee esiin hieman epä-
määräisenä, vaikka kyse on nimenomaan heidän ”kotikaupungistaan”¹⁴⁶. Yh-
deksi tulevaisuuden haasteeksi nostetaan erilaiset tarinat, joiden toivotaan an-
tavan ”lämpöä ja houkuttelevuutta” kaupungille.¹⁴⁷ Olisiko tässä sitten kau-
punkilaisten tilaisuus saada äänensä monipuolisemmin kuuluviin?

Keskustan kehittämiseen luodaan suuntaviivoja ja laajoja raameja. Yhteis-
tä näkemystä, visiota, ja siihen sitoutumista pidetään tärkeänä, jotta erilaiset
toimijat, kaupungin omien toimijoiden lisäksi mainitaan muun muassa yrittäjät,
kiinteistönomistajat, asukkaat ja vierailijat, voisivat luottavaisina suunnata kat-
seen tulevaan ja kohdata luottavaisina sen mukanaan tuomat muutokset. Kes-
kustan vision pohjaksi on tarkasteltu vallitsevaa tilannetta ja eri alueiden omi-
naispiirteitä. Näitä analysoimalla kerrotaan löydetyn ”erilaisia identiteettialuei-
ta”, joita on tarkasteltu fyysisinä, toiminnallisina ja henkisinä ympäristöinä. Tu-
levaisuuden visiota esittelevässä kirjoituksessa todetaan fyysisen vision helposti
ylikorostuvan, koska se kohdistuu konkreettiseen toimintaan ja siksi siihen on
helppo tarttua. Toiminnallisuudessa korostuu sekä kaupallisten että kulttuuristen
palvelujen saatavuuden ja monipuolisuuden turvaaminen ja edistäminen. Henki-
stä ympäristöstä kuvataan identiteetiksi tai ”sielunelämäksi”, jonka arvel-
laan tulevaisuudessa korostuvan fyysisen puolen jäädessä vähäisemmälle
huomiolle. ”Elävällä keskustalla on oltava vahva henki ja identiteetti.” Kau-
punkikeskustan sanotaan tarvitsevan teeman ja tarinan ollakseen ”tulevaisuu-
den menestyjä”.¹⁴⁸

Keskustan kehittämissuunnitelmassa ”nykyisten alueiden identiteettiä vahviste-
taan ja omaleimaisia kulmakuntia laajennetaan alueellisesti”. Näin Kävelyka-
dusta tulisi kävelykeskusta, jolloin yrittäjille avautuisi uusia mahdollisuuksia
sopivien liiketilojen suhteen. Aluetta luonnehtii ”elämysoleskelu” korkealaatui-
sessa, viihtyisässä ja tyylikkäässä ympäristössä. Ostamisesta tulee elämyksellis-
tä shoppailua, kun ”asukkaista tulee turisteja omassa kaupungissaan”. Toriakin
yritetään pidellä hengissä, mutta tulevaisuudessa se todennäköisemmin toimii
kaupunkiaukiona. Nykyisen Kirkkopuiston korttelista ja sen lähialueesta muo-
dostuu ”kulttuuriakseli”, jolla voi kokea taiteen, arkkitehtuurin, musiikin, kir-
kon, käsityöiden¹⁴⁹, sisustuksen ja kirjallisuuden tarjoamia elämyksiä ”niin klas-
sisen kuin kokeilevammankin kulttuurin ystäville”. Kulttuuritoimintojen mer-

¹⁴⁶ Suur-Jyväskylän Lehti 24.11.2001: ”Elävä Kaupunkikeskusta ry:n toiminnanjohtaja Mari Pitkänen: Kaupunki ei lopu kävelykatuun!”, Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 8/2001: ”Tehdään yhdessä Jyväskylän kaupunkikeskustasta maailman paras!”

¹⁴⁷ Jyväskylän Kaupunkikeskustan Visiointitilaisuus 28.11.2002, KSML 12.12.2002: ”Vauhtia pidettävä yllä”.

¹⁴⁸ Suur-Jyväskylän Lehti 21.04.2004: ”Visiolla hankkeet ruotuun!”.

¹⁴⁹ Esim. KSML 08.10.1999: ”Käsityön museo, kansallispuukukukeskus ja Aivia muuttavat saman katon alle”, ”Kaikki käsityöstä, keskitetysti”.

kitystä liike-elämän veturina perustellaan myös musiikkitalon keskustaan sijoittumisen puolesta argumentoivassa kirjoituksessa, jossa vertailukohdaksi on otettu Los Angelesin keskustan elvyttäminen. Kirjoittajan mukaan siellä musiikkitalo tuotiin autioituvaan keskustaan ja sen seurauksena ympäristöön on kehittynyt uutta, kukoistavaa liiketoimintaa kaupoista ravintoloihin.¹⁵⁰ Näin kulttuurin korostuminen taloudellisena tuotannon tekijänä ilmentää selkeää yhteyttä kulutuksellisten kaupunkikäytäntöjen ja kaupunkipolitiikan välillä (Mäenpää 2005, 313; Cantell 1999, 10–11).

Keskustavisio etenee edelleen pitkin Kauppakatua. Tultaessa nykyisen yläkaupungin alueelle ja siirryttäessä kohti yliopiston ”vihreää kampusta Seminarinmäelle avautuu yllättävä, suvaitsevainen ja rento boheemimaailma etnisine ravintoloineen ja vaihtoehtokauppoineen”. Tulevaisuuden kaupunkikeskustaa verrataan ”huvipuistoon, jossa on elämää, toimintaa ja mahdollisuuksia vuorokaudet ympäri”. Suunnittelun näkökulmasta uutena avauksena pidetään sitä, että visiointi tapahtuu ”ilmapiiri- ja tunnelmatasolla”, jolloin tärkeää on se, kuinka ihmiset keskustan tunnetasolla kokevat.¹⁵¹ Julkisen puhunnan ja suunnittelun diskursseissa varsinkin kaupunkikeskustan kehittämisen yhteydessä nostetaan esiin kaupungin sosiaalisen ja ”henkisen” ympäristön merkitystä. Monenlaisista laadullisista ilmauksista ja luonnehdinnoista huolimatta syntyvä vaikutelma on lähes abstrakti. Se, mistä puhutaan jää jollain tavoin leijumaan ilmaan, irralleen, löytämättä yhtymäkohtaa konkreettiseen kaupunkiin ja niihin tiloihin, joissa toimitaan. Ehkä tämä ilmentää sitä, että tällaisten laadullisten, esimerkiksi tunteisiin, tuntemiseen tai kokemiseen liittyvien tekijöiden hallitseminen tai ohjaaminen, puhumattakaan niiden kehittämisestä tai jopa luomisesta, ei ole suunnittelun hallussa tai sen tunnistamin ja käyttämin välinein kontrolloitavissa.

Tulevaisuuden kaupunkivision kerrotaan tukevan ”Jyväskylän persoonallista kehittymistä”, millä halutaan korostaa suunnitelman erityisyyttä ja ainutlaatuisuutta. Viittaus persoonallisuuteen ja erityisyyteen vaikuttaa hieman kyseenalaiselta siksi, että monien muiden kaupunkien samansuuntaisia ja samalaisten ideologioiden varaan rakentuneita suunnitelmia ei ole kovin vaikea tunnistaa (vrt. esim. Mäenpää 2005). Samoin visiossa käytetyt laatusanat ovat kovin persoonattomia eivätkä ilmennä mitään erityisesti jyväskyläläistä identiteettiä vahvistavaa tai hyödyntävää näkökulmaa. Vision lähtökohtana on keskustan osien tematisointi, mikä on yksi keskeinen piirre nk. mielikuva- tai fantasiakaupunkien suunnittelussa ja toiminnassa (vrt. Hannigan 1998, 3–4). Teeman innoittajana voi olla esimerkiksi jokin maantieteellinen paikka, historiallinen aikakausi tai vaikkapa jonkin tyyppinen kulttuuritoiminta. Fantasiakaupunkien suunnittelusta ja markkinoinnista turisteille ja muille kävijöille esimerkiksi Yh-

¹⁵⁰ KSML 05.04.2004: ”Musiikkisali ja keskustan kehittäminen”.

¹⁵¹ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 7/2003: ”Jyväskylän keskustan kolme luonnetta”, Suur-Jyväskylän Lehti 21.04.2004: ”Visiolla hankkeet ruotuun!”, KSML 22.08.2005: ”Kolmen ilmeen keskusta”, KSML 22.08.2005: ”Boheemielämää, kulttuuria ja kauppaa”, Suur-Jyväskylän Lehti 31.08.2005: ”Keskustaa visioidaan jo vuoteen 2020”, Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 5/2005: ”Keskustan vetovoima kasvaa ilmapiiriä vahvistamalla”.

dysvalloissa vastaavat yleensä suuret yritykset (esim. Disney), mutta niiden kehittämisiä ideoiden, teemojen ja toimintaympäristöjen vaikutus näyttäisi ulottuvan myös kaupunkisuunnittelun uuteen ajatteluun. Shoppailu ei ole enää pelkkää ostosten tekoa, vaan "elämyksellistä vapaa-aikaa", jonka vieton suunnan näyttäjänä toimivat suunnitelmia hahmotelleiden mukaan yhteiskunnan nk. luovaan luokkaan kuuluvat. "Heidän asumismakunsa ja arvostuksensa määrittävät pitkälti sen, miltä kaupungissa näyttää."¹⁵²

Luovan luokan käsite liittyy kalifornialaisen talousmaantieteilijän Richard Floridan (2005, 17) ajatukseen siitä, että ihmisten luovuus on talouden perusta. Uusien ideoiden ja entistä parempien toimintatapojen keksiminen ja kehittäminen nostavat tuottavuutta ja siten myös elintasoja. Tämän luovan luokan ytimen muodostavat Richard Floridan (2005, 50–51) määritelmän mukaan tieteen, teknisen suunnittelun, arkkitehtuurin, muotoilun, koulutuksen, taiteiden, musiikin ja viihteen alalla työskentelevät ihmiset, jotka saavat toimeentulonsa luomalla uusia ideoita, uutta teknologiaa ja uusia sisältöjä. Heille yhteistä on luova eetos, joka arvostaa luovuutta, yksilöllisyyttä, erilaisuutta ja avuja. Luovan luokan perusta on taloudellinen ja Florida (2005, 126) väittää, että sen "taloudellinen tehtävä sekä tukee jäsentensä sosiaalisia, kulttuurisia ja elämäntapaa koskevia valintoja että painaa niihin leimansa". Floridan luokkamääritelmässä painottuu käsitys, että ihmiset organisoituvat sosiaaliryhmiin ja luovat yhteisen identiteettinsä ensisijaisesti taloudellisen tehtävänsä perusteella. Tähän perustuvat myös heidän sosiaaliset ja kulttuuriset mieltymyksensä, kulutus- ja ostotottumuksensa sekä sosiaaliset identiteettinsä.

Luovan luokan sijoittumiseen ja liikkumiseen sekä valintoihin liittyen Florida (2005, 48, 57) korostaa paikkojen merkitystä aikamme keskeisimpinä "organisatorisina yksikköinä, jotka ottavat hoitaakseen useita aiemmin yritysten ja muiden organisaatioiden suorittamia tehtäviä". Yrityksille on tärkeää saada palvelukseensa lahjakkaita ja luovia ihmisiä, mikä ratkaisee paikan, johon yritykset päättävät sijoittua. Tämä puolestaan asettaa kaupungeille uudenlaisen keskinäisen kilpailun haasteen. Luoville ihmisille ei riitä pelkkä hyvä työpaikka, vaan he haluavat myös vapaa-ajallaan nauttia luovasta ympäristöstä ja yhteisöstä ja toteuttaa kokonaisvaltaisesti elämyksellistä elämäntyyliä. Jyväskylän tulevaisuuden kaupunkivisiosta löytyy selvästi yhtymäkohtia Floridan esittämiin näkemyksiin. Floridan (2005, 59) mukaan luovan luokan jäsenet hylkäävät menneisyyden tiiviit kaupunkiyhteisöt tai ilmeettömät esikaupunkialueet ja niiden sijaan haluavat asua yhteisöissä, joilla on oma tunnistettava luonteensa. Tällaisille yhteisöille ominaisia ovat tilapäiset vuorovaikutussuhteet ja löyhät siteet, mistä johtuen ihmisten on mahdollista elää anonyymisti ja tavalla, jonka he voivat itse määritellä. Jyväskylän keskustavision kaupunkikeskustaa verrataan "huvipuistoon, jossa on elämää, toimintaa ja mahdollisuuksia vuorokaudet ympäri. Kuollutta tai tyhjää hetkeä ei ole." Tämäkin piirre on ominainen juuri fantasiakaupungille, joka "toimii päivin ja öin Nevadan kasinojen hengessä" (Hannigan 1998, 3–4).

¹⁵² KSML 12.01.2004: "Jyväskylä haluaa kasvaa elämyskaupungiksi".

Fantasiakaupungin mallin soveltaminen kaupunkisuunnitteluun saattaa muodostua ongelmaksi erityisesti silloin, jos eräs sen ominaisuuksista, nimittäin solipsistisuus toteutuu. Solipsistisen luonteensa vuoksi fantasiakaupunki eristyy sitä ympäröivistä naapurustoista ja asuinalueista sekä niiden asukkaista niin fyysisesti, taloudellisesti kuin kulttuurisestikin. (Hannigan 1998, 3–4.) Jyväskylän keskustavision kuvitellut identiteetit (vrt. Lilja 1995) nähdään luovana luokkana, jonka kaupunkikäyttäytymistä muiden kaupunkilaisten uskotaan jäljittelevän. Kaupunkia suunnitellaan ikään kuin yhdelle tai muutamille tietyille ryhmille, mikä saattaa johtaa siihen, että keskusta ”eristetään” siltä moninaisuudelta, joka kaupungille on ominaista ja tekee siitä erityisen ja kiinnostavan. Tosin myös Richard Florida (2005, 23) korostaa kulttuurisen monimuotoisuuden tärkeyttä ja toteaa, että ”menestyvimät alueet toivottavat tervetulleiksi kaikenlaiset ihmiset”.

”Ostaminen ei ole kaikkien elämäntyyli”, toteavat *Kadun risteyksessä* -tutkimuksen (1999) tutkijat Nina Säskilähti ja Pekka Junkala Suur-Jyväskylän Lehden (26.01.2000) kirjoituksessa. Heidän mukaansa olisi tärkeä pitää huolta siitä, että kaikki ydinkeskustan tilat eivät ole liike-elämän kontrolloimia. Jos näin käy, tilaa hallitsee ostaminen ja sen myötä ostaminen hallitsee kaupunkia. He korostavat monipuolisuuden ja erilaisten julkisten ja yksityisten palveluiden sekoittumisen merkitystä, koska pelkät kaupat keskustassa eivät yksinään luo vahvaa kaupunki-imagoa. Katutason kaupunkikulttuurisen muutoksen voi rinnastaa laajempaan kaupungin kehittämistä koskevaan muutokseen (Mäenpää 2005, 312). Molemmassa kaupunki näyttäytyy ensisijaisesti kuluttamiseen ja viihtymiseen houkuttelevana paikkana. Kaupunkikulttuurisen murroksen myötä katutason kulttuurista on tullut kaupunkipolitiikan keskeinen hyvä, jota halutaan vaalia ja kehittää. Hyvän ja toimivan kaupungin osoittimiksi ovat nousseet kulutuksellinen vilkkaus ja elävyys.

Puhe kaupunkien keskustoista ja niiden kehittämisestä voidaan suhteuttaa laajempaan kysymykseen keskuksesta ja keskeisestä asemasta yleensä. Henri Lefebvren (1991) ajattelua seuraillen kaupunkien muutoksen ja niiden rakenteen hajaantumisen myötä keskustojen merkitys on vähentynyt, koska kaupallinen toiminta ja kuluttaminen ovat yhä enenevässä määrin siirtyneet keskustojen ulkopuolella sijaitseviin automarketteihin, suurmyymälöihin ja ostoskeskuksiin. Keskustojen merkityksen kannalta olennainen mahdollisimman monien toimintojen kasaantuminen alkoikin vuosituhanen loppupuolella kääntyä hajaantumiseksi. Vallankäytön ja suunnittelun näkökulmasta keskustojen rappeutumiskehitys on pitänyt pysäyttää, jotta keskusta voisi taas saada sen aseman, joka sille kaupungin paikkojen hierarkiassa katsotaan kuuluvaksi. Puheen urbaanimmasta elinympäristöstä ja kaupungin tiivistämisestä voisikin näin tulkita keskeisyyden uudelleen merkityksellistämiseksi.

Hallinnon ja vallankäyttäjien näkökulmasta on tärkeää, että keskeisyys, tässä tapauksessa kaupungin keskusta, säilyy näkyvänä kaupunkirakenteen hajaantumisesta huolimatta. Siksi keskeisyyttä on hajaantuneessa kaupungissa vahvistettava ja merkityksellistettävä aiempaa voimakkaammin. Jyväskylässä tätä on toteutettu sijoittamalla keskustaan uusia taide- ja kulttuurilaitoksia (esim. Jyväskylän taidemuseo ja Suomen käsityön museo) sekä kehittämällä uu-

sia toimintamuotoja keskustan kaupallisen toiminnan elävöittämiseksi ja vahvistamiseksi. Jyväskylän ranta ja Lutakon alue on suunnittelun kautta uudelleen määritelty kaupungin ja sen kaupallisen keskustan osaksi tai jatkeeksi.¹⁵³ Näin myös alueille sijoittuva informaatioteknologinen toiminta ja osaaminen on otettu palvelemaan keskeisyyden näkyväksi tekemistä.

Keskustan ja periferian suhteen problematiikkaa voidaan tarkastella myös tulkintojen tuottamisen näkökulmasta. Julkinen puhunta rakentuu yleensä lähitökohtaisesti asiantuntijuuden tuottamien tulkintojen kautta tai sen synnyttämänä. Samalla määritellään sitä, mikä kaupungin tilallisuuden tuottamisessa ja representaatioissa on keskeistä ja merkittävää. Yksityisten puhuntojen tuottamat tulkinnat puolestaan nähdään tässä kontekstissa tai suhteessa julkisiin puhuntoihin usein perifeerisinä tai marginaalisina ja siksi ne vain harvoin kykenevät murtautumaan osaksi julkista puhuntaa.

Jyväskylän identiteetti (keskustapuhunnoissa) kiinnitetään Kävelykatuun, Kirkkopuistoon ja niitä ympäröivään ruutukaava-alueeseen, yliopistoon sen kyljessä ja tietysti Alvar Aallon töihin. Näin kaupungin identiteetti sitoutuu julkisessa puheessa hyvin kiinteästi keskustaan. Julkista puhuntaa hallitsevat tilallisesti keskusta ja yleisemminkin keskeisyyden problematiikka kuten esimerkiksi keskustan laajentaminen ja sen näkyvyyden ja merkityksen lisääminen. Yksityisissä kertomuksissa, joista enemmän seuraavassa luvussa, kaupunkipuhuntaa ei konstruoida samalla tavoin keskusta-keskeisesti, vaan enemmän suhteessa omiin positiioihin, jotka määrittyvät esimerkiksi asumisen, toiminta-alueiden tai muiden elettyjen ympäristöjen kautta.

Rajat, reunat, sillat

Sosiaalisena tilallisuutena reuna (frontier) on kahden toisistaan poikkeavan alueen välinen raja. Alueita erottavat niiden erilaiset käyttäjät ja käytöt, joita määrittävät poliittiset, sosiokulttuuriset tai ekologiset tekijät. Niinpä puhe vesirajasta reunana korostaa epäjatkuvuutta. Reunoja tai rajoja voidaan "ylittää", "työntää kauemmas" tai "avata"; ne voivat olla "liikkuvia" tai jopa "häipyviä". Tällaiset metaforat auttavat rajojen konstituoinnissa ja ovat lisäksi merkittäviä niiden ymmärtämisen kannalta. Kuten muutkin sosiaaliset rajat, myös nämä ovat yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti rakentuneita (vrt. Junkala 1998a, 24–33). Toronton kaupungin ranta-alueen (water front) diskursiivista rakentumista tutkinut Matthew Cooper kehottaa ajattelemaan vesirajaa, ei niinkään ensisijaisesti reunana, vaan mieluummin siirtymätilana (transition), jonka käytöt ja merkitykset ovat usein olleet kiistanalaisia tai ristiriitaisten tulkintojen alaisia. (Cooper 1999, 382–383.) Kiinnittämällä huomiota muuttuviin diskursseihin on mahdollista avata näkökulmia erityisesti niihin eri aikoina tapahtuviin prosesseihin,

¹⁵³ Jyväskylä. Lutakonniemen arkkitehtuurikilpailu. Arvostelupöytäkirja 28.02.1990. Sisäsuomi Oy.

joiden kautta sekä tilalliset merkitykset että kokemukset tilasta muuttuvat (Cooper 1999, 377).

Rannan voi ymmärtää tilallisena ja sosiaalisena rajana, mutta samalla se voi symbolisoida myös aikaa erottamalla uutta vanhasta tai tekemällä näkyväksi jotain sellaista, mikä ilmentää rajaa tai siirtymää kuvaannollisesti menneestä tulevaan. Kaupungin rantaa moderniteetin tai modernin ajan ilmentäjänä tarkastellut Per-Markku Ristilammi (1997) kuvailee Malmön kaupungin Ribersborgin ranta-alueen historiaa ja sen merkitystä edelleen keskeisenä osana kaupungin ja kaupunkilaisten identiteettiä. Rantaa alettiin 1920-luvulla kehittää virkistäytymis- ja vapaa-ajanviettopaikaksi kaupungissa vaikuttaneen Kaunistus- ja Istutusseuran toimesta. 1920-luvun lopulla alkoi myös ruotsalaisen yhteiskunnan modernisoituminen, joka näyttäytyi ennen kaikkea "kansankotiprojektina". Tässä kehityksessä Malmön kaupungilla oli Ruotsissa keskeinen asema erityisesti siellä vaikuttaneen valtion ja suurteollisuuden vankan yhteistyön vuoksi.

Kaupungin ulkoista olemusta kohentamaan pyrkineen Kaunistus- ja Istutusseuran tavoitteena ei ollut ainoastaan kauniiden ja viihtyisien paikkojen luominen kaupunkilaisille, vaan myös Malmön tekeminen näkyvämmäksi sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Näin toimimalla pyrittiin saamaan lisää pääomia kaupungin teollisuuden ja liike-elämän kehittämiseksi. Sekä Ribersborgia että muita symbolisiksi muodostuneita paikkoja ei Ristilammin (1997, 96–97) mukaan luotu ainoastaan malmölaisten huviksi ja iloksi, vaan niillä haluttiin viestittää muille, että Malmö oli kehittynyt ja moderni kaupunki. Samansuuntaisia ajatuksia on nähtävissä Jyväsjärven rantaa, sen kehitystä ja käyttöä koskevassa puhunnassa. Aika, ideologiat ja visiot ovat toiset kuin Ristilammin kuvaamassa Malmössä, mutta edelleen ja yhä uudelleen rantaan ja sen kehittämiseen kaupunkiympäristönä liittyy ja liitetään paitsi tilallisia ja toiminnallisia odotuksia myös erityisiä symbolisia merkityksiä.

Jyväsjärven ranta

Jyväsjärven ja Lutakon¹⁵⁴ julkinen puhunta kietoutuu pitkälti kaupunkiohjelmaan¹⁵⁵, jonka tavoitteena on ollut muuttaa "Jyväsjärven ranta takapihasta julkisivuksi". Ohjelma tai suunnitelma ilmentää kaupunkiuudistusta, joka voidaan yleisemmin ymmärtää kaupunkirakenteen uudelleenkäytöksi kierrättämällä vanhoja kaupunkitiloja (Jauhiainen 1995, 47–48). Se voi tapahtua käyttämällä suoraan vanhaa kaupunkirakennetta, uudistamalla se osittain tai korvaamalla se kokonaan. Tarkemmin Jyväsjärven suunnitelmaa voi luonnehtia 1980- ja 1990 -luvulle ajoittuneen sisäkaupungin uudelleenarvostamisen vaiheen ilmentymäksi, jossa tärkeinä taustatekijöinä ovat vaikuttaneet kaupunkien

¹⁵⁴ Lutakko on Jyväsjärven rannassa sijaitseva entinen teollisuusalue, jonka uudisrakentaminen asuin- ja työpaikka-alueeksi alkoi 1990-luvulla. Lutakonniemellä ovat myös kaupungin päämatkustajasatama ja moottori- ja purjevenesatama.

¹⁵⁵ Jyväskylän kaupunkisuunnittelun johtoryhmä päätti 07.04.1998, että kaupunki pyrkii valtakunnalliseen kaupunkiohjelmaan hakemuksellaan "Huovasta hiukkaskiihdyttimeen. Jyväsjärven ranta takapihasta julkisivuksi".

kasvava keskinäinen kilpailu ja teollisen sektorin taantumana yhteydessä laajeneva informaatiosektorin kasvu. Uudistuksilla on katsottu olevan merkittävä asema nimenomaan paikallisen talouden elvyttäjänä. Kaupunkitilan uudelleenarviointia on tapahtunut erityisesti vanhojen teollisuusalueiden (varsinkin kaupunkikeskustojen läheisyydessä sijaitsevien ranta-alueiden) kohdalla ja ilmiö on ollut yleinen eri puolilla maailmaa. Uutta kaupunkiympäristöä ovat leimanneet kuluttaminen, eliittiasuminen, korkeatasoiset erikoisliikkeet ja palvelut, tarkka segmentointi eri väestöryhmille ja aktiivinen gentrifikaation¹⁵⁶ politiikka. (Jauhiainen 1995, 51–52.)

Alkuvaiheessa Jyväsjärven rantojen kehittämissuunnitelmaa kutsuttiin I-akseliksi, joka viittasi sanoihin informaatio ja innovaatio. Nimi ei kuitenkaan selittämättä auennut, joten siitä luovuttiin ja tilalle otettiin vain yksinkertaisesti Jyväsjärven ranta.¹⁵⁷ Suunnitelmassa kuvaillaan lähtötilannetta, jossa rantaa luonnehditaan kaupungin takapihaksi. Se kuvataan pusikkoisena, vain osin rakennettuna ja ominaisluonteeltaan ennen kaikkea hajanaisena. Huonoa alkutilannetta perustellaan aiempien sukupolvien ja kaupungin päättäjien tekemillä virheillä, joista merkittävimpana mainitaan vuonna 1896 valmistuneen rautatien rakentaminen rantaan. Siitä alkaen järven rantaa on täytetty useaan kertaan.¹⁵⁸ Keskusta on erkaantunut vähitellen yhä kauemmaksi rannasta muun muassa ratapihan laajennuksen ja viimeisimmäksi rantaväylänä tunnetun ohitustien rakentamisen myötä, joka ”kaupunkikirurgisena” (Kautto, Holmila & Turtiainen 1990, 166) toimenpiteenä on olennaisesti muuttanut kaupungin toimintaa¹⁵⁹ ja ulkonäköä. Jyväsjärven rannan takapihamaisuutta on vielä korostettu kertomalla Mattilanniemessä¹⁶⁰ sijainneesta kaatopaikasta sekä kuvaamalla järveä jätevesien laskualtaaksi menneinä vuosikymmeninä. Jyväsjärven ranta-alue jatkuu Lutakonniemeen, joka noin sadan vuoden ajan oli Schaumanin vaneritehtaan käytössä.

Uusi aika alkaa Jyväsjärven rannan kertomuksessa, kun Schaumanin tehdas muuttaa pois alueelta, jota nykyään pidetään lähes kaupungin keskustana. ”Suomalainen unelma, oma koti keskellä kaupunkia järven rannalla on mahdollinen toteuttaa ainakin Jyväskylässä. Jos asumisen unelma toteutuu järven läheisyydessä, miksei samaan ympäristöön sovi työssäkäyntikin”, visioidaan Jy-

¹⁵⁶ Gentrifikaation käsite viittaa sisäkaupungin asuinalueen tai sen osa fyysiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen elpymiseen tietyissä olosuhteissa (Jauhiainen 1995, 24).

¹⁵⁷ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 5/98: ”Jyväsjärven ranta takapihasta julkisivuksi”.

¹⁵⁸ Jyväsjärven rantaviivan muutoksista esim. Jäppinen 2005, 372–373.

¹⁵⁹ Toiminnallisista muutoksista esimerkkinä mainitaan usein keskustan pääkadun Kauppakadun muuttaminen kävelykaduksi, jonka toteutumista ei olisi pidetty mahdollisena, mikäli rantaväylää ei olisi rakennettu (esim. Kautto, Holmila & Turtiainen 1990, 166).

¹⁶⁰ Mattilanniemi sijaitsee osittain täyttömaalla Jyväsjärven pohjukassa. 1980–1990 -luvuilla alueelle rakennettiin Jyväskylän yliopiston rakennuksia ja hotelli Alba. Osa Mattilanniemestä on puistoaluetta, jonne on istutettu 250 kasvilajia ja lajiketta. Rannassa puiston kohdalla on uimapaikka.

väskylän tulevaisuutta.¹⁶¹ Kertomuksen rakentamisessa hyödynnetään suomalaisuuden maisemaa, jossa luonnolla näyttää olevan vielä tärkeä asema ainakin metaforisessa mielessä. "Jyväsjärvi Päijänteen portilla, Jyväskylän kaupungin keskustan ytimessä on ollut sekä mahdollisuus että riskitekijä. Vielä 1970-luvulla järvi oli paperitehtaan ja asujaimiston kaatoallas, Mattilanniemen päässä kaatopaikka oli jo lopettanut toimintansa ja ratapihan laajennus eristi järven asumiselta ja elämiseltä entistä kauemmaksi. Tuskin se oli kenenkään unelma, mutta alueen kehitys kulki vääjäämätöntä kulkuaan kohti takapihaa"¹⁶²

Menneen kuvailun kautta siirrytään nykypäivän maisemiin kuvailemalla, kuinka "1990-luvun lopulla Jyväsjärven vesi on uimakelpoista, vaneritehdas lopettanut toimintansa ja entisen kaatopaikan alueella on komea puistikko, yliopiston laajennusalue ja suosittu uimaranta. Unelmaan on vielä matkaa, mutta se ei enää ole kaukaa siintävä harhanäky vaan se on mahdollinen toteuttaa, piankin. Vaikka kokonaisuus vasta alkaa hehkua visionäärien aivoituksissa, alueen eri osissa ovat työpajat jo täydessä työn touhussa."¹⁶³ Nokian¹⁶⁴ viereen nousevasta yliopiston Agora-rakennuksesta¹⁶⁵ on valmistuessaan tulossa alueen uusi tietotalo, jonka kuvaillaan kohtauspaikkaa tarkoittavan nimensä mukaisesti yhdistävän toiminnassaan teknologian, ihmisen ja ihmisläheisen tutkimuksen. Samalla nämä rakennukset myös "hallitsevat maisemaa".¹⁶⁶ Agorasta puhutaan sekä suhteessa siihen sijoittuviin toimintoihin että sen sijaintiin. Asiaa kommentoidaan muun muassa kertomalla, kuinka "pehmeään ja ihmisläheiseen tietomaailmaan paneutuva Agora hakee pehmeyttä myös sijoittumalla kauniiseen rantamaisemaan". Agoran valmistumisen myötä "Mattilanniemen kerrotaan rakennetun täyteen tietoa".

Näin "Jyväsjärven ranta tarjoaa erinomaisen ympäristön vahvistaa Jyväskylää elinvoimaisena kaupunkikeskuksena niin näkyvin kuin symbolisinkin mittarein. Kun Nokia-yhtymän tuotekehittelijät ja Jyväskylän yliopiston psykologian huippuosajat 'lyövät hynttyyt yhteen', syntyy jotakin uutta, syntyy uuden vuosituhannen osaamista. Kun toisessa päässä hääriävät maailmanluokan ydinfyysikot hiukkaskiihdyttimiseen ja toisessa päässä tutkailevat markkinoitaan käsityöläiset huopineen, uuden sykkeen syntymiselle on mainiot edellytykset."¹⁶⁷ Kehittämishankkeen myötä Jyväsjärven rantamaisemiin havitellaan

¹⁶¹ Jyväskylän kaupungin ehdotus kansalliseen kaupunkiohjelmaan, Suomen Kuvalehti 33/2000: "Keski-suomalainen unelma".

¹⁶² Jyväskylän kaupungin ehdotus kansalliseen kaupunkiohjelmaan.

¹⁶³ Jyväskylän kaupungin ehdotus kansalliseen kaupunkiohjelmaan.

¹⁶⁴ Nokian toimitilojen rakentaminen käynnistyi vuonna 1999.

¹⁶⁵ Jyväsjärven rannalla Mattilanniemessä sijaitseva Agora on eri alojen toimijoita koostava verkosto sekä poikkitieteellinen tutkimusympäristö, jossa tutkimus, opetus ja yritykset toimivat yhdessä. Jyväskylän yliopiston informaatioteknologian tiedekunta on sijoittunut Agoraan.

¹⁶⁶ KSML 15.01.2000: "Hulpean komea Agora nousee lähes ennätystahtia Mattilanniemeen", KSML 10.06.2000: "Rumat ja kauniit rakennukset julki", KSML 15.06.2000: "Agorasta tulee uusi tietotalo Jyväskylään".

¹⁶⁷ Jyväskylän kaupungin ehdotus kansalliseen kaupunkiohjelmaan.

6000–7000 työpaikkaa eri alojen osaajille.¹⁶⁸ Korkeakoskenlahteen Jyväskylän pohjukkaan kaavaillaan yliopiston ja yritysalueen ”raja-alue” Agoran ja Nokian ”liiton” innoittamana ja Jyväskylän rannoille sijoittuvien työpaikkojen määrän ennustetaan nousevan jo kymmeneen tuhanteen.¹⁶⁹

”Jyväskylän ranta tarjoaa suomalaisittain ainutlaatuisen mahdollisuuden rakentaa vetovoimaiset työpaikka-alueet keskelle kaupunkia järven rannalle, kuroa umpeen kuilua yliopiston kampuksen ja kaupallisen kaupunkikeskustan välillä, luoda uutta sykkettä Suomen vanhimman vaneritehtaan ympäristöön uusien asuin- ja ajanmukaisin työpaikkaratkaisuin, kumppanuudella seudullisesti ja kansainvälisesti verkottuen.”¹⁷⁰ Jyväskylän alueen suunnalta kaupungin tulevaisuutta visioitaessa vuoteen 2020 keskeiseksi onnistumisen edellytyksistä korostetaan erityisesti pärjäämistä kaupunkien keskinäisessä kansainvälisessä kilpailussa. Kilpailuvaltteina pidetään paitsi informaatioteknologian korkeatasoista osaamista myös kaupungin erottautumista kilpailijoistaan haluttavana ja omaleimaisena.

Järven rannasta halutaan vision mukaan luoda alue, jossa yhdistyvät ihmisten vapaa-aika palveluineen sekä keskelle kaupunkia tuotu korkean teknologian ja tutkimuksen avoin ympäristö.¹⁷¹ Kaupungin kehittämisen projekteissa yleisemminkin yhä useammin kamppailu tilasta on toissijaista suhteessa kamppailuun ihmisistä. Tilallisen todellisuuden merkitykset rakennustaiteena tai identiteetin omaavina paikkoina ovat heikentyneet ja urbaanisuu on alettu arvioida suhteessa viihtyviin ihmisiin. Tässä vaiheessa turistiseen, viihdyttävään ja leikkiliseen kuluttajakaupunkiin yhdistetään klassinen urbaanin idea ihmisten ja ideoiden kohtaamisesta intensiivisessä ja vapaassa tilassa luovuutta suosivalla ja innovaatioita tuottavalla tavalla. (Mäenpää 2005, 317.) Sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksen näkökulmasta on kiintoisaa, kuinka erilaiset ympäristöt lomittuvat edellä referoiduissa puhunnoissa. Jyväskylän ranta-alueesta puhutaan sekä kauniina luonnonympäristönä että veto-voimaisena työ- ja asuinympäristönä, mutta samalla myös yritysten innovatiivisena toimintaympäristönä. Tässä yhteydessä ympäristö ei viittakaan enää varsinaisesti konkreettiseen fyysiseen ympäristöön, vaan enemmänkin yritysten ja yliopiston toimintakenttään ja toimintamahdollisuuksiin.

Visioissa ja unelmissa esitetty Jyväsjärvi rantoineen näyttäytyy kaupunkilaisille myös muilla tavoin¹⁷² ja siksi keskustelu Jyväskylän ja sen rantojen kehittämisestä ja tulevasta luonteesta on ollut varsin vilkasta. Jyväskylän ”vuoraamista betonilla” kritisoidaan kysymällä ”onko mitään enää tehtävissä newy-

¹⁶⁸ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 01.09.1999: ”Jyväskylän kaupunkiohjelma toteutuu ripeästi”.

¹⁶⁹ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 8/98: ”Kaavoituskatsaus 1998”, Suur-Jyväskylän Lehti 27.09.2000: ”Jyväskylän rannoille 10 000 työpaikkaa”, KSML 22.11.2000: ”Jyväskylän itseään vahvistava kasvu”.

¹⁷⁰ Jyväskylän kaupungin ehdotus kansalliseen kaupunkiohjelmaan.

¹⁷¹ KSML 09.04.2000: ”Jyväskylä voi pelastaa koko maakunnan”.

¹⁷² KSML 08.09.1999: ”Ahtauden onnea”, KSML 28.03.2000: ”Paratiisi, helmi vai ihan jotain muuta”.

orkilaistumisen estämiseksi?” Kirjoittaja näkee Ylistönmäen puolella “valkoista yliopiston betonilaatikkoa ja Mattilanniemessä puolestaan korkea betoniseinä etenee rantaa pitkin kohti keskustaa”. Nokian uuden toimistorakennuksen katsotaan “aloittaneen voimakkaan suuntauksen Jyväsjärven umpeen luomiselle”.¹⁷³ Jyväsjärven rantojen rakentamisesta esitetään myös täysin vastakkaisia mielipiteitä ja näkemyksiä.

Kyllähän se nyt vasta oikeestaan on tajuttu, ett se Mattilanniemi ja Ylistö, sehän on hirmusen nättiä. Yks niitä kauneimpia näkymiä, mitä Jyväskylässä on, on se silta Jyväsjärven yli. Se kun on pimeenä syysiltana valastu, siin on kaunista semmosta kaupunkiympäristöä. Tietystihän noi tiet niinku Vaajakosken moottoritie, toi Rantaväylä nyt jonkin verran sitä rannan käyttöä kaventaa, mutt se Rantaväyläkin oli jonkunlainen pakkosauma, ett sitä piti miettiä ett tehäaks se Harjun päälle vai Jyväsjärven päälle. Ehkä tää oli niistä kahesta pahasta pienempi, että veettiin Jyväsjärveen ja nythän siihen Nokia sitten nousee Jyväsjärveen vielä. Mutta tavallaan jos sitä aattelee, että mikä tää Mattilanniemi ja nää tienoot oli ennen tätä. Nää oli kaatopaikkoja, että siinä mielessä niinku positiiviseen suuntaan. Mutt tietysti voi miettiä, että oisko voinu tehä jotain muutakin, mutt toihan Kuokkalan puoli on kyllä hyvin viihtyisä. (TL/h:08.05.1999, M1959.)

Jyväsjärveä kuvaillaan muun muassa “kaupungin yhdeksi lumoavaksi sieluksi, jota modernit ja kauniit rakentamisen toteutukset korostavat”.¹⁷⁴ Jyväsjärven alueen rakentamisen katsotaan osoittavan kaupungin “vuosikymmenien uinumisen katkaistuksi ja suoraryhtisen ja tarmokkaan kehittämisen alkamisen”. Alueesta on muodostumassa “urbaanisouden ilmentymä”, jota kuvaillaan kaupunkimaisuudessaan “omalla laillaan kauniiksi”. Voimakasta rakentamista toivotaan “pehmenettävän istutuksilla”, jolloin lopputuloksesta voidaan odottaa onnistunutta.¹⁷⁵

Jyväsjärven rannoilla tapahtuva rakentaminen tai sen suunnittelu on herättänyt jatkuvasti keskustelua, jossa kaikenlaisille näkemyksille löytyy sekä puolustajia että vastustajia. Oman näkemyksensä kaupungin nykyiseen kehitykseen - “pikkukaupunkimaisen ympäristön muuttumiseen huipputechnologian cityksi”¹⁷⁶ - ovat tuoneet esimerkiksi Jyväskylän taidemuseon järjestämään NatUrbanRealities- tapahtumaan osallistuneet taiteilijat. Heidän töitään esittelevissä lehtikirjoituksissa todetaan Jyväsjärven saaneen suurimman huomion, koska sen kehitys “ilmentää erityisen hyvin ihmisen halua muovata ympäristöä omiin tarpeisiinsa”.¹⁷⁷ Eri foorumeilla käytävän keskustelun vilkkaudesta on pääteltävissä, että alue on monille kaupunkilaisille tärkeä niin kaupunkikuvalisesta, maisemallisesta, historiallisesta, toiminnallisesta kuin symbolisestikin.

¹⁷³ KSML 15.09.1999: “Vielä Jyväskylän uudisrakentamisesta”, KSML 01.03.2000: “Betonilla vuorattu Jyväsjärvi”, KSML 01.05.2000: “Salattu hulluus”.

¹⁷⁴ KSML 12.11.2000: “Jyväskylästä maan valovoimaisin kaupunki”.

¹⁷⁵ KSML 06.03.2000: “Jyväsjärven rakentaminen on hyvä asia”, KSML 10.06.2000: “Rumat ja kauniit rakennukset julki”.

¹⁷⁶ KSML 01.07.2000: “Ympäristön tuottamia yhtälöitä”.

¹⁷⁷ Suur-Jyväskylän Lehti 28.06.2000: “Luonto urbaanissa maisemassa”, KSML 08.07.2000: “Näe luonto kaupungissa, älä vain katso sitä”, HS 20.07.2000: “Kun järvi kapenee aina vaan”.

Huolimatta siitä, että suunnittelijat visioivat rakentamisen etenevän varsinkin järven pohjukassa Mattilanniemen ja Ylistönmäen suunnalla, näyttäisivät he kantavat huolta myös koko rannan toiminnallisuuden monipuolistamisesta. Tärkeänä pidetään kysymystä siitä, erottaako vai lähentääkö rakentaminen kaupunkilaisia ranta-alueesta.¹⁷⁸

“Rannalla alkaa kohta olla vipinää”, kommentoidaan uusien työpaikkojen syntyä. Kysymys on tässä ennen kaikkea yritys-elämän aktiivisesta toiminnasta, mutta kommentista voi johtaa toisenkin näkökulman. Yritysten ja koulutuksen käyttöön rakennetut tilat eivät ole julkisia siinä mielessä, että ne olisivat kaikkien kaupunkilaisten käytössä. Niinpä “rannan vipinää” voi lähestyä myös miettimällä sitä, kuinka hyvin tai huonosti ranta toimii kaupunkilaisten julkisena tilana ja nimenomaan avoimena ja monipuolista toiminnallisuutta edistävänä ulkotilana. Rannan rakennukset ja niissä tapahtuva toiminta eivät automaattisesti vilkastuta aluetta, vaan on erikseen mietittävä sitä, kuinka elävyyttä saadaan edistettyä. Työpaikkojen sijoittuminen lähelle ydinkeskustaa tuo jo sinällään liikettä alueelle, mutta sen ohella huomiota tulisi kiinnittää myös pysähtymiseen. Julkisen tilan monipuolisen käytön kannalta keskeistä on se, että tila houkuttaa pysähtymään eikä toimi ainoastaan liikkeen mahdollistavana tai jopa jossain määrin siihen pakottavana väylänä paikasta toiseen.

Jyväskylän sataman kesäisiä maisemia. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

¹⁷⁸ KSML 05.01.2000: “Kymmenvuotiaalle Jyväskylän rantaväylälle katumaisempi ilme”, KSML 09.04.2000: “Jyväskylä voi pelastaa koko maakunnan”.

Jyväsjärven ranta yhdistää kaupungin kolme kampusta samalla kun Mattilanniemeen ja Lutakkoon tulevien yritysten katsotaan siirtävän kaupunkikeskustaa rantaa päin.¹⁷⁹ Rannasta puhuttaessa kommentoidaan yleensä myös Rantaväylää jollain tavoin, koska kaupungin suhdetta rantaan pidetään ongelmallisena. Se ei nykyisellään muodosta ”ryhdikästä reunaa kaupungille”.¹⁸⁰ Tilannetta kuvastaa esimerkiksi se, että järveä on ”väärän mallisena” täytetty useita kertoja ja aina nämä muutokset ovat herättäneet jonkinlaista keskustelua puolesta ja vastaan. Kaupunki mainitaan innokkaana toimijana useiden muutostöiden kohdalla.¹⁸¹ Uusimmissa suunnitelmissa Rantaväylälle tai sen reunamalle kaupungin keskustan kohdalla on ideoitu vaihtoehtoja moottoriväylästä bulevardiin, joilla kaupungin ja rannan suhdetta saataisiin kohennettua. Rantaa pitävät useat ympäristöllisesti karuna, mutta ei alueelle silti tulevaisuudessakaan haluta kerrostaloja, kuten eräässä suunnitelmassa on ehdotettu.¹⁸²

Ranta on monien mielestä jo nyt liian rakennettu, millä viitataan uusien rakennusten ohella luonnonvaraisen rannan korvaamiseen betonoidulla ja asfaltoidulla rantamaisemalla. Ehkä asiaa kuvaa omalla tavallaan se, että virallisesti Promenadiksi nimetty kulkuväylä Mattilanniemen ja Lutakon välillä on muuttunut kaupunkilaisten puheissa ”Ceausescu-beachiksi”.¹⁸³ Jollain lailla koko Jyväsjärven ja sen rantoihin kiinnittyvää keskustelua kuvaa kolumni otsikolla ”Väärien paikkojen kaupunki” (KSML 01.01.2000). Siinä todetaan, että ”Jyväskylä on kaupunki, jossa moni iso asia on väärässä paikassa. Ensiksi koko kaupunki perustettiin väärään paikkaan, sillä se ei ole mahtunut kasvamaan järkevästi. Toinen suuri virhe oli sijoittaa rautatie väärään paikkaan. Kun ensimmäiset väärät paikat oli valittu, on jouduttu valitsemaan väriä paikkoja tuon tuosta. Nyt on huomattu, että Jyväsjärvin on väärässä paikassa, kun sitä on jouduttu täyttämään. Jyväskylän ohikulkutie Rantaväylä palvelee liikennettä hyvin, mutta järven rannassa se sijaitsee väärässä paikassa.”

Rantojen rakentamiseen kriittisesti suhtautuville eräs kirjoittaja kuvailee muistamia näkymiä Jyväsjärven rannoilta kuuden vuosikymmenen takaa.¹⁸⁴ Vastakkainasettelussa menneen ja nykyisen välillä on samansuuntaista kärjistystä kuin kehittämiseen ja muutokseen kohdistuvassa julkisessa puhunnassa. 1940-luvun rannalla ”siistiä” maisemaa on kirjoittajan mukaan vain Tourujoen suulla ”Schaumanin tirehtöörin linnan, sen hoidetun puiston ja puutarhan” tienoilla. Sitten ”alkaa tehtaan alue, Schaumanin niemi” eli nykyisen Lutakon alue. ”Tukkinippuja on ylt’ympäriinsä, pitkin järveäkin, kymmenhehtaarein, osa uponneena. Haisee levälle.” Rannalla, kaupungin kaatopaikalla, ”riittää le-

¹⁷⁹ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 5/98: ”Jyväsjärven ranta takapihasta julkisivuksi”.

¹⁸⁰ KSML 04.10.2000: ”Rakentamattomasta rannasta pidetään kiinni”.

¹⁸¹ KSML 19.05.2000: ”Jyväsjärvi ensin jäteallas, sitten aivan väärän mallinen”.

¹⁸² KSML 28.03.2000: ”Jyväsjärven ranta takapihasta julkisivuksi”.

¹⁸³ KSML 20.05.2001: ”Promenadi vai Ceausescu-beach?”.

¹⁸⁴ KSML 16.06.2000: ”Jyväsjärven rannat siistiytyvässä”.

mua ja variksia”. Satamasta eteenpäin kuljettaessa vastaan tulee puinen uimalaitos sekä kaupungin likaviemäri ”arveluttavan lähellä toisiaan”.

Mattilanniemen jälkeen tulee vastaan ”Korkeakosken pohjukka, joka on risukkoista ja epämääräisesti lähestyttävää pehmoa. Kaakkoinen ranta näyttää samanlaiselta ryteiköltä.” Sen sijaan nykytilanteessa rannoilla on kirjoittajan mukaan jo valmiina ja edelleen valmistumassa ”sitä Schaumanin tirehtöörin huoliteltua, siistiä rantaa kevytväylineen kaiken kansan käyttöön”¹⁸⁵. Monille rakennettu ranta edustaa siisteyttä ja järjestystä ja niiden myötä viihtyisyyttä¹⁸⁶, mutta kannattajansa on myös nykyistä luonnonvaraisemmalla rannalla.¹⁸⁷ Puhunnoissa ranta-alue näyttäytyy toisaalta vilkkaana ja elinvoimaisena¹⁸⁸, toisaalta taas autioituneena betonirantana. Rannan luonnetta ja muutosta koskeva keskustelu liikkuukin enimmäkseen näiden kahden eri näkemyksen ääreläidoille, jolloin väliin jäävistä erilaisista variaatioista ei juuri puhuta.

Jyväsjärvi rantoineen symboloi muutosta, jossa ”näivettyvästä” teollisuuskaupungista tehdään uuden osaamisen ja informaatioteknologian keskusta. Kaupunkiohjelmassa rakennetaan Jyväskylälle uutta kertomusta (vrt. Haila 1999, 44), jolla suunnittelun ratkaisuja perustellaan. Jyväsjärven ympäristön luonnehdinta ennen muutosta tuo esiin ainoastaan alueen historian negatiivisia puolia. Takapiha on jätteiden ja saasteen hallitsemaa aluetta, jonka ei katsota kuuluvan kaupunkiin. Mielikuvaa on vahvistettu puhumalla kaatoaltaasta, aiemmin Lutakon alueella toimineen vaneritehtaan päästöistä, kaatopaikasta sekä asumisen ja elämisen siirtymisestä yhä kauemmaksi rannasta, toisin sanoen rannan autioitumisesta. Muutoksen myötä takapihasta tulee julkisivu ja samalla likaisesta puhdasta. Puhtautta symboloivat ennen kaikkea uimakelpoinen vesi ja sen äärellä ”suositettu uimaranta ja komea puistikko”.

Kertomuksen kulku noudattaa lähes esimerkillisesti sitä traditiota, johon moderni suunnittelu perustuu. James Holstonin mukaan (1998) sen tavoitteena on muuttaa epämieluisaa menneisyyttä ja nykyisyyttä kuvitellun tulevaisuuden avulla. Muutoksen taustalla on dikotomia, jossa vanha edustaa yksiselitteisesti huonoa ja ei-toivottavaa ja uusi puolestaan on sen täydellinen vastakohta. Tulevaisuutta muokataan vetoamalla edelläkävijöihin, jotka tekevät mitättömiksi vallitsevien olosuhteiden merkityksen. Teollisen ajan kaupunkiin liitetään sellaisia määreitä kuin mennyt, vanha, työ, tuotanto ja saasteet (Short 1996, 439–440). Jälkiteollinen puolestaan yhdistetään uuteen, tulevaan, puhtaaseen, kulutukseen ja vaihdantaan, nautintoon työn sijasta. Erityisesti Jyväsjärven ja Lutakon puhunnoissa nousevat esiin voimakkaat vastakkainasettelut jopa siinä määrin, että nykyistä kehitystä ja tulossa olevat hankkeita pidetään välttämättöminä, koska niiden vaihtoehtona nähdään vain taantumus. Sen sijaan erilaisista mahdollisista kehityksen suunnista ja vaihtoehdoista ei edes keskustella.

¹⁸⁵ KSML 16.06.2000: ”Jyväsjärven rannat siistiytyvässä”.

¹⁸⁶ KSML 28.05.2000: ”Jyväsjärven ranta upeaan käyttöön”.

¹⁸⁷ KSML 04.10.2000: ”Rakentamattomasta rannasta pidetään kiinni”, KSML 03.11.2000: ”Säästetään Jyväsjärven ranta”, KSML 06.01.2001: ”Jyväsjärven rantaraitti on liikkujalle hieno kokemus”.

¹⁸⁸ KSML 18.03.2003: ”Aasukkaat palkitsivat rantareitin”.

Tietty fyysinen paikka on valittu representoimaan ja symboloimaan laajemminkin koko kaupunkia, sen suunnittelua ja toivottavaa kehitystä koskevaa suunnitelmaa. Jyväsjärven ympäristöä ja sen rakentamista koskeva julkinen puhunta rakentuu keskustapuhuntaa yhtenäisemmin, koska suunnittelun taustaksi on tietoisesti rakennettu kertomus, johon puhunnan muut painotukset suhteutuvat ja suhteutetaan. "Maailmaa muutetaan yhä useammin tarinoiden siivittämänä", toteaa kaupunginjohtaja sanomalehti Keski-suomalaiseen kirjoittamassaan kolumnissa.¹⁸⁹ Kirjoitus jatkuu edelleen puheella siitä, kuinka tällä hetkellä "elämme maailmassa, jossa vuorovaikutus, kertomukset ja tarinat ovat nousseet keskeisiksi kehitystä ohjaaviksi voimiksi. Tarinoita on useita ja niiden keskinäinen kilpailu on kovaa." Kolumnissa esitetyn näkemyksen mukaan tässä kilpailussa kyse on ennen kaikkea siitä, "kenen tai mikä tarina saa muut kerto- maan sitä yhä uudelleen ja uudelleen".

Jyväsjärven rannat ja Lutakon alue ovat laajoilta osilta läpikäymässä suurta muutosta. Siihen liittyen niitä luodaan uudelleen myös puhunnan kautta. Uusi kaupunkikertomus toimii ennen kaikkea imagokaupungin rakentajana. Hyvällä imagolla on tärkeä rooli kaupunkien keskinäisessä kilpailussa¹⁹⁰, jossa taistellaan yritysten, sijoittajien, turistien ja teollisuuden huomiosta (Harvey 1989, 295; Short 1996, 428). Imagon rakennus (imagineering) koostuu kaikista niistä toiminnoista ja toimijoista, jotka ovat osallisina sen diskursiivisen kentän luomiseen, jolla kaupungin kehitys ja elinvoimaisuus käsitteellistetään, siitä keskustellaan ja lopulta muutetaan ympäristössä näkyväksi todellisuudeksi. Osallisiin voi kuulua niin toimittajia, tutkijoita, politiikkoja, rakennuttajia, yrityselämän vaikuttajia kuin suunnittelijoita, arkkitehtejä ja pr-ihmisiäkin. Toimijoiden ei tarvitse muodostaa mitään yhtenäistä ryhmää ja toisinaan heidän keskinäiset suhteensa voivat olla ristiriitaisiakin. Heitä kuitenkin yhdistää yleensä samansuuntainen käsitys siitä, millainen tulevaisuuden tulisi olla ja näin myös kompromissit sen suhteen, miten se konkretisoidaan, ovat useimmiten löydetävissä. (Rutheiser 1999, 322.)

Lisäksi on tärkeää kyetä markkinoimaan kaupunkia sen asukkaille julkisen mielipiteen ja kansalaisten kannatuksen saamiseksi erilaisten kehittämistoimien taakse (Cantell 1999, 10). Jyväskylän uuden imagon luomisen taustalla vaikuttaa ajatus kaupungista tuotteena, joka paketoidaan, markkinoidaan ja sitten myydään yrityksille ja sijoittajille (vrt. Haila 1997, 505). Paikkamarkkinoinnilla viitataan pyrkimykseen luoda myönteisiä mielikuvia kaupungeista tai kaupunginosista korostamalla niiden kasvupotentiaalia, ainutlaatuisuutta ja usein myös historiallisuutta (Urry 1995, 23; Jauhiainen 1997, 131; Häkli 1999, 88). "Jyväskylältä tuli merkkituote, jota kelpaa markkinoida" uutisoi sanomalehti Keski-suomalainen vuoden 2000 keväällä (23.04.). Kaupungin tuotteistaminen edel-

¹⁸⁹ KSML 07.07.2002: "Jyväskylän tarina kiinnostaa".

¹⁹⁰ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 7/2001 (07.11.2001): "Arkkitehtuurin laatuvaatimukset nostavat kaupungin imagoa", KSML 17.11.2000: "Jyväskylä ehdolla vuoden imagokunnaksi", KSML 06.12.2000: "Jyväskylältä vuoden imagokehittäjä", Suur-Jyväskylän Lehti 06.12.2000: "Jyväskylältä vuoden imagokaupunki".

lyttää kuitenkin kaupungin "tiivistämistä" niin, että tämä tuote on mahdollista ohjelmissa, strategioissa ja suunnittelussa esittää hallittavana kokonaisuutena.

Lutakko

Jyväsjärven rannan ja Lutakon muutos tähtää jälkitekolliseen kaupunki-imagoon, jonka John Rennie Short (1996, 431) kiteyttää lauseeseen: "Katsokaa! Ei enää tehtaita". Imago perustuu aiemmasta teollisesta perinnöstä irtautumiseen. Kaupungin uudelleen rakennetuista tiloista, erityisesti entisistä teollisuuden käytössä olleista alueista, tulee uuden ajan metaforia, feeniks-lintuja nousmassa industrialismin tuhkasta. Maankäytön uudistamisella on selkeä kaupungin taloudellisen toiminnan edistämisen tavoite. Samalla se on myös symbolisesti merkittävää, kun teollisesta menneisyydestä pyritään irtautumaan ja kaupungille rakennetaan uutta imagoa. Eräs keskeinen elementti tässä muutosprosessissa on fyysisen ympäristön uudelleen arviointi. Industrialistisen menneisyyden perintönä useat vesialueet saastuivat, mutta nyt niistä on muodotumassa keskeinen osa uutta kaupunkidiskurssia. Vesistöjen puhdistamista ja niiden puhtauden korostamista ei nähdä ainoastaan säädetty velvollisuutena, vaan niiden avulla ilmennetään sekä puhdistautumista menneestä että paikan uudelleen muotoutumista. (Short 1996, 431.)

"Entinen tehdasalue¹⁹¹ Lutakko lähialueineen on noussut Jyväskylän kehittämisen keskuksiksi. Alueella säilyy vanhaa tehdasmiljöötä samalla, kun sinne rakennetaan ja suunnitellaan koko ajan uutta", kirjoitetaan Keskisuomalaisessa 19.05.1999. Jyväskylästä halutaan todellinen rantakaupunki ja Lutakon avulla keskusta tuodaan veden ääreen.¹⁹² Uutta Lutakkoa kutsutaan asumisen ja elinkeinoelämän niemeksi, jossa perustaa uudelle rakentamiselle luovat Jyväskylän Paviljonki¹⁹³, messukeskus ja Tourulan vanha asetehdas¹⁹⁴, joka ei varsinaisesti sijaitse Lutakossa.¹⁹⁵ Jyväsjärven rantojen kerrotaan tulevina vuosina täyttyvän korkean teknologian yritystoiminnasta, tutkimuksesta ja opetuksesta. Siksi sitä voikin hyvällä syyllä kutsua "piijärveksi" ja sen viimeisin kehityssuunta on juuri Lutakko. Mennyttä on aika, jolloin alueella toimiva vaneriteollisuus toi kaupungille vaurautta, kun tulevaisuuden todetaan olevan "aivoteollisuuden" aikaa. "Kaupunkimaisema on jatkuvassa liikkeessä, kun uusia talo-

¹⁹¹ Wilh. Schaumanin Faneeritehdas perustettiin vuonna 1912. Sen paikka Lutakossa oli valittu huolellisten tutkimusten jälkeen raaka-aineen saanti- ja kuljetusmahdollisuudet huomioon ottaen. 1920-luvulla yritystä monipuolistettiin perustamalla kartonkitehdas ja saha. (Tommila 1972, 480.) Tehtaan toiminnan supistuminen alkoi vuonna 1985.

¹⁹² Lutakon osayleiskaava 16.5.1994, s. 21.

¹⁹³ KSML 04.01.2002: "Paviljonki ponnistaa pinnalle", KSML 09.03.2002: "Jyväskylän Messukeskus uudistuu".

¹⁹⁴ En tässä käsittele tarkemmin Tourulan vanhan asetehdan aluetta, vaan rajaan tarkastelun Jyväsjärven rantaan ja Lutakkoon.

¹⁹⁵ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 5/98: "Jyväsjärven ranta takapihasta julkisivuksi", Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 8/98: "Lutakkoon 3000 asukasta ja 2000 työpaikkaa".

ja nousee ja vanhoja kaatuu”.¹⁹⁶ Asumiseen ei lehtikirjoittelussa kovin yksityiskohtaisesti puututa, mutta alueelle tulevat työpaikat sekä vilkkaan rakentamisen aikana että tilojen valmistumisen jälkeen ovat puhunnoissa keskeisesti mukana.¹⁹⁷

Lutakon kehittämisen nähdään vahvistavan Jyväskylän asemaa kaupunkien keskinäisessä kilpailussa, mutta samalla se ilmentää kaupunkien keskeytystä tietotaloudessa (knowledge economy). Tietotalouden vahvistumisen kannalta tärkeitä ovat monipuoliset kulttuuriset resurssit, joilla houkuteltaan yrittäjiä ja tietoteollisuuden toimijoita. Tietotalous ja sen kehittäminen tarjoavat viettelevän vision kaupunkien vakavaraisuuden edistämiseksi. Tiedon kaupungissa teollisuuskaupungin jättämät jäljet halutaan hävittää ja luoda niiden tilalle esteettisesti ja intellektuaalisesti vetovoimainen kaupunki. Koulutusta kehitetään ja innovatiivisuutta edistetään, urbaania miljöötä kohennetaan ja paikallisuus nähdään osaksi muutosta, jossa tuotteiden valmistuksesta siirrytään tiedon tuottamiseen ja tietoteollisuuteen. (Amin & Thrift 2002, 58–63.)

Lutakkoon, Rantaväylän varrelle kaavaillusta 15-kerroksisesta “tietotekniikkatalosta” on tulossa kaupungin uusin maamerkki ja samalla myös kaupungin korkein rakennus. Vuoden 2000 alkuun mennessä valmistuvaksi arvioitu tornitalo tulee tuottamaan jopa palokunnalle vaikeuksia, koska lehtikirjoituksen mukaan tikasauto ei yllä rakennuksen ylimpiin kerroksiin. Suunnittelijaksi on haettu “valtakunnan huippunimi”.¹⁹⁸ Kaupungin taholta todetaan, että “tornin suhteen tehdään kaikki, jotta sen imagovaikutus kaupungille on positiivinen. Se ei ole mikä tahansa rakennus. Siksi sen tulee olla tyyllisesti ajaton, eikä se voi noudattaa arkkitehtuurin muotioikkuja.”¹⁹⁹ Tornin kerrotaan sijoituvan varsin keskeiselle paikalle. Kaupungin keskusta on vain 500 metrin päässä, jos matka kuljetaan Lutakkoa ja uutta matkakeskusta yhdistävää kävelysiltaa pitkin.²⁰⁰ Suunnitteilla on myös jo toinen vastaava hanke, huipputeknologian keskus eli High Tech Center, jonka “moottoriksi” toivotaan Nokkia.

Paviljongin ympärille rakennettavan, kahdesta aukiosta muodostuvan messutorin kerrotaan antavan uutta ilmettä Jyväskylän kaupunkikuvalle. Messutorin puolipyöreällä aukiolla voidaan järjestää erilaisia tapahtumia ja sitä voidaan hyödyntää sekä messujen että Paviljongin järjestämissä tilaisuuksissa. Messutorin sanotaan asettuvan osaksi tilasarjaa, joka alkaa tultaessa kaupungin

¹⁹⁶ KSML 18.11.1999: Blomstedtin hallista Lutakon kauppakeskus”, Muutostekijä 2/1999 (Jyväskylän Seudun Kehittämissyhtiö Jykes Oy:n lehti): “Lutakko kasvaa”, KSML 26.02.2000: “Lutakkoon kehkeytyy tietotekniikan keskittymä”, KSML 11.01.2001: “Lutakon niemen rakentamisesta syntyy parin miljardin markan urakka”, KSML 27.05.2001: “Jyväskylän seudulle tulossa toimitiloja usean Lutakon tornillisen veran”, KSML 02.06.2001: “Vanha väistyy tulevaisuuden tieltä Lutakossa”.

¹⁹⁷ KSML 11.01.2001: “Jyväskylän Lutakosta kasvaa jyhkeä asuinalue ja yritysten piniemi”.

¹⁹⁸ KSML 08.10.1999: “Lutakon tietotornin rakentaminen alkanee ensi keväänä”, KSML 26.02.2000: “Jyväskylän maamerkiksi Lutakon tietotorni”, KSML 26.02.2000: “Lutakkoon kehkeytyy tietotekniikan keskittymä”.

¹⁹⁹ KSML 09.08.2000: “Sadan miljoonan tornitalo alkaa nousta ensi vuonna”.

²⁰⁰ KSML 01.09.2000: “Tietotornin rakentaminen alkaa Lutakossa”.

keskustan suunnasta rautatien ylittävältä kävelysillalta ensimmäiselle aukiolle, josta liike jatkuu Lutakon keskuspuistoon. Aukioiden kautta syntyy ”miellyttävä kulkuyhteys” ja alueen rakennusten ympärille jää tilaa, jota ei ole tarkoitettu autojen parkkipaikoiksi. Jyväskylässä todetaan olevan vähän kaupunkiaukioita ja siksi näiden uusien aukioiden ”merkitys korostuu” koko Lutakon alueen valmistuttua.²⁰¹

Alueen palvelut tulevat sijoittumaan ”Lutakon alueen helmeen”, kauppakeskukseen, johon sijoittuviksi mainitaan ainakin elintarvikeliike, ravintola ja kioski. Keskus rakennetaan arkkitehti Yrjö Blomstedtin suunnitteleman hallin sijoille. Aiemmasta, vuonna 1911 rakennetusta rakennuksesta säilyvät sen toinen pääty, jossa sijaitsee suojelukohde, ruusuikkuna sekä tiiliaita ja ainutlaatuisiksi kuvatut kattoristikot. Kaupallisten palvelujen ohella Lutakkoon on suunnitteilla palvelutalo, johon sijoittuisi ainakin päiväkotia ja vanhusten palveluja.²⁰² Yrjö Blomstedtin suunnittelema on myös tiilinen konttorirakennus, joka tulee säilymään alueella muistumana entisen vaneritehtaan miljööstä samoin kuin sen pihapiirissä olevat kaksi puutaloa. Asutusta kunnostettaviin rakennuksiin ei ole tulossa, sen sijaan monenlaista toimintaa niihin on suunnitteilla.²⁰³ Lutakon historiaan liittyy myös ”Jyväskylän kulttuurisiin rikkauksiin lukeutuva” Schaumanin linna, jonka kerrotaan olleen Schaumanin tehtaan johdon asuin- ja edustuskäytössä vuosikymmeniä.²⁰⁴ Ideoita tämän ”Jyväskylän yhden keskeisen maamerkin” ja kaupungin ”harvoin arvorakennuksiin” lukeutuvan talon käytölle tulevaisuudessa kaivataan, samoin kuin sijoittajia, joilla olisi mahdollisuus se kunnostaa.²⁰⁵ ”Upea barokkilinna” voisi olla ”Jyväskylän helmi hotellikäyttöön jalostettuna, mutta rahoituskuvioissa riittää miettimistä.” Säilytettävien tehdasympäristön rakennusten merkitys nähdään siinä, että ne vahvistavat paikallista identiteettiä historiallisen jatkuvuuden myötä.²⁰⁶

Yllättäen julkisuuteen nousee uutinen arkkitehtikilpailusta, jonka kaupunki on järjestänyt monitoimihallin saamiseksi Lutakkoon messu- ja kongressikeskuksen läheisyyteen. Flexhibitioniksi nimetty kokonaisuus koostuisi kolmesta osasta eli varsinaisesta päähallista, erillisestä näyttelyhallista ja paikoitushallista. Tilat voisivat toimia monenlaisten aktiviteettien näyttämönä, joista

²⁰¹ KSML 19.05.1999: ”Kahden aukion messutori antaa Lutakolle uutta ilmettä”, KSML 19.05.1999: ”Messutorin tornitalosta Jyväskylän uusin maamerkki”.

²⁰² Suur-Jyväskylän Lehti 17.11.1999: ”Blomstedtin halliin tulee lähipalveluja ja toimistotila”, KSML 18.11.1999: ”Blomstedtin hallista Lutakon kauppakeskus”.

²⁰³ KSML 04.11.2001: ”Lutakon leidi entisöidään”, KSML 19.11.2003: ”Lutakon leidi loistaa taas”, ”Arvotalo arvoiseensa käyttöön”.

²⁰⁴ KSML 25.02.2002: ”Schaumanin linna voisi olla kiehtova keskus”, Suur-Jyväskylän Lehti 29.05.2002: ”Schaumanin linna voisi olla helmi Jyväskylälle”.

²⁰⁵ KSML 07.05.2003: ”Schaumanin linnan avaimet ovat vaihtamassa omistajaa Jyväskylässä”, ”Schaumanin linna saamassa matkailu- ja kulttuurikäyttöä”, KSML 05.06.2003: Schaumanin linna avautuu myös kaupunkilaisille”, ”Schaumanin linnasta tulee osa linna- ja kartanohotelliketjua”, Suur-Jyväskylän Lehti 11.06.2003: ”Schaumanin linnasta leivotaan matkailuvalttia”.

²⁰⁶ Lutakon osayleiskaava 16.5.1994, s.23, KSML 20.11.2003: ”Schaumanin linna suojeltava”, Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 3/2004 (28.04.2004): ”Uusi puisto katkaisee Lutakon talorivin”.

esimerkkeinä mainitaan jääkiekko-ottelut ja konsertit. Keskustelua arkkitehtikilpailun julkistamistilaisuudessa kerrotaan herättäneen erityisesti sen, että hallia on suunniteltu sellaisessa hiljaisuudessa, että jopa kaupungin monille luotamushenkilöille se on tullut täydellisenä yllätyksenä.²⁰⁷ Keskustelu suunnitelmasta ja sen eteenpäin viemisestä tai hallin tarpeellisuudesta ylipäättään poistuu julkisuudesta lähes yhtä nopeasti kuin on sinne nousutkin.

Fyysisen ympäristön suunnittelu ja rakentaminen sekä "aivoteollisuuden" leviäminen alueelle ovat keskeisiä teemoja Lutakon aluetta käsittelevissä lehtikirjoituksissa. Asukaskyselyn tuloksia kommentoivassa kirjoituksessa²⁰⁸ on nostettu esiin asukkaiden käsityksiä lähiympäristöstään ja varsinkin kyselyyn vastanneiden kokema huoli alueen tiiviistä rakentamisesta. Jopa "slummiutumisen" mahdollisuutta pelätään. Ilkivallan ja rauhattomuuden pelätään lisääntyvän, kun aluetta edelleen rakennetaan ja asukasmäärä lisääntyy. Kyselyn tuloksista on nostettu esiin se, että lapsiperheiden näkökulmasta Lutakko ei ole kovin viihtyisä eikä luonnonläheinen asuinalue. Tähän tietysti vaikuttaa myös alueen keskeneräisyys. Lutakon asukaskyselyssä käsitellyjä teemoja voisi varmaan jossain määrin kuvata näkemyksellä, jota kutsun "suomalaisen urbaanin paradoksiksi". Viittaa sillä useissa tekemissäni haastatteluissakin esille nousseeseen ajatukseen siitä, että kaiken toivottaisiin olevan lähellä, mutta ei lähelläkään.

Alue on suunniteltu asumisen osalta keskustamaiseksi ja näin ollen on ollut odotettavissa, että alueella ei ole vallitsevana perheasuminen kuten muilla uusilla alueilla. Jyväskylä kuitenkin herätti ihmisissä myönteisiä mielikuvia.²⁰⁹ Asukkaiden käsitykset ja odotukset saattavat jo alun perin olla ristiriidassa sen kanssa, mitä tavoitteita suunnittelussa ympäristölle tai jollekin alueelle on asetettu. Yllä esitetyissä kommentteissa kritisoidaan sellaisiakin asioita tai niiden puuttumista, joita alueella ei ole alun perin tavoiteltukaan. Tosin viihtyisyys lienee ymmärrettävä kaikkien osapuolten päämääräksi. Lutakon suunnittelun tavoitteissakin todetaan, että alueesta halutaan muodostaa erityisesti asumisen kannalta viihtyisä ja rauhallinen keskustaympäristö. Silti käsitykset siitä, kuinka tavoitteeseen päästään, saattavat vaihdella paljonkin sekä asukkaiden kesken että suunnittelijoiden ja asukkaiden esittämien näkemysten ja toiveiden välillä.

²⁰⁷ KSML 11.11.1999: "Jyväskylään ideoitin oma Areena", KSML 11.11.1999: "Flexhibition luo toteutuessaan messukeskuksen uudelleen", Suur-Jyväskylän Lehti 17.11.1999: "Paviljongin ideakilpailun voitti Flexhibition".

²⁰⁸ KSML 07.06.1999: "Tiivis rakentaminen huolestuttaa Lutakossa asuvia".

²⁰⁹ Lutakon osayleiskaava 16.5.1994, s. 25.

Uutta ja vanhaa rakennuskantaa Lutakossa. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Myös muutamissa mielipidekirjoituksissa on otettu kantaa erityisesti alueen tiiviiseen rakentamiseen, jonka koetaan vähentävän asumisviihtyisyyttä (vrt. Virtanen 2000, 197). Eräs kirjoittaja kysyy, "eikö aluetta voisi rakentaa maisemaa hyödyntäen". Talojen ulkonäöllinen sekavuus, niiden sijoittuminen "parin metrin päähän toisistaan ikkunat ja parvekkeet vastakkain" sekä omistus- ja vuokra-asuntojen rakentaminen sekaisin eivät hänen mielestään ainakaan paranna alueen haluttavuutta ja viihtyisyyttä.²¹⁰ Tiivis rakentaminen huolestuttaa jo joitain asukkaita²¹¹, vaikka korkeat asuintalot ovat vasta "valloittamassa tyhjänä loistavaa täyttömaata". Seuraavaksi rakennetaan viisikerroksisia asuintaloja ja 12-kerroksisia taloja rannan tuntumaan "luomaan kaupungille modernia ilmettä"²¹². Siltakadun päähän on suunniteltu kahta tornia "kaupunkikuvalliseksi portiksi Kuokkalasta Jyväskylään päin tultaessa". Suunnitelmaa käsittelevässä kirjoituksessa todetaan, että odotettavissa on vilkasta keskustelua suunnitelman tiimoilta. Kaupungin uudeksi maamerkiksi mainitun 15-kerroksisen asuinker-

²¹⁰ KSML 13.09.1999: "Lutakosta slummi".

²¹¹ KSML 05.04.2003: "Keisarin uudet vaatteet".

²¹² Esim. Suur-Jyväskylän Lehti 20.03.2002: "Rakentamisen virheistä opittu", Jyväskylän kaupungin tiedostuslehti 1/2004: "Laajeneva Lutakko yhdistää Kuokkalan keskustaan".

rostalon "vertikaalihahmo merkitsee Lutakon alueen kaakkoisnurkan ja muodostaa vastapainon horisontaalille Kuokkalan sillalle".²¹³

Teknologiatorni nimetään Innovaksi ja sen peruskiven muurauksesta kerrotavassa kirjoituksessa puhutaan myös urakoitsijoiden seuraavasta hankkeesta eli "mahtitalosta", jonka markkinointi on käynnistymässä. Lutakkoa kutsutaan "jumaltenrannaksi" ja sinne tulee sijoittumaan myös uusi High Tech Center. "Johtotähdeksi povatun" Nokian taholta todetaan, että entiset tilat Mattilan- niemessä ovat toistaiseksi riittävät sen tarpeisiin.²¹⁴ Puolen vuoden päästä kerrotaan, että HTC:n rakentamisen aloittaminen lykkääntyy aiemmin suunnitellusta. Syyksi mainitaan teknologiayritysten näkymien heikkeneminen.²¹⁵ Innova-torni kuitenkin valmistuu ajallaan Jyväskylän maamerkiksi. 59 metrillään sen kerrotaan olevan korkein toimistorakennus Kehä kolmosen ulkopuolella ja sitä kutsutaan Suomen korkean teknologian uusimmaksi symboliksi. Rakennuksen uskotaan jättävän tulevaisuudessa varjoonsa myös uudistetun Harjun tornin kaupungin tunnuksena. Arkkitehtonisesti rakennus arvioidaan kohteeksi, joka tulee vetämään vieraita magneetin lailla.²¹⁶

High Tech Centerin rakentamisen lykkääntymisestä huolimatta "pöly ei ehdi laskeutua rakennustelineille Jyväskylän Lutakossa". Pian Innovan valmistumisen jälkeen kerrotaan Ammattikorkeakoulun informaatioteknologian ja viestintäalan uudisrakennuksen alkavan nousta Innovan naapuriin. Rakennus saa nimekseen Dynamo, joka liittyy voimaan ja voimallisuuteen. Lisäksi nimeä perustellaan sillä, että se liittyy sekä Lutakon teolliseen perinteeseen että viittaa sähkön tuottamiseen ja sähköiseen viestintään. Informaatioteknologian kehittymisen pitäisi tehdä välimatkat ja sijainnit merkityksettömiksi, mutta silti välittömän vuorovaikutuksen todetaan voittavan "bittivirrat". Tästä johtuen alan yritykset ja koulutus on haluttu sijoittaa lähekkäin.²¹⁷

²¹³ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 2/1999: "Lutakossa tapahtuu", KSML 15.03.2001: "Lutakonniemen kaava tänä vuonna valmiiksi", KSML 30.01.2002: "Kaksi tornia Lutakon maamerkiksi", KSML 13.05.2003: "Kovan rahan asuinkortteli Siltakadun varteen Lutakkoon", KSML 28.01.2004: "Toinen maamerkki", "Suur-Jyväskylän Lehti 25.09.2004: "Tornitalosta maamerkki".

²¹⁴ KSML 09.03.2001: "Lutakon uuden High Tech Centerin markkinointi alkaa jo lähi- viikkoina".

²¹⁵ KSML 22.02.2001: "Lutakon IT-talo vastatuulella", Suur-Jyväskylän Lehti 05.09.2001: "Taantuma lykkää tietotekniikkarakentamista", KSML 25.09.2001: "Toimistotiloista tulossa reipas yllätyksiä Jyväskylässä", KSML 05.12.2001: "Jyväskylään kaavailtu huipputeknologian keskus lykkääntyy".

²¹⁶ Suur-Jyväskylän Lehti 23.01.2002: "Innova on valmis", KSML 24.01.2002: "Innova syttyi Jyväskylän maamerkiksi", Suur-Jyväskylän Lehti 20.02.2002: "Uusi Jyväskylän symboli käyttöön", KSML 03.03.2002: "Tornitalot ilmentävät uutta Jyväskylää", Suur-Jyväskylän Lehti 20.03.2002: "Sata metriä betonia, terästä ja lasia".

²¹⁷ KSML 25.09.2001: "Suuri tuki Lutakon It-instituutille", KSML 24.01.2002: "Lutakon IT-instituutti alkaa nousta helmikuussa", KSML 07.05.2002: "Dynamon aivotehdas tuottaa korkeaa osaamista Keski-Suomeen".

Innova. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Lutakon nimestä syntyy keskustelu Keskisuomalaisen Puheenvuorot-palstalla ilmestyneiden kirjoitusten myötä.²¹⁸ Ensimmäisessä nykyistä ja muita mahdollisia nimiä pohditaan alueen historiaan ja maastonpiirteisiin liittyen. Lutakko-nimi kuvasi kirjoittajan mukaan muutaman kymmenen vuoden välivaihetta, jolloin Touruniemeä laajennettiin kuivaamalla ja täyttämällä maata. “Uutta, upeaa kaupunginosaa” se ei kuitenkaan enää millään tavoin kuvaa. Lutakon sijaan voitaisiin palata takaisin käyttämään nimeä Touruniemi tai lyhyempää versiota, Tourua. Nimiehdotus Vaneri puolestaan nousee alueen toiminnallisesta historiasta ja kaduillekin ehdotetaan nimiksi “vaneri-sanastoa”.²¹⁹ Tulevaisuuden toiveistakin voidaan toki miettiä perustetta uudelle nimelle.

Toinen kirjoittaja pitää Lutakko-nimeä epäsopivana alueelle, joka hänen mielestään hyvin kuvastaa nyky-Jyväskylän imagoa “pönäkällä ja nousukasmaisena modernilla kaupunkikuvallaan”. Tosin hän myös antaa tunnustusta “amerikkalaisvaikutteiselle” maisemalle Rantaväylän varrella, mutta alueen nimi sen sijaan on “onneton”. Ajankohta nimenmuutokselle olisi kirjoittajan mielestä sopiva, koska alueen aiemmat toiminnot on siirretty muualle tai hävitetty ja nykyiset asukkaat ovat vasta asettumassa alueelle. Muitakin vähemmän “eteviltä” kuulostavia nimiä jyväskyläläisillä kaupunginosilla on, mutta se ei

²¹⁸ KSML 27.02.2001: “Uusi kaupunginosa tarvitsee kunnan nimen”, KSML 13.06.2001: “Lutakon nimi pitäisi vaihtaa pikaisesti”.

²¹⁹ KSML 01.07.2001: “Lutakko voisi olla Vanerin kaupunginosa”.

ole samanlainen ongelma, koska niitä ei pidetä Lutakon tavoin Jyväskylän ”käyntikorttina”. Samansuuntaisia näkemyksiä esitetään myös muutamissa muissa asiaan kantaa ottavissa kirjoituksissa.²²⁰

Vuoden 2002 loppupuolella Lutakon kerrotaan jo ”vetävän hyvin asukkaita vaisun alun jälkeen”. Omistusasuntojen kysyntä on kasvanut, vaikka hinnat ovat keskustan luokkaa. Asukkaiden tyytyväisyyteen vaikuttavat myös lisääntyneen väestön myötä parantuneet palvelut. Alueen erityisenä valttina on järven läheisyys. Uuden Lutakon tärkeimmiksi tunnusmerkeiksi nimetään Jyväskylän korkein rakennus, Innova, Paviljonki ja rannalla sijaitsevat korkeat asuintalot.²²¹ Valmiille alueelle tulee asettumaan noin 3000 asukasta ja määrässä ylletään jo lähes puoleen. Asuntojen ostajissa on kaikenlaista väkeä, lapsiperheitä todetaan kuitenkin olevan hieman tavanomaista vähemmän.

Jyväskylän identiteetti näyttäisi julkisissa puhunnoissa kiinnittyvän kaupungin keskustaan, sen ajallisesti ja toiminnallisesti erilaisiin ympäristöihin ja rakennuksiin sekä niiden vuorovaikutukseen. Sen sijaan kaupungin imagon ja etenkin sen edistämisen näkökulmasta Jyväsjärven rannan ja Lutakon alueen rakentamisella ja toiminnallisella luonteella uuden teknologian ja tietoteollisuuden sijaintina on hyvin keskeinen asema.

Tanssisali

Julkisten, tietoisesti ”rakennettujen” kertomusten rinnalle nousee toisinaan pääjuonesta haarautuvia sivujuonia. Ne eivät kuitenkaan ole yhteneväisiä yksityisten kertomusten kanssa, vaan lähempänä julkisia. Tässä voisi esimerkiksi ottaa Lutakon tanssisalista julkisuudessa käydyn keskustelun. Lutakon tanssisali toimii Jyväskylän elävän musiikin yhdistyksen, Jelmun, ylläpitämänä rockklubina entisen leipomon talossa, jossa on työtiloja myös muille taiteilijoille. Lutakon alueen uudessa suunnittelussa talon tilalle oli merkitty parkkipaikka, mutta talon hävittämistä vastustamaan nousikin varsinainen kansanliike. Lehtikirjoittelua teemasta on ollut suhteellisen paljon, erityisesti useiden eri tahojen kannanottoja talon säilyttämiseksi. Niinpä Lutakon tanssisalia koskevia mielipidekirjoituksia on ilmestynyt sanomalehti Keski-suomalaisessa huomattava määrä. Kirjoittelu ja keskustelu aiheesta ovat jatkuneet varsin vilkkaina aina vuoden 2005 kevääseen, jolloin kaupunki viimein päätti säilyttää rakennuksen ja kunnostaa sen nuorison ja muiden kulttuuritoimijoiden käyttöön.

Kirjoituksissa on monin erilaisin perustein otettu kantaa 1950-luvulla rakennetun Lutakon vanhan leipomorakennuksen säilyttämisen puolesta. Sitä perustellaan ensiksikin yksinkertaisesti sillä, että kaupunkilaisilla ”on oikeus omaan historiaansa”, joka toteutuu muun muassa vanhaa rakennuskantaa säilyttämällä. ”Yhteistä muistia” on kaupungista tuhottu jo niin paljon, että enem-

²²⁰ KSML 16.06.2001: ”Lutakko-nimi aiheuttaa ristivetoa”, KSML 25.06.2001: ”Lutakon nimen voisi jo muuttaa”, KSML 01.08.2001: ”Vähemmän kerrostaloja ja Lutakosta Lompakko”.

²²¹ KSML 17.08.2002: ”Lutakko vetää hyvin asukkaita”, KSML 17.08.2002: ”Lutakko on puoliksi rakennettu”.

pään ei enää katsota olevan varaa. "Rakennus voisi olemassaolollaan todistaa, että historiaa kaupungissa on ja sitä halutaan hehtisessä ajassa säilyttää". Lutakon tanssisalin hävittäminen liitetään puhunnoissa myös muihin hävitettyihin rakennuksiin, sillä "purkaminen Jyväskylässä osataan". Viimeksi tämä tuli selväksi vanhan funkkishuoltamon, Reimarin, nopean purkamisen yhteydessä, kun tilaa tehtiin vauhdilla musiikki- ja taidekeskukselle, jonka rakentamisesta ei toistaiseksi ole minkäänlaista tietoa. Purkamista tarkastellaan myös osana Jyväskylän ranta-alueetta, jonka kaupungin puoleinen betonilla päällystetty ranta on viime vuosien rakentamisen myötä nimetty epävirallisesti "Ceausescu Beachiksi". Eräs kirjoittaja kyselee, halutaanko Lutakon purkamisella jatkaa edelleen rannan autioittamista.²²²

Monien kaupunkilaisten tuntuu olevan vaikea ymmärtää perusteita toimivan kulttuuritalon purkamiselle 11 vai oliko se sittenkin 12 auton parkkipaikan tieltä. Tilojen säilyttämistä perustellaan esimerkiksi sillä, että kaupungissa tarvitaan myös hieman huonokuntoisempia tiloja, joiden vuokrat ovat kohtuullisia taiteilijoille ja muille kulttuurialan toimijoille.²²³ Lutakon vanha leipomo ympäristöineen voisi olla elävä taiteilijamiljöö keskellä modernia kaupunkia tarjoten elämyksiä ja nähtävää myös Paviljongin kongressi- ja messuvieraille.²²⁴ Lutakon leipomorakennuksen yhteyttä ympäristöönsä kuvataan vuorovaikutussuhteeksi viereisten Rantakievarin (työttömien monitoimitalo, joka sittemmin on hävitetty) ja messu- ja kongressikeskus Paviljongin kanssa. Niiden katsotaan täydentävän toisiaan sekä kaupunkikuvallisesti että toiminnallisesti, koska yhdessä ne tarjoavat erilaisia, monipuolisia palveluja sekä kaupunkilaisille että Jyväskylässä vieraileville. Rantakievarin ja tanssisalin tiloissa järjestettävää toimintaa kehutaan todelliseksi nuorten, työttömien ja taiteilijoiden tarpeista syntyneeksi kolmannen sektorin toiminnaksi.²²⁵ Nimimerkki aNNe pUNkin kirjoittamassa Oodissa Lutakolle ja Jelmulle²²⁶ kuvaillaan taloa, sen toimintaa ja toimijoita runollisesti näin:

Talo vanha, monet askeleet sisäänsä kätkenyt, talo vanha, askeleet kaikuvat parhailaankin, talo vanha, leipojen askeleet, nuorison askeleet, muusikon askeleet, maalarin askeleet, suomalaiset askeleet, ulkomaalaiset askeleet. Pian askeleita ei enää kuulu?

²²² KSML 03.03.1999: "Lutakon talo on säilyttämisen arvoinen", KSML 08.03.1999: "Ketä varten kaupunkeja tehdään?", KSML 12.03.1999: "Nuoriako ei kiinnosta politiikka?", KSML 13.04.1999: "Yhteistyöhön Lutakossa", KSML 09.06.2000: "Nousukasmaisuutta näkyy Jyväskylässä", KSML 17.03.2002: "Vain 12 autopaikan tähden", KSML 12.12.2002: "Jospa pelastaisimme Lutakon leipomotalon!", KSML 26.02.2003: "Kaikki meillä hävitetään, Jyväskylä tahraa maineensa", KSML 11.05.2003: "Ei kai Lutakon leipomoa pureta".

²²³ KSML 22.05.2001: "Säilyttäkää Lutakko, rakentakaa konserttitalo", KSML 19.03.2003: "Tanssisali pitää säilyttää", KSML 11.08.2003: "Lutakon tanssisalin purkamisen aika meni jo".

²²⁴ KSML 16.12.2002: "Leipomo on kaunis kun oikein silmin katselee".

²²⁵ KSML 13.04.1999: "Yhteistyöhön Lutakossa".

²²⁶ KSML:n liite Syke 22.03.2003.

Talo vanha, monet sukupolvet nähnyt, talo vanha, monet itkut ja naurut kuullut, leipoja siellä piti toimeentulo, nuorisoa siellä pitää yhteenkuuluvuus, muusikoita sinne houkuttaa tilat ja maine, maalarin pensselissä jo maali kuivunut, on yhteistä kaikille, rakkaus tuohon Taloon.

Kysymys kuuluu: tätäkö on vapaaehtoistoimintaan perustuvan kansalaisjärjestön itsenäisyys? Mitä on itsenäisyys? – Toimitiloista ette saa päättää, tätä on itsenäisyys: – Ja seinistä tulee sitten valkeat! Kaupunginisät, on aika tullut ottaa vastuu sanoista, aika ajatella rahan lisäksi myös järjellä.

Talon säilyttämistä sinänsä pidetään tärkeänä, vaikka se toiminnoiltaan jollain tavoin muuttuisi tulevina vuosina.²²⁷ Tosin nykyistä taiteilijoiden ja musiikki-ihmisten käytännön kulttuurityötä toivotaan ainakin jossain muodossa jatkettavan. Yhdeksi perusteeksi mainitaan se, että talo kohtauspaikkana henkii ihmisille tärkeää luovuutta. Sitä kuvaillaan myös nuorten ”henkiseksi kodiksi, jonka alas repiminen olisi osoitus siitä, paljonko kaupunki lapsistaan välittää”. Korjaukkelpoisen ”monien mahdollisuuksien talon” purkaminen ei vaikuta taloudellisestikaan järkevältä, koska korvaavat tilat tulevat todennäköisesti olemaan remonttia kalliimmat. Lutakossa toimivat taiteilijat ehdottavat paikalle kulttuurikeskusta, jota ympäröisi juhlava veistosparkkipaikka. Suunnitelman mukaan tilaa tulisi olemaan sekä autoille, istutuksille että veistoksille. Rakennusveistoksen ideana olisi, että katsoja voisi astua sisään taideteokseen ja tutustua sen rakenteisiin ja interiööriin.

Kulttuurihistoriaa nykypäivään sovittava talo saattaisi tulevaisuudessa muodostua merkittäväksi matkailunähtävyydeksi, joka tukisi ympäröiviä toimintoja. Erilaisia kulttuurialan toimintoja yhdistämällä Lutakosta tulisi ideoijien mukaan sydän, jossa syntyisi puolestaan uusia toimintoja. Asian tiimoilta järjestetyssä keskustelutilaisuudessa nousee esiin myös talon merkitys persoonallisuuden ja värikkyyden luojaana ympäröivässä, monotonisessa kaupunkirakenteessa. Jyväskylän rakennettua ympäristöä, sen historiaa ja muuttumista vuosia tutkinut ja aiheesta väitellyt Jussi Jäppinen korostaa Keski-suomalaiseen kirjoittamassaan puheenvuorossa muiden tekijöiden ohella leipomorakennuksen merkitystä osana alueen teollisuusrakentamisen historiaa. Jäppisen mukaan rakennus on ainoana jäljellä muistuttamassa viisikymmenluvun voimakkaasta kehityksestä Lutakossa. Jos talo saisi joitain vuosia lisää aikaa, saatettaisiin myös päättäjien keskuudessa vähitellen ymmärtää talon arvo ja näin se säilyisi kaupunkilaisten käytössä. Säilyttämisen tärkeyttä perustellaan myös talon vankalla kunnolla ja menneiden vuosien rakentamisen laadulla, johon nykyisen rakentamisen ei katsota usein yltävän. ”Vanhaa ja hyvää ei ole syytä purkaa.”²²⁸

²²⁷ Esim. KSML 04.03.2002: ”Kaupungin kehittäminen vaatii pitkäjänteisyyttä”, KSML 18.06.2003: ”Lutakon leipomokiinteistö – ongelma vai mahdollisuus?”.

²²⁸ KSML 03.03.1999: ”Lutakon talo on säilyttämisen arvoinen”, KSML 08.03.1999: ”Ketä varten kaupungeja tehdään?”, KSML 13.04.1999: ”Yhteistyöhön Lutakossa”, KSML 10.05.2001: ”Leipomosta tulisi toimiva veistos”, KSML 12.12.2002: ”Jospa pelataisimme Lutakon leipomotalon!”, Suur-Jyväskylän Lehti 12.03.2003: ”Lutakko säilyköön, toivoo Kauko Sorjosen säätii”, Suur-Jyväskylän Lehti 15.03.2003: ”Leipomo tuo syvyyttä uuden keskelle”, KSML 25.03.2003: ”Lutakon leipomo osa Jyväskylän rakennusperintöä”.

Säilyttämisen puolesta esitetyistä kannanotoista huolimatta "vanhan uuti-soidaan väistyvän tulevaisuuden tieltä Lutakossa".²²⁹ Työttömien käytössä ollut Keskon vanha kiinteistö, Rantakievari, muuttuu kasaksi tiiliä ja lopulta parkki-paikaksi. Samoin on suunniteltu tehtävän Lutakon tanssisalille, mutta taistelu talosta jatkuu edelleen. Kaupunkilaisten ja taloissa toimivien yhteisöjen tode-taan käyneen kovaa kamppailua tilojensa puolesta, mutta silti työttömät, nuoret ja taiteilijat joutuvat väistymään "uudesta uljaasta Lutakosta", johon sijoittuu informaatioteknologian ja korkean teknologian yrityksiä sekä alan opetusta. Kyse ei näin ollen olekaan pelkästään rakennuksista ja fyysisestä ympäristöstä, vaan myös niistä ennakkoluuloisista käsityksistä, joissa "kunnon kansalaisten" ja "häiriköivien nuorten" toimintojen sijoittaminen samalle alueelle ja toistensa lähelle tuntuu ylipääsemättömän vaikealta asialta. Jelmun toiminnanjohtajan Jonna Paanasen mukaan "Lutakon talosta puhuttaessa ei puhuta oikeastaan ta-losta, vaan siellä tapahtuvan toiminnan arvosta ja olemassaolon oikeutukses-ta."²³⁰

Yksi keskeisimpiä argumentteja perusteltaessa Lutakon tanssisalin säilyt-tämistä onkin ollut juuri siellä omaehtoisesti ja pääasiassa talkoovoimin tehty nuorisotyö. Tanssisali on jo muutamien vuosien ajan ollut Suomen toiseksi par-haaksi arvioitu rock-klubi ja keikkatila Helsingin Tavastia-klubin jälkeen. Näin talo ja sen toiminta halutaan säilyttää, koska niiden katsotaan olevan tärkeä osa jyvaskyläläistä nuorisokulttuuria ja kulttuurihistoriaa. Kunnia Tanssisalin nou-semisesta suomalaisten rock-klubien eliittiin kuuluu erään mielipidepalstalle kirjoittaneen²³¹ mukaan nuorten loistavan työpanoksen ohella myös itse talolle. Siinä on "tunnelmaa, jonka yleisö tuntee omakseen ja jonne esiintyjä kokee its-ensä tervetulleeksi". Lutakon alueen kulttuuritoimintojen säilyttämisen puo-lesta järjestetty mielenosoitus puolestaan kumosi näyttävästi toisen kirjoittajan mielestä usein julkisuudessa esitetyn käsityksen siitä, että nuorisoa ei politiikka kiinnostaa. Samassa kirjoituksessa kritisoidaan sitä, että yli tuhat henkeä liikkeel-le saanut mielenilmaus on paikallisessa sanomalehdessä ohitettu ilman min-käänlaista kommenttia. Myös kaupungin päättäjien tapaa olla reagoimatta mil-lään tavoin pidetään kaupunkilaisia ja erityisesti nuorten toimintaa ja toimin-tamahdollisuuksia vähättelevä.²³²

Edellä esitetty käsitys siitä, että mielenilmaus olisi ohitettu paikallisessa sanomalehdessä huomiotta, ei täysin pidä paikkaansa. Mielenosoitusta edeltä-vänä päivänä Keski-suomalaisen kulttuuritoimittaja Teppo Kulmala kirjoitti laa-

229 KSML 02.06.2001: "Vanha väistyy tulevaisuuden tieltä Lutakossa", KSML 22.01.2003: "Tanssisalin tuleva kohtalo ei ole enää Keskon käsissä".

230 KSML 24.03.2000: "Jyvaskylän nuoret ansaitsevat kunnon tilan", KSML 05.05.2003: "Pitkäjänteisyys ei saa olla pysähtyneisyyttä".

231 KSML 19.04.2003: "Lutakko on nostettu rock-klubien eliittiin."

232 KSML 12.03.1999: "Nuoriako ei kiinnostaa politiikka?", KSML 01.10.1999: "Kysymys kaupunginjohtajalle tanssisali Lutakosta", KSML 09.11.1999: "Liian moni vanha ja kaunis rakennus on jo tuhottu", KSML 25.03.2000: "Mikä ihmeen Jelmä", KSML 25.03.2000: "Jelmä täyttää tarpeita, joita kaupunki ei huomioi", KSML 11.10.2000: "Betonin valtaa Lutakonniemen", KSML 23.02.2003: "Jelmä on Jyvaskylän eturivin vaikuttaja".

jan artikkelin Lutakon leipomon kulttuurisesta ja toiminnallisesta merkityksestä asettuen talon säilyttämisen kannalle. Hän muun muassa toteaa, että Euroopassa vastaavia tiilirakennuksia on varattu miljöiksi, joissa työskentelee käsityöläisiä, taiteilijoita ja pienyrittäjiä. Kirjoituksensa Kulmala päättää toteamalla, että ”mielenosoituksessa ei demonstroida ainoastaan talojen, vaan myös henkisen, viisaasti päättävän, kauniisti kasvavan, taiteilijoitaan ja nuoriaan arvostavan sekä myös sopivan lapsenmielisenä säilyvän Jyväskylän hyväksi.”²³³ Tuhannen ihmisen mielenilmaukseen ja sen huomioimisen tärkeyteen viitataan myös saman toimittajan toisessa artikkelissa, haastattelussa, jossa ”pääosassa on taiteilija ja parkkipaikan uhkaamat Lutakon talot” (Tanssisali ja sittemmin purettu Rantakievari).²³⁴

Talon säilyttämistä puolustavissa ja perustelevissa mielipidekirjoituksissa talon katsotaan olevan myös kaupunkikuvallisesti tarpeellinen, mitä arvioidaan luomalla mielikuvia alueesta tulevana parkkipaikkana ja ilman nykyistä rakennusta. Kaupunkikuvassa sen toivottaisiin näkyvän tulevaisuudessakin persoonallisena maamerkinä sekä kaupunkilaisille että muualta kaupunkiin tuleville. Kaupunkikuvaan liittyy myös keskustelu talon esteettisistä arvoista. ”Jos Lutakon leipomoa pidetään rumana, onko uusi lähellä sijaitseva messukeskus sitten kaunis?”, kysytään eräässä kirjoituksessa.²³⁵ Rakennuksen esteettisistä arvoista käytyyn keskusteluun viitaten Suur-Jyväskylän Lehteen (14.05.2003) haastateltu Jelmun toiminnanjohtaja Jonna Paananen muistuttaa, että ”kyse ei ole yksinomaan siitä, onko joku rakennus kaunis vai ei, vaan tarvitseeko Jyväskylä tämänkaltaista nuorisotoimintaa”. ”Lutakko-elvistelyksi” nimetyssä Humisevan Harjun kolumnissa (KSML 09.02.2003) ihmetellään sitä, kuinka kaupunkiin muuttaville jaettavassa *Tervetuloa Jyväskylään* -lehdessä Tanssisalia ja Jelmua ansiokkaasti ja ansiosta kehutaan, mutta suunnitelmista rakennuksen hävittämiseksi ei mainita sanallakaan. Kirjoittajaa hämmästyttää se, miten ”sama asia kelpaa kaupungin ylpeydenaiheeksi ja potkinnan kohteeksi”.

Kaupungin näkemys tanssisali-keskusteluun julkaistaan otsikolla ”Lutakon leipomorakennusta ei kannata säilyttää” (KSML 27.12.2002). Perusteluista ensimmäisenä todetaan, että leipomorakennus ei vastaa arkkitehtikilpailun periaatteita eikä se myöskään tue pitkäjänteistä kaupunkisuunnittelua. Kontrastin luominen mainitaan kaupunkisuunnittelussa joskus hyväksi tehokeinoksi, mutta tässä tapauksessa sen ei katsota toimivan. Purku-uhan alla oleva rakennus ei kirjoituksen allekirjoittaneiden asiantuntijoiden mukaan ole kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti tai muuten kaupunkikuvan kannalta arvokas. Kirjoituksessa myös todetaan, että kyse ei ole vain parkkipaikkojen rakentamisesta, kuten monet rakennuksen säilyttämistä puolustaneet ovat epäilleetkin. Sen sijaan purkamista perustellaan sillä, että talon jättäminen alueelle muodostuvan aukion keskelle olisi kaupunkikuvallinen virhe juuri edellä esitettyjen arvojen

²³³ KSML 21.02.1999: ”Autopaikkataidetta”.

²³⁴ KSML 07.03.1999: ”Talo, Valo ja väkivallaton tahto”.

²³⁵ KSML 03.03.1999: ”Lutakon talo on säilyttämisen arvoinen”, KSML 12.03.1999: ”Nuoriako ei kiinnosta politiikka?”, KSML 15.03.2003: ”Monta syytä säilyttää Tanssisali Lutakko”.

puuttumisen vuoksi. Arvojen katsotaan olevan rakennuksessa tapahtuvassa toiminnassa eikä siis rakennuksessa itsessään. Kirjoituksessa todetaan vielä, että uusia tiloja "nuorisomusiikin konserttitilaksi" suunnitellaan VR:ltä vapautuviin tiloihin. Sen sijaan Lutakon leipomon säilyttäminen ja nykyisen käytön jatkaminen edellyttäisi asemakaavan muutoksen lisäksi kallista remonttia. Siihen kaupungilla ei katsota olevan varaa, koska jonossa on muitakin peruskorjausta odottavia kiinteistöjä. Rakennusten säilyttämisen tai hävittämisen kriteerit kuitenkin puhuttavat kaupunkilaisia.

Niitä nyt on sitten tietysti erilaisia mielipiteitä, minusta toi kun siellä Lutakossa riidellään siitä, en tiiä missä kunnossa se nyt on se entinen leipomorakennus, mutta minusta tuntuu, että ei semmosta pitäis hävittää. Että kyllä täytyy autoille löytyä tila [muualta]. Ja toisaalta taas sitten toi Alvar Aallon, sanotaanko nyt tommonen sokee arvostus, nin toi entinen Suojeluskuntatalo. Se on ollu posti ja mikä millonkin. Se on minusta niin surkeen näkönen rakennus, ettei siinä nyt niinkään paljon ole kyllä arkkitehtuuria. Mutta sehän on suuri ja pyhä asia. (TL/h:10.03.1999, M1923.)

Kaupungin esittämissä perusteluissa leipomon purkamisen syistä on luettavissa ennen kaikkea pyrkimys yhtenäiseen kaupunkikuvaan, joka koostuu mahdollisimman samanlaisista rakennuksista ja mahdollisista muista kaupunkikuvan osatekijöistä. Samanlaisuus voi perustua esimerkiksi samaan kokoon, ikään, tyyliin tai materiaaliin. Yhtenäisyyttä luonnehtivia ilmaisuja ovat muun muassa eheä, aukoton, yhtäjaksoinen, yhdenmukainen tai sopusuhtaisen kokonaisuuden muodostava. Yhtenäisen kaupunkikuvan tavoittelussa kyse on myös vallasta, jota käyttävät paitsi hallitsijat myös asiantuntijat eli suunnittelijat. (Virtanen 1998, 65.) Toisessa kaupungin näkemystä edustavassa kirjoituksessa korostetaan juuri sitä, että rakennusten säilyttämisessä tulisi "keskittyä niihin, jotka asiantuntijat ovat luokitelleet sen (siis säilyttämisen) arvoisiksi. Niitäkin rakennuksia Jyväskylässä on."²³⁶ Asiantuntijakaan eivät välttämättä ole yksimielisiä kaupunkikuvaa koskevissa käsityksissään, koska ne eivät ole objektiivisesti perusteltavissa. Ennemminkin ollaan tekemisissä subjektiivisten näkemysten kanssa, jolloin kysymys on myös mielipiteistä ja kyvystä perustella ne. (Virtanen 1998, 67–68.)

Ympäristöä tai kaupunkikuvaa arvioidessaan suunnittelijat tai arkkitehdit vain harvoin sanallistavat arviointiperusteitaan. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että heidän ammattipätevyytensä perustuu suurelta osin ns. hiljaiseen tietoon, joka on kontekstuaalista eikä sitä voida ilmaista yksiselitteisinä sanallisina määritelmänä. (Tuovisen 1992, 92–93 mukaan Lundequist 1990.) "Lutakon leipomo istuu kaupunkikuvaan" -otsikolla julkaistussa mielipidekirjoituksessa²³⁷ ihmetellään, mitä tarkoittaa asiantuntijoiden perustelu "järvimaiseman avaamisesta vetämällä rakennusmassat Siltakadun ja Paviljongin välisellä osuudella irti Rantaväylästä"? Kirjoittaja kysyy, mille järvimaisema avataan. Samoin ihmetystä herättää "kontrastin luominen kaupunkikuvassa", mikä asiantuntijoiden mukaan edellyttää Lutakon leipomon purkamista. "Mistä kontrasti sitten

²³⁶ KSML 15.04.2003: "Tanssisali Lutakko ei sovi kaupunkikuvaan".

²³⁷ KSML 23.01.2003: "Lutakon leipomo istuu kaupunkikuvaan".

muodostuu?”, on kysymys, joka askarruttaa kirjoittajaa. Tämä esimerkki osoittaa sen, miten kyse on myös asiantuntijoiden haluttomuudesta lausua julki selaista tietämystä, joka heidän näkemyksensä mukaan on luonteeltaan intuitiivista ja saavutettavissa ainoastaan koulutuksen ja kokemuksen kautta. Näin toimimalla suunnittelijat voivat vahvistaa valtaansa suhteessa ympäristön käyttäjiin ja muihin toimijatahoihin. (Tuovinen 1992, 93.) Niinpä useassa kirjoituksessa on muiden teemojen ohella toivottu avointa keskustelua ja päättäjille kykyä ja tahtoa kuunnella, mikä kaupunkilaisille on tärkeää.²³⁸

Kaupunkikuvaan vedotaan argumentoitaessa sekä Lutakon entisen leipomon säilyttämisen puolesta että vaadittaessa sen hävittämistä. Asiantuntijapuheessa kaupunkikuvan käsitteellä viitataan yleensä havaittavaan ympäristöön, joka koostuu kulkuväylille ja yleisille alueille näkyvistä fyysisen kaupungin osista kuten julkisivupinnoista, katu- ja aukiotiloista, puistoista, istutuksista, valaisimista, kalusteista jne. (Tuovinen 1992, 13; Allas 1993, 17). Visuaalisuus korostuu laajemminkin kaupungin kehittämisspuheissa, joissa kaupungin eri elementtien merkitys liittyy yleensä siihen, miltä ne näyttävät sen sijaan, että huomioitaisiin niiden toimivuus ja mielekkyys kaupunkilaisten arkielämässä (Sääskilahti 1999d, 92). Arkipuheessa tai maallikoiden kommentoissa kaupunkikuvasta puhuttaessa siihen sisällytetään myös sosiaalisia tai ”merkityksellisiä” ominaisuuksia. Niihin voidaan viitata puhumalla esimerkiksi kaupunkiympäristön ajallisen kerroksellisuuden tärkeydestä ja viehätystä tai korostamalla paikan henkeä. ”Lutakon leipomorakennus on karuudessaan kaunis käsin muurattu kokonaisuus, jonka omaperäisyydestä tulisi olla ylpeä. Miksi se olisi kaupunkikuvallinen virhe?”, kysyy eräs kirjoittaja.²³⁹

Lutakon tapauksessa kyse on ehkä ennen kaikkea talon hengestä, joka tuntuu tärkeältä vaikkapa siksi, että se ”korostaa tekemisen vapautta”. Lisäksi Lutakossa tapahtuva toiminta ja siellä toimivat ilmentävät juuri sitä luovaa ajattelua ja kulttuurista pääomaa²⁴⁰, jota toisaalla (vrt. keskustan kehittäminen) kaivataan kaupungin imagon ja identiteetin vahvistajaksi ja kaupunkikehityksen edistäjäksi. Rakennuksia tai rakennettuja ympäristöjä arvioidaan esimerkiksi niihin liittyvien toimintojen kautta eikä pelkkinä fyysisinä tai visuaalisina kaupunkirakenteen elementteinä²⁴¹ (vrt. Vilkuna 1996, 9). Voisi ehkä sanoa niin, että arkipuheessa ihmiset asettuvat osaksi kaupunkikuvaa tai sen ”sisään” ympäristöä arvioidessaan. Sen sijaan suunnittelijat eli asiantuntijat näyttäisivät tarkastelevan kaupunkikuvaa aina jossain mielessä ”etäältä” olematta itse osa sitä kohdetta, jota kulloinkin tarkastellaan. Aija Staffans (2004, 244–245) viittaa tä-

²³⁸ Esim. KSML 24.03.1999: ”Lutakko: B-luokan kaupunkitiloja B-luokan kansalaisille?”, KSML 27.04.2003: ”Jyväskylään toivoisi avointa ja rakentavaa keskustelua”.

²³⁹ KSML 23.01.2003: ”Lutakon leipomo istuu kaupunkikuvaan”, Suur-Jyväskylän Lehti 05.03.2003: ”Rokkiklubi Lutakossa meininki katossa, mutta pinnan alla kuohuu”, KSML 13.03.2003: ”Tanssisalin kohtalo hiertää yhä kaupunkilaisia”, ”Tervetuloa Lutakoon, kaupunkilaiset!”, KSML 12.06.2003: ”Hiiva nostattaa taidetaikinaa”, KSML:n liite Syke 07.06.2003: ”Rujosta ruusuiseksi”.

²⁴⁰ Vrt. KSML 12.11.2002: ”Lutakon innovaattorit ja boheemit”.

²⁴¹ Esim. KSML 05.05.2003: ”Pitkäjänteisyys ei saa olla pysähtyneisyyttä”.

hän näkökulmien erilaisuuteen toteamalla, että poliitikot ja valmistelijat tarkastelevat kaupunkiympäristöä ulkoapäin erilaisten ohjelmien, suunnitelmien ja strategioiden toteuttamiskohteena, asukkaat taas ympäristöstä itsestään ulospäin katsellen, siinä eläen ja asuen. Staffans jatkaa edelleen, että tästä näkökulmien erilaisuudesta johtuen asukkaiden kaupungissa painottuvat ja nousevat esille aivan erilaiset asiat kuin institutionaalisessa kaupungissa.

Tanssisali-puhunta edustaa selvästi aiemmin mainittua sivujuonta, joka tässä tapauksessa lopulta asettuu osaksi kaupungin julkista kertomusta. Rakennus päätetään monien vaiheiden jälkeen säilyttää, koska korvaavia tiloja rockklubille ei Jyväskylästä etsinnöistä huolimatta löydy.²⁴² Tanssisalin kohtalosta käytyä keskustelua ajatellen on jossain määrin paradoksaalista, kun asiasta kertovan lehtiartikkelin otsikossa todetaan, että ”kaupunki on pelastamassa Tanssisalin”²⁴³. Aiemminhan kaupungin taholla oltiin sitä mieltä, että rakennuksen säilyttäminen ei ole missään tapauksessa mahdollista. Uuteen tilanteeseen on kirjoituksen mukaan päädytty siksi, että nuorten toiminnan tuloksena ”Jyväskylässä on herännyt poliittinen tahto Tanssisali Lutakon purkutuumion kumoamiselle”. Lopuksi kaupunginarkkitehtiä siteeraten todetaan ”kaupunkisuunnittelun olevan sitä, että joudutaan tekemään uudelleenarviointeja. Rockklubin lisäksi talossa tulevat vastaisuudessa toimimaan Luovan valokuvauksen keskus, taidegalleria ja -lainaamo, harrastajateatteritilat, bändien treenikämpät ja kuvataiteilijoiden työtilat.”²⁴⁴ Näin julkinen kertomus saattaa joskus rakentua myös arkitiedon varassa tehtyjen tulkintojen kautta eikä pelkästään (kaupunkisuunnittelun) asiantuntijuuden kautta. Samanaikaisesti on kysymys Tuukka Haarnin (1997, 89) mainitsemista vaihtoehtoisista suunnitelmista, joiden on yleensä vaikea saada sijaa tai muovautua osaksi kaupungin julkista kertomusta.

Tanssisali-keskustelun yhteydessä puhutaan VR:n käytöstä poistuvan veturitallin tilojen tulevaisuudesta. Kaupungin omistukseen siirtyvien tilojen tuleva suunnittelu ja käyttö kiinnostavat erityisesti Jyväskylä kulttuuritointa, joka haluaisi veturitallin kulttuurikeskukseksi. Mukana tulevaa toimintaa kartoitavissa keskusteluissa on ollut myös Jelmu, jolle on luvattu uudet korvaavat tilat ennen Lutakon vanhan leipomorakennuksen purkamista. Jelmun tanssisalin lisäksi tiloihin voisi tulla pienempi klubi, teatteritilaa harrastajateattereille ja elokuvateatterikäyttöön. Ideoinnissa ovat esillä myös lasten kuvataidekoulu ja

²⁴² KSML 13.06.2002: ”Veturitallilla ei rokki soi vielä pitkään aikaan”, ”Veturitalli joutuu odottamaan nuorisoa”, KSML 28.01.2003: ”Jelmu ei innostu veturitallista”, KSML 18.02.2003: ”Lupaukset Jelmulle halutaan pitää”, Keski-Suomen Viikko 17/2003 (24.04.2003): ”Demarit: Jelmun Lutakosta perusteellinen selvitys”, KSML 01.05.2003: ”Vihreät tukevat ajatusta Lutakko-selvityksestä”, KSML 18.06.2003: ”Valtuustoaloite Lutakon leipomon puolesta”, KSML 24.08.2003: ”Järjenkäyttöä näköpiirissä”, KSML 17.09.2003: Tanssisali Lutakon pelastaminen rahasta kiinni”; ”Tanssisali Lutakon pelastamiselle löytyy halua kaupunginhallituksesta”, KSML 14.11.2003: ”Tanssisali Lutakon pelastus ratkeaa maanantaina”, ”Jelmu ja YAD yhdistävät voimansa Lutakon puolesta”, KSML 18.11.2003: ”Jippii, Tanssisali pelastuu!”, Suur-Jyväskylän Lehti 19.11.2003: ”Tanssisali säilytetään”, KSML 20.11.2003: ”Anteeksi, Jyväskylän kaupunki”, Suur-Jyväskylän Lehti 26.11.2003: ”Tanssisali säilytetään sittenkin”.

²⁴³ KSML 20.08.2003: ”Kaupunki pelastamassa Tanssisalin”.

²⁴⁴ KSML 21.01.2005: ”Tanssisali Lutakosta jyttäkää kulttuurikeskus”.

lasten kulttuurikeskus. Kunnostuskustannuksista todetaan, että ne tulevat olemaan korkeat. Vaikka loistavia ideoita tilojen käytön suhteen tuodaan keskusteluissa esiin, näyttävät ongelmaksi muodostuvan remontoitujen rakennuksen korkeat käyttökustannukset eikä esimerkiksi elinkeinoelämä ole osoittanut kiinnostusta veturitallia kohtaan. Paikka koetaan ongelmalliseksi sen vuoksi, että aivan sen välittömään läheisyyteen on valmistumassa asuintaloja.²⁴⁵ Innostusta veturitallien suhteen myös kritisoidaan, koska remontin myötä kaupungille tulisi kallis uusi kulttuurilaitos hallinnoitavaksi. "Ja eihän Lutakon tanssisali omaehtoisine toimintoineen oikein sovi Uuden Aallon Jyväskylään ja kun olisi se parkkipaikkakin rakennettava", ironisoi toimittaja kommentoidessaan veturitallien kunnostussuunnitelmia.²⁴⁶

Toistaiseksi lopullinen päätös Lutakon Tanssisalin tulevaisuudesta tehdään viimein toukokuussa 2005. Kaupunki päättää luovuttaa vanhan leipomo-kiinteistön ja sen tontin Jelmun (Jyväskylän elävän musiikin yhdistys), Kauko Sorjosen säätiön ja YAD ry:n muodostamalla kiinteistöyhtiölle.²⁴⁷ Näin tilojen remontointi voidaan aloittaa. Tosin tässäkin yhteydessä vielä muutamien kaupunginvaltuutettujen kerrotaan esittäneen eriävää kantaa, vaikka toisaalta kehuja saa se nuorisotyö, jota keskustelun kohteena olevassa rakennuksessa vuosien ajan on tehty. Tällä kertaa uutisoinnissa keskeisessä asemassa ovat "kolme ja puoli tuntia valtuustosalin takaosassa lopullista päätöstä hievahtamatta odottaneet nuoret, jotka viimeisen nuijankopautuksen jälkeen osoittavat spontaanisti suosiotaan ja poistuvat paikalta hymyssä suin".²⁴⁸ "Pöljän ehdotuksen muuttumista kolmessa vuodessa hyväksi ideaksi" kehutaan järjen voitoksi jopa Helsingin Sanomissa, kun Lutakon Tanssisalin remontin jälkeistä ensimmäistä konserttia odotellaan innolla. Paitsi järjen voitto, kyseessä on myös tunteen voitto. Jotain erityistä ja mahdotonta siirrettäväksi muualle on talossa, jonka korjaustöissä kesän mittaan on palkatta ahertanut toista sataa vapaaehtoista.²⁴⁹

²⁴⁵ Suur-Jyväskylän Lehti 08.12.1999: "Uusia tiloja etsitään. Tanssisali säilyy toistaiseksi Lutakossa", KSML 02.06.2001: "Vanha väistyy tulevaisuuden tieltä Lutakossa", KSML 18.04.2002: "Veturitalli halutaan kulttuurikeskukseksi", Suur-Jyväskylän Lehti 24.04.2002: "Veturitalleista kulttuurin pyhättö", KSML 29.08.2002: "Valtiontalo, veturitalli ja asema tarjolla Jyväskylän kulttuurille", KSML 16.01.2003: "Junanlähettäjä lienee jo puhaltanut pilliin", KSML 24.01.2003: "Veturitallit menossa Nuorisoasunnot ry:lle", KSML 30.01.2003: "Nitistääkö kaupunki sittenkin Jelmun?", "Rock-väki takaisin barrikadeille", KSML 12.02.2003: "Veturitallista nuorten kulttuurikeskus", KSML 14.02.2003: "Jelmussa elää vielä pienen toivon kipinä", HS 15.02.2003: "Jyväskylän Elmu huolissaan uusista tiloista", KSML 22.02.2003: "Jäitä hattuun ja suunnittelulle aikaa", Keski-Suomen Viikko 17/2003 (24.04.2003): "Demarit: Jelmun Lutakosta perusteellinen selvitys", Suur-Jyväskylän Lehti 14.05.2003: "Halutaanko tätä vai ei?".

²⁴⁶ KSML 25.05.2002: "Täyttä euroa Veturitalliin".

²⁴⁷ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehdessä 8/2005 (07.12.: "Lutakko omistettiin elävälle kulttuurille") kerrotaan talon tontteineen luovutetun Kiinteistöosakeyhtiö Schaudmaninkadun leipomo Oy:lle, josta Jelmun omistaa 75 prosenttia ja Kauko Sorjosen säätiö loput 25 prosenttia, Suur-Jyväskylän Lehti 18.05.2005: "Kaupunki luovutti Tanssisalin tontin ja rakennukset".

²⁴⁸ KSML 17.05.2005: "Nuoriso pidätti henkeä".

²⁴⁹ KSML 03.09.2005: "Pian raikaa taas rock", KSML 15.09.2005: "Tanssisali pesi kasvonsa", HS 15.09.2005: "Uudistettu Lutakon tanssisali avautuu tänään Jyväskylässä".

Tanssisali Lutakko. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Syrjään jääneet, jätetyt tai unohdetut tilat tai rakennukset voivat synnyttää tai ainakin edesauttaa sellaista toimintaa, jolle muuten ei olisi mahdollisuuksia. Lutakon entiseen leipomoon sijoittunut toiminta on syntynyt ja kehittynyt juuri tietynlaisten tilojen puitteissa ja mahdollistamana. Kaupunkia voi ja pitää suunnitella, mutta olisi tärkeä ottaa huomioon myös suunnittelussa huomioon ottaen jääneen tai spontaanisti syntyvän toiminnan ja käyttöjen merkitys osana monimuotoista ja moniarvoista kaupunkiympäristöä ja kaupunkikulttuuria.²⁵⁰ Richard Sennett (1990, 190–196) nimittää narratiiviseksi tilaksi paikkaa, jolle aika antaa uusia ominaisuuksia ja merkityksiä alun perin suunniteltujen käyttöjen väistyessä ja muuttuessa. Sennettin mukaan on tärkeä suunnitella paikkoja, jotka sallivat muutokset ja niiden myötä ajan ja tilan jatkuvan vuorovaikutuksen. Näin avautuu mahdollisuus narratiiviselle tilallisuudelle, ajalliselle kerrostuneisuudelle, uusille aluille ja yllätyksellisyydelle urbaanissa ympäristössä. (Sennett 1990, 190–196.) Jonkin paikan ja siinä tapahtuvan toiminnan suhde voi olla varsin ainutkertainen siinä mielessä, ettei toimintaa voi välttämättä siirtää paikasta toiseen ilman, että sen luonne muuttuisi. Toki muutos voi olla positiivinen, mutta pahimmassa tapauksessa fyysisen ympäristön muutos kuihduttaa siinä tapahtuneen toiminnan kokonaan. Tästä ajattelusta lähtee Lutakon Tanssisalin kohdalla julkiseen keskusteluun erityisesti mielipidekirjoitusten kautta

²⁵⁰ KSML 23.03.1999: "Lutakko: B-luokan kaupunkitiloja B-luokan kansalaisille?", KSML 11.11.2006: "Sali, joka tuo elämää Lutakkoon".

esiin noussut kaupunkitilan tulkinta, joka poikkeaa kaupunkisuunnittelun tuotamasta tulkinnasta.

Metaforisesti Lutakko on otsikossa mainittu silta, joka ylittää tai ohittaa rajat ja reunat. Lutakko-puhunta ei kerro "virallista" kaupungin kertomusta, vaan liittyy yksityisen ja arkisen näkyväksi ja kuuluvaksi osaksi julkista puhuntaa ja lopulta jopa muuttaa kertomuksen kulkua. Yhdistäjänä se toimi jo saattaessaan yhteen erilaisia ja eri-ikäisiä ihmisiä toimimaan moniin suuntiin ja erilaisilla kentillä rakennuksen säilyttämiseksi ja talon toiminnan jatkamiseksi. Tanssiali yhdistää myös kulttuurisia maailmoja asettumalla vakaasti uutta informaatioteknologian aikakautta ja rakentamista edustavan Lutakon alueen toisenlaiseksi maamerkiksi: nuorten ja eri alojen taiteilijoiden aktiivisuuden, päämäärätietoisuuden itsenäisyyden, spontaanin aloitteellisuuden ja innovatiivisuuden symboliksi. Lutakon vanhan leipomorakennuksen säilyttäminen ja kunnostaminen Jelmun ja muiden kulttuuritoimijoiden käyttöön yhdistää eriaikaisia kaupunkilaisuuksia ja luo jatkumon niiden välille sekä sosiaalisen toimintansa että materiaalsen muotonsa kautta.

Julkisten puhuntojen kaupunkikertomuksessa kaupunki avautuu näytteille, ikään kuin näyteikkunaksi, ennen kaikkea niille, jotka katsovat sitä ehkä jollain tavoin ulkopuolisen silmin. Useammassa eri yhteydessä mainitaan sekä kaupungin imagon että identiteetin vahvistaminen kaupunkikehittämisen tavoitteina, jotka puolestaan liittyvät selkeästi kaupungin markkinointiin ja vetovoimaisuuden lisäämisen pyrkimyksiin. Fyysinen ympäristö kuvautuu osittain monumentaalisten hankkeiden ja erilaisten nimettyjen ja siten tietyllä tavalla personoituneiden rakennusten kautta (esim. Innova ja Agora). Näiden ohella Jyväskylän julkista kertomusta kannattelevat tietyt vakiintuneet kaupunkia keskeisesti ilmentävät ympäristöt kuten Kirkkopuisto, hallintokortteli ja Kävelykatu. Sosiaalista ympäristöä puolestaan kuvaillaan mielellään johdantoluvussa esiteltyjen kuviteltujen identiteettien (vrt. Lilja 1995) ja niiden muodostamien erilaisten toimijaryhmien kautta. Ihmisten toimintaa, liikkumista ja elämistä kaupungissa kuvaillaan ja artikuloidaan enemmän oletettuna ja toivottuna ja lisäksi suhteellisen homogeenisena käyttäytymisenä sen sijaan, että pyrittäisiin ymmärtämään ja nostamaan esiin kaupungin sosiaalista monimuotoisuutta ja siihen liittyvää kaupunkikulttuurin vivahteikkautta erilaisissa tilallisissa käytännöissä.

4 ELETTYJÄ JA ESITETTYJÄ TILALLISUUKSIA

Eletyt tilat ja arkielämä tulkintojen kontekstina

Esitetty tila on kyllästetty tiedolla, joka rakentuu ymmärtämisen ja ideologian varaan. Tämä tieto on suhteellista ja jatkuvasti muutoksessa. Esitetyn tilan abstraktista luonteesta huolimatta sillä on oma roolinsa yhteiskunnallisissa ja poliittisissa käytännöissä. Elettyjen tilojen sen sijaan ei tarvitse noudattaa yhdenmukaisuuden tai yhteenkuuluvuuden sääntöjä. Niiden lähteet ovat historiassa - niin ryhmien kuin näihin ryhmiin kuuluvien yksilöiden historioissa. Eletty tila käsittää esimerkiksi intohimon, toiminnan ja koettujen tilanteiden sijainteja ja siksi niihin sisältyy myös ajallisuuden aspekti. Eletyllä tilalla on aina jokin affektiivinen keskus kuten "itse", huone, asumus, aukio tai vaikkapa hautausmaa. (Lefebvre 1991, 41-42.) Eletty tila on eräänlainen välissä oleva ja jatkuvasti muuntuva sekä-että -tila, joka syntyy rakennetun (tai yleisemmin materiaalisen) ja sosiaalisen kohtaamisissa. Siinä yhdistyvät rakennetun ympäristön merkitykset ja ihmisten kokemukset ympäristöstä, mutta se on enemmän kuin kumpikaan niistä yksinään. (Saarikangas 2002, 49.)

Eletty tila on niiden, joita yleensä kutsutaan 'käyttäjiksi' tai 'asukkaiksi'. Molemmat nimitykset ovat Lefebvren (1991, 362; 2003, 156) mielestä sekä kömpelöitä että väheksyviä, mutta silti mitään kuvaavampia ja paremmin näitä ryhmiä määrittäviä ei ole edelleenkään keksitty. 'Käyttäjistä' puhuessaan Lefebvre ihmettelee, mistä tai minkä käytöstä heidän kohdallaan oikeastaan on kyse. 'Asukkaita' puolestaan voivat olla kaikki tai sitten ei kukaan erityisesti. Molempien käsitteiden ongelmana on se, että ne eivät kerro juuri mitään siitä, mitä niillä pyritään määrittelemään. Samaan problematiikkaan viittaa Martti Honkanen (1992, 34) arkkitehtuurin käyttäjäkritiikkiä käsittelevässä artikkelissa, jossa hän kysyy "onko lainkaan olemassa erityistä *käyttäjää*, joka passiivisesti ottaa vastaan sen ympäristön, johon hänet on heitetty? Ja onko erillistä *tekijää* tai tarjoajaa, joka on se aktiivi asioiden muokkaaja?"

Sekä Lefebvren että Honkasen näkemyksiä yhdistää ajatus siitä, että puhe käyttäjistä marginalisoi tiettyjä ryhmiä sekä kielellisesti että tilallisten käytäntö-

jen suhteen. Käänteisesti molemmat (erit. Lefebvre 2003, 156) kyseenalaistavat suunnittelijoiden yksinoikeuden ympäristön, urbaanin maiseman tai tilan järjestämiseen ja sen kautta oletettuun mahdollisuuteen hallita (esim. Gleichmann 1992, 35) ja määrittellä myös sosiaalista elämää ja yhteiskunnallisia suhteita. Asukkaaksi kategorisoituna ihminen on määrätty harrastamaan asumista (Pakarinen 2002, 89). Osallisuuden tai osallistumisen näkökulmasta hänellä asukkaana on vain hyvin rajattu rooli tai marginaalinen asema kaupunkia tai sen suunnittelua koskevassa keskustelussa. Kaupungin tilallisuuden näkökulmasta eletty tila muotoutuu ja näyttäytyy paljon moniulotteisemmin kuin pelkkänä asumisena. Tämä edellyttää sitä, että ihmiset voivat ja saavat itse määrittellä sekä oman roolinsa että suhteensa kaupunkiin, sen paikkoihin ja tiloihin. Neuvottelussa kaupungin tilallisuudesta ja tilallisista merkityksistä on hyvä muistaa myös se, että kaupunkia ja sen paikkoja koskeva tieto ja ymmärrys välittyvät usein ihmisten keskinäisen kommunikaation kautta (vrt. Lofland 1985, 101).

Tutkimuksissa käyttäjä-näkökulmaa, tilan käyttäjän toimintaa ja kokemusta (esim. Kopomaa 1992) saatetaan korostaa, mutta silti sitä usein arvioidaan jollain tavoin ulkokohtaisesti. Vaikka puhutaan käyttäjistä ja käytöstä, on päähuomio kuitenkin siitä huolimatta tilassa itsessään ja tutkimuksen kohteena yleensä ensisijaisesti jokin tutkijaa kiinnostava tila. Laajempi näkökulma sen sijaan avautuu, jos ympäristö ymmärretään niin, että se on myös kokemisen tulosta. Silloin sen 'tavallisesta' asukkaasta tulee aktiivinen toimija, tekijä, joka koostaa ympäristöönsä niistä aineksista, joita ympäristön suunnittelijat ja rakentajat ovat hänelle antaneet (Honkanen 1992, 34). Toimijana ihmisellä on valtaa paljon enemmän kuin pelkkänä asukkaana eikä hänen tapojaan toteuttaa toimijuuttaan ole millään tavoin rajattu. Asukkaina kaikki olemme tasa-arvoisia. Sen sijaan toimijuus voi olla eriarvoista, koska toisilla toimijoilla on valtaa enemmän kuin toisilla. Toimija ei kuitenkaan ole sidottu paikkaan kuten asukas, vaan voi vaikuttaa siellä, missä itse haluaa. (Pakarinen 2002, 89-90.)

Mikäli urbaania ja arkielämää tutkittaessa tiedon kohteeksi ja perustaksi otetaan ensisijaisesti esitetyt ja käsitteellistetyt tilat, jäävät eletyt kokemukset vaille huomiota. Laajemman ymmärryksen saavuttamiseksi tiedon kohteena tulisikin Henri Lefebvren (1991, 230) mukaan olla yksityiskohtaisesti käsitteellistetyt, esitetyn tilan ja eletyn tilan välinen fragmentoitunut ja epävakaa suhde. Tämä kohde edellyttää subjektia, toimijaa, jonka tilallisissa käytännöissä eletty, havaittu ja esitetty yhdistyvät keskenään. Kokemukselliseksi määritelty tai ymmärretty tieto voi olla omakohtaista, välitöntä ja yksityistä tai traditioiden ja muistamisen kautta välittyntä, kollektiivisesti jaettua ja julkista (Lash 1999, 147). Seppo Knuuttila (2006, 10) viittaa paikan kollektiiviseen luonteeseen mainitessaan yhdeksi paikan tuntemisen tavaksi yksilöiden välisen ja yhteisöllisen kommunikaation, jossa paikkojen merkitykset jaetaan ja sovitaan. Kommunikaatiossa on samalla kyse neuvottelusta, johon yhteisön jäsenet osallistuvat konstruoidakseen ainakin jollain tasolla yhteisen käsityksen sekä paikasta että siihen sitoutuvasta tilallisuudesta.

Kaupunkia ja sen tilallisuutta koskeva tieto on usein latenttia, piilossa olevaa, hiljaista tietoa. Se aktuaalistuu erityisesti silloin, kun on odotettavissa muutoksia fyysiseen ja sen myötä yleensä myös toiminnalliseen ja sosiaaliseen ym-

päristöön sekä sitä kautta ihmisten ja ympäristön väliseen suhteeseen. Niinpä tutkijan voi joskus olla vaikea esimerkiksi ihmisiä haastatteleamalla saada esiin tavoittelemaansa tietoa, koska se on niin itsestään selvää. Tällainen tietokin on tärkeää, koska se vaikuttaa esimerkiksi ihmisten käsityksiin kaupungista samoin kuin heidän toimintaansa kaupunkiympäristössä. D. J. Walmsleyn (1988, 55) mukaan ihmisten toiminta ja arkielämä kaupunkiympäristössä on usein alitajuista, koska suuri osa siitä tapahtuu ilman erityistä ennakoivaa ajattelua. Tämä johtuu siitä, että tietyt toiminnot ja tapahtumat assosioituvat ihmisten mielessä tiettyihin paikkoihin ja sijainteihin. Kaupunkitiloilla on aina monenlaisia sosiaalisia, yhteiskunnallisia, toiminnallisia ja historiallisia ominaisuuksia tai sisältöjä, mikä ei silti tarkoita sitä, että kaikki toimijat tunnistaisivat ne merkityksellisesti yhteneväisinä ja yhteisesti jaettuina (Hengartner 1999, 291).

Kaupunkitaidetta. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Urbaanin moninaisuuden tavoittamisen ja selittämisen problematiikan ovat maantieteilijät Ash Amin ja Nigel Thrift nostaneet yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi uutta urbaania ja sen kompleksisuutta käsittelevässä teoksessa *Cities: Reimagining the Urban* (2002). He pohtivat muun muassa sitä, millaisen käsitteistön ja sanaston avulla kaupungin arkea olisi ylipäättään mahdollista selittää ja tehdä helposti luettavaksi (myös Borden, Rendell & Thomas 1998, 137). Aminin ja Thriftin teoksessa tilallisuus on vain yksi näkökulma kaupunkiin, jota he pyrkivät analysoimaan ja teoretisoimaan uudella tavoin osittain juuri irrottautumalla voimakkaista sitoutumisista tilaan ja paikkaan. Silti teos tarjoaa kiintoi-

sia mahdollisuuksia ja näkökulmia myös tilallisuuden tulkintoihin. He esittelevät esimerkiksi kolme vahvaa metaforaa arkipäivän urbaanien käytäntöjen tavoittamiseksi. Ensimmäinen niistä on *transitiivisuus* tai huokoisuus, joka viittaa kaupungin tilalliseen ja ajalliseen avoimuuteen. Toinen ilmentää kaupunkia moninaisten, päivittäisissä kohtaamisissa ja ajan ja tilan kokemusten kautta muotoutuvien, *rytmien* sijaintina. Rytmit ovat kiintopisteitä, jotka järjestävät sekä yksityistä että julkista urbaania kokemusta. Kolmas metafora kiinnittää huomion kaupungin *jalanjälkiin*, menneen ajan jättämiin merkkeihin, päivittäiseen liikkumiseen ja muualle johdattaviin polkuihin ja yhteyksiin. Metaforana jalanjälki painottaa kaupungin ”valuvaan” luonnetta, kaupungin ulottumista myös sen rajojen ja rakenteiden ulkopuolelle. (Amin & Thrift 2002, 9, 17–22.)

Kaupunkilaisten tilallisuuteen liittyvä tieto aktuaalistuu ja tehdään tietäväksi, artikuloidaan, usein lähinnä niissä tilanteissa, joissa esimerkiksi omaa asuinympäristöä ollaan tavalla taikka toisella muuttamassa tai ”kehittämässä”. Arkipäiväisessä tuttuudessa ja totunnaisuudessa paikka ei useinkaan nouse millään erityisellä tavalla esiin, vaan jää ikään kuin piiloon ja siksi sitä voidaan kutsua piiloutuvaksi paikaksi (Karjalainen 2006, 84). Näkyväksi paikan voi tehdä jokin ennalta arvaamaton tapahtuma, vaikkapa kylän puut kaatanut rajumyrsky. Samanlainen vaikutus, vaikkei ehkä yhtä äkkinäinen, voi olla rakentamisen aloittamisella aiemmin ulkoilijoiden käyttämällä metsäläntillä asuinalueen kupeessa. Ajan kuluessa ihmiset tottuvat muutokseen, jolloin kyse on muotoutuvasta paikasta. Aiemmin ollut paikka on kuitenkin lopullisesti muuttunut ja se on olemassa enää muistoissa, muistuvana paikkana. Suuntaamme aina ajatteluamme myös tulevaan ja kohdistamme siihen erilaisia odotuksia ja niin paikalla on edellisten lisäksi odotettavuuden ominaisuus. Paikan modukset ovat olemassa riippumatta siitä, muuttuuko sijaintipaikka vai pysyykö se vuosikymmenien ajan samana. (Karjalainen 2006, 84–85.)

Eletyn tilan affektiivinen keskus liittyy erityisesti yksityisten kaupunkikerotomusten itsestä lähtevään paikkojen tai tilojen tarkasteluun määrittäen sitä tapaa, jolla ihmiset kaupunkia ja sen paikkoja merkityksellistävät. Suunnittelussa ja esitetyn tilan konventioissa kaupunkia useimmiten tarkastellaan niin, että katse suuntautuu kaupungin keskustasta ulos- tai poispäin. Yksilöt sen sijaan tarkastelevat tilaa ja paikkoja itsestä käsin, jolloin katseen suunta yleensä poikkeaa suunnittelussa vakiintuneesta näkökulmasta. Aasukkaiden kaupunki on elämisen ympäristö ja sellaisena täynnä paikkoja, joita voi olla vaikea sovittaa yhteen esimerkiksi kaavoituksen tai hallinnollisten käytäntöjen kanssa (Staffans 2002, 193; 2004, 21). Jokapäiväisen elämän paikkoja ei koeta irrallisina, selkeästi määriteltynä entiteetteinä, jotka olisivat selitettävissä ainoastaan niiden sijainnin tai ulkonäön perusteella (Relph 1976, 29). Tilojen ja paikkojen merkityksellistäminen on sidoksissa näihin asiantuntijoiden ja kaupunkilaisten toisistaan poikkeaviin positioihin suhteessa kaupunkiin ja sen muuttumiseen.

Tilallisuuden problematiikkaa käsiteltäessä on todettu, että tila näyttäytyy konkreettisena, sosiaalisena ja mentaalisenä. Tilan ja tilallisuuden tulkinnoista käytävissä kamppailuissa ja neuvotteluissa on usein kyse siitä, mikä näistä tilan ulottuvuuksista painottuu eniten. ”Tilallisuuden ammattilaiset”, esimerkiksi kaupunkisuunnittelijat ja arkkitehdit, abstrahoiivat konkreettista tilaa irrottaen

sen sosiaalisesta ja mentaalista tilasta, kun kaupunkiympäristö puristetaan kaavoihin, paikkatietojärjestelmien avulla määrittyviin koordinaattipisteisiin ja strategisiin aluekehityksen tasoihin. (Jauhiainen 2002b, 131–132.) Asukkaiden kaupunki hahmottuu kuitenkin toisin, pääasiassa toiminnallisena, sosiaalisena ja symbolisena tilana (vrt. Bäcklund 2002, 148). Kaupunkitilaa tuotetaan, uusinnetaan ja muokataan jatkuvasti erilaisissa toiminnoissa (vrt. Jauhiainen 2002b, 126). Tällaiset toiminnot eivät kuitenkaan kaikki ole suoraan sidoksissa kaupunkisuunnitteluun ja siksi tilallisuutta ja sen tiedonpolitiikkaa tulisi tarkastella myös suunnittelun ulkopuolella tai erillään siitä. Osallistuvan suunnittelun erityiseksi haasteeksi voisi ajatella juuri erilaisten näkökulmien tunnistamisen, koska sen tavoitteena on tuoda erilaisten kaupunkitilan käyttäjien näkemykset mukaan suunnitteluun (vrt. Häkli 2002, 121). Lähtökohtana osallistumisen ja osallistamisen edistämiseksi (vrt. Bäcklund, Häkli & Schulman 2002a) näyttäisi aina olevan suunnittelun todellisuus, johon kaupunkilaisia ”otetaan mukaan” sen sijaan, että suunnittelijat tuotaisiin mukaan tai osaksi suunnittelun kohteina olevien alueiden olemassa olevaa tai odotettavaa arkielämää.

Kaupunki ei välttämättä näyttäytyä asukkaille minään selkeänä kokonaisuutena, vaan jonkinlaisena omakohtaisten ja toisten kanssa jaettujen kokemusten ja käsitysten epäselvänä kasaamana. Jotkin paikat, kuten keskeiset liikenneväylät, sairaalat tai vaikkapa verotoimisto ovat lähes kaikille jollain tavoin tuttuja. Sen sijaan esimerkiksi hallinnon ja poliittisen vallan rakennukset ja tilat, suuryhtiöiden toimitilat tai vaikkapa vankilat asettuvat kokemuksellisiin tiloihin tai kaupunkia konstruoivina sosiomateriaalin ilmentyminä ikään kuin takalalle, koska monilta puuttuu omakohtainen yhteys niihin. (Österberg 2000, 122–123.) Jokapäiväisen elämän näkökulmasta kaupungin paikkoja tarkastellaan ja myös merkityksellistetään yleensä juuri suhteessa omaan elämään kuten jyväs kyläläismies seuraavassa sitaatissa, jossa hän miettii paikkoja, joissa pääasiassa liikkuu ja toimii.

Sanotaan, että Halssila tietysti, missä asuu. Sitten on toi Seppälä, missä oon töissä ja keskusta, Hippos niinku harrastusten puitteissa, keskusta sitte sen mukaan miten kauppoissa käy ja muuta, mutta kyllä niinku pääsääntöisesti Halssila ja Seppälä [Kertoja toteaa, että erilaiset palvelutkin tulee haettua enimmäkseen Seppälästä, koska se sijaitsee työmatkan varrella.] (TL/h:02.10.2000, M1953.)

Myöhemmin hän mainitsee monia sellaisia alueita, joilla juuri ei tule käytyä ja jotka kuvaavat sellaista kaupunkia, johon kertojan suhteen voisi ajatella olevan lähes olemattoman. Toisin tarkasteltuna suhde toki on olemassa, mutta se ei rakennu päivittäisten toimintojen kautta, vaan paremminkin vain ajatuksellisesti ja ennen kaikkea näistä paikoista poissaolemisena.

Kyllähän niitä [paikkoja, joissa ei tule käytyä] loppujen lopuksi on esimerkiksi nyt nää uudet, joku Mannila. Siellä mä oon käynyt, mutta sanotaan, että se on vaan, että sinne täytyy mennä ihan varta vasten mennä käymään ja katteleen. Joku Nenäniemi ja mitä nää nyt on sitten täällä, mikä tää on tää toinen alue siellä Tikan takana, Ristikivi, joo. Kuokkalakin lopuksi aika harvoin, että se on yleensä semmonen läpi-ajopaikka normaalisti, ettei siellä varsinaista asiointia ole. Sitten samaten tietysti on sitten hyvin satunnaista tää Kypärämäki, Köhniö, Laajavuori, tämä puoli, että ihan kyläilyjä ja tämmösiä, mutta ei niinku... (TL/h:02.10.2000, M1953.)

Näin suhde paikkoihin voi olla olemassa hyvin monella eri tasolla sekä konkreettisesti, mentaalisesti että merkityksellisesti. Lisäksi on tärkeä muistaa se, että suuri osa näistä erilaisista suhteista jää aina artikuloimatta ja siksi myös aktiivisen tarkastelun ulkopuolelle tai ainakin jollekin määrittelemättömälle reuna-alueelle. Erilaisten mielikuvien ja toiminnallisten kiinnittymisten kautta ihmiset muodostavat kaupungista 'subjektiivisia kaupunkikarttoja', joissa kaupunki voi näyttäytyä hyvinkin toisistaan poikkeavilla ja varioivilla tavoilla (Hengartner 1999, 293).

Siihen, millaisena kukin kaupunkinsa näkee ja kokee, vaikuttavat muun muassa erilaiset sitoutumiset sekä kiinnittymisen kohteet ja tavat, tehtävät ja toiminnat, oikeudet ja velvollisuudet, joiden välityksellä asukkaat puolestaan ovat suhteessa sosiomateriaaliseen ympäristöönsä. Dag Österberg puhuu tässä yhteydessä asukkaista sen takia, että hän haluaa korostaa asukkaiden yhteyttä kaupunkiinsa nimenomaan arjen ja jokapäiväisyyden kontekstissa. Turistit tai muuten muualta tulevat sen sijaan luovat yhteyttä kaupunkiin tai sen tarjoamaan "mahdollisuuksien kenttään" ensisijaisesti "kokemalla" valikoiden. Oleskelu liittyy yleensä vapaa-ajan toimintoihin, olemisen ja toiminnan vapauteen, jolloin ihmisiä, asioita ja rakennettua ympäristöä voi tarkastella vailla velvoitteita tai muita erityisiä painolasteja. Sosiomateriaalisen ympäristön toivotaan tarjoavan silloin uusia, jännittäviä ja miellyttäviä mahdollisuuksia. Turisteille halutaan tarjota kaupunkia niin, että sen parhaat ja helpoimmin lähestyttävät puolet ovat esillä ja etusijalla. (Österberg 2000, 122-123.)

Patsy Healey (2002, 1777-1792) on hahmotellut ajatusta kaupungista kollektiivisena voimavarana ja mahdollisuutena. Esittämänsä näkemyksen hän perustaa kaupungin moninaisuuden ja monimutkaisuuden huomioimiseen sekä mahdollisiin ristiriitoihin kaupungissa elävien, niin yksittäisten ihmisten, yritysten kuin muidenkin toimijoiden välisissä suhteissa. Toisena lähtökohtanaan hän mainitsee, että jokaisessa kaupungissa on aina useita kaupunkeja, joita kutakin voitaisiin hyödyntää kaupunkia ilmentävien mielikuvien ja artikulaatioiden perustana. Artikkelissaan Healey esittelee näkökulmia ja tapoja, joilla kaupungista voisi muodostua nykyistä monipuolisempi ja sisällöllisesti laajalaisempi, kollektiivisesti jaettu resurssi. Tällaisen lähestymistavan tavoitteena on nostaa esiin taloutteen ja ympäristöön liittyvien tekijöiden rinnalle urbaanin arjen olosuhteet ja asukkaiden jokapäiväiset kokemukset.

Edellisessä luvussa lähestyin kaupungin tilallisuutta ensisijaisesti julkisten puhuntojen kautta. Tässä luvussa lähtökohtana ovat yksityiset puhunnat ja niissä tuotetut eletyt tilat, joissa kaupunki merkityksellistyy arkielämän viitekehksessä. Niiden kautta siirryn tarkastelemaan myös kaupunkisuunnittelun ja -politiikan kentältä nousevia kaupunkiin ja sen tilallisuuteen liitettyjä merkityksiä, mielikuvia, symboleita ja käsityksiä urbaanista. Lopuksi käsittelen kaupungin tilallisuutta vielä luonnon ja urbaanin välisen suhteen problematiikkana.

Ekskursioita elettyihin tiloihin

Yksityisille kaupunkikertomuksille on ominaista ajan, paikan ja kertojan erityisyys; kertojan omakohtainen ja samalla yksilöllinen kokemus kaupungista. Jonkinlainen ajallinen kehikko on kaikille kertomuksille tyypillinen piirre, mutta ajallisuutta ei välttämättä esitetä kronologisena jatkumona. Ruth Finneganin (1998, 89) tutkimissa englantilaisen Milton Keynesin kaupungin asukkaiden kertomuksissa tyypillisin ajallinen kehikko rakentui kertojan henkilökohtaisen ja hänen perheensä elämänkulun kautta. Toisena ajallisena kehikkona Finnegan mainitsee liikkumisen eri paikkojen välillä. Seuraavassa tarkastelen ensin lähemmin kahta kaupunkikertomusta, joissa sosiaalinen ja materiaalinen ympäristö, paikat ja niissä eletty elämä, näyttäytyvät tiiviisti toisiinsa sitoutuvina, ajallisesti ja kokemuksellisesti vuorovaikutteisina. Sen jälkeen esittelen vielä muutamien lyhyempien esimerkkien kautta joitain kaupungin tilallisuuteen liittyviä huomioita ja näkökulmia.

Ensimmäinen kertojista muutti 11-vuotiaana vuonna 1949 ensin Jyväskylän maalaiskuntaan ja myöhemmin Jyväskylään asuttuaan sitä ennen Pohjanmaalla ja oltuaan kaksi vuotta sotalapsena Ruotsissa. Kertomuksen alkupuolella temporaalisuus sitoutuu enemmän elämänkulkuun ja tiettyihin tapahtumiin, mutta kertomuksen edetessä ajallisen kehikon muovaajaksi nousee liikkuminen eri paikoissa ja paikkojen kokeminen. Ensimmäinen kokemus oikeasta kaupungista on ollut lapselle mieleenpainuva.

Ja sen muistan ikipäivinä sen, että miten tuo kaupungin keskusta se oli vähän ihmeellistä nähtävää, kun ensimmäistä kertaa kaupunkiin tullaan. -- Se oli niinku tuossa Kypärämäen alueella, siinä sen niinku havahtu, että nyt tullaan kaupunkiin. Sitä kun silmät oli kun suitten renkaat, sitä napitti ja katto. (TL/h:31.01.2000, M1937.)

Kertomus etenee kuvauksilla lapsuuden asuinpaikoista, ensin Jyväskylän maalaiskunnan puolella ja sittemmin Seppälänkankaalla. Työelämään siirryttyään kertoja kierteli eri puolilla Suomea lähinnä tie- ja ratatyömailla, mutta vakituinen asuinpaikka pysyi koko ajan Jyväskylässä. Seppälänkankaalle perhe muutti vuonna 1951 ja kertoja asui siellä äitinsä kanssa vuoteen 1977.

Mutta kyllä harakanpesään jou'uttiin, voi mahoton. Se oli vissiin alkujaan koko lailla semmonen, että siinä tarkeni, mutta ajan mittaan sitten kun siellä oli niitä rottia ja hiiriä ja minä yritin pyydystää jos millä konstin. -- Ja sitten se [asuintalo] meni kerta kaikkiaan niin hataraks, muistan ku äiteeki istu kerranki sitten, sillä oli tossut jalassa sängyn reunalla ja sano mulle, että katoppas tuota miten täällä tuulee, piti villalankaa näin [roikkumassa kohti lattiaa], ni miten se heilu. No kyllä se välistä oliki, ku oli niin, että aamulla ku heräs, ni ei ollu ku kymmene astetta lämmintä enää. (TL/h:31.01.2000, M1937.)

Paikka on jäänyt mieleen mukavana asuinpaikkana ja -ympäristönä, vaikka asunto oli kertojan mukaan huonokuntoinen ja elämä taloudellisesti niukkaa. Lapsuuden ja nuoruuden paikat ja niihin liittyvät muistot piirtyvät kertomuksessa yksityiskohtaisina ja selväpiirteisinä. Lähiympäristön ohella tulivat tutuiksi myös monet poikien retkien kohteina olleet alueet, kun kaupunkia ope-

teltiin tuntemaan ja otettiin haltuun kiertelemällä eri paikoissa. Michel de Certeau'n (1984, 118–122) viitaten Anna-Maria Åström luonnehtii lasten ympäristö- ja tilakäsityksiä reitteihin, välimatkoihin, liikkeeseen ja liikkumiseen perustuviksi. Sen sijaan aikuisille tilan haltuunoton ja hahmottamisen kannalta keskeisempiä välineitä olisivat kartat, näkeminen ja katsominen. (Åström 1998a, 37.)

Sitä käytiin siellä [kaupungin keskustassa], menttiin aina välillä polkupyörillä, jalkasin. Polkupyörät saatiin hankittua, kun töissä kulki. Vaikka sitten nuorempana kun niitä ei vielä ollu, polkupyöriä, nin menttiin jalan. Eihän se mikään ollu tuo matka Seppälänkankaalta kaupunkiin. Siellä käytiin ja kierreltiin ja kahteltiin niitä paikkoja, että oppi tuntemaan sitten. Muistan vielä nää siihen aikaan, kun sota oli jättänyt jälkeensä, kun tultiin Kauppakatua ja Puistokatua ylös Taulumäelle, niin siinä Vanhan hautuumaan kohalla, siinä oli vielä yks talo, se oli tuota pahasti ol yks pää siitä, kun pommi oli osunu, oli rauniona siinä. Se toinen pää oli vähän ehjempi. Se jäi mun mieleen. (TL/h:31.01.2000, M1937.)

Aikuisiin verrattuna lapsilla on erityinen kyky synnyttää paikkoja, merkitysten tihentymiä ja maamerkkejä, jotka tarjoavat suojan tai kätköpaikan myös erilaisille mielentiloille (Lehtimäki 1995, 121). Lapsen voisikin ajatella olevan "lähempänä" tiettyjä konkreettisia paikkoja kuin aikuisen, koska tilallisuuden hahmottaminen eri skaaloilla eri-ikäisenä on eräänlainen lapsuuteen ja kasvamiseen kuuluva projekti (vrt. Åström 1998a, 37). Aikuisen elämänpiiri on usein sekä fyysisesti että sosiaalisesti laajempi kuin lapsen ja muun muassa tästä johtuen aikuisikään liittyvät ympäristö- ja paikkakuvaukset ovat vähemmän yksityiskohtaisia. Lapsuuden paikat muodostavat monille ihmisille erityisiä kiinnekohtia, joiden kautta henkilökohtaiset kokemukset ja muistot nousevat esiin (Relph 1976, 37).

Aina muistan niitä kouluaikojen touhuja, että ei ollu minkäänlaista ongelmaa, etteikö oo mitään tekemistä. Äiteekin aina sano, kun me pyörittiin siinä välillä kun oli koulukavereita, siinä piha-alueella kun oikeen menttiin, että kolistiin paikat, niin äitee tuumas, että nyt tulee taas sade. En tiää, että kyllä se aina jotenkin nuorisoon tuo ilmasto vaikutti, koska sitten me aina villiinnyttiin. Ja kyllähän se paikkasa piti, sade tuli. Joo, sitä se ihmetteli aina äiteekin. Sillaihan sitä menttiin, aina sitten lähettiin, että ei liikaa jyllätty siinä piha-alueella, että välillä sitte rauhattu vanhemmat siinä. (TL/h:31.01.2000, M1937.)

Vuonna 1977 mies muutti äitinsä kanssa vastavalmistuneeseen kerrostaloon 1970-luvulla rakennettuun lähiöön. Muuton myötä he pääsivät vihdoin kunnolliseen asuntoon, mikä tuntui erityisen mukavalta. Silti tunneside vanhaan asuinpaikkaan säilyi pitkään vahvana erityisesti ympäristön viihtyisyyden ja tuttuuden vuoksi.

Juu, sitten kun niitä alettiin rakentaa [Huhtasuon asuinalueella], niin kyllä näitä hirveesti nousi näitä taloja. Ja tää oli vähän ihmeellistä justiin, että tuntu että aina vaan tiukemmaksi ja tiukemmaksi tässä rakennetaan. Tuntu ensin alkujaan, mutta jättivät sentään vähän tuonne, että sentään...se tuntu ensin, että miten ihmeellä sitä pitää noin tiukkaan rakentaa. Ettei oo siellä paremmin semmosta viihtyvyyttä. Kun sitä minäkin opin, kun asuttiin siellä Seppälänkankaalla semmosessa, vaikka olihan se maantie, eihän siinä ollu kun sata metriä siihen rakennukseen tiestä, mutta sitä jollain tavalla, kun minä oon aika paljon maalla enemmän asunu, niin sitä tuntu sitten kun tämmöseen... Ensin alkujaan se ol että aina kaipas vaan sinne Seppälänkankaalle. Vaikka sitten se ei ollu, kun me pari vuotta asuttiin tässä, sehän on yksi Leppä-

veeltä joka tuli ja purki sen [talon Seppälänkankaalta] ja vei polttopuiks. Sitten sen jälkeen kun suunnilleen viis vuotta tässä oli asuttu, niin minäkin aloin viimein niinkun oppimaan, tuntemaan vähän paremmin tään asumisalueeks. Että se oli ensin alkujaan, kyllä se tuntu aina vetävän vaan sinne entisiin vanhoihin paikkoihin. (TL/h:31.01.2000, M1937.)

Kertomuksessaan haastateltava puhuu nykyisestä asuinpaikastaan lähiönä vain satunnaisesti ja hyvin ohimennen, vaikka on muuttanut siihen jo 23 vuotta aiemmin. Hänen kertomuksensa kiintopisteenä on nykyistä edeltävä asuinpaikka, joka maantieteellisesti sijaitsee lähellä, vain muutaman kilometrin päässä, mutta "mentaalinen etäisyys" näiden kahden paikan välillä on huomattavasti suurempi. Nykyistä edeltävän asuinpaikan ja kodin merkitys saattaa liittyä osaltaan siihen, että töidensä vuoksi mies joutui kulkemaan pitkin Suomea asu-en työmailla tilapäisissä asunnoissa.

Kertojan mielen maisemassa myös nykyinen asuinpaikka näyttäytyy paljolti sen kautta, millainen paikka oli ennen kuin siihen rakennettiin asuinalue. Paikan merkitys sitoutuu hänen kokemuksiinsa ja muistoihin jännittävänä seikkailupaikkana, jossa nuoret pojat viettivät aikaansa. Talo, jossa mies asuu, sijaitsee paikassa, joka kuului aiemmin armeijan varikkoalueeseen. Nykyinen asuinalue nimeltään Varikko sijaitsee kuitenkin kertojan mukaan toisessa suunnassa. Kertoessaan eri paikkojen sijainneista varsin tarkasti, hän kiinnittää huomiota myös paikkojen nykyisiin nimiin ja arvioi sitä, kuinka osuvia tai sopivia ne hänen näkemyksensä mukaan ovat. Samalla hän tuo esiin tietämystään siitä, miten alue vuosien mittaan on kehittynyt ja kuvaa maisemaa ja ympäristöä ajallisen kerrostuneisuuden kautta.

Jos oikeen tarkkoja oltas, niin varikkoalue, niin se kuuluu tämäkin varikkoalueeseen, kun aitaus meni tosta alaalta [osoittaa asuntonsa takapihalle] ja sitten tuo tornitalo kakkonen, niin se meni siitä suunnilleen vähän niinkun tältä puolen sen talon, siitä reunamilta ja siitä sitten suora linjaus oli tuonne. Tämähän on semmonen likkaus tehty tähän, kun tässä on tuon Kangaslammentien takia, niin tässä leikattiin pois ensinnäkin ja sitten vähän tasoitettiin näin, että saahaan kerrostalot. Että kyllä tämä on, jos oikeen tarkkoja ollaan niin tämä nimitys, en tiiä miten tää on laitettu. Tätä nimitävät enemmän niinkun Huhtasuon osaks, vaikka tää on Kangaslampee [asuinalue], Kangaslampi [samanniminen lampi] on kerran noin lähellä.

No, sitten taas tosiaan on tuo varikko-osan puoli ja tämä jätetty sillee, että se hän kuuluu tähän samaan. Kun mitä minä kaikki nää, mää kuljin täälläkin semmose-na viientoista ikäsenä niin muistan, paljon oli sellasia nuita ammusvarastoja. Siinä oli käsikranaattia ja kaikenlaisia ammuksia. Niitä oli varastoja ja siinä oli niitä polkuja sitten, kun on ne varastot, niin sitten niille annettiin kuitenkin nimet, jotku ihmeen Puolukkakujat ja mitkä ne nyt on semmoset, niin tämä nimitys sitten on annettu tällä tavalla.

Kun siinä on kuitenkin semmosia, vaikka nyt tämä yläosa, sanotaan Varikkoalueeks, niin silloin ne pitäis näissäkin olla omat nimet, että joku esimerkiksi Ammusetie taikka se niinku paremmin sopis tämmöseen, kun tuossa yläpuolella on ne. Sitten siinä eteläpuolella oli se vahtitupa. Siinä oli semmonen pajakin, muistan, siinä oli siinä vieressä. Sitten se purettiin silloin, kun me oli ehkä pari vuotta tässä asuttu. Niin ois siihenki laitettu Pajatie esimerkiks.

Se ois ollu niitä vanhempia peruja, kun se oli justiin silloin paljon ennen sotia, kun se oli tehty, koska se oli käytössä sitten sotien aikaan. Se oli hyvin tarkkaan vartioitu tämä alue tässä. Kyllä niitä alkaa, kun näitä muistelee, niin alkaa tulla mieleen. Hirveesti sitä sellasena penskana niitä kiertää ja kulkee niitä, koluaa kaikki paikat, nyyssä. (TL/h:30.01.2000, M1937.)

Kertomuksen tyyli ei ole varsinaisesti mennyttä nostalgisoiva, vaan ennemminkin sävyiltään toteava. Mennyttä ja nykyistä ei arvoteta toistensa suhteen huonompana tai parempana. Uuden alueen rakentamisen myötä kertoja sai äitinsä kanssa uuden viihtyisän asunnon ja asuinpaikan tutusta ympäristöstä. Mies ei arvostele ensisijaisesti lähion rakentamista tai lapsuuden ja nuoruuden maisemien muuttumista. Hän kohdistaa kritiikkinsä siihen, että alueen aiempi historia on ikään kuin unohdettu, siirretty syrjään uuden tieltä. Useimpiin muutoksiin ja kaupungin kehittymiseen hän suhtautuu positiivisesti ennen kaikkea siksi, että ne ovat helpottaneet elämää monin tavoin.

Kun mä aattelin että Prisma tulee [Seppälään], hyvä että ei tarvii mennä keskikauptunkiin. Vaikka linja-autolla aina menikin, mutta kauppatavara. Niin sitten mä aattelin, että hyvä kun tulee tuo Prisma, että siitä saa kunnan ostokset, siellä on monipuolisempaa valikoimaa. Se helpotti sitten paljon. Mutta sitten kun linja-autolla kuitenkin sitä meni enemmän aina keskikaupungille, mutta sitten tietenkin polkupyörällä kulin Prismassa. Sehän se paljon autto asiaa, että siinä oli suurempi valikoima. Ja sitten taas helpottu vielä, kun tuli tämä tieto, että tää Huhtasuon alue siinä ostoskeskuksella, rakennetaan ne kaupat siihen, ni silloin tuli oikeen helepotuksen huokaus. (TL/h:31.01.2000, M1937.)

Mennyttä aikaa ei ole romantisoitu, vaan kertoja kulkee paikkoja ja paikkasuhteita kuvatessaan muutoksen mukana. Urbaanit arjen paikat ovat usein luonteeltaan jokapäiväisiä, tavanomaisia ja yhä uudelleen ja uudelleen käytettyjä. Siksi niiden yhteiskunnallisia ja poliittisia merkityksiä voi olla vaikea edes huomata (Hayden 1995, 227.) Kuitenkin arjen paikkojen merkitykset saattavat liittyä juuri niiden tavanomaisuuteen ja siihen, kuinka ne toimivat ihmisten arkielämän kehyksenä (vrt. Nyholm 1996, 29).

Kertomuksessaan informantti avaa hienolla tavalla näkymän oman lähiympäristönsä ajalliseen ja tilalliseen kerrostuneisuuteen. Nykyinen asuinpaikka ei puheessa näyttäydy niinkään lähionä, vaan erilaisten ajallisten kerrostumien ja näihin eri kerroksiin liittyvien muistojen paikkana. Kertoja ei juuri kiinnitä huomiota siihen, mitä alueesta yleensä puhutaan tai millaisena esimerkiksi ulkopuoliset aluetta pitävät. Muutenkin kerronta on hyvin omakohtaista ja yksilöllistä, ei niinkään kollektiivista tai yleistävää. Kokemus paikasta ei sitoudu pelkästään sen tällä hetkellä olemassa olevaan rakenteeseen ja luonteeseen, vaan nykyisyyttä tarkastellaan menneen kautta ja mennyttä osana nykyisyyttä. Ympäristösuhde elää ajan mukana tehden sen hyvin moniulotteiseksi ja rikkaaksi erilaisten ajallisten ja tilallisten kokemusten myötä.

Mää muistan sitä aikaa, kun kuultiin että täällä alkaa nyt kerrostaloja tähän tekemään tälle alueelle. Niin silloin minä sitten sanoin äitillekin, että nythän me voiaan saahakin asunto, että mieluista aluetta. Että ei tuonne keskikaupungille ihan viitti mennä, siellä niin autojen käryä tulee hirveesti ja semmosta, että sitä on oppinu täällä sivussa asumaan paremmin. -- Tuttua aluetta. Me kaikki täällä ennen, minä oon kulkenu nämä metät täällä, kolistellu ja menny, silloin poikien kanssa mentiin ja kierreltiin nämä ja sitte marjastanu nämä alueet. Ne on niin tuttuja alueita ja melkosella alueella vielä.

Sitä on suuret, jos sitä lähetään kiertää, niin se on paremmin tuonne pohjoisuuntaan, sanotaan sinne on ainakin 20 kilometriä tuonne. Ja sitten länteen, ne on kulettu siellä ne kun siellä on ne Hiidenlinnat ja siellä on ne tanssipaidat. Sitten kun tulittiin siihen ikään, että tanssipaidat kierreltiin, niin kyllä nämä alueet, kyllä ne muistaa.

Tuolla on Vääräjärvi ja siellä tuonne vähän pitemmälle on Ankeriasjärvi, kun Vääräjärvi on ihan tuon asuinalueen takana. Kyllä silloin niitä kalasteltiin niin. Ne on semmosia paikkoja. Tuossa on nyt tää Kangaslampi tuossa, mutta kyllä nämä on semmosia mukavia tuttuja paikkoja. (TL/h:31.01.2000, M1937.)

Yksityisistä kertomuksista välittyy sellainen kokemuksellinen ja ajallinen merkitysten kerrostuminen, jota muuten voisi olla vaikea tavoittaa. Yksityisissä kertomuksissa tai puhunnoissa, joissa kertojan kokemus tietystä paikasta tai paikoista ulottuu ajallisesti muutamia viime vuosia tai jopa vuosikymmeniä kauemmas, paikkoihin liitetyt merkitykset ovat varsin moniulotteisia. Pauli Tapani Karjalaista (1987, 22–23) lainaten ”eletyt paikat värittyvät aina biografisesti, niiden sisältö virittyy ’yli’ ympäristön fyysisen muodon”. Tähän monikerroksisuuteen viittaa myös Michel de Certeau (1984, 108) todetessaan, että paikat, joissa ihmiset asuvat ja elävät ovat kuin erilaisten poissaolojen läsnäoloja. Tällaisten poissaolojen läsnäoloja erityisesti niihin sitoutuvien merkitysten ja kokemusten näkökulmasta on lähes mahdoton tavoittaa edes jossain määrin muuten kuin ihmisten kertomien tarinoiden ja muistumien kautta. Jos haluamme todella kuulla, mitä kaupunki meille kertoo, on huomio kohdistettava urbaaniin kokemuksellisuuteen ja elettyyn kaupunkiin (Ledrut 1986, 120).

Toinen kertoja on vanhempiensa rakentamassa talossa koko ikänsä asunut, haastatteluhetkellä 68-vuotias nainen²⁵¹, joka luonnehtii kotiaan ”muistojen paikaksi”. Sieltä ei pakoontu lähde edes sotatalvena, vaikka muut lähtivät ”maille ja muualle”. Kertojan koko elämä (sekä osittain myös hänen vanhempiensa ja lastensa elämä) ja kaikki sen merkittävät tapahtumat sitoutuvat taloon ja sen lähiympäristöön. Jatkuvuus näyttäytyy elämän mittaisena sekä henkisenä että konkreettisenä sitoutumisena kotipaikkaan ja asuinympäristöön. Se näyttäytyy myös omien kokemusten ja eletyn elämän myötä saavutettuna tietona ja tietämyksenä koskien kaupunkia ja erityisesti omaa asuinseutua. Kaupunkikulttuurin, elämäntavan ja ympäristön muutosta kuvaa hyvin kertojan kuvaus lähialueen kauppaliikkeistä ja niiden häviämisestä vähitellen suurempien yksiköiden tieltä.

Sitten kun tuohon, sitten oli ne Kivistön tiilikasarmit, Schaumanin niitä ja nekin olis pitänyt säilyttää. Se ois semmonen maamerkki ollu. Että kun monet ties ja tuns, että mistä päin mentiin ja missä oltiin, kun tultiin siihen kohalle. No, sitten kun tullaan vähän etteenpäin siitä, missä nyt on ensimmäinen tai siinä on näin poikittain tehty se talo, niin siitä kohalta lasketaan tuohon Halssilanmäelle, siis vajaan kilometrin matkalla ol 14 kauppa ollu meillä tässä, pieniä kauppia. Jos lähetään kaupungista päin tulemaan nyt [Vaajakoskentie vartta] ja katotaan oikeeta puolta, nin siinä oli ensiks Mäki-Matti, sit oli Niemen kauppa, sit oli Kemppaisen kauppa, sit oli Ahon Timon kauppa, joka oli myös semmoinen mies, joka teki kaikenlaista muutakin työtä kun myi. Siis korjas polkupyöriä, tappo sikoja ja teki kaikkea semmosta muutakin työtä, mutta myi siinä kaikkea semmosta sekalaista tavaraa, mut ei ruokaa.

Ruokakauppoja nämä mitä minä luetteloin, Mäki-Matti ja Niemi ja Kemppainen, ne ol ruokakauppoja. Koskellahan se Niemen kauppa ensiks ol, mutta siinä nyt on neljä. Sitten tultiin tästä etteenpäin ja mentiin tuohon ja sitten oli tuossa toinen Aittokylän Mäki-Matti, se oli viies. Sit oli Vaajala ja sitten loppu sanotaan nyt kaupungista päin tullessa oikeella puolella. Sit mennään tuonne vasemmalle puolelle, jos alotetaan sieltä Kivistöltä uuestaan, niin siinä mää en muista sitä, minkä niminen se

²⁵¹ TL/h:29.09.1999, N1929.

ensimmäinen kauppa oli, sitä mää en muista. Mutta sit ol Kiljusen kauppa, sit oli Alakeskus, joka ol tuossa vähän niinku tiestä sivussa. Sitten oli Vuoren kauppa, siinä on nyt jo kymmenen. Sitten mentiin tuohon mäelle tuonne, niin siinä oli Keskus ja Paronin kauppa ja Häyrysen kauppa. Yks vielä on, mutta mikäs se on se neljästoista. Mutta minä laskin, että niitä oli 14 kauppaa ja nimeltä muistan kaikki. Ja ne oli tässä kilometrin sisällä. (TL/h:29.09.1999, N1929.)

Kerronnan edetessä palataan takaisin alueen kauppoihin ja niiden vähittäiseen häviämiseen alueelta.

Tää maailma alko mennä sitten siihen malliin, että esimerkiks Keskuksen kauppa semmonen kun oli, siinä oli tuossa Alakeskus ja sitten oli Yläkeskus, niitä sanottiin näin vaan, niin se firma loppu sitten totaalisesti. Sitten tämä Mäki-Matti rupesi vähentämään näitä liikkeitä. Oli pien Mäki-Matti, sanottiin pieneks Mäki-Matiks ja Aittokylän Mäki-Matti, niin ne häipy aikanaan sitten kanssa pois. Vaajala oli, se oli SOK:n omistama, se häipy tosta mäeltä pois. Vuori loppu siitä sitten kun heiltä loppu, ei ollu pitäjäitä enää ja Kivistöltä sitten se Koskela myi Niemelle ja Niemet lopetti sen sitten. Kemppaiset lopetti vanhuuven takia ja niitä on monta semmosta loppunu sitten vanhuuven takia. Itikka [puuttuva 14:s kauppa] lopetti tuosta sitten, sehän oli se Itikka-firma, olko se Seinäjoella. Että ne on loppunu ihan sillä lailla, että nyt on tuo Siwa tuolla mäellä, että niinkun Mäki-Mattia vastais tavallaan se ja sitten tuossahan oli se Halssari, mutta sehän meni konkurssiin sitten. (TL/h:29.09.1999, N1929.)

Kulutuksen maisemaa. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Lopuksi kertoja toteaa, että nyt on käytävä Prismassa [Seppälässä] ruokaostoksilla ja ostettava enemmän kerrallaan. Käynti kerran viikossa riittää, kun on pakastin, mihin voi ostaa ruokatarpeita pidemmäksikin aikaa. Ongelmana on kuitenkin se, että pitäisi saada joltain kyyti, jotta olisi mahdollisuus tuoda kerralla enemmän kotiin. Prisma on keskustaa lähempänä, mutta kulkuyhteydet sinne ovat huonommat. Oman alueen kauppojen häviämisen myötä myös asiointiin oleellisena osana liittynyt sosiaalisten suhteiden ylläpito on jäänyt pois. "Lähikauppias piti hyvää huolta asiakkaistaan, mutta isoissa marketeissa ei saa kontaktia mihinkään päin."

Kertoja ei puhu kaupoista pelkästään toiminnallisesta näkökulmasta, vaan jatkuvasti myös sijoittaa ne fyysiseen ympäristöön. Muisteluissa esiin nouseva arjen kuvaus on menneen kuvausta myös fyysisen ympäristön rakentumisen näkökulmasta, joko ympäristön muutoksena kokonaan toisenlaiseksi tai sen uudelleenjärjestymisenä (Radley 1990, 53). Näin sosiaalinen ja materiaallinen kietoutuvat toisiinsa rakentaen varsin monipuolista ja elävää kuvaa sekä paikasta että siinä eletystä elämästä. Neljätoista kauppa päätien varrella kilometrin matkalla ovat väistämättä tehneet alueen julkisesta tilasta eloisan mahdollistaen samalla ihmisten spontaanit kohtaamiset. Alueen pienten kauppojen häviämisen myötä myös sen julkisen tilan luonne on muuttunut. Kuluttaminen ja siihen liittyvät muut toiminnat ovat kaupungeissa siirtyneet yhä enemmän julkisesta puolijulkiseen tilaan, esimerkiksi suuriin marketteihin ja kauppakeskuksiin.

Jatkuvuus yksityisessä puhunnassa näyttäytyy ennen kaikkea sosiaalisen jatkuvuuden kautta. Kun ympäristö tai rakennettu miljöö muuttuu, se muuttaa usein sosiaalista ympäristöä ja vähitellen myös kaupunkilaista elämäntapaa. Yksityisessä puhunnassa korostuu kuitenkin jatkuvuus muutoksista huolimatta, koska elämä nähdään jatkumona, jonka osaksi erilaiset muutokset, sekä positiiviset että negatiiviset, kuitenkin vähitellen asettuvat. Sijansa seuraavassa jyväs kyläläisen eläkeläisrouvan haastattelukatkelmassa saavat niin oravat kuin alueella partioivat poliisiautotkin, joiden kautta hän pohdiskelee asuinalueensa muutosta ja asutuksen lisääntymisen vaikutuksia. Ympäristön kuvaus ei kohdistu niinkään fyysisiin piirteisiin, vaan muutosta kuvataan enemmän sosiaalisten ja toiminnallisten näkökulmien kautta.

Kun on tullu paljon asutusta, on tullu rauhattomammaks ja on tullu kaikenlaista enempi. Ja meidän yläpuolella on se kaupungin vuokratalo, mutta kyllä ne sanoo että siinä on omistusasuntojakin. -- Että kyllähän meillä just saa joskus lauantai perjantai-iltanaki ihan kivasti elokuvia kattoo keittiön ikkunasta. On poliisiautot yhtä tai kahta ja ambulanssia, että onhan se luonnon asia, kun tuota on tullu enempi asutusta. Enne ei ollu kato ku oravia seurattiin, siinä meille nyttenki kyllä tulee vielä oravia siihen. Yhessä vaiheessa oravat häipy, ni naapurin pojat tais ilmakiväärillä vähän säikytellä niitä, mutta nyt näkkee taas. -- Sen alakerran rouvan kans, sehän on mun sydänystävä, nin tuota se rouva on tullu sillai, että se on tullu meidän talossa tutuks sen jälkeen kun hän jäi työelämästä pois. Hän on seitenvitonen, vähän päälleki. Hän aina on rakentamassa mun kanssa tuossa nuita kankaita [kangaspuihin] tää rouva, nin aina ihailevat kun jänikset juoksentelee siinä heti, kun tulee se aika. Että on siinä niinkin lähellä se mettä, että kyllä se sen verran rauhallinen kuitenkin siinä sitten on. (TL/h:06.02.2001, N1934.)

Jatkuvuus nousee kerronnassa esiin erityisesti muistojen kautta, koska ne antavat paikoille ja niihin liittyville tapahtumille ja asioille ajallista syvyyttä ja kerroksellisuutta. Paikka tai rakennettu ympäristö ei saa merkityksiään ainoastaan siitä, mikä nyt on nähtävissä, vaan sen takana tai rinnalla vaikuttavat aiempien aikojen fyysiset ja sosiaaliset ympäristöt merkityksineen. Nämä ajallisesti eriaikaiset merkitykset myös merkityksellistyvät yhä uudelleen, kun niitä tulkitaan ajallisesti, yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti erilaisissa konteksteissa. Tilat, paikat ja ympäristöt näyttävät ihmisille aina väistämättömästi eriaikaisuuksien päällekkäisyytenä ja samanaikaisuutena.

Kaupungin muistia problematisoivassa artikkelissa hollantilainen Dieteke van der Ree tarkastelee kaupunkimuistoja kiinnittäen erityistä huomiota niiden kertajiin. Hän kutsuu muistajiksi (Erinnerer) ihmisiä, jotka säilyttävät tietämystä menneestä ja luovuttavat sitä eteenpäin tarvittaessa. Eräänä keskeisenä kerrontaa muokkaavana tekijänä on vertailu menneen ja nykyisen välillä, jolloin näkyväksi tulevat erityisesti muutokset ja niihin liittyvät prosessit. Henkilökohtainen muistelu koostuu sekä omista että toisten kanssa jaetuista kokemuksista. Näin yksilöllinen ja yhteinen muisti kietoutuvat kiinnostavalla tavalla toisiinsa osoittaen samalla, että henkilökohtainen muistikin on sosiaalisesti organisoitunut. Kaupungin muistin metaforassa yhdistyvät kaupungin toiminnot ja kaupunkilaisten kokemukset, joita usein tarkastellaan erillään. Elämää kaupungissa määrittävät ennen kaikkea nykyhetki ja asioiden ja ilmiöiden ajankohtaisuus, mutta kaupunkilaisten kokemukset ja muistot liittyvät tulevan menneeseen. Muistelujen ja kerronnan ohella huomiota tulisi kiinnittää myös ”muistajiin”, joilla on merkitystä ja oma sosiaalinen roolinsa erityisesti puhuttaessa kaupunkielämästä ja kaupungin muistista. (Van der Ree 2000.)

Jos minä nyt muistan, niin tässä nyt on nimitelty tämmösiä vanhoja [alueita], kun määhän nyt niin kauan tiiän. Tässä on ollu semmosia, kun siinä ol se Kivimäki ja se kivilouhimo. Ja siinä kohalla oli, Purskankallioks sanottiin sitä, ykkönen ja kakkonen. Että ei varsin siinä kivilouhimon, vaan vähän tuonnepäin, missä nyt on viimeset kaupungin rakentamat talot ja kuntopolku, niin siinä kohilla ol Purskan ykkönen ja sit ol siinä kakkonen ja Aittovuori oli tuossa. Siellä oli se näkötorni ja semmonen puinen tähystystorni. Siitäkin Kivimäen kohalta mentiin monta kertaa sinne ja kyllä kun Kivimäki siinä oli toiminnassa sillon, niin ”jumps, jumps, jumps” ja kuulu meillekin asti tähän. Se toiminta oli yhteentoista asti illalla, valot läpsähti tällä lailla meilläkin täällä kotona, niin että kyllä se vaikutti siihen, siellä kiviporat ja se kone kävi, missä tehtiin sitä sepeliä. Kyllä minä muistan kaikki ne ja siinä oli semmonen kettinkiportti, mistä ei sinne ollu menemistä sitten työajan jälkeen. Siinä ol paja ja siinä ol kaikki työnjohtajat ka asu vahtimestari ja muuta. Että kellä ne on ollu mielessä kaikki semmoset ja aikasemminhan se oli Tuohimutkassa se kivilouhimo. Siellä missä on, jos lähetään menemään Tuohitietä ennen kuin käännetään sinne Latvatielle, niin siinä missä nyt on niitä kantikkaita taloja, niin se on ollu siellä. Missä on se voimala, se joku pömpeli, minkä ne puhu että ne lopettaa nyt, niin siinä kallionkupeessa on ollu ensimmäinen [kivilouhimo]. Siinä on ollu ennen kuin ne laitto sen tuohon. Vaikka ei sieltä kallio loppunu, mutta se ol tietysti tuossa parempi paikka. Kyllä määhän muistan niin monta juttua, mitä tässä on ollu, ei teollisuutta varsin täällä ollu mittään. (TL/h:29.09.1999, N1929.)

Vanhempien ihmisten tai hyvin kauan samassa paikassa asuneiden kerronnassa korostuu sekä fyysisen että sosiaalisen ympäristön laaja ja varsin yksityiskohtainen tietämys ja samalla myös sekä ylpeys että tietoisuus tästä tietämisestä.

Sekä edellä oleva että seuraava sitaatti liittyvät keskusteluun haastateltavan lähiympäristöön suunnitellusta täydennysrakentamisesta.

Just tosta pyykkituvan luota, onhan se vieläkin siinä, mutta siitä palvelutalon siitä sinne päin on Kivistö ja sit ol Aholaita erikseen mikä on siellä mäellä ollu. Ja Holstit on ollu erikseen ja Tuohimutkat erikseen ja kaikki nämä, kyllä nää on niin erillisinä ollu, niin että eihän hyvänen aika, minusta se on väärin että minkä takia sitten nämä päättäjät ei ota paremmin selvää, että missä mikin paikka on. (TL/h:29.09.1999, N1929.)

Nykyaikaa lähestyttäessä tieto kaupungista muuttuu ikään kuin pistemäiseksi tai ainakin kaupungista puhutaan niin. Tämä kertoo ehkä siitä, että kaupungin käyttö on muuttunut niin, että liikutaan (usein autolla) toimintapisteestä toiseen: kotoa päiväkodin kautta työpaikalle, työpaikalta automarketin kautta kotiin, kotoa sählyä pelaamaan toiselle puolelle kaupunkia, pelikavereiden kanssa pistäydytään keskustassa kaljalla ja sieltä taas kotiin. Nuoren naisen kuvaus tavallisen viikon kulusta on hyvä esimerkki siitä, miten arkielämä ja samalla myös liikkuminen kaupungissa muotoutuu työn ja harrastusten vuorottelun kautta.

Mulla on hirveen epäsäännöllinen työaika, mä teen sen, mitä kenttä vaatii tuolla. Mä lähen alkuvuikosta yleensä aamusta kuuen aikaan liikkeelle ja tuun kotia joskus kahen ja neljän välillä. Oon siinä muutaman tunnin kotona, teen kotihommii, sit mä lähen harrastusten pariin. Yleensä maanantai, keskiviikko on jumppa, tiistaina mä oon töissä aika usein sit iltavuoron siihen päälle, oon kotona sit kymmenen jälkeen. Sit keskiviikko ja torstai, mä teen aamun ihan normaalisti töitä. Sit mä meen keskiviikona ja torstaina mun toiseen työhön ravintolaan yöks töihin. Perjantaina sitten mä teen mun omassa päätyössä semmosen pätkäpäivän, jos [työ] sallii. Lauantaina mulla menee, kotihommat teen kotona, sit mä yleensä oon ulkona, sit mulla on jumppa. Jos mä käyn ulkona [ravintolassa tms.], niin mä käyn lauantaina. Sunnuntai menee sitten, siinä ei oo mitään, se on vapaapäivä. (TL 12:05/95:18, N1970.)

Kaupunki kokonaisuudessaan on laajentunut ja kaupunkirakenne on hajautunut, jolloin sen hahmottaminen on aiempaa vaikeampaa muuten kuin omien toimintojen ja toimintaympäristöjen kautta. Fragmentoitunut (sekä tilallisesti että ajallisesti) kaupunki tuottaa myös eräässä mielessä fragmentaarista kaupunkikerrontaa. Ihmisten kokema yhteys kaupunkiympäristöön ja erityisesti sen materiaalisuuteen saattaa olla joskus hyvin ohut. Silti välinpitämättömäksi ajateltu ympäristösuhde saattaa synnyttää yllättävän monipuolista ja kuvai-levaa puhuntaa sekä ympäristön arviointia seuraavan esimerkin tavoin.

Mää en oo mikään aktiivinen ihminen sillä lailla, että mä kiinnittäisin huomioo... Tai kiinnitänhän mä huomioo ympäristöön ja katon, että voi vitsi, minkä takia tuokin on tuommonen, mutta ei mulle tule mieleen, että mitä vois tosiaan tehdä. Paitsi tämä yksi maa tuossa, että sille vois kyllä tehdä jotain, se on niin silmiinpistävä. Mutta emmää mitään ideoita osaa kehitellä tuohon toriaukiolle. Musta tuntuu, että tää on ajateltu tää koko Kuokkalan keskusta sillai, että tuossa on tää suuri ja hieno liikekeskus, missä puolet tiloista on tyhjillään ja sitten tämä toriaukea siinä, missä on... Mitäs muuta täällä sitten onkaan, kun kerrostalo kerrostalon perään. Tää on vaan semmonen asuinalue, ei täällä mitään muuta oo. Jos mä oisin ihan semmonen yksinäinen työssä käyvä ihminen, että mä lähtisin aamulla töihin ja tulisin illalla, niin eihän millään ois mitään väliä, että emmää kiinnittäis huomioo. Mutta kun olosuhteiden pakosta nyt on tässä kotona, niin tulee vähän enemmän kiinnitettyä huomioo. (TL 08:18/94:13, N1962.)

Amerikkalaisen Fort Waynen kaupungin kertomuksia tutkineen Barbara Johnstoneen mukaan kerronnan avulla ihmiset rakentavat kokemusta menneestä ja antavat sille merkityksiä. Samoin paikkojen ja yhteisön tuntemisen ja ymmärtämisen juuret ovat kerronnassa. Ihminen tuntee kodikseen paikan, joka synnyttää tarinoita ja vastaavasti tarinat luovat paikkoja. (Johnstone 1990, 5.) Tässä yhteydessä on hyvä huomioda se, että sitoutuminen paikkaan, kokemus siitä, että jokin paikka ”puhuu” ihmiselle, kertoo tarinan, ei välttämättä edellytä pitkää ajallista perspektiiviä (vrt. Lapintie 2002, 166). Yksityiset kertomukset kaupungin tilallisuudesta eivät rakennu yksinomaan muistoista ja muisteluista, vaan myös nykyhetkessä tehtyjen havaintojen ja jokapäiväisen elämän käytäntöjen kautta. Esimerkiksi kokemus kuulumisesta johonkin, tunne siitä, että tähän kuulun tai tässä on jotain houkuttelevaa, voi syntyä jonkin paikan tai ympäristön synnyttämien assosiaatioiden myötä. Ympäristön synnyttämät mielikuvat ja assosiaatiot voivat liittyä esimerkiksi kokemuksiin ja muistoihin muista samankaltaisista ympäristöistä.

Kun mä muistelen vielä sitä ennen ku mä muutin tänne, olin joku vuos aika paljon aikasemminkin joskus ihan muissa ympyröissä käyny tässä samassa pihapiirissä. Sitte ku mä eka kertaa tulin tätä kämpppää kattoo, ni heti niinku palas mieleen, muisti tän, tämmönen positiivinen muistikuva tuli tästä ympäristöstä. Kyll se silloin ku tätä kämpppää kävi kattomassa, ni het tuli mieleen, ett toi se on jos kaupat synty. (TL/h:08.05.1999, M1959.)

HJA: Minkälaisia odotuksia teillä oli tästä alueesta?

HVA: Minä olin aina ollu ihastunu Kuokkalaan. Että kun me tuolla Palokassa asuttiin, niin aina kun mulle tuli vieraita, niin mä kierrin tuolta noin tän Kuokkalan läpi ja käytiin Survossa ja Korpelassa ja sitten mentiin Viherlandiaan. Että minä oon aina tykänny tästä Kuokkalasta sillä tavalla, että se on minulle ollu semmonen niinkun nähtävvyys.

HJA: Mikä tässä on erityisesti viehättänyt?

HVA: Emmää tiiä, että mikä siinä sitten on. Että esimerkiks tuo Ristikivi, niin siellähän on maailman ihanimmat maisemat. Se ranta ja ... Sitten tuo pelto vissiin oli jotenkin semmonen vähän niinkun Oulua. Minä aina aattelin, että Hiekkasaari [Oulussa] oli vähän samanlainen, että oisko se sitten semmosta ollu. (TL 06:13/94:09, N1928.)²⁵²

Yksityisten kaupunkikertomusten kautta avautuu ajallisesti ja tilallisesti moniulotteinen näkymä elämään kaupungissa, paikkojen merkityksiin ja niiden luonteeseen. Näiden kertomusten merkitys on myös siinä, että ne tekevät näkyväksi yksilön aktiivisena toimijana. Kertojana on ”minä”, joka aktiivisesti elää ja toimii kaupungissa, havainnoi, antaa merkityksiä ja muodostaa käsityksiä ja arvostuksia seuraavien kertojien tapaan.

Mää oon aina sanonu tätä kivikyläks. Siis onhan tää hirveen tiuhaan rakennettu ja välillä vähän masentavakin. Mun mielestä tässä on kuitenkin kohtalaisen hyvin palveluja. Täällä on kauppvoja, tosin tosta [Kuokkalan keskustan liiketiloista] nyt on pieniä liikkeitä kyllä karsiutunu pois. Siinä oli lastenvaateliikettä ja semmosta. Ois suonu, että ne palvelut ois säilyny. Että lähellähän tässä on kaikki, että ei hyvin paljon kyllä tonne kaupunkiin tarvii lähtee, että siinä mielessä kyllä tykkään tässä olla. Harrastusmahdollisuuksia, niitä on paljon tossa Graniitissa. Ulkoilumaastot löytyy ihan mukavasti. (TL 14:08/95:20, 08.03.1995, N 31 v.)

²⁵² Sitaatissa HJA tarkoittaa haastattelijaa ja HVA haastateltavaa.

Jotkut alueet kaupungin jostakin ihan keskustan läheltä, ne ois kivoja asua ja rauhalisia. Semmonen joku lokero sieltä, jossa on isoja puita ja valmiin näköistä. Mua pikusen haittaa tää keskentekosuus täällä, mutta sitä pitää oottaa 10–20 vuotta, että nää puut ja pensaat kasvaa täällä. Mutta sille ei maha mittään. Mää ite tykkään semmosesta valmiista ja vanhasta ja tavallaan pysyvistä. Voi sanoo, että Kuokkalakin jo 20 vuoden päästä on eri näkönen, että tää muuttuu hyvin paljon ihan siitä, että noi puut kasvaa ja asettautuu tää homma. Kyllä voisin ajatella jossain vanhemmassa talossa asuvani, mutta en ihan siinä keskustassa. Että siinä on sitten nää leikkipaikat vähän vähissä. (TL 08:17/94:14, 01.11.1994, M1963.)

Huomio yksilöiden aktiivisesta toimijuudesta on merkittävä siksi, että yleensä esimerkiksi tieteellisissä teksteissä yksilön identiteettiä määritellään yksinomaan johonkin ryhmään kuulumisen kautta (Byron 1992, 169; Finnegan 1998, 106). Yksityisten kertomusten kuunteleminen voi avata uusia näkökulmia ja herättää kysymyksiä siitä, kuinka kaupunkia ja sen tilallisuutta tarkastellaan ja konstruoidaan ja mikä merkitys henkilökohtaisella kokemuksella on paikka- ja ympäristösuhteen muotoutumisessa. Kaupungin tilallisuutta ja sosiomateriaalista näkökulmaa hahmotellut Dag Österberg (1998, 30–31) korostaa ihmisten mahdollisuutta erilaisiin valintoihin ja rinnastaa oman näkemyksensä kolmeen pohjoismaiseen tutkimukseen (Simonsen 1993; Plöger 1997; Krange & Strandbu 1996), joissa kussakin on tarkasteltu kaupunkilaisten arkea ja suhdetta urbaaniin ympäristöön. Yhteenvetona Österberg toteaa, että kaupunki kontekstualisoituu kaupunkilaisille eri tavoin riippuen siitä, kuinka he kaupunkia ”käyttävät”, mikä puolestaan on sidoksissa heidän tekemiinsä valintoihin. Kaupungin ”tila” ja materiaalisuus eivät itsessään määritä asukkaiden käyttäytymistä tai toimintatapoja, vaan se millainen sisäinen suhde ihmisellä on ympäristöönsä. Myöhäismodernin ihmiset suhtautuvat usein myös ympäristöönsä vapaasti ja luovasti, jopa reflektiivisesti.

Rajat, reunat ja sillat eli yhdistämisen ja erottamisen teemat näyttävät myös yksityisissä puhunnoissa, mutta ainakin jossain määrin toisin ja eri konteksteissa kuin edellisen luvun julkisissa puhunnoissa. Seuraavat sitaatit ovat esimerkkejä tilan ja ajan yhteenkietoutumisesta sosiaalisissa käytännöissä tai toiminnoissa. Juna- ja laivaliikenne on ohjannut ja määrittänyt sitä, missä nuoret ovat kokoontuneet, mutta samalla kokoontumiset ja toisten tapaamiset ovat rytmittyneet liikenteen aikataulujen mukaan.

Kesällä, kun tuli pyöräilmat, että määkin sain ajaa äitin pyörällä, niin sitten mentiin tuohon Akkalan suoralle noien Jyskän poikien kanssa, että siellä istuttiin sit siellä mettässä. Oltiin semmosia jo varmaankin 14–15 -vuotiaita, että yritettiin sitten riidata jo, niin istuttiin siinä missä vanha Vaajakoskentie meni, sitä sanottiin Akkalan suoraksi. Siellä käytiin sitten, pyörät oli ojassa ja ite istuttiin vähän ylempänä siellä mettässä ja kateltiin. Ja sitten mentiin yheksäks kattoo, kun laiva tuli Lahesta tuonne Kuokkalan sillalle. Se oli semmonen kohokohta illassa, se tuli vähän yli tai vähän ennen yheksää ja sit sieltä piti tulla suoraan kottiin. (TL/h:12.11.1997, N1941.)

Niien junien mukkaan, että ne hyvin paljon kulki justa sillä tavalla. Sanottiin, että jos lähettiin uimaankin jonnekin, niin silloin pitää tulla kotia, kun se juna menee, että se oli semmonen aikamerkki sitten. Tiettiin, että pitää tulla kotia, että niitä piti seurata sitten niitä junankulkuja siinä. Sitten toinen aikamerkki oli tuo silloin, kun neljältä työt loppu, niin tuo Kiväärin²⁵³ pilli vihelti. Silloin tiettiin, että kello on neljä ja sit se

²⁵³ Kivääriksi kutsuttiin Tourulan kaupunginosassa sijainnutta Valtion kivääritehdasta.

soi yheltätoista ja kaheltatoista, silloin kun ruokatunti alko ja loppu. Ne oli semmosia, että eihän silloin ollu kelloja niinkun kersoilla nykyään. (TL/h:12.11.1997, N1941.)

Ihmisten subjektiivisilla kaupunkikartoilla rajat ja sillat saattavat olla aivan toisissa paikoissa kuin niiden ehkä kaupungin fyysisessä ympäristössä ajatellaan olevan. Ihmisten mielikuvissa sellaiset määreet kuin lähellä ja kaukana muodostuvat monista muistakin tekijöistä kuin pelkästä maantieteellisestä, mitattavissa olevasta, etäisyydestä. Kaupungissa liikkumisesta tulee helposti rutiinia, jossa vakiintuneet reitit ja tutut paikat tuntuvat helposti saavutettavilta, kun taas vieraammat alueet tai paikat saattavat fyysisestä läheisyydestä huolimatta tuntua olevan kaukana tai muuten hankalaksi koetun matkan päässä. Jyväskylän keskustassa vuosia työssä käyneet naisen suunnitelmassa oli haastattelun teon aikaan tutustumisretki yläkaupungille, kunhan eläkepäivät alkavat ja työkiireet jäävät taakse.

Onhan Jyväskylässäkin paljon kattomista. Että mää oon aatellu, että kun tulee vähän viilempi, mää en tykkää noin kuumista, ni mä lähen aamulla täältä kävelemään ihan sinne Kauppakadun yläpähän ja sieltä sitte niitä sivukatuja tänne alaspäin ja katon, mitenkä ne on muuttunu. Ku ei oo tosiaan vuoskausiin käynny siellä. (TL/h:26.09.2000, N1941.)

Arkielämän konteksti tarjoaa yhden tavan 'kuvitella' kaupunkia. Arjen kaupunki muotoutuu sekä päivittäin toistuvista toimintojen virroista että niihin poikkeamia tuovista erityisistä tapahtumista. Näin kaupungin sosiaalinen tila muodostuu tilan ja ajan rytmeistä ja niiden välisten suhteiden variaatioista, jotka voivat rajoittua vain jollekin pienelle alueelle tai ulottua moniin paikkoihin kaupungissa ja sen ulkopuolella. (Healey 2002, 1780–1781.) Julkisten puhuntujen kaupungissa tilallisuus näyttäytyy mittakaavallisesti suhteellisen yhdenmukaisena. Kaupunkia ja sen paikkoja katsotaan yleensä tietyltä vakiintuneelta etäisyydeltä, ei läheltä eikä kaukaa. Yksityisissä puhunnoissa sen sijaan limittyvät eri mittakaavaiset tilallisuudet, joiden kautta paikat tulevat välillä lähelle ja sitten taas toisessa tilanteessa loitontuvat. Tärkeä toiminnan tai muistojen paikka voi olla vaikka yksittäinen kivi tai pihapuu.

Meiän pihassa yleensä kävi lapset leikkimässä, koska tuossa naapurissa oli semmonen pariskunta, jolla oli vuokralaisia ja niillä ei ollu itellä lapsia, niin sinne pihaan ei saanu mennä leikkimään, ne ei välittäny. Samaten sitten tuossa toisella puolella, siinä oli kanssa semmonen sokkeloinen se piha, että siinä ei ollu sitä semmoista tilaa. Että yleensä tässä meiän pihassa kävi, että me leikittiin tässä. Talon ympäri kierrettiin ja tuo puu, mikä on tuossa saunan vieressä, niin se oli se mihin lyötiin omat nimet kirjoissa ja sitten etittiin, että se oli se piilopuu silloin jo. (TL/h:12.11.1997, N1941.)

Kaupunkia voi lähestyä myös tarkastelemalla sen kulttuurista identiteettiä. Varsinkin aiemmin sen ajateltiin viittaavan lähinnä merkittäviin arkkitehtoniisiin monumentteihin, jotka muistuttivat joko kansallisesta itsetunnosta tai merkittävistä vallanpitäjistä. Nykyään kulttuurista identiteettiä voivat paremmin ilmentää esimerkiksi paikallinen urheiluseura, jokin kulttuuriperintökohde tai vaikkapa kaupungin reunalla sijaitseva ostosparatiisi. Aikojen kuluessa jotkin tapahtumat, paikat tai rakenteet saattavat muodostua kaupungin symboleiksi

sekä paikallisille ihmisille että muualta tuleville. Kollektiivisten merkitysten ohella kulttuurisessa identiteetissä on kyse kaupunkiin liitetystä yksilöllisistä kokemuksista, tuntemuksista, muistoista ja tulevaisuuteen kohdistuvista odotuksista eli kaupungin ymmärtämisestä omana paikkana ja kotina tai vieraana, rajoittavana ja poissulkevana. (Healey 2002, 1780–1781.)

Tilan ja vallan suhdetta lähestytään kaupungin kontekstissa yleensä instituutioiden, politiikan tai muuten yhteiskunnassa keskeisiksi ymmärrettyjen rakenteiden tai toimijoiden näkökulmasta. Vallan ja tilan suhteen problematiikka nousee kuitenkin esiin myös yksilö- ja mikrotason tulkinnoissa. Jos kaupunki on kaikkien eikä kenenkään erityisesti, niin missä ja miten yksilö hahmottaa, rajaa ja määrittelee suhteensa tilaan, jossa hän toimii. Voiko vallan ja tilan suhdetta tarkastella ainoastaan asiantuntijan positiosta jollain yleisellä tai abstraktilla tasolla vai näyttäytykö se myös elettyjen tilojen tulkinnoissa, jotka rakentuvat ennen muuta arkitiedon varassa? Seuraava pitkä sitaatti on kuvaus pyrkimyksestä saada määritellä sitä, mitä omassa lähiympäristössä tapahtuu. Samalla se tekee näkyväksi sen, miten arkitieto ja kokemuksellinen tieto joutuvat helposti kyseenalaistetuksi yksilön ja institutionaalisen toimijan välisessä vuorovaikutuksessa.

Tässä [viittaa kotiinsa ja pihapiiriin] jollakin lailla on niinkun omassa, kun tässä ei oo tuolla puolella nyt mittään ja tuossa on vielä tontti [tyhjä] tuossa välissä ja tuolla puolellakin on. Tässä on niin rauhallista ollu olla ja ite saa päättää, että jos mä kaivan tuohon tuon kuopan, niin mä saan sen kaivaa siihen vielä, että mua ei kukkaan siitä kiellä. Ja jos mä tuon puun haluan tuosta ottaa pois, tässä on ollu kaks koivua ja niinkin on täytyny lupa hakkee, että saatiin kaataa ne. Mutta nyt ei oo mittään sitten sen jälkeen, kun tää ol hyvin vaaleen vihreeks, semmosen hennon vihreeks maalattu sillon aikanaan ja tää oli poikkilautaan laitettu, niin sanottuun punttilautaan, mikä meni limittäin näin, isävainaan tekemä sillon tämä ulkopuoli.

Niin siitä tuli kauheen kova polemiikki siellä kaupungissa [viittaa kaupungin virkamiehiin], että minkä takia minä haluan sitä samanlaista laudotusta. Minä sanoin, että mä tykkään siitä, että se on nätti ja se on vihreeks maalattu ja minä en halua sitä. Vieressä oli tuossa tumma talo, joka nyt jäi puolitiehen tuo maalauskin niiltä, niin samanlainen pitää olla, mä sanoin että ei ikinä. Siitä tullee nyt meille riitä, että minä haluan, että siitä pitää tehdä vaalee sitten, joku valkonen taikka joku, niin lummehan tähän tuli tää väri sitten. Minä sanoin, että en minä synkkiä väriä halua, että pien talo, mökki, niin se vielä pienentää sitä.

Minä sanoin, että kyllähän työ [kaupungin virkamiehet] täällä määrääte, työ ootte piirtäny monta paperia täällä piirustuslauan takana. Mutta kun työ tulette paikan päälle kahtomaan, niin työ näätte jotain toista. Niinkun esimerkiks tuo rivitalo aikanaan tässä [suunniteltu, mutta ainakin toistaiseksi toteuttamatta jäänyt], mä sanoin, että kyllähän työ saatte, kun työ uhraatte siihen dynamiittia ja kaivate ja laitate, mutta tulkaapas kahtomaan, minkälainen paikka se on. (TL/h:29.09.1999, N1929.)

Että jos jollakin ihmisellä olis halu, esimerkiks niinkun mulla oli sillon tämä syntymäkotini korjata asuinkelpoiseks, oli se asunkelponen sillonkin, mutta parannettua tätä olemista, niin että tuli sähkölämmitys ja uudet ikkunat. Sähköhella meillä oli jo siihen aikaankin lopussa lisänä, mutta että tehtiin tämmönen, lämpöä ja kaikkea ja sitten ulkonäköö ja muuta tämmöstä, että parannetaan. Niin ensin lyyään luv kurkuun, että ei sitä voi semmosta tehdä ja että semmonen lupa ja semmonen lupa [pitää olla]. Minähän tein sitten lopullaan, tuolla kaupungin virastossa, kun juostiin täällä kerroksessa ja tuolla kerroksessa ja välikerroksessa ja taas tuonne kerrokseen. Poika oli Rautpohjassa töissä ja minä Jyskässä töissä, kumpikin eri taholla ja siinä keskellä ol sitten se paikka, mihin ois pitäny mennä. Minä sanoin, että kuulkaapas nyt hyvät ihmiset, että joka kerroksessa on neuvotteluhuone, jossa on pöytä ja ympärillä tuolit, että eikö myö voia kerran kokoontua siihen. Ottakaa työ tästä talosta joka intressistä

oma henkilönne ja tuokaa siihen pöyän viereen, minä tulen pojan kanssa mielihyvin vaikka huomenaamulla. Eikä menny kun muutama päivä, kun meivät käskettiin sinne ja siinä oli sit useimmat ihmiset ja päätettiin siinä pöyvän ääressä niitä asioita. (TL/h:29.09.1999, N1929.)

Omien kokemustensa lähilukuun perustuen Kimmo Lapintie (2002, 179) toteaa varsin pessimistisesti, että suunnittelujärjestelmä näyttäytyy paikallisissa kohtaamisissa vahvasti institutionaalisenä toimintana. Siinä vastuu ja valta ovat tarkasti "läänitettyjä" ja moderni kaupunkiasukas on yhä vaille fyysiseen ympäristöönsä liittyvää "torpparinvapautusta". Lapintie näkee erityisen ongelmalliseksi sen, että asukkaan oletetaan "ottavan osaa" erilaisiin suunnittelun hankkeisiin, kun todellisuudessa hänellä ei juuri ole mahdollisuuksia toteuttaa minäkäänlaisia muutoksia tai toimenpiteitä omassa ympäristössään. "Virkamiehet ovat tehneet suunnitelmansa ja pitävät niitä ainoina oikeina", toteaa eräs Jyväskylän keskustan asumisviihtyvyyden tulevaisuudesta huolestunut kirjoittaja.²⁵⁴ Asiantuntijan ja asukkaan rooleja ja kohtaamisia käsittelevässä artikkelissa Kimmo Lapintie (2002, 168) puhuu rakenteellisesta suunnitelmien vastustamisen väistämättömyydestä. Asukkaan on orientoiduttava ympäristössä, joka on periaatteessa annettu, ja johon hänen ei odoteta kohdistavan suunnitelmiaan tai odotuksiaan. Suunnittelun näkökulmasta ihmistä ei voi ajatella vain asunto- tai ympäristötuotteen kuluttajana tai naapurustossa asuvana olentona. Sen sijaan hänet olisi nähtävä aktiivisena toimijana, jonka kaikki elämän alueet tulisi ottaa huomioon. (Pakarinen 2002, 87.)

Ei meiltä oo koskaan kysytty, mitä me pihaan halutaan. Sama tossa naapuritalossa, kun asuttiin, me yritettiin siirtää hiekkalaatikko pois roskalaatikkojen vierestä. Työmiehet sano, että totta kai, kun kesällä haisee pahalle ja tulee paljon karpäsiä. Mutta arkkitehti tuli ja siirrätti sen takasin, kun se oli just siirretty semmoseen paikkaan, mikä oli talon asukkaiden mielestä parempi paikka. Arkkitehti tarkastuksessa käski siirtää sen takasin. Nyt se on tossa roskalaatikon vieressä edelleenkin. (TL 08:17/94:14, M1963.)

Tiloihin ja paikkoihin liittyvissä konflikteissa ei ole kyse vain yksilöiden erilaisista intresseistä ja eduista, vaan ennen kaikkea ihmisistä, joiden toimintakulttuurit, tavat tehdä, nähdä ja tietää ovat erilaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että he muodostavat eri tavalla käsityksiä niistä asioista, joista konfliktien synnyssä on kyse. Niinpä paikallisissa ympäristöön liittyvissä konflikteissa eivät keskustelun kohteena ole pelkästään tietyt konkreettiset asiat, vaan myös käsitykset siitä, mitkä asiat ylipäätään koetaan ongelmiksi ja miten niiden ratkaiseminen tulisi organisoida. Erilaisten käsitysten välisten konfliktien taustalla vaikuttavat usein myös monenlaiset valtasuhteet, jotka antavat etuoikeuden tietyille ihmisille, tietyille keskustelun muodoille ja tietyille organisoitumisen tavoille. (Healey 1997, 60.)

Edellä esitetyn kaltaisen tilanteen tai asetelman voi tunnistaa esimerkiksi pääkirjoituksessa, jossa pohditaan täydennysrakentamiseen liittyvän vastustuksen problematiikkaa.²⁵⁵ Siinä todetaan, että esimerkiksi rakentamisen tehok-

²⁵⁴ KSML 14.07.2003: "Jyväskylän keskustan asumisviihtyvyys turvattava".

²⁵⁵ KSML 07.03.2003: "Täydennysrakentaminen pitää tehdä taiten".

kuutta saatetaan vastustaa erityisesti siksi, että täydennettävän alueen luonne saattaa asukkaiden näkökulmasta muuttua merkittävästikin siitä, mitä se on aiemmin ollut ja mihin asukkaat ovat tottuneet ja kotiutuneet. Nopea ja yhtäkkiäinen muutos saattaa kirjoituksen mukaan vaikuttaa asukkaista kohtuuttomalta, mutta "virkamiehistö tuntuu käyttävän harvainvaltaa, jossa asukkaiden soraäänit vaimennetaan muodollisilla kuulemistilaisuuksilla." Asukkaiden vastustusta ja kannanottoja ei voi loputtomasti jättää huomiotta vedoten siihen, että jos näin tehtäisiin, niin mitään ei saataisi tehdyksi. Kirjoitus päättyy toiveeseen, että kaupunkilaisia kuunneltaisiin ja että heidän mielipiteilläänkin nähtäisiin olevan jotain arvoa.

Patsy Healeyn mukaan strategisen suunnittelun voi ymmärtää aktiiviseksi toiminnaksi, jossa kaupunkia tehdään uudelleen ja uudelleen. Tällä tekemisellä Healey ei viittaa niinkään fyysisen ympäristön ja puitteiden tekemiseen, vaan korostaa kaupungin kuvitellun muodon artikulointia ja sen mahdollisuuksia liikettä aikaan saavana voimana. 'Kuvitellun kaupungin' tulisi kuitenkin olla sellainen, että se käsittäisi monenlaisia mielen maisemia ja materiaalisia tekoja, joilla eri toimijat jatkuvasti muokkaavat ja luovat uudelleen urbaanin ympäristön artefakteja, vuorovaikutussuhteita ja merkityksiä. (Healey 2002, 1786.) Kaupunkiympäristöt ovat jatkuvasti muuttuvia, mutta samalla käsitykset niistä muuttuvat kaupunkilaisten tulkittaessa esimerkiksi aiempia asuinpaikkojaan ajallisesti ja sosiaalisesti erilaisista konteksteista.

Se tietysti, kun tänne [Kuokkalaan] muutti, että tavallaan viehätti, kun kaikki on uutta. Kun määhän oon pienen ikäni katellu sitä Pupuhuhtaa ja Kangaslampee, niin sen suunnittelu on jotenkin niin ankeeta. Siellä oli paljon sitä harmaata ja se että täällä kun oli käytetty paljon tiiltä, niin just punasta tiiltä ja värejä ja kaikkee semmosia jänniä ikkunoita, niin jo ulkonäöllään mun mielestä tää oli niinku viehättävämpi paikka. Onhan tietysti taas se, että täällä ei oo paljon sellasta vihreetä eikä semmosta mutta... Musta tää on jotenkin semmonen viihtysämmän olonen paikka tai oli ainakin silloin [kertojan muuttaessa]. Nyt tietysti kun menee sinne Lammelle [viittaa Kangaslampeen], kun siellä on kaikki valmista, nyt tuntuu, aika paljon sitä, että on puita ja pensaita ja puistoja ja tämmösiä, niin ei se enää vaikuta niin vastenmieliseltä. Itse tietysti, kun koko kakaraikänsä katto sitä rakentamista siinä. (TL 07:06/94:11, N1968)

Strategian Healey ymmärtää niin, että siihen sisältyy jonkinlainen kollektiivisen toiminnan mahdollisuus tilanteessa, jossa urbaaneihin alueisiin kohdistuu jatkuvasti sekä sisäisiä että ulkoisia fragmentoitumisen ja muutoksen paineita. Healeyn mielestä strategisen toiminnan ei tulisi olla sellaista, jossa tavoitteena on omien resurssien kohdistaminen vastustajan kukistamiseen. Strategioita ei myöskään pitäisi ajatella minään tulevaisuuden käsikirjoituksina, jotka sisältävät yksityiskohtaisia ohjeita siitä, kuinka toivottu tulevaisuus saavutetaan. Sen sijaan ne olisi pyrittävä näkemään ennen kaikkea rohkeina arvauksina tai ajatusleikkeinä siitä, mitä tulevaisuudessa voisi olla. Samoin olisi tärkeää, että erilaiset tulevaisuuden visiot herättäisivät mahdollisimman paljon keskustelua ja väittelyäkin. Tämä puolestaan avaisi näkökulmia niihin moniin tapoihin, joilla kaupunkia ja sen vaikutuksia ihmisten elämään koetaan ja ymmärretään. Lisäksi strategiat voisivat auttaa yksittäisten ja yksilöllisten asioiden sitomista laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja osaksi sosiaalisten, taloudellisten, ym-

päristöllisten ja poliittisten tekijöiden muodostamaa moniulotteista kaupunki-keskustelua ja -käsitystä. (Healey 2002, 1788–1789.)

Laaja-alainen kaupunkikäsitys, kaupungin ymmärtäminen ja sen esittäminen Patsy Healeyn (2002, 1789) tapaan aktiivisena ja uutta luovana, kollektiivisena voimavarana, edellyttää jatkuvasti käynnissä olevaa kaupungin 'lukemista', mahdollisuuksien, toimintavaihtoehtojen ja uhkien kuvittelua sekä näiden 'lukemisten' ja niiden synnyttämien mielikuvien kritiikkiä ja uudelleenarviointia. Kaupunkistrategioita ja -ohjelmia ei tulisi nähdä ensisijaisesti esimerkiksi suunnittelun ja rakentamisen konkreettisina ohjeistuksina. Sen sijaan niiden kautta voisivat välittyä ne kaupunkilaisten mentaliteetit ja identiteetit, jotka vaikuttavat siihen, kuinka he itsensä, omat urbaanit 'paikkansa' ja niissä tapahtuvat toiminnat näkevät ja kokevat.

Julkisten puhuntojen ajallisuudesta

Myös julkisissa kertomuksissa on yleensä löydettävissä jonkinlainen ajallinen kehikko. Julkisten kertomusten ajallisuus on kuitenkin huomattavasti suoraviivaisempaa kuin yksityisten kertomusten. Kaupunkikehityksen teorioiden kertomuksellisuutta tutkineen Ruth Finneganin mukaan (1998, 15–16, 18) ajallisuus saattaa näyttäytyä esimerkiksi siirtymänä jostain merkittävästä historiallisesta vaiheesta tai aikakaudesta toiseen (esim. moderni, postmoderni). Se voi olla myös asteittaista muutosta, jota kuvataan usein erilaisin metaforin (esim. edistys, kehitys, rappeutuminen). Jyväsjärvi rantoineen symboloi korostetusti muutosta, jonka kautta "näivettyvästä" teollisuuskaupungista tehdään elinvoimaista uuden osaamisen ja informaatioteknologian keskusta.

Kehitystä ja muutosta ei esitetä niinkään jatkuvuuden kautta, vaan eräänlaisena katkeamana suhteessa aiempaan kehitykseen. Tämä katkeama nähdään välttämättömäksi tulevaisuuden irrottamiseksi tai erottamiseksi menneestä. Puheen urbaanista voisi puolestaan tulkita Finneganin (vrt.1998, 15–16) mainitsemaksi asteittaiseksi muutokseksi, jossa kaupungin yhä selvemmin halutaan irrottautuvan "maaseutumaisuudesta". Näin julkinen kertomus eroaa yksityisistä, joissa uudet kokemukset ja ajalliset kerrostumat asettuvat vuoropuheluun jo olemassa olevan kanssa. Yksityisissä kertomuksissa mennyt kulkee aina jossain muodossa kokijansa mukana niin muistamisina kuin unohduksinakin.

Jyväsjärveä ja Lutakkoa representoivissa julkisissa puhunnoissa tuodaan historiaa ja mennyttä aikaa jopa jossain määrin korostetusti esiin. Kuitenkin se varsinkin suunnittelun puhunnassa lähinnä tehostaa tai perustelee uuden ja suunnitellun rakentamisen välttämättömyyttä. Ajallisuus näyttäytyykin tässä kontekstissa ennen kaikkea katkosten ja murren kautta. Ehkä se ilmentää juuri sitä pysyvyyden ja traditioiden halveksuntaa ja muutoksen ja vaihtuvuuden arvostamista, joka Mervi Ilmosen (1993, 2) mukaan on ollut ominaista suomalaiselle ympäristölle ja etenkin kaupungeille. Mielipidekirjoituksissa sen sijaan pyritään nostamaan esiin ajallisen kerroksellisuuden merkitystä sekä kaupunkikuvallisessa mielessä että toiminnallisen monimuotoisuuden innoittajana

ja ylläpitäjänä. Kun purkamisesta ja säilyttämisestä keskustellaan, ei kyse ole pelkästään rakennuksista ja esimerkiksi niiden sopivuudesta tai sopimattomuudesta kaupunkikuvaan. Usein näyttäisi kyse olevan enemmänkin siitä, mitä rakennukset ihmisille edustavat eli miten ne liittyvät kaupunkilaisten arkeen ja elämään tai vaikkapa kaupungin historiaan.

Reimarin purkamisen problematiikkaa käsittelevässä lehtikirjoituksessa pohditaan kiintoisasti sitä, kuinka "kaupungin rakentuminen heijastuu kaupunkilaisten sosiaaliseen olotilaan". Entisen huoltamorakennuksen purkaminen on saanut kirjoittajan kysymään "onko tämän minun maisemani, kuulunko tänne, tämän arkkitehtuurin sisälle?"²⁵⁶ Näiden kysymysten voi ajatella olevan monien muidenkin purkamiseen liittyvien näkemysten taustalla. Kun puretaan, tuhotaan samalla aina pieni pala historiaa, joka usein ihmisten muistissa säilyy, mutta lakkaa olemasta läsnä kaupungin todellisuudessa materiaalisuutensa välityksellä. "Mitä säilyttämisen arvoista kaupungistamme löytyy? Onko maisemallisia kokonaisuuksia, joihin ei pidä puuttua? Kaupunkilaisten olisi tiedettävä näistäkin eikä vain siitä, mitä rakennetaan."²⁵⁷ Säilyttämisen ajatusta voi tarkastella myös niin, että säilytettävässä ympäristössä halutaan säilyttää myös ne merkitykset, joita siihen jonain aikana on liitetty. Kaupunki kuitenkin muuttuu jatkuvasti myös mentaalisesti, mikä tarkoittaa sitä, että myös ympäristöihin liitetyt merkitykset muuttuvat. Nicholas Entrikin (1991, 57–58) mukaan, ne jotka väittävät, että ympäristöjen ja maisemien merkitykset ovat häviämässä niiden samankaltaistumisen myötä, eivät ymmärrä merkitysten luonnetta. Niitä ei voi kiinnittää pysyvästi johonkin materiaaliseen, vaikka materia säilyisikin alkupe räisenä muodoltaan.

Michel de Certeau (1984, 108) luonnehtii paikkoja fragmentaariseksi ja sulkeutuneiksi ajallisuuksiksi, joita eivät voi lukea ne, jotka eivät ole olleet läsnä. Aikojen kerrostumia voidaan purkaa auki, mutta silti ne pysyvät ihmisessä ikään kuin varastossa olevina, arvoituksellisina kertomuksina. Ohimenevinä hetkinä ne pilkahtavat esiin tilallisissa käytännöissä esimerkiksi tunteena, että "täällä minun on hyvä olla". Purkamista ja sen synnyttämiä reaktioita voi ajatella myös suhteessa Yi-Fu Tuanin (2006, 19) esittämään käsitykseen, että tarvitsemme paikan (tai ehkä vaikkapa vain yksittäisen rakennuksen paikan symboliksi), jossa aika näyttää pysähtyvän; paikan johon voimme palata; paikan, jonka eheys ja rikkumattomuus lujittavat omaa eheyttämme ja rikkumattomuuttamme. Samassa yhteydessä Tuan puhuu siitä, kuinka ihmismielessä paikan ja minän eheydellä on taipumus sulautua toisiinsa. Muuttuneenakin jokin menneen ajan tärkeä paikka tai ympäristö voi palauttaa ihmisen mieleen ne tunnelmat, tilanteet ja muistot, jotka ovat tehneet paikasta erityisen merkityksellisen.

Kyllä mä oon huomannu kans, että jossain vaiheessa tuli tarve mennä kävelee ihan noin rentoutuakseen sinne, tonne Ilmarisen- ja Yrjönkadulle, missä mä oon lapsena ollut. Joskus joku vetää sinne vaan ja mä edelleen siellä niitä tiettyjä puita nään ja mä tiedän tiettyjä ikkunoita, kuka siellä asuu ja mikä on sen talon historia ollu ja mikä talo

²⁵⁶ KSML 13.02.2002: "Reimaria kaivatun".

²⁵⁷ KSML 26.06.2000: "Kasvu tuo rakentamispaineita".

oli tuossa. Ett niissä oli jollain tavalla semmosia onnellisia lapsuusvuosia, ett nää elämän todellisuudet ei ollu vielä valjennu ja sai vain elää sitä, ajaa mopolla ja ja tehdä kaikkee mukavaa. Jollain tavalla tuntuu, että niihin paikkoihin liittyy semmosta levollisuutta, jotain mukavaa. -- Esimerkiks Tourujoen rannassa meill oli mäki ja oli kiva lasketella siitä sinne ja sit siellä oli vene Tourujoella, se puu on edelleen, missä se vene oli kiinni. Jollain tavalla siellä on vaan kiva kävellä ja katsella, että tossa se puu on ja toss oli se meidän vene kiinni ja tosta lähetettiin sitte ajaan Päijänteelle sillä moottoriveneellä. (TL/h:09.06.1999, M1942.)

Ja entinen Are, sehän oli iso paikka se ja ravintola. Kyll nää on varmaan, ett nää niinku antaa jollain sen kuuluvuuden sitten. Ett kyll siinä joku semmonen levollisuus on, kun tietää esimerkiksi, että minkälainen talo oli ennen tota taloo. Ja justinsa sen huomaa, ett siellä lapsuudenympäristössä käy ja jossain iässä rupee jollakin tavalla, kun elämä on asettunu ja muut, nin rupee kattelee näitä ja miettimään, että miten tähän on tultu ja minkälaisia polkuja on takana. (TL/h:09.06.1999, M1942.)

Uusi ei välttämättä vaadi vanhan tai edeltävän hävittämistä, vaan kaupungin muistia voi säilyttää myös rakennusten toiminnallisessa kerroksellisuudessa. Kun vanhoja tai jo osittain käytöstä poistettuja tiloja tai rakennuksia otetaan uuteen käyttöön, säilyy niiden kautta myös yhteys aiempiin käyttöihin ja toimintoihin. Näin tapahtuu siitä huolimatta, että uusien toimintojen ja käyttöjen myötä merkityksellistämisen kontekstit. Muuttuneista käytöistä huolimatta ne edelleen rikastuttavat kaupunkimaisemaa ja luovat siihen kerroksellisuutta ja jopa arvoituskellisuutta tai yllätyksellisyyttä muodon ja sisällön eritahtisuuden kautta. Jyväskylässä tällaisina kohteina voisi mainita esimerkiksi Lutakon tanssialin tai entiselle Juomatehtaalte Seminaarinmäelle kunnostetun "taidetislaamon"²⁵⁸.

Kaupungin materiaalisuudesta

Kaupungit ovat suhteellisen stabiileja ja jäykkiä materiaalisia tiloja, jotka muovaavat ja rajaavat ihmisten elämää ja määrittävät sitä, millaiset kohtaamiset ovat mahdollisia julkisessa tilassa. Kun seiniä rakennetaan, ne muodostavat julkisen elämän tapahtumapaikkoja riippumatta siitä, millaisia merkityksiä ihmiset niihin liittävät ja riippumatta lukuisista torjunnan taktiikoista (vrt. de Certeau1984)²⁵⁹, joita ihmiset käyttävät ottaessaan tilaa haltuunsa. (Caldeira 1999,

²⁵⁸ Jyväskylän Juomatehdas muutti Seminaarin rinteeseen 1900-luvun alussa. Punatiilisen juomatehtaan ja asuntolan (1909) sekä kivistä ja puusta rakennetun asuin- ja konttorirakennuksen (1911) suunnitteli arkkitehti Wivi Lönn. Kauko Sorjosen säätio osti rakennukset vuonna 2002 ja kunnostuksen jälkeen ne vuokrattiin Jyväskylän yliopistolle. Tiloissa toimivat taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos sekä draamakavatuksen tilat.

²⁵⁹ Michel de Certeau (1984, xix) viittaa 'taktiikoilla' niihin tapoihin, joilla ihmiset erityisesti arkielämän käytänteissä ja toiminnoissa käyttävät, ottavat haltuun ja muokkaavat erilaisia tiloja. 'Taktiikat' ilmentävät tietynlaista toiseutta suhteessa paikkoihin, joita niiden avulla voidaan muokata vain fragmentaarisesti ilman, että paikkoja voidaan koskaan täydellisesti saada haltuun otettua. Näin ollen 'taktiikoilla' ei ole mitään tiettyä omaa paikkaa ja siksi ne jatkuvasti etsivät tapoja käyttää hyväksi erilaisia tilanteita ja tapahtumia uusien tilallisten "mahdollisuuksien" löytämiseksi. (Alaviite jatkuu seuraavalla sivulla.)

102.) Rakennusten sijoittelu ja asettaminen kaupunkiympäristöön on luonteeltaan jossain mielessä konservatiivista ja samalla jatkuvuutta ylläpitävää. Jonain tietynä aikana pystytetyt rakennukset ja niiden suhde ympäröivään kaupunkiin ikään kuin lukitsee tilan, joka ilmentää aikaansa eikä sitä voi helposti ohittaa tai jättää huomiotta, kun uudet sukupolvet ja heidän näkemyksensä kaupungista saavat sijaa. Näin kaupungissa kohtaavat vanha ja uusi, mennyt ja tuleva joko rinnakkain tai erilaisina ajallisina kerrostumina. Kaupunki on kuin tilallinen mosaiikki, jossa yhdistyvät aikojen kuluessa fyysiseen ympäristöön kohdistuneet käsitykset ja niiden materialisoituneet ilmaisut. (Badersten 2002, 184.)

Kaupunki on samanaikaisesti sekä pysyvä että jatkuvasti muuttuva. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Kaupungin tilallisuutta ja Lefebvren dialektiikkaa käsittelevässä artikkelissa Mats Franzén (2004b) haluaa kohdistaa huomion tilan materiaalisuuteen. Hä-

(Alaviite 259 jatkuu.) Nämä "mahdollisuudet" eivät kuitenkaan ole pysyviä ja siksi 'taktiikat' ovat enemmän riippuvaisia ajasta kuin paikasta. 'Strategioiksi' de Certeau puolestaan kutsuu voimasuhteita, jotka perustuvat siihen, että "ympäristöstä" on mahdollista rajata erilleen tahdon ja vallan subjekteja (esim. jokin yritys, kaupunki tai tieteellinen instituutio). 'Strategia' toiminnan tapana edellyttää jonkin paikan rajaamista juuri sille ja vain sille "sopivaksi". Näin paikka toimii ikään kuin tukikohtana, josta luodaan yhteyksiä siitä erilliseen ulkopuoleen tai ympäristöön. Poliittinen, tieteellinen ja taloudellinen rationaliteetti perustuvat de Certeauun mukaan juuri tähän strategiseen malliin.

nen mielestään meidän tulisi abstraktin ja staattisen ajattelun sijaan lähestyä ympäristöämme konkreettisesti ja dynaamisesti. Konkretisoinnilla hän tarkoittaa kontekstin ja sen synnyttämien vaikutusten huomioimista eli ilmiöiden ajallista ja tilallista paikantamista. Yhteiskunnallisten suhteiden ja ilmiöiden ajallisten ja erityisesti tilallisten ominaisuuksien hahmottaminen ja tavoittaminen on kuitenkin tutkimuksellisesti osoittautunut yllättävän vaikeaksi tehtäväksi. Paikat muodostuvat Lefebvren esittämien tilallisten ulottuvuuksien samanaikaisuuden ja keskinäisen vuorovaikutuksen myötä. Nykyajan kaupungissa paikat ovat yleensä rakennettuja ja suunniteltuja ympäristöjä. Kun etukäteen ajatellut tilalliset ratkaisut saatetaan materiaaliseen muotoon, muuttuvat esitetyt tilat samalla osaksi tilallisia käytäntöjä. Suunnittelun kautta ei kuitenkaan voida lopullisesti määrittellä tai päättää sitä, mitkä ja millaiset käytännöt kussakin paikassa tai tilassa tulevat ominaisiksi tai vallitseviksi. Sen sijaan siihen vaikuttavat ratkaisevasti ihmisten yksilölliset ja kollektiiviset kokemukset, käsitykset ja mielikuvat, jotka viime kädessä tekevät tilasta erityisen paikan.

Kaupungeilla on fyysinen hahmo ja olemus, jotka voimme nähdä, kokea ja tuntea. Näiden ominaisuuksien tavoittaminen niin, että ne voitaisiin jotenkin määrittellä kaikkia tyydyttävästi, on kuitenkin mahdotonta. Tosin suunnittelijat ja maantieteilijät pitkään ajattelivat, että kaupunki oli ennen kaikkea fyysinen artefakti. Suunnittelijoille se rakentui keskustan ja reunojen, toiminta- ja liikumistilojen sekä rakennettujen ja viheralueiden välisistä suhteista. Maantieteilijät puolestaan näkivät kaupungin fyysisenä rakenteena. Ajatus fyysisen ympäristön keskeisestä roolista ihmisten toimintojen ohjaajana ja määrittäjänä näytetään edelleen suunnitelmissa ja strategioissa, joissa hahmotellaan kaupunkien tulevaisuutta. Kuitenkin taloudelliset ja sosiaaliset suhteet pakenevat määrittelyä ja säännönmukaisuuksia, koska ihmiset ja yritykset muodostavat niin monenlaisia yhteyksiä eri paikkoihin ja ihmisiin. Näin kaupungin fyysiset muodot ja kulttuuriset miljööt samoin kuin taloudelliset ja sosiaaliset suhteet muotoutuvat jatkuvasti uudelleen ihmisten elämisen ja erilaisten toimintojen myötä. Tässä hyödynnetään yhteisesti käytettävissä olevia resursseja ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa luodaan myös mielikuvia ja käsityksiä kaupungista. Patsy Healey korostaa sitä, että keskustelua kaupunkiin liittyvistä merkityksistä, niiden tilallisista ja ajallisista variaatioista sekä kaupungin esittämisen tavoista käydään laajalti myös suunnittelun ja julkishallinnon ulkopuolella. (Healey 2002, 1779–1780.)

Paikkoihin liittyvät muistot ovat kerrostuneita. Jos olemme katselleet ja eläneet jotain paikkaa vuosia, on jokainen merkityksettömältäkin tuntuva näkyminen kuin palimpsesti (Lippard 1997, 33). Lähinnä kulttuurimaantieteilijöiden käyttämä palimpsestin käsite viittaa keskiaikaisiin kivilaattoihin, joihin alun perin kirjoitettu teksti pyyhittiin pois kerta toisensa jälkeen ja korvattiin aina uudella kirjoituksella. Aiemmat kirjoitukset eivät koskaan täysin pyyhkiytyneet pois, mistä johtuen kustakin kivistä tuli vähitellen sekoitus tai yhdistelmä, palimpsesti, joka muodostui kaikkien aikojen kuluessa pyyhityistä ja yhä uudelleen päällekirjoitetuista merkinnöistä. Tästä voi vetää analogian kulttuuriin, joka jatkuvasti jättää jälkiään maisemaan erilaisten pois pyyhkimisten, yhteenliittymisten, epäsäännöllisyyksien ja ylijäämäisyyksien tuloksena. Palimpsestin

käsitteeseen liittyen on keskusteltu erityisesti siitä, tulisiko maisemaa tarkastella ensisijaisesti sarjana päällekkäisiä kerroksia tai kerrostumia vai onko maisemassa kyse jatkuvasti ajassa kehittyvistä ja muuttuvista prosesseista. (Crang 1998, 22, vrt. Salzman 2001.)

Kuinka sitten erilaiset elämisen prosessit suhteutuvat siihen urbaaniin ympäristöön ja erityisesti niihin tilallisiin ja fyysisiin puitteisiin, jotka ovat muotoutuneet eri historiallisina aikakausina? Kuinka ajallisesti kerrostuneelle ympäristölle annetaan uusia merkityksiä ja kuinka uusia mahdollisuuksia luodaan? (Harvey 1996b, 230.) Tässä yhteydessä on syytä todeta, että paikan tunne on luonteeltaan jotain sellaista, että sen verbalisoiminen tai tavoittaminen narratiivisesti ei koskaan ole täysin mahdollista. Suuri osa kaupunkia koskevasta tiedosta on ihmisillä 'säilössä' alitajuisesti esimerkiksi kehollisina tuntemuksina tai rutinoituneina toimintoina, joita ei juuri edes ajatella tai tiedosteta arjen toiminnoissa ja liikkumisessa (Amin & Thrift 2002, 85). Kaupunkimaisema ei ole ainoastaan luettavaksi tarkoitettu teksti, vaan kaikkea verbaalista ilmaisua rikkaampi ja moniulotteisempi muistojen ja tulkintojen kokoelma, säilytyspaikka ja kiinnittymispiste. Rakennukset ja muut fyysisen ympäristön elementit ovat yksi konkreettinen perusta ja samalla myös perustelu sille kuinka mennyttä muistetaan ja muistellaan (Radley 1990, 49). Paikkojen voima, niiden kyky vaalia ja vahvistaa ihmisten kollektiivista muistia, jää hyödyntämättä siihen asti kunnes paremmin ymmärretään yhteydet historian, paikkasidonnaisen muistin ja ihmisille tärkeiden kaupunkiympäristöjen vaalimisen välillä. (Hayden 1995, 227).

Tekstuaalinen maisema – mielikuvia ja symboleja

Kaupunkisuunnittelun ja julkisen puhunnan kohteena esimerkiksi Jyväskylässä näyttäisi olevan ennen kaikkea se osa, joka edesauttaa imagokaupungin vahvistumista. Samanaikaisesti tämä imagokaupunki ikään kuin häivyttää muun kaupungin näkymättömäksi. Topi Antti Äikäs luonnehtii imagoa aktiivisesti tuotetuksi käsitteelliseksi kaupungin merkkikielen osaksi, joka on osa sekä näkyvää että tekstuaalista maisemaa. Se tulisi ymmärtää ennen kaikkea sosiaalisena konstruktiona, joka on tämän ajan ja erityisesti postmodernin ajan tuote, jossa kyse on niin merkitysten antamisesta kuin niiden tietoisesta muodostamisestakin. Imago viittaa pyrkimykseen tulla nähdyksi tietyllä tavalla, jolloin se nousee kaupungin omista lähtökohdista. Mielikuva ei ole imagon synonyymi, koska imagon taustalla on tietty halu tai tahtotila, johon aktiivisella toiminnalla pyritään. Mielikuva puolestaan syntyy tuon aktiivisen toiminnan tuloksena eli imagoilla rakennetaan mielikuvaa tai mielikuvia. Viestinnällisesti ajateltuna imago on lähettäjälähtöinen ja mielikuva taas sen vastaanottajalle muodostunut käsitys lähetetystä viestistä. (Äikäs 1996, 7, 10; Äikäs 1997, 4, 6, 14–15; Äikäs 2000, 230.)

Maisema on monimutkainen ilmiö, joka elää ja muotoutuu ihmisten ajatuksissa, unelmissa, kuvitelmissa ja muistoissa samalla, kun sitä luovat ja

muokkaavat ne konkreettiset käytännöt ja tavat, joilla ihmiset ympäristöönsä elävät (Saltzman 2000, 62). Nykyisissä kaupunki uudistuksen hankkeissa erityisen tärkeä on maiseman symbolinen rooli. Tila voidaan tuottaa erilaisina mielikuvina tai sen tuottamisen kautta voidaan luoda erilaisia identiteettejä ja kulttuuri-imagoja. Kaupungin tilat voivat olla samankaltaisia sellaisten todellisuuksien kanssa, jotka eivät mahdollisesti koskaan ole olleet olemassa, vaan ne on tuotettu imitaatioina kulloinkin vallalla olevien trendien seurauksena. Paikan politiikka on paikkojen edistämistä ja uudelleen luomista. Sen ei tarvitse koskea ainoastaan määrättyä osaa kaupungista, vaan jopa koko kaupunkia. (Andersson 1997, 114.) Paikkojen edistämiseen liittyvä kaupunkipolitiikka on verrattain uutta suomalaisissa kaupungeissa. Vanhojen teollisuusalueiden ja kaupunkirantojen uusi käyttö hankkeet tulivat merkittävästi esille vasta 1980-luvun puolivälin jälkeen alkaneessa kaupunki uudistuksessa. Muutokselle on ollut tyypillistä nopeutuva rytmi, johon on vaikuttanut kaupunkien pyrkimys muuttaa aktiivisesti vanhaa olemustaan. Kansainvälisyyden vaatimukset ja niihin liittyvä kaupunkien välinen kilpailu ovat tulleet osaksi kaupungin rakennettua ympäristöä. Vuosikymmeniä kestänyt vakaa kaupunkitila on muuttumassa epävakaksi, monien intressien sävyttämäksi kaupunkitilaksi. (Andersson 1997, 127.)

Talouselämän näkökulmasta kaupunki mielletään usein lähinnä erilaisten hyödynnettävissä olevien voimavarojen 'säiliöksi', joka pyritään nostamaan osaksi laajempaa kilpailevien kaupunkien verkostoa. Tässä kontekstissa paikallisia erityisominaisuuksia ei juuri korosteta. Sen sijaan yksittäisten yritysten positiivista imagoa tai niiden synnyttämää 'energiaa' saatetaan käyttää jonkin kaupungin tai alueen imagon parantamiseksi tai vahvistamiseksi. Kaupunki on monien erilaisten ja keskenään kilpailevienkin elämänalojen ja -muotojen paikka, mutta monin paikoin Euroopassa juuri talouteen keskittyvä kaupunkikäsitys näyttäisi hallitsevan julkisen sektorin toimintamalleja ja -strategioita. Myös julkishallinnon ja politiikan kentällä hyödynnetään erilaisia mielikuvia ja käsitteitä esitettäessä kaupunkia niin sen asukkaille kuin ulkopuolisillekin. Taas on huomattava se, että kaupungissa on aina monta kaupunkia. (Healey 2002, 1781–1782.)

Johtuen paikkojen väistämättömästä moninaisuudesta, on kaupunkia representoimaan valittava joitain keskeisiä symboleita, jotka sitten esitetään ja markkinoidaan ikään kuin ne olisivat itse kaupunki (Savage & Warde 1993, 130). Markkinoinnissa voidaan mennä niin pitkälle, että Jyväskylän kohdalla puhutaan jopa merkkituotteesta, Jyväskylä-brandista.²⁶⁰ "Lutakon rakentaminen on hivelevää. Agoran, Nokian, Innovan ja Paviljongin rakennukset ilmentävät haasteellisia nykyaikaa."²⁶¹ Nokian tulon kaupunkiin katsotaan keskeisesti vaikuttaneen tähän kehitykseen. Sen johdolla Jyväsjärven ympärille nähdään rakentuvan ainutlaatuisen yritys elämän ja tutkimuksen ympäristön, jolla on tärkeä asema Uuden Aallon Jyväskylässä. Jyväskylää representoivassa julkisessa puhunnassa Nokia on yksi tällainen keskeinen symboli. Sen yhteydessä

²⁶⁰ KSML 23.03.2000: "Jyväskylästä tuli merkkituote, jota kelpaa markkinoida".

²⁶¹ KSML 01.02.2002: "Jyväskylän dynamiikka näkyy kaupunkikuvassa".

puhutaan usein myös Mattilanniemessä sijaitsevasta Agorasta, joka puhunnois-
sa näyttäisi symbolisesti edustavan koko yliopistoa. Nokia ja Agoran yhteydellä
viitataan laajemminkin yritys-elämän ja yliopiston tai laajemmin koulutuksen ja
tutkimuksen välisiin yhteyksiin.

“Matkakeskuksen ja Innovan tornin muodostama näkymä symboloi paitsi
kaupungin dynaamista kasvua myös uutta arkkitehtuuripolitiikkaa. Molemmat
rakennukset ovat arkkitehtonisesti korkealaatuisia ja muodostavat yhdessä nä-
kyvän ja kaupunkikuvan kannalta merkittävän yhteyden keskustan ja Lutakon
välille. Näiden viereen samanaikaisesti rakentuvat Veturitallien alue ja ammat-
tikorkean Dynamo-rakennus täydentävät vaikuttavaa kokonaisuutta.”²⁶² “Jy-
väskylän uusimmat rakennukset viestivät selkeästi, missä nykyiset valta ja
voima ovat. Ne ovat markkinoissa ja tietotekniikassa, joiden uskontona taas on
jatkuvan taloudellisen kasvun ja kulutuksen ideologia”, kirjoittaa Touko Perko
kolumnissaan.²⁶³

Monumentit ovat rakennuksia tai muita ympäristön rakennettuja element-
tejä, joilla on jokin erityinen symbolinen merkitys liittyen johonkin tiettyyn yh-
teiskunnalliseen ja historialliseen vaiheeseen tai aikakauteen. Goottilaisten ka-
tedraalien tai barokin palatsien tapaan myös tehtaot tai modernismin hengessä
rakennetut vuokra-asuntoalueet ilmentävät omaa aikaansa ja industrialistista
kapitalismia. Postmodernin kaupungin monumentteja voivat olla vaikkapa fi-
nanssitalouden keskittymät tai informaatioyhteiskunnan tarpeisiin uudistetut
keskusta-alueet ja keskustojen läheisyydessä sijaitsevat ranta-alueet. (Lash 1999,
63.) Kaupungit voidaan nähdä symbolisen vallan näyttämöinä, joissa valtaapi-
tävät poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset tahot pyrkivät symbolisten maise-
mien kautta levittämään arvonsa koko yhteiskuntaan (Haarni 1994, 90). Niinpä
kaupunkimaisemaa voidaan tarkastella myös kertomuksena sen poliittisesta ja
yhteiskunnallisesta menneisyydestä (Rotenberg 1999, 140). Kaupungin esittävi-
en symboleiden merkitykset ovat yleensä sopimuksenvaraisia, mikä tarkoittaa
sitä, että symboliksi valittu elementti ei ominaisuuksillaan tai piirteillään suo-
raan näytä kohdettaan. Siksi symbolin kohteen osoittaminen tapahtuu muiden
merkkien avulla ja esittävän symbolinen merkitys ilmaistaan tavallisesti luon-
nollisen kielen avulla. (Tuovinen 1985, 73.)

Kaupungin mielikuvan vahvistamista pidetään tärkeänä tulevaisuuden
tavoitteena. Tämän tavoitteen saavuttamisessa Kävelykadulla ja Nokian tulolla
kaupunkiin sanotaan olleen keskeinen merkitys, mutta siinä ei vielä ole riittä-
västi. Kaavoituksen olemukseen keskittyvässä kirjoituksessa mainitaan “slo-
ganina ihmisen mittakaavan kaupunki”, jota ei kuitenkaan sen tarkemmin ava-
ta. Huoli tuntuukin kohdistuvan enemmän siihen, että kaupungista puuttuu
tunnusrakennus. Hallintokortteliin sijoittuvan valtuustotornin uskottaisiin sel-
laiseksi muodostuvan, mikäli Alvar Aallon suunnittelema torni vihdoinkin toteu-
tettaisiin.²⁶⁴ Mitä tai ketä torni sitten symboloisi tai miten se olisi tunnusomai-

²⁶² Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 8/2002: “Kaupunkirakentamisen huippuvuosi”.

²⁶³ KSML 04.08.2001: “Symbolit vahvempia kuin fyysiset tekijät”.

²⁶⁴ Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 2/1999: “Kaavoituksen syvin olemus”.

nen juuri Jyväskylälle? Kysymys, jolle ei ole annettu vastausta, vaikka asia on usein julkisuudessa mainittu. Kuinka se puolestaan sitoutuisi kaupunkilaisiin tai ilmentäisi sitä mittakaavaa, jonka katsotaan olevan ihmiselle hyväksi?

HJA: Mites sit kun kattoo, mistä julkisuudessa puhutaan tähän kaupunkisuunniteluun liittyen, ni tuntuu että kauhean paljon nää ns. huippuosajat kokonaan jotenkin ohjaa sitä, minkälaiseks tän kaupungin nyt pitäis tulla? Onks se niin oikeesti vai näyttääks se vaan siltä?

HVA: Se varmaan näyttää siltä. Ei siinä, emmää, ei se ainakaan oo sillä lailla tietonen valinta muussa mielessä kun siinä mielessä, että jos kilpailussa muitten kaupunkien kanssa aikoo pärjätä, nin se kaupungin imago on jumalattoman tärkeä. Mielikuva, se on todella tärkeä. Se on tärkeä niille pomoilta, jotka päättää mihin firma sijoittuu ja missä se pysyy. Ja sitten se on tärkeä sille huippuosajaporukalle, joka viime kädessä päättää, ett lähteeks se mukaan tämmöseen maaseutukaupunkiin. (TL/h:31.05.2000, virkamies.)

Rakennettuun ympäristöön liittyy ja liitetään merkityksiä, jotka eivät kuitenkaan ole kiinteästi niihin sitoutuneita tai muuttumattomia. Jokaiseen rakennukseen, useamman rakennuksen ryhmään tai johonkin muuhun urbaanin ympäristön rakennettuun kokonaisuuteen liitetään vaihtoehtoisia merkityksiä, joita muokkaavat ihmisten käsitykset, erilaiset arvot ja arvostukset sekä ristiriitaiset poliittiset ja taloudelliset voimat. (Short 1996, 394; Ledrut 1986, 122.) Paitsi kognitiivisia kaupunkitilaan liitetyt merkitykset ovat myös tunteenomaisia. Kaupunkimielikuville antavat värikyyttä ja eloisuutta myytit. Ne ovat kertomuksia, jotka antavat kaupungin "esineille", tiloille ja rakennuksille, ajallista syvyyttä ja symbolista ulottuvuutta. Myytistä tekee voimallisen sen vahva side meneeseen ja kaupungin historiaan. Näin myytit ja varsinkin kaupungin alkuvaiheisiin liittyvät tarinat ovat merkittäviä urbaanin identiteetin kannalta. (Lash 1999, 64.) Urbaaneista myyteistä ja niiden funktiosta urbaanin identiteetin rakentumisessa tai rakentamisessa voi nähdä yhtymäkohtia tässäkin tutkimuksessa tarkasteltuihin kaupunkipuhuntoihin. Jyväskylän kohdalla kyse ei ehkä ole myyteistä sinänsä, mutta tietyt tarinat kaupungin kehityksen eri vaiheista ovat valikoituneet osaksi kaupungin identiteettiä ja ennen kaikkea niitä on hyödynnetty kaupungin imagon rakentamisessa ja muokkaamisessa.

Kyllähän se täytyy sanoo, että tää on aika pitkältä tää kaupunki tällä hetkellä ni ton Nokian varassa. Ett jos aatellaan, mikä meidän työttömyystilanne ja muu tällä hetkellä on, että vaikka täällä on kuinka Nokian kolme hienoo tornia tossa järven rannassa, ni ei se hirveesti oo vaikuttanu siihen, että täältä olis työttömyys vähentyny. (TL/h:02.10.2000, M1953.)

Ympäristön merkitykset kietoutuvat suurelta osin siihen sisältyvään symbolismiin. Tähän tulisi kiinnittää huomiota erityisesti nykyaikana, jolloin urbaani ympäristö suurelta osin muotoutuu suunnittelun tuloksena. Siksi siihen liittyvä symbolismi on ainakin jossain määrin ennakolta suunniteltua. Mikä sitten vaikuttaa siihen, että jostain ympäristön elementistä tulee symboli? Vastausta on vaikea esittää, koska ympäristön merkitykset voivat olla eri ihmisille hyvinkin erilaisia vaihtelevista tulkinnoista johtuen. (Walmsley 1988, 78.)

Paikkojen markkinointi ei ole sama asian kuin paikkojen eläminen. Markkinointikampanjan retoriikan ja arkielämän rakentumisen välillä vallitsee kah-

tiajako. (Short 1996, 435.) Tähän viittaa esimerkiksi Jyväskylän entinen kaupunginjohtaja Jaakko Lovén mielipidekirjoituksessaan *Jyväskylä – meidän kotimme* (KSML 12.11.2002). Hän kirjoittaa kaupunkilaisille tarjotuista ”herkullisista kaupunkikuvaan ja -ilmeeseen liittyvistä asioista”, ohjelmajulistuksista, joiden tavoitteet ovat kuitenkin yleensä irti arkipäivän todellisuudesta. Lisäksi hän huomauttaa, että sekä kaupunkilaisille että ulkopuolisille ”syntyy käsitys todellisesta kaupungista, ei ohjelmien ja puheiden, vaan tekojen perusteella”. Kirjoituksessaan Lovén ehdottaa, että uusista rakennuskohteista ja rakennettavista alueista tehtävien päätösten ohella kaupunki voisi päättää myös alueista, jotka jätetään rakentamatta ja säästetään esimerkiksi ympäristöpoliittisessa ohjelmassa mainituiksi virkistysalueiksi ja ekologiseksi kohteiksi

Sanomalehti Keski-suomalaisessa julkaistussa yliössä Topi Antti Äikäs (2003) kirjoittaa julkisuudesta ja kaupunkien imagoista. Siinä hän toteaa, että Jyväskylän toteuttama imagokampanja on ollut yksi vuosikymmenen alun onnistuneimmista. Kaupunkimarkkinoinnin ongelma on kuitenkin se, että kaikkia tahoja ei voida tasapuolisesti miellyttää, vaan on tehtävä rajauksia painotusten ja rajausten suhteen. Vaikka imagokampanjoita ja -strategioita välillä kritisoidaan, on niistä tullut pysyvä osa kaupunkien ja alueiden kehittämistä. Samalla siitä, mitä ja miten imagoista puhutaan, on tulossa osa kaupunkikuva ja -maisemaa. Näyttävyyttä ja julkisuus ohjaavat kaupunkirakentamista synnyttäen erityisiä imagomaisemia. Yrittäjien ja asukkaiden houkuttelemiseksi ei perinteinen urbaani maisema enää riitä. Siksi on synnyttävä tarinoita, korkealentoisia visioita ja lupauksia sellaisesta tulevaisuudesta, jonka saavuttaminen todellisuudessa on mahdotonta tai ainakin suuresti epävarmaa. Näin kaupunkilaisten arkinen elinpiiri on muuttumassa julkiseksi imagofoorumeiksi, joilla imagot todentuvat ja saavat jatkuvasti uusia muotoja. Usein toinen toistansa muistuttavat eri alueiden ja kaupunkien strategiaperit ja imagokampanjat eivät välttämättä riitä erottautumiseen muista, vaikka sellainen tavoite olisi niille asetettu. Siksi olisi tärkeä muistaa, että kaupunkien ei tulisi olla imagojensa näköisiä, vaan päinvastoin. (Äikäs 2003.)

Kaupungin’ mielikuvaa ja käsityksiä kaupungista olisi muokattava niin, että ne mahdollisimman laajasti ilmentäisivät nykyisen kaupunkielämän vaihtelevuutta ja moninaisuutta. Tässä yhteydessä Healey viittaa monien eurooppalaisten kaupunkien käyttämiin sloganeihin tai mielikuviin kuten ’eurooppalainen kaupunki’ tai ’kilpailukykyinen kaupunki’, jotka sinänsä eivät kerro kaupungista juuri mitään tai ne korostavat vain yhtä kaupungin ominaisuutta tai ulottuvuutta. Moniulotteisempien konseptien tai mielikuvien myötä avautuisi mahdollisuus myös julkiselle keskustelulle koskien sitä, mitä kaupunki ihmisille on ja millainen sen heidän mielestään tulisi olla tulevaisuudessa. (Healey 2002, 1779.)

Yleisellä tasolla on mahdollista luonnehtia sitä, mistä tekijöistä kaupunki tai kaupunkimaisuus koostuu, mutta sen ydintä ei voi millään tavoin objektiivisesti tai yksiselitteisesti ’löytää’. Niinpä se ikään kuin konstruoidaan tai tehdään näkyväksi mentaalisesti eli kuvittelemalla, mitä kaupunki on nyt ja millainen se tulevaisuudessa voisi olla. Kaupunkia, sen moninaisuutta ja kulttuurisia variaatioita katsotaan ja koetaan hyvinkin erilaisten merkitysjärjestelmien kautta. Sik-

si on kiinnitettävä huomiota siihen, mitä mielikuvia nostetaan esiin erityisesti julkisessa keskustelussa, ja kuinka valittujen mielikuvien vahvistaminen ja vaikiinnuttaminen tapahtuu. Kaupunki-imagoin vahvuus ja sitä kautta mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuinka ihmiset toimivat, on sen mielikuvallisessa rikkauksessa. Samoin merkittävää on, kuinka hyvin 'imagokaupunki' kiinnittyy sekä kaupungin julkiseen elämään että ihmisten ja yritysten arkielämään ja toimintaan. (Healey 2002, 1782-1783.)

Kaupunki ei voi olla materiaalisesti eikä symbolisesti minkään yksittäisen toimijan tuottama, vaikka 1900-luvun kokonaisvaltaisten kaupunkisuunnitelmien laatijat ehkä joskus niin ajattelivat. Kaupungin fyysisellä rakenteella voi toisinaan olla vain vähän vaikutusta siihen, millaisiksi sen sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset toiminnat ja arvostukset muotoutuvat. Monimutkaisten, hajaantuneiden ja dynaamisten suhteiden ja vuorovaikutusten maailmassa saat- taakin olla niin, että kaupunkia ei voi tehdä. Sen voi vain kuvitella. Mikäli näin on, hallinnollisilla strategioilla on yksi tärkeä tehtävä kaupungin 'esittämisessä'. Ne voivat helpottaa kaupungin 'lukemista' kehittämällä tapoja, joilla tehdä näkyväksi sen moninaisuutta ja selittää sitä niin, että ihmiset pystyvät paremmin asettamaan itsensä osaksi niitä prosesseja, jotka jatkuvasti ovat käynnissä. (Healey 2002, 1785.)

Luoduilla mielikuvilla on taipumus saada materiaalisia muotoja, vaikei kaupunkia voi kokonaisuudessaan tehdä. Kun mielikuvat otetaan osaksi julkista keskustelua, tulee niistä käsityksiä, jotka konkreettisesti suuntaavat tulevaa toimintaa. Kaupunkistrategioiden kehittäjillä on näin mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuinka vahvasti erilaisia toimijoita liikkeelle paneva voima luodusta konseptista muodostuu. Tässä keskeinen merkitys on sillä, miten laajasti ja monipuolisesti uudet käsitykset sitoutuvat mahdollisimman monien kaupungissa elävien ihmisten, yritysten ja organisaatioiden toimintaan ja ajattelutapoihin. Strategisessa suunnittelussa hyödynnettyjen mielikuvien tulisi nousta nykyistä enemmän siitä, miten ihmiset itse kokevat kaupungin 'omaksi paikakseen'. Näin voidaan myös kyseenalaistaa ja muuttaa vakiintuneita ja usein itsestään selvinä pidettyjä puhuntoja ja käytänteitä ja löytää uusia mahdollisuuksia ja toimintatapoja. (Healey 2002, 1785.)

Strateginen keskustelu ja siihen osallistuminen ei saisi olla kenenkään yksinoikeus, vaan mahdollisimman monien tahojen olisi voitava tulla kuulluiksi. Tämä asettaa samalla vaatimuksia myös hallinnon toimijoille, joiden tulisi kyetä luomaan hedelmälliset olosuhteet ja areenat monimuotoiselle julkiselle keskustelulle, josta puolestaan voi nousta kaupungin vahvuus kollektiivisena voimavarana. (Healey 2002, 1789-1790.) Tämän resurssin hyödyntäminen voi laajentaa käsitystä siitä, mitä kaupunki on ja sen myötä sisällöllisesti monipuolistaa kaupunkistrategioita. Samalla se voi avata uusia ja omaperäisiäkin näkökulmia kaupunkien väliseen kilpailuun, jossa kukin haluaa olla erilainen ja erottautua muista.

Urbaani yhdistämisenä ja erottamisena

Varhaisin tunnettu kaupunkia symboloiva merkki on egyptiläinen hieroglyfi (*nywt*), joka muodostuu rististä ja sitä ympäröivästä suljetusta kehästä. Idio-grammi viittaa kahteen kaupungin keskeiseen ominaisuuteen, joiden voi samalla nähdä ilmentävän sen tärkeimpiä tehtäviä. Risti symboloi kahden tien risteämistä, solmukohtaa tai kohtaamispaikkaa, jossa on tehty kauppaa ja vaihdettu tavaroita. Samalla kahden tien yhtymäkohdasta on tullut luonnollinen tapaamispaikka, jossa ovat tulleet yhteen ihmiset, heidän taitonsa ja tekemisensä sekä aatteet ja ideat. Näin risti kuvaa ennen kaikkea avoimuutta, liikettä ja sosiaalista vuorovaikutusta. Kehä ristin ympärillä sen sijaan on sulkeutuneisuuden ja ympäröivästä maailmasta erottautumisen vertauskuva, joka konkretisoitui esimerkiksi kaupunkia ympäröivinä vallihautoina tai suojaavina kehämuureina. (Rykwert 1988, 192; Sennett 1990, 46–47; Badersten 2002; 169–170.)

Kuvaako tuo vanha merkki sitten enää millään tavalla nykyajan kaupunkia, joka hajoo ja tiivistyy samanaikaisesti eikä raja ympäröivään maailmaan ole enää selvästi nähtävissä kuten se ennen oli? Julkisessa puhunnassa korostetaan keskustaa ja keskeisyyttä monessa eri kontekstissa, mikä osoittaa niiden tärkeyden ja merkityksen puhuttaessa kaupungista yleensä. Keskeisyys tai ristin kuvaama kohtaaminen voisi viitata siihen, kuinka keskusta ikään kuin vangitsee ja tiivistää kaupungin ominaislaadun. Se kokoaa yhteen ja tekee näkyväksi jatkuvasti liikkeessä ja muutoksessa olevien erilaisuuksien ja eriaikaisuuksien kohtaamisen ja yhteen kietoutumisen. Puhe urbaanista ja sen edistämistä on samalla myös puhetta erottautumisesta (vrt. Junkala 1999b, 47). Jyväskylässä on monin eri tavoin rakennetun ympäristön muokkaamisella pyritty luomaan urbaania imagoa ja pääsemään sen myötä irti maalaismaisesta leimasta. ”Jyväskylä on rakentunut ja rakentuu vuosi vuodelta yhä enemmän kaupungin näköiseksi ja oloiseksi.”²⁶⁵ Näin ehkä ainakin symbolisesti edelleen halutaan vetää raja, piirtää kehä, kaupungin ja sitä ympäröivän maaseudun tai eikaupungin välille. Keskusta ja keskeisyys tarvitsevat aina vastineekseen periferian.

Sosiaalinen tila viittaa todelliseen tai mahdolliseen asioiden, esineiden, ihmisten merkkien, symbolien kohtaamiseen, kokoontumiseen ja samanaikaisuuteen jossain tietyissä kohdassa tai sen ympärillä. Luonnollisessa tilassa sen sijaan paikat ja asiat järjestyvät Henri Lefebvren (1991, 101) mukaan niin, että niillä kaikilla on tietty oma sijainti toisten sijaintien rinnalla. Urbaani tila ilmentää keskeisyyden ideaa ja keskustaa, koska se juuri kokoaa väkijoukkoja, markkinoitavia tuotteita, toimintoja ja symboleita yhteen. Henri Lefebvre (1991, 101, 347; 2003, 118; Shields 1999, 145) ymmärtää urbaanin siis ennen kaikkea yhteiskunnallisena ja sosiaalisena keskeisyytenä, asioiden ja ihmisten kohtaamisena ja keskittymisenä tilassa.

Tässä luvussa tarkastelluissa yksityisissä puhunnoissa yhteisöllisyys tai sen puuttuminen ei erityisenä teemana nouse esiin. Sosiaalinen vuorovaikutus

²⁶⁵ Suur-Jyväskylän Lehti 11.04.2001: ”Kaupunkikuva kohentuu pala palalta”.

näyttäytyy enemmän ihmisten välisinä arkisina kohtaamisina kuin johonkin ryhmään tai yhteisöön kuulumisen kautta. Ehkä kyse ei niinkään ole yhteisöllisyyden puutteesta, vaan siitä, että nykykaupungissa yhteisöllisyys ei ensisijaisesti kiinnity joihinkin tiettyihin paikkoihin tai tiloihin. Toisaalta edellisen luvun kertomus Lutakon Tanssisalista on hyvä esimerkki siitä, kuinka jokin tietty paikka ja siinä tapahtuva toiminta sekä synnyttää että vahvistaa yhteisöllisyyttä. Sosiaalisen ja materiaalisen vuorovaikutuksen näkökulmasta on tärkeää pohtia myös sitä, kuinka yhteisöllisyyden idea näyttäytyy kaupungin käytännöissä ja esimerkiksi suunnittelun visioissa? Miksi yhteisöllisyyttä pidetään kaupunkikontekstissa välillä ihanteena, välillä taas maaseutunostalgian ilmentymänä ja lähinnä menneen ajan jäänteinä? Yhteisö voidaan ymmärtää myös ideologiana. Tällöin yhteisyyden ajatus liitetään esimerkiksi rakennuksiin, alueisiin tai kaupunkieihin tavoilla, jotka vaientavat tai vahvistavat todellisuudessa läsnä olevia epäyhteisöllisiä suhteita. (Urry 1995, 10.)

Kaupunkielämä voidaan ymmärtää sellaiseksi sosiaalisten suhteiden muodoksi, jota määrittelee tuntemattomien kanssa yhdessä oleminen. Kaupungissa yksilöt ja ryhmät ovat suhteessa sellaisiin tiloihin ja instituutioihin, joihin he kaikki tuntevat jollain lailla kuuluvansa, mutta tästä kuulumisesta ei kuitenkaan seuraa mitään erityistä yhtenäisyyttä tai yhteisöllisyyttä. Edellisestä johtuen yhteisöihanteen vaihtoehtona voisi olla sellainen kaupunkielämän ihanne, jossa sosiaaliset suhteet vahvistavat ryhmien ja samalla yksilöidenkin erilaisuutta ilman poissulkemista. Tämä tarkoittaa sitä, että eri ryhmät käyttävät ja asuttavat kaupunkia rinnakkain, jolloin toisten kohtaaminen kaupunkitilassa on välttämätöntä ja myös väistämätöntä. Kaupunkipolitiikan tulisi olla demokraattista eikä vain jonkin tietyn ryhmän hallitsemaa ja määrittelemää. Siksi sen olisi oltava poliittikkaa, joka huomioi ja antaa äänen kaikille kaupungissa elävälle ihmisille, jotka eivät kuitenkaan muodosta mitään erityistä yhteisöä. (Young 1990, 227, 237.)

Kaupunkia tuotetaan ja tulkitaan puhunnoissa myös tilallisten yhdistämisten ja erottelujen kautta. Yksityisissä puhunnoissa erotteluja tuotetaan esimerkiksi asettamalla eri asuinalueita erilaisiin hierarkkisiin järjestyksiin. Yleensä tämä tehdään niin, että omaa asuinpaikkaa tai -aluetta verrataan muihin alueisiin, jotka ovat puhujan mielestä joko parempia tai huonompia. Tämä arvio puolestaan perustuu varsin usein stereotyyppisiin jäsennyksiin. Tiedyt alueet koetaan huonoiksi ja toiset puolestaan taas hyväiksi alueiksi ilman, että näitä sen kummemmin perustellaan. Seuraava kertoja sen sijaan esittää myös perusteluja alueiden erilaisuutta luonnehtiessaan.

Niin noista kaupunginosista, ni se on jännä silloin ku määkin asuin Mäkimatissa, ni sitä ajateltiin, että se on semmonen työläisten ja semmonen vähemmän rikkaitten. -- Keskustahan oli tietysti, että siellä asu kaikista varakkaimmat ja eihän sitte siihen aikaan paljon muita lähiöitä oikeestaan ollutkaan. Rautpohja oli ilman muuta, sen tehtaan niitä [asuntoja]. Mut sitte ku tänä päivänä, ni Mäkimatti on noussu arvoon arvaamattomaan. Siellähä on, se on erittäin haluttu kaupunginosa just sen takia, kun se on niin rauhallinen ja aika lähellä on sitte ne, mistä pääsee sinne Laajavuoreen ja kaikki tollaset. Ni se on jännä, miten nuo arvostukset sitte muuttuu. Ja niinku tämä Halssila, Kivistö, ni siihen aikaan kun munkin mies oli lapsi, ni täähän oli niinku

kommunistien asuinpaikka. Mutta nythän tämäkin on erittäin haluttua kaupungin-osaa. (TL/h:26.09.2000, N1941.)

Arvostukset eivät ole pysyviä, vaan muuttuvat ajan myötä. Ympäristön fyysiset ja toiminnalliset muutokset eivät välttämättä ole samantahtisia mielikuvallisten muutosten kanssa. Arvioita esitetään silloinkin, kun kertojalla ei ole juuri min-käänlaista omakohtaista kokemusta jostain paikasta. Näin tällaisiin erotteluihin sisältyy aina sellaista hiljaista tai ääneen lausumatonta tietoa, jonka oletetaan kuuluvan myös tässä tapauksessa esimerkiksi haastattelijan tai tutkijan tietämykseen. Pelkkään asuinalueen nimen mainintaan sisältyy ja liitetään huomattavasti informaatiota, jota ei tarvitse sen tarkemmin eritellä. Erotteluja tehdään myös esimerkiksi keskustan ja muun kaupungin tai muiden alueiden kesken. Tämä voi tapahtua varsin vähäisinä mainintoina muun muassa sen suhteen, mitä ostoksia tehdään keskustassa ja mitä puolestaan vaikkapa automarketeista.

Se on sanotaan tämmönen vaihtelu ja sitten ehkä suurimmaksi osaksi vaatetavaraa kun ostetaan, nin silloin lähtee sitten kätteleen keskustasta. Mutt tietysti, sanotaan jotain tommosia isompia, jos jotain isompia hankintoja esimerkiks kodinkoneita ja muuta, nin niitä liikkeitähän on keskustassakin vielä joitakin, mutta kyllä se varmaan painottuu tänne vaateostoksien puolelle silloin, kun lähdetään keskustaan varta vasten kauppaan. (TL/h:02.10.2000, M1953.)

Paikat ja niistä syntyneet mielikuvat ovat historiallisesti tuotettuja ja ne ovat jatkuvasti kiistanalaisia (Shields 1991, 18). Esineiden symbolinen status ilmentää paitsi niiden funktion myös käyttöyhteyden sekä sosiaaliset suhteet, joissa niitä käytetään. Lisäksi ne voivat assosioitua ihmisiin, jotka niitä käyttävät. Jokin paikka voi samanaikaisesti symboloida lukuisia sosiaalisia statuksia, henkilökohtaisia olosuhteita ja yhteisöllisiä asenteita. (Shields 1991, 22.) Sosiaaliset jaottelut ja kulttuuriset luokittelut usein tilallistetaan, mikä tarkoittaa sitä, että ne ilmaistaan käyttämällä tilallisia metaforia tai kuvailevia tilallisia jaotteluita. Näin maantieteellinen tila liitetään tiettyihin arvoihin, historiallisiin tapahtumiin ja tunteisiin. Paikkametaforat ovat arkitiedon kannalta keskeisiä jopa nykyisenä rationaalisuuden aikana. (Shields 1991, 29.) Esimerkiksi Jyväskylän Kirkkopuiston valaistus suunnitelman yhteydessä viitataan Las Vegasiin ja kunnostussuunnitelman kritiikissä puistosta ei haluta Disneylandia.

Ympäristön elementit nähdään eri toimijoiden taholta usein jopa täysin vastakkaisesti joko erottavina tai yhdistävinä tekijöinä. Käsitys Jyväsjärven rannan yhteydestä keskustan alueeseen on hyvä esimerkki varioivista tulkinnoista. Julkisessa puhunnassa korostetaan järven ja sen ranta-alueen tiivistä yhteyttä keskustaan, vaikkei rautatien ja Rantaväylän vaikutusta yhteyttä haittaavana toisaalta kielletäkään. Sen sijaan monille kaupunkilaisille edellä mainittujen alueiden välinen suhde on ongelmallisempi. Asiaa kommentoivissa kirjoituksissa usein juuri Rantaväylän rakentamista pidetään syynä sille, että keskustan ja Jyväsjärven välinen yhteys on katkennut. "Jyväskylässä eristettiin mittaamattoman arvokas sisäjärvi Rantaväylällä. Arkkitehtien ja poliitikkojen sielunmaisemaa voi vain hämmästellä, kun ainakin kolme kilometriä Jyväsjärven rantaa valjastettiin ohiajaviin rekkojen ja kuormureiden kiitoradaksi. Kaupunkilaiset

saivat jatkuvan melusaasteen ja pakokaasupäästöt²⁶⁶, todetaan kirjoituksessa, jossa ratkaisua tarkastellaan suhteessa Jyväskylän muuten hyvänä pidettyyn imagoon kehittyvän ja dynaamisena kaupunkina.

Urbaani ei ole jotain, joka on olemassa 'itsestään'. Se on aina suhteessa johonkin toiseen ja liittyy osaksi jotain, jonka kautta se saa merkityksensä. (Äikäs 1996, 6; Lefebvre 2003, 118.) Henri Lefebvre (1996, 103) tekee erottelun kaupungin (city) ja urbaanin välillä. Kaupunki on läsnä oleva ja välitön todellisuus, käytännöllinen, materiaallinen ja arkkitehtoninen tosiasia. Urbaani taas ilmentää sosiaalista todellisuutta, joka muodostuu erilaisista ajattelun kautta käsitetyistä ja konstruoiduista suhteista. Samassa yhteydessä Lefebvre varoittaa siitä, että näin ajateltuna saattaisi vaikuttaa siltä, ettei urbaani tarvitsisi minkäänlaista materiaalista muotoa tai konkreettista kiinnittymiskohtaa. Sen voisi ajatella olevan jonkinlainen spekulatiivinen olemisen muoto, kuvitteellinen ja samalla tavoittamaton. Urbaani ei kuitenkaan voi olla olemassa ilman kaupunkia, joka on sen käytännöllismateriaalinen perusta.

Ett kyll must kaupunkina esimerkiks Joensuu tuntuu hirveen tylsältä paikalta, ku siellä on niinku matalasti ja leveesti rakennettu, ett siinä ei oo semmosta kaupungin tuntua missään. Jos aatellaan pieniä kaupunkeja mitä niinku, Kuopiossa on esimerkiks samanlainne [verrattuna Jyväskylään] fiilis siinä keskustassa. Että se on tiukkaan rakennettu korkeeta, ni siihen tulee semmonen kaupunkimainen tuntu siihen ydin-keskustaan. Ett se on mun mielestä kaupunki ja mitä mä niinku ympäristöltä haen. (TL/h:08.05.1999, M1959.)

Käsitteet erämaa, maaseutu ja kaupunki muodostavat kokonaisuuden, jossa kaikki kolme määrittyvät sen suhteen kautta, joka niillä on kahteen muuhun käsitteeseen eli näin ollen niillä on merkitystä vain suhteessa toisiinsa. Erämaan määritelmät suhteutuvat esimerkiksi maaseudun syntyyn, asenteet erämaata kohtaan puolestaan implisiittisesti heijastelevat kaupunkien kasvun problematiikkaa ja maalaiselämän arvot saavat merkityksensä tarkastelussa kaupunkilaisuutta vasten. (Short 1991, xvi.)

Minun vaikutelma tästä [Jyväskylästä] on ite tollai maalta tulleena enkä missään isoissa kaupungeissa oo ikänä asunu, ni tää on kumminki semmonen sopivan pieni kaupunki. Että täällä vielä tuntee kumminki ihmisiä, ainakin tämmönen joka näinkin kauan on ollu ja täällä ei mun mielestä oo semmosta niin sanottua suurkaupungin tunnelmaa. Jos niinku lähetään esimerkiks Helsinkiin, missä en oo tosin asunu, että en tiä minkälaista siellä asua on, mutta jotenki tuntuu että täällä kumminki on ihmiset jollakin lailla erilaisia. Että tää on sen kokonen vielä, että tää systeemi [on] jotenki enemmän niinku maalaismainen, lainausmerkeissä. (TL/h:02.10.2000, M1953.)

Minun mielestä se on hyvä asia [Jyväskylän "maalaismaisuus"]. Tietysti riippuu siitä, kuka mistäkin tykkää, mutta minä oon tykänny siitä, että vaikka tää nyt on kasvanu ja täällä on väkiluku lisääntyny tietysti siitäkin huomattavasti, mitä silloin ollu, kun minä oon tänne tullu, mutta kyllä tää kumminki on pysyny semmosena, että emmää henkilökohtasesti esimerkiksi täällä pelkää missään liikkua enkä mitään semmosta. (TL/h:02.10.2000, M1953.)

²⁶⁶ KSML 03.02.2000: "Myönteinen kehitys edellyttää hyviä liikenneyhteyksiä".

Kaupunkimaisuutta ja urbaania korostettaessa vertailu tapahtuu ainakin ajatuksellisesti juuri urbaanin ja ruraalin vastakkainasetteluna eli mitä urbaanimpi kaupunki sen vähemmän se on silloin ruraali, olemukseltaan maalaismainen tai kylämäinen. John Rennie Short (1991, 41) kutsuu suurkaupunkia (city) yhteiskunnallisen ja sosiaalisen muutoksen metaforaksi, jossa korostuu voimallisesti nykyisyys siirtymävaiheena menneestä tulevaan.

”Jyväskylä ei voi jättäytyä velton uinuvaksi maalaiskaupungiksi, vaan urbaanisuus edellyttää rohkeaa, aloitteellista ja avaraa ajattelua. Siitä erinomainen esimerkki on Jyväsjärven tienoo. Järven tuntumaan on kehkeytymässä kokonaisuus, joka sykkii kaupunkirytmikkaa, on arkkitehtonisesti kiihottavan upea, tarjoaa työpaikkoja, virkistystä ja raikkautta. Aiempien sukupolvien linjoituksissa sivurooliin painuneen Jyväsjärven tekeminen urbaaniksi järveksi komistaa ja korostaa Jyväskylää. Tässä kehityksessä tunnepaloille ei ole jätetty sijaa.²⁶⁷ Jyväskylän kaupunkikuva on uudistunut voimallisesti. Kymmenessä vuodessa siihen on painunut vahvan dynamiikan leima, jonka asukkaat tunnistavat, mutta erityisesti satunnaiset kävijät kiinnittävät tapahtumaan ihastelevan huomion. Muutosta voi luonnehtia sanomalla Jyväskylän astuneen virkeästä kylästä vahvaksi ja säteileväksi keskuskaupungiksi.”²⁶⁸

Puhe urbaanimmasta Jyväskylästä ja kaupunkiympäristöstä korostaa juuri sitä käsitystä, että kaupunki ja sen kehittäminen reflektoi nimenomaan tulevaisuuteen ja samalla muutokseen kohdistuvia positiivisia asenteita. Urbanisuuteen metaforisesti liittyy myös ajatus siitä, että mitä kaupunkimaisemmassa ympäristössä ollaan, sitä enemmän ollaan yhteydessä maailman tapahtumiin ja muihin paikkoihin. Lisäksi tällaisessa tulevaisuuteen suuntautuneessa ajattelussa korostetaan kaupunkilaisten vähäisempää sitoutumista traditioihin, vaikiintuneisiin asenteisiin, ajattelumalleihin tai toimintatapoihin. (vrt. Short 1991, 41.)

Luonto ja urbaani²⁶⁹

Puhuessamme kaupungista ja siihen kohdistuvasta tutkimuksesta, huomiomme kohdistuu yleensä kaupunkikulttuuriin, kaupunkilaiseen elämäntapaan ja ympäristön osalta lähinnä rakennettuun ympäristöön. Kaupunki ei ole maaseutua ja kulttuuri ei ole luontoa. Ajatteluamme ja sen myötä myös tutkimusta tuntuvat usein ohjaavan dikotomiat, joissa vastakkain ovat toisaalta kaupunki ja maaseutu, toisaalta kulttuuri ja luonto. Vastakkainasettelusta huolimatta kaikissa kulttuureissa suhde luontoon nivoutuu osaksi olemassaolon perustaa (Haila 2001, 200; Eriksen 2004, 71–72). Kulttuurisen tietoisuuden voi jopa ajatella sijoituvan luontoa ja kulttuuria rajaavalle vyöhykkeelle. Katsottaessa mihin tahansa

²⁶⁷ KSML 27.05.2001: ”Kasvava Jyväskylä tarvitsee asuinalueita”.

²⁶⁸ KSML 01.02.2002: ”Jyväskylän dynamiikka näkyy kaupunkikuvassa”.

²⁶⁹ Osittain julkaistu artikkelina *Nature in the City* (Lappi 2004).

on edessä aina jompi kumpi näkökulmasta riippuen, mutta eivät molemmat yhtä aikaa. Tästä johtuen luontoa on pakko määritellä ja sitä määriteltäessä on tehtävä valintoja toisensa poissulkevien, kulttuurisesti määrittyvien vaihtoehtojen välillä. (Haila 2001, 200–201.) Suomessa varsin myöhään tapahtuneen kaupungistumisen seurauksena maaseutua on pidetty pitkään ihmisen luonnollisena ympäristönä kun taas kaupunki on nähty ikään kuin ihmiselle ”luonnottomana” elinympäristönä. Luonnon voidaan tässä yhteydessä ymmärtää kahdella eri tavalla: sekä ihmiselle sopimattomana paikkana että vailla luontoa tai ehkä paremminkin luonnon ylä- tai ulkopuolella olevana.

Moderni kaupunki perustuu pitkälti ajatukseen luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelusta. Kaupunkien ymmärtäminen kulttuurin ja kehityksen korkeimpina saavutuksina (esim. Mumford 1949 [1946]) on korostanut käsitystä luonnon taltuttamisesta ja alistamisesta kulttuurin ehdoilla. Kaupungin luonto on tehty alistamisen kautta eräässä mielessä näkymättömäksi ja merkityksettömäksi. Luonto-kulttuuri -vastakkainasettelussa (ks. esim. Harvey 1996a, 120–149) kaupunki on näyttäytynyt lähes yksinomaan kulttuurin paikkana, jolloin luonto puolestaan on rinnastunut maaseutuun. Tässä pohdin luonnon ja rakennetun ympäristön suhdetta kaupungissa sekä asukkaiden arjen ja elämäntavan että kaupunkisuunnittelun näkökulmasta. Lähtökohtani ei ole luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelu, vaan ennen kaikkea se, millaisia käsitykset luonnon ja rakennetun ympäristön välisestä suhteesta ovat ja miten ne osaltaan konstruivat toisaalta kaupunkilaisten elettyä tilaa ja toisaalta suunnittelun esitettyä tilaa.

Etnologisen kaupunkitutkimuksen huomio on kiinnittynyt ensisijaisesti kaupunkilaiselämän kulttuurisiin ja sosiaalisiin aspekteihin. Kaupunkilaisten suhdetta luontoon kaupungissa ei juuri ole problematisoitu, koska luonnon ei ole katsottu kuuluvan kaupunkilaiseen elämäntapaan. Luonto on kuitenkin niin voimakkaasti läsnä suomalaisissa kaupungeissa sekä mentaalisesti että konkreettisesti ympäristönä, ettei sitä ole syytä ohittaa kaupungin tilallisuuden problematiikkaa tarkasteltaessa. Kaupunkiluonto on osa kaupunkiympäristöä ja näin ollen sillä on merkityksensä myös siinä, kuinka kaupunkilaiset kokevat kaupungin ja sen eri paikat ja millaisia merkityksiä he niihin liittävät. Kaupunkilaisten kokemusmaailmassa luontokin on osa kaupunkikokemusta.

Ja suuri hyöty on se, että tässä on kuitenkin sitten luontoo lähellä. Niinkun meilläkin ei tarvii kun kävellä tosta kadun ylite ala-asteen pihaan, niin voi lähtee hiihtämään siitä. Ja uimaranta on tossa parin sadan metrin päässä, mutta sitten kuitenkin niin lähellä kaupunkia, että voi kulkee pyörällä ja jalkasin, ei oo pakko lähtee autolla. (TL 10:03/95:17, N1968.)

Minusta ainakin on ihana, kun mä nään puita mun ikkunasta. Vaikka minkälaisen känkärän, niin mä ainakin tykkäisin ja täällä on kyllä, tää on niin vehmasta ja rauhallista. (TL/h:26.09.2000, N1941.)

Kokemuksellinen luonto on osa yksilöiden paikkasuhdetta, paikan elämistä ja itsensä paikantamista. ”Missä minä olen” liittyy siihen ”mitä minä olen”. Luonnosta puhutaan kokemusten, tunteiden, muistojen, arvojen ja toiminnallisuuden kautta. Kokemuksellisella luonnolla on konkreettisia fyysisiä vastineita ku-

ten tietty luontoalue, ranta tai merimaisema. Luonto konkretisoituu toiminnassa, kehollisena kokemisena, aistielämyksinä, ulkoiluna, veneilynä ja retkeilynä. Luonnon symbolinen merkitys voi olla suuri, vaikka luonto merkitsisi ainoastaan katseen kohdetta, kuten maisemaa ikkunasta. Luonto liittyy tilallisiin ja ajallisiin elämyksiin, kuten vuodenaikojen ja vuorokaudenaikojen vaihteluun tilassa. (Vilkuna 1997, 174.)

Kortepohjan koulun oppilaita ulkoilupäivän vietossa. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Metsä

Tässä ympäristössä oltiin, siinä ol tuossa ol kalliota ja tuossa ylempänä ol kalliota ja kun tuossa ei ollu tuota koulua niin siinä koulun mehtässä ol semmosia isoja kiviä, jonka päällä myö leikittiin paljon. Että ne ol hyvin semmosia suosittuja varsinkin tyttöjen leikkipaikkoja ja joskus oli, tuossa meidän saunan eteisessä on leikitty ja tossa rapulla, mutta useinkin haettiin semmosia luonnonvarasia leikkipaikkoja. Ja tässä ol uimaranta, ei ollu tuota mikä tuolla on mutta tuosta mentiin ihan tuohon alas, siinä sanottiin Pysäkin rannaks sitä. Siinä ol aikonaan semmonen paikka, niin että siinä pestiin pyykkiä siellä rannassa. Siinä oli iso kivi ja sen kiven ympärillä ol isoja patoja. Niitä sitten lainattiin ei meilläkään ommaa ollu, mutta se ol niinku lainattiin sitä pattaa sitten, että sen vuorollaan sai sitten siitä.

Siinä pestiin isoissa astioissa pyykkiä ja huuhottiin kivellä siinä järvessä ja puhasta vettä ol järvessä. Ja siinä ol sitten Nurkkala kalastaja, joka oli Schaumanilla töissä, asu tuolla kauempana tuolla ylempänä tuolla tien toisella puolella, niin se sitten usseinkin tuli. Kerrankin mä muistan semmosen muiston, että olin äitin kanssa pyykillä oltiin siinä ja tuotiin tänne kotia sitten kuivamaan kyllä se pyykki. Mutta oltiin pyykillä, niin se tuli sitten joskus viien aikaan iltapäivällä ja töistä tullessaan tullu ja sano, että nyt rouvat lahnoja ostamaan, vene on puolillaan lahnoja. Kauheen isoja lahnoja tullu Jyväsjärvestä. Myökin ostettiin ja sit sitä suolattiin ja keitettiin ja paistettiin sitä kallaa. (TL/h:29.09.1997, N1929.)

Yllä oleva teksti on kuvaus kertojan lapsuuden tärkeistä paikoista Jyväskylän Halssilassa. Kertoja muistelee erilaisia toimintoja omassa lähiympäristössään, mutta samalla kyseessä on varsin monipuolinen luontokuvaus tuon ajan kaupungista. Luonnon paikat ovat olleet tärkeitä niihin liittyvien toimintojen vuoksi, mutta samalla niissä tulee näkyväksi luonnon merkitys osana kaupunkikokemusta ja tuon ajan kaupunkilaista elämäntapaa. Luonto ja rakennettu ympäristö ovat lomittuneet keskenään niin, että kummallakin on ollut tärkeä osa tuolloisten kaupunkilaisten jokapäiväisessä elämässä. Yllä olevan kuvauksen ajoista Jyväskylä kaupunkina on muuttunut varsin paljon. Samalla kaupunkilainen elämäntapa ja kaupunkilaisten suhde paikkoihin on muuttunut. Luontosuhde muodostaa kuitenkin edelleen osan kaupunkilaisten ympäristösuhteesta.

HJA: Miten susta tuntuu tämmöinen ympäristö lapselle? Että löytäkö lapsi sitte tästä niitä semmosia asioita, jotka jää mieleen jopa vaikka sitten aikuiseksi asti?

HVA: Kyllä se vähän tahtoo olla, kun äkkiä ajattelee, niin ei. Niin, on tossa nuo muutamat puistot, mutta se on niin vähän. Ne ei oo oikeen elämyksiä. Ne kuuluu siihen jokapäiväiseen elämään, mutta ne ei oo semmosia elämyksiä. Esimerkiks huomattiin se, että onhan tässä mettää jonkun verran, että se on semmonen asia. Kun huomattiin, Sylvia ei ollu vuoden vanhakaan, kun ensimmäisiä kertoja mentiin metsään hänen kanssaan. Se hihku riemusta, se oli niin erilaista. Se on tietysti se, että metsä on semmonen asia, mutta ei täällä muuta niin paljon ole. Tuli mieleen, että tuossa on tuo Äijälä jonkun matkan päässä. Siellä me käytiin toukokuussa ja siellä oli jonkun verran eläimiä ja se oli ympäristönä sellanen niinkun vanhan maalaistalon ympäristö. Että se on niinku semmonen, minkä mä haluaisin tarjota. Semmonen asia, että siellä tuntu löytyvän sitä katseltavaa ja koettavaa. Että tietysti tämmöisiä paikkoja sitten on harvassa, mutta niitä täytyy ehtiä.

HJA: Haluaisitko vielä lisätä jotain, mitä on tullut tässä mieleen?

HVA: Se ainakin Kuokkalaan liittyen, kun tää ranta nyt rakennetaan, tää Ainolanranta, niin että... Mää en tiedä tarkkaan niistä suunnitelmista, mitä sinne on, mutta kerrostaloja on hyvin tiuhaan tahtiin tullu näköjään. Että must ois kiva, kun sinne varattas virkistysalueeks joku semmonen alue, että rakennettas oikeen kun kerran rakennetaan, niin rakennettais se virkistysaluekin. Elikkä jotain semmosta puistoa ja kuitenkin jätettäis paljon metsää. Esimerkiks, että ois se, että just voitais lapsille tarjota jotain. Sitä semmosta voitais tarjota, mitä itellä on ollu lapsena, että on voinu mennä metsään ja siellä on ollu seikkailuja ja on ollu semmosta... Se oli vielä niin erilaista kuitenkin siihen aikaan, että niitä leikkipaikkoja löyty sieltä ja...

Tässä tahtoo olla, että ne leikkipaikat on tässä niinkun keskusta-alueella aivan rakennettuja puistoja. Että ne on puistoja, mutta se puisto muodostuu siitä, että siellä on näitä kiipeilytelineitä ja kaikkee tämmöstä, mutta ei semmosta niinkun luonnonmukaista, että se ois vaan pelkkää polkuja ja tämmöstä. Mutta kuitenkin se vois olla rakennettu. Että vois ajatella, että siellä ois jotain eläimiä esimerkiksi, mutta se on sitten semmonen, että miten se järjestetään, että ne hoidetaan ja niin edelleen. Että jotain semmosta tänne tarvittais. Esimerkiks ympäristönä tuo Korpelan alue on semmonen, että me hyvin usein kävellään, kun siellä on jotain semmosta, mitä ei oo tässä keskusta-alueella. Että se on aina kun hyppäys ihan toiseen. Sitä mä oon aika paljon käyttäny, kun me mennään ulos, niin me siellä kävellään sitten.

(TL 4:10/94:06, N1964.)

Kertojan luontopuhe tuo esiin luonnon merkityksen ennen kaikkea aikuisen ja lapsen yhteisenä kokemusmaailmana. Nopeasti muuttuvassa kaupungissa luonnonympäristö saattaa toimia jaetun kokemuksen viitekehyksenä, joka tuntu vähemmän kaukaiselta kuin lasta ympäröivä muu, omasta lapsuudesta poikkeava, kokemusmaailma. "Metsä" edustaa jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Toisaalta voisi ajatella myös niin, että rakennettua kaupunkiympäristöä ei koeta

enää välttämättä niin jännittäväksi ja yllätykselliseksi kuin ehkä joskus aiemmin. Kaupunki ei ole enää yksinomaan rajattomien mahdollisuuksien paikka, vaan siitä on tullut monille arjen, kiireen ja rutiinien näyttämö, jolloin elämyksiä ja poikkeamia arjen rutiineihin haetaan myös luonnonympäristöstä.

Kyllähän toi luonto ja noi kasvit ja tää vuodenaikojen vaihtelu, ni nehän ihan jollain lailla pitää myös ihmisissä tällaista vireyttä, ainakin mussa yllä. Tietenki se, että on tottunu siihen. Ja se on rentouttavaa ja mukavaa mennä tonne metsään ja isojen puiden luona kuunnella linnun laulua. Nin se on semmonen, ett siihen on oppinu ja siihen usein liittyy hyviä elämyksiä, kokemuksia, nin sit sitä hakee tavallaan vähän sitä samaa. (TL/h:09.06.1999, M1942.)

Oleminen tai liikkuminen metsässä tarjoaa elämyksiä kaikille aisteille. Siihen liittyy voimakkaasti ruumiillisuus ja tunne tekemisestä sen sijaan, että metsä ymmärrettäisiin pelkäksi katseen kohteeksi. (Löfgren 1997, 55.) Kaupungin ja urbaanin elämäntavan puolustuspuheissa vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että kaupunki on suuressa määrin myös erilaisten pakkojen ja rajoitteiden paikka. Kaupungin luonto tarjoaa kaupunkilaisille ympäristön, jonka käyttötappaa ei ole samalla tavoin määritelty kuin useimpien muiden kaupunkiympäristöjen. Luonnossa on mahdollista olla suhteellisen vapaa (vrt. Fredriksson 1997, 206) tai ainakin hetkellisesti kokea tunne vapaudesta, johon ei liity ulkopuolista määrittelyä tilan käytön tai kokemisen suhteen.

Kaupunkiluontoa Tuomiojärven rannassa. Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Kaupunkiluonnon yhteys vapauden ideaan ei liity ainoastaan tämän ajan kaupunkiin. Kaupunkien viheralueista ja erityisesti niiden tarjoamasta vapaudesta tuli tärkeä resurssi esimerkiksi 1800-luvun kasvavalle työväenluokalle muuan muassa Tukholmassa ja Göteborgissa. Kesäaikaan elämä työläiskortteleissa vilkastui, kun ihmiset hakeutuivat ulos ahtaista asunnoistaan, joissa mahdollisuudet sosiaaliselle kanssakäymiselle olivat yleensä huonot, ottaen käyttöönsä pihvoja, katuja ja viheralueita. Yleensä kaupungin laitamille sijoittuneilla metsä- ja niittyalueilla ihmiset saattoivat kokoontua ja tavata toisiaan vapaasti ilman, että heidän toimintaansa valvottiin tai ohjailtiin. Kaupunkialueen sisälle sijoittuneissa puistoissa esimerkiksi poliittiset kokoukset olivat kiellettyjä ja kiello koski erityisesti työväestöä, joka muutenkin oli vailla kokoontumispaikkoja. Tästä johtuen sekä sosiaalinen että poliittinen toiminta keskitettiin alueille, jotka olivat vahtivien ja kokoontumista kontrolloivien katseiden ulottumattomissa. Kaupungin reuna-alueiden luonnonympäristöillä oli näin tärkeä merkitys poliittisten kokousten, mielenosoitusten, retkien, tanssien ja sunnuntaikävelyiden tapahtumapaikkana. (Löfgren 1997, 52–53.)

Ihmisten kokemusten tasolla luonto voi toimia sekä tilallisuuden että ajallisuuden merkitsijänä. Luonto käsitteenä erottaa harmaan vihreästä, mutta samanaikaisesti se voi toimia merkityksellistäjänä uuden ja vanhan välisessä suhteessa. Luonto voi ilmentää sekä läsnä olevaa että poissaolevaa, jo kadonnutta, aikaa ja tilaa. Se voi olla paikka, johon palataan tai paetaan; paikka, josta haetaan jotain koskematonta ja alkuperäistä. Hakeutuminen luontoon voi olla myös menneen ajan etsintää. Se voi olla halua mielikuvallisesti tavoittaa jonkinlainen koskemattomuuden tila ja aika, jota ei koskaan todellisuudessa ole ollutkaan - aika ennen historiaa ja kulttuuria. Halu tai tarve päästä luontoon onkin tässä mielessä yhtä paljon irtautumista jostain paikasta kuin irtautumista ajasta. (Soper 1995, 187–188.)

Toihan on, missä nuo puut kasvaa, tuo tupsu, niin näitten isompien leikkipaikka. Meiän poikakin on rakentanu tuonne, sillon ennen vanhaan, kun tuossa oli enemmän noita rakennusjätteitä, niin nehän rakensi majoja ja kaikkea tuonne. Tämä tupsu tässä näin, tää lähempi. Niin tämmösiä oikeestaan saisi olla enemmän, pitäisi olla eikä niitä ajaa pois. Ja niinkun tämäkin, niin täähän on täysin paljas tässä. Kun tuo tupsu ois tässä vähän lähempänä, niin se ois paljon kivampi kun nuo keinotekoiset puistot. (TL 14:07/95:19, N1949.)

Kertoja korostaa niitä luonnonmukaisen ympäristön mahdollisuuksia, jotka valmiiksi rakennetuista puistoista ja leikkipaikoista puuttuvat. Suunnittelun piirissä puistot kuuluvat ikään kuin "luonto kaupungissa" -kategoriaan. Ne muistuttavat jonkin tarkemmin määrittelemättömän menneen ajan villistä, vapaasta luonnosta, joka sittemmin on hävinnyt tai saatettu tiukan kontrollin alaiseksi (Simmons 1993, 115). Tässä haastatellut kaupunkilaiset mieltävät hoidetut puistot enemmänkin rakennetuksi ympäristöksi. Luonnonympäristöksi puolestaan ymmärretään alueita, jotka on joko kokonaan "jätetty" suunnittelun ulkopuolelle tai suunnitelmien toteutumattomuuden vuoksi ne näyttävät "unohde-

tuilta”²⁷⁰. Tällaiset paikat tai alueet, samoin kuin rakentamisen lievealueet ja erilaiset ”joutomaat”, voivat tarjota lapsille ja nuorille ympäristön, jossa he saavat toimia omilla ehdoillaan (Allas 1994, 73). Asukkaiden luontosuhteen näkökulmasta rakennetut ja hoidetut puistot näyttäisivät kuuluvan eri kategoriaan kuin muu kaupunkialueella oleva luonnonympäristö. Ne ovat myös funktionaalisesti ja kokemuksellisesti erilaisia ympäristöjä, jotka eivät ole toisiaan poissulkevia vaan ympäristösuhteen erilaisia ulottuvuuksia.

Se voi olla, että näissä maaseutukaupungeissa tää puiston käsite ei oo oikeen selvä, että usein nää puistot on hoitamattomia liuskoja, jotka on jääny sinne rakentamisen väliin. Mutta jostain syystä ne asukkaat pitää niitäki hirmu tärkeinä. (TL/h:31.05.2000, virkamies.)

Nämä erilaiset ulottuvuudet ja näkökulmat kaupunkiluontoon sekä niiden merkitys ovat vaikuttaneet myös siihen keskusteluun, jota Kortepohjan ja Tuomiojärven välissä sijaitsevan Haukanniemen alueen tulevaisuudesta on käyty. Vuonna 1987 kaupungin juhlapuistoksi päätetty alue nousi kiinnostuksen ja keskustelun kohteeksi kaupungin täydennysrakentamiseen tähtäävän kaava-suunnittelun myötä, kun Haukanniemen kohdalla esitettiin sen varaamista osittain asuinrakentamiseen.²⁷¹ Juhlapuistopäätöksestä huolimatta alueella ei ole juuri tehty minkäänlaisia muutoksia tai toimenpiteitä vuosiin, vaan se on toiminut kaupunkilaisten ja ennen kaikkea kortepohjalaisten ulkoilualueena, jollaisena monet toivoisivat sen jatkossakin säilyvän. Suunnitelmissa Haukanniemeen kerrotaan kaavaillun tulevaisuudessa paitsi juhlapuiston myös arvokkaan asuinalueen rakentamista.

Kansainvälisen arkkitehtikilpailunkin järjestämistä tai ainakin ideakilpailua ”juhlapuistoajatuksen hengessä” on ehdotettu alueen suunnittelemiseksi ja tulevaisuuden näkymien avaamiseksi. Näin toivotaan päästävän lopputulokseen, joka olisi tasokas, uudenlaista asumista ilmentävä ja vielä lisäksi Kortepohjan ja Viitaniemen alueiden tapaan valtakunnallisestikin merkittävä. Kaksi Natura-ohjelmaan kuuluvaa suojelualuetta tuovat oman lisänsä suunnitteluun. Kulkuyhteyksien järjestämiseksi väläytellään ajatusta sillan rakentamisesta Haukanniemen ja Kortepohjan puolella sijaitsevan Emännäntien välille. Korkeatasoisella suunnittelulla katsotaan voitavan taata, ettei alueen merkitys kaupunkilaisten virkistysalueena vaarannu. Tosin monet asuinrakentamista vastustavat epäilevät alueen luonteen säilymisen mahdollisuutta seuraavien kirjoittajien tapaan: ”Jos Haukanniemeen rakennetaan asuntoja, menettää sen kulttuu-

²⁷⁰ Vrt. Suur-Jyväskylän Lehti 15.05.2002: ”Jyväskylän tekninen johtaja Osmo Rosti halua viheralueita lisää”, Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 4/2002: ”Kaupungin viheralueiden suunnittelua, hoitoa ja laatua halutaan parantaa. Kaikki vihreä on osa viheraluejärjestelmää”.

²⁷¹ KSML 12.09.1998: ”Lääkettä näivetystautiin. Jyväskylä aikoo pärjätä kymmenen vuotta nykyisiä asuntoalueita täydentämällä”, KSML 11.01.2000: ”Kaupunkikuvaan panostettava”, KSML 14.01.2000: ”Haukanniemi asutetaan”, KSML 08.06.2000: ”Jyväskylän seudun kasvu ylittää kaikki odotukset”, KSML 11.06.2000: ”Jyväskylän kasvuun uusia kaavaratkaisuja”.

rimaisema luonteensa ja etäisyytensä asutuksesta.”²⁷² Keskustelua tulevien suunnitelmien ja ratkaisujen uskotaan ja toivotaankin herättävän, olivat ne sitten millaisia tahansa. Niin kaupunkilaisten kuin päättäjienkin puolella ollaan montaa mieltä siitä, mihin suuntaan aluetta tulisi jatkossa kehittää.²⁷³

Haukanniemeen sijoittuvaa asuntorakentamista vastustavien perusteluisa vedotaan sekä alueen luontoarvoihin että sen kulttuurihistoriaan ja siihen liittyvän kulttuurimaiseman (ks. esim. Veisterä 1982, 13, 46, 51–52) säilyttämisen merkitykseen. Niemeä pidetään ainutlaatuisena kokonaisuutena, jota toivottaisiin tulevaisuudessa kehitettävän luonto- ja ympäristöarvoja kunnioittaen, mutta asutukselta säästään. Suunnittelun näkökulmasta Haukanniemi saattaa näyttää ”täysin luonnontilassa olevalta rämettyneeltä niemeltä”²⁷⁴, mutta monille nykytilanne ilman suurempia kunnostus- tai muita toimenpiteitä tarjoaa jo ihanteelliset mahdollisuudet ”urbaanien kansalaisten” virkistäytymiseen. ”Peltojen keskellä olevassa satumetsässä aistit lepäävät ja mieli rauhoittuu”, mikä kirjoittajien mielestä osaltaan lisää lähialueen asukkaiden ja muidenkin kaupunkilaisten elämänlaatua. Alue muistuttaa myös kaupungin historiasta entisenä Schildtin kartanon laidunalueena, jolla liikkuaan ”kaupunkilainen voi jopa kokea viljan tuoksun”.²⁷⁵

Eräässä useamman henkilön allekirjoittamassa Haukanniemen asuinrakentamista vastustavassa, mutta alueen muuta kehittämistä puolustavassa kannanotossa alueen käyttöä on ideoitu varsin monipuolisesti.²⁷⁶ Osaksi luonnontilassa ja osaksi viljeltyinä olleen alueen tulevaisuuden suunnitelmien lähtökohtana tulisi kirjoittajien mukaan olla ”luonnon monimuotoisuus, herkkyyys ja

²⁷² KSML 29.03.2004: ”Ei pahalle pikkusormea”, KSML 07.04.2004: ”Ei asuntoja Haukanniemeen”.

²⁷³ KSML 20.01.2000: ”Haukkamaista toimintaa”, KSML 01.02.2000: ”Haukanniemeen aikalisä”, KSML 07.02.2000: ”Haukanniemestä kansalaiskeskustelu”, KSML 17.06.2000: ”Juhlapuisto miljoona-asuntoalueeksi”, KSML 08.07.2000: ”Varoja Haukanniemeä varten”, KSML 12.12.2000: ”Jyväskylän tiivistäminen jää uudelle valtuustolle”, KSML 26.09.2001: ”Ideakilpailulla ratkaisu Haukanniemeen”, KSML 17.11.2002: ”Viheralueet keskeinen osa kaupunkisuunnittelua”, KSML 29.04.2003: ”Herkkä Haukanniemi herättää yhä intohimoja”, ”Haukanniemen tulevaisuus yhä avoin”, KSML 15.10.2003: ”Haukanniemen kohtalo ratkeaa vuoden sisällä”, KSML 16.10.2003: ”Haukanniemeen kaavaillut asunnot jakavat mielipiteet”, KSML 24.03.2004: ”Jyväskylän Haukanniemeen tulee koti 500 onnekkaalle”, KSML 08.04.2004: ”Haukanniemen asunnot äänestettiin pois kilpailusta”, KSML 22.04.2004: ”Haukanniemestä ikivääntö”, KSML 27.04.2004: ”Haukanniemestä tulkoon juhlapuisto, ei kaupunginosa”.

²⁷⁴ KSML 15.10.2003: ”Haukanniemen rämeikköön ’paremman väen asuinalue’”.

²⁷⁵ KSML 21.01.2000: ”Haukanniemestä hyvä virkistysalue”, KSML 25.01.2000: ”Haukanniemi on jo virkistysalue”, KSML 12.06.2000: ”Haukanniemi säilytettävä virkistysalueena”, KSML 17.06.2000: ”Haukanniemi rauhaan”, KSML 26.06.2000: ”Kasvu tuo rakentamispaineita”, KSML 27.06.2000: ”Asukkaat haluavat säilyttää Haukanniemen puistona”, KSML 02.05.2003: ”Haukanniemestä luonnonsuojelualue”, KSML 05.05.2003: ”Jyväskylän Haukanniemi rakennettava juhlapuistoksi”, KSML 10.05.2003: ”Jätetään Haukanniemi sentään rauhaan”, KSML 24.04.2003: ”Haukanniemi arvokas luonnontilaisenakin”, KSML 22.12.2003: ”Haukanniemi uhan alla”, KSML 03.05.2004: ”Säilytetään Haukanniemi”, KSML 06.05.2005: ”Säilytetään Haukanniemi rakentamattomana”.

²⁷⁶ KSML 20.11.2000: ”Haukanniemi suunniteltava huolella”.

varsinkin Rautpohjanlahden linnuston vaatima rauha”. Tulevaa haluttaisiin kuitenkin suunnitella niin, että yhtä lailla tärkeässä asemassa olisivat erikäisten kaupunkilaisten viihtyminen ja virkistäytyminen. Haukanniemen metsäalueella on sekä istutettua että luonnontilaista ”aarniometsää”, jolla kasvaa monia eri puulajeja, joihin kävijät voisivat tutustua samoin kuin istutetun ja luonnonvaraisen metsän eroihin. Tässä tulee esille luonnonympäristöön tai kaupunkiluontoon liittyvä opetuksellinen aspekti, kun esimerkiksi koululaisille tarjoutuu mahdollisuus lähiympäristössään tutustua alueen ominaisiin kasveihin ja eläimiin.

Lasten näkökulmasta Haukanniemeä on ideoitu ”seikkailujen metsäksi, josta voisi löytyä vaikkapa peikkojen luola tai Punahilkkan tupa, satuolentoja, liaaneja kiipeilyyn tai jopa kanava sitä ylittävine köysisiltoineen”. Näin halutaan kiinnittää huomiota siihen, miten tämän tyyppinen ympäristö voi tarjota lapselle mielikuvituksen paikkoja ja mahdollisuuksia suhteellisen vapaaseen tekemiseen kaupunkiympäristössä, joka muuten on usein varsin ”ohjattu” ja rajoitettu. ”Rakennetut ympäristöt syntyvät yleensä aikuisten ehdoilla”, todetaan eräässä toisessa kirjoituksessa, jossa pohditaan lapselle kiintoisan ja innostavan ympäristön edellytyksiä ja ominaisuuksia.²⁷⁷

Loppuun asti suunnitellussa ja ”valmiissa” kaupungissa ei helposti löydy tilaa lapselle, joka ei halua olla pelkästään ympäristön passiivinen kokija, vaan myös sen aktiivinen tekijä. Haukanniemen tulevaa käyttöä ideoivassa kirjoituksessa ajatusmatka jatkuu metsästä luonnonniitylle, johon voisi istuttaa erilaisia niittykasveja ja osa tästä alueesta voisi toimia avoimena tilana erilaisten leikkien ja pelien paikkana. Moninaiset viljelykasvit kukoistaisivat riveissä pienten polkujen reunustamina ”Pellervon pellolla maanviljelyskulttuuristamme vieraantuneen kulkijan iloksi”. Golfiakin tarjotaan muutaman reiän verran mahdolliseksi toimintamuodoksi lähialueelta tuleville ulkoilijoille. Kaupunkilaisten iloksi rakennettaisiin lisäksi pieniä levähdyspaikkoja, uimaranta ja uimahuone sekä polku kiertämään ympäri koko niemen.

Nykyajan ihmistä voi luonnehtia ennen kaikkea kuluttavaksi ihmiseksi, kuluttipa hän sitten tavaroita, osaamista, luontoa tai elämyksiä (Fredrikssonin mukaan Featherstone 1994). Näin kaupunkiluonnonkin voi ajatella elämyksellisen ja esteettisen kulutuksen kohteeksi ja paikaksi (vrt. Fredriksson 1997, 182–185). Tällöin sen arvo ja arvostus liittyy siihen, että se tarjoaa muusta kaupunkiympäristöstä poikkeavia esteettisiä ja elämyksellisiä mahdollisuuksia. ”Vihreä lähiympäristö koetaan taiteen tavoin elämyksiä herättäväksi.”²⁷⁸ Urbaani tarvitsee rinnalleen tai vastinparikseen jonkin ”toisen”; luonnon yksinkertaisena, selkeänä ja katseen rajaamana kokonaisuutena ja silti jotenkin valtaisana ja laajalle ulottavana. Luonnonympäristöt ilmentävät monille ihmisille jollain tavoin aitoutta ja autenttisuutta, jonkinlaista pysyvyyttä kiireisessä ja alati muuttuvassa maailmassa. Pienikin metsä tai luontoalue kaupungin sisällä tai sen läheisyydessä voi tarjota viihdyttäviä ja monipuolisia mahdollisuuksia kaupunki-

²⁷⁷ KSML 27.07.1999: ”Rakennettu ympäristö on lapselle tyyli”.

²⁷⁸ KSML31.05.2001: ”Vihreä kaupunki on hyvinvoinnin mittari”; ”Vihreä ja visuaalinen ympäristö on taidetta”.

laisten vapaa-ajan vietoille. Samalla se toimii ikään kuin muistumana tai viitteenä laajempaan, kaupungin ulkopuoliseen luontoon. (Fredriksson 1997, 183.) Haukanniemeen ja sen tulevaisuuteen liittyvässä puhunnassa on kuultavissa näitä esteettisen ja elämyksellisen kuluttamisen aspektoja.

Kaupunkilaisten näkökulmasta puistojen merkitys paikkoina liittyy paitsi niiden luonnonläheisyyteen myös niiden toiminnalliseen luonteeseen. Puistoja ei pidetä varsinaisesti luonnonympäristönä, vaan niissä tärkeää on luonnon, rakennetun ympäristön ja sosiaalisen toiminnan sulava yhteen kietoutuminen. Jyväskylässä tämä on tullut hiljattain voimakkaasti esiin kahden eri puiston muutossuunnitelmia koskevassa keskustelussa. Kaupunkilaisten vastustuksen vuoksi suunnitelmat siirtää keskustan tuntumassa oleva Mäki-Matin perhepuisto uuden koulurakennuksen tieltä kariutuivat ja koulu rakennettiin toisaalle (ks. Korkiakangas 2004). Aivan kaupungin sydämessä sijaitsevassa Kirkkopuistossa aloitettiin muutos- ja kunnostustyöt syksyllä vuonna 2000. Puiston kunnostukseen liittyvää keskustelua ja argumentointia on käsitelty jo edellisessä luvussa.

Asukkaiden ja suunnittelijoiden suhde luontoon näyttäytyy kaupungissa varsin eri tavoin. Suunnittelun näkökulmasta oikea kaupunkiluonto määrittynyt rakennettuna ja hoidettuna luontona, joka on haltuun otettu ja estetisoitu suunnittelulla ja hoidolla (Vilkuna 1997, 171). Kaupunkilaisten luontosuhde kohdistuu sekä tähän suunnittelijoiden määrittämään oikeaan kaupunkiluontoon että siihen kaupunkiluontoon, jota suunnittelun näkökulmasta ei ole olemassa. Tällä suunnittelun näkökulmasta näkymättömällä luonnolla tarkoitan sitä kaupungissa olevaa luontoa, jota ei ole otettu haltuun suunnittelulla. Suunnittelun näkymättömästä ja sitä kautta merkityksettömästä luonnosta tai ympäristöstä esimerkkinä voisi mainita alueen, johon sittemmin on rakennettu Kuokkalan kaupunginosan keskusta Jyväskylässä. Jukka Turtiainen (1990, 52) luonnehtii suomalaista kaupunkiarkkitehtuuria käsittelevässä kirjassa Kuokkalan ”tyhjiin maastoon” rakennettavan kaupunginosan keskukseksi. Rakentamaton maasto on suunnittelun näkökulmasta tyhjä, siis vailla merkityksiä, kunnes se rakentamisen kautta merkityksellistetään.

Kaupunkilaisten tarve luontokokemuksiin nimenomaan kaupungissa saattaa viitata myös siihen, että suhde laajempaan, vapaaseen, kaupungin ulkopuolella olevaan luontoon on heikentynyt tai katkennut. Kaupungin luonto on tuttua ja turvallista; siellä liikkuminen ei vaadi mitään erityisiä taitoja tai tietämystä, toisin kuin esimerkiksi liikkuminen erämaassa tai muilla laajoilla metsäalueilla. Monien kaupunkilaisten suhde luontoon on tässä mielessä urbanisoitunut. Kaupungin luonto ei ole uhkaava tai pelottava, koska se sijoittuu kulttuurin ”sisälle” toisin kuin kaupungin ulkopuolinen luonto.

Lähiö - elämää luonnon ja kulttuurin rajavyöhykkeellä?

Lähiöitä ei pidetä oikeana kaupunkina, koska niissä luonto on massiivisesta rakentamisesta huolimatta voimakkaasti läsnä ja ne usein sijaitsevat metsän keskellä irrallaan oikeasta kaupungista. Lähiöt ovat siis eräänlaista välialuetta kaupungin ja luonnon rajamaastossa. Tällainen välialueen luonne on lähiöille

ominainen sekä osana kaupunkirakennetta että kokemuksellisesti. Useissa tutkimuksissa on tullut esiin, että lähiöissä asuvat pitävät itseään kaupunkilaisina, mutta korostavat ympäröivän luonnon tärkeyttä. Lähiö sijaitsee spatiaalisesti kaupungin ja maaseudun rajalla, mutta myös kulttuurisesti se on rajamaata, jonka kuvauksiin voi yhtä luontevasti sisällyttää niin luonto- kuin urbaanimetaforiakin (Roivainen 1999b, 196–197). Irene Roivainen (1999a, 122–127) tulkitsee väitöskirjassaan lähiön paitsi paikaksi kaupungin reunalla, myös paikaksi kulttuurin reunalla. Hänen johtopäätöksensä liittyy Rob Shieldsin (1991, 7) ajatukseen sosiaalisesta tilallistamisesta. Lähiö on ollut vaikeasti sovitettavissa dualistisiin peruskategorioihin, joita etenkin julkisuus hyödyntää todellisuutta kuvaessaan. Spatiaalisena ilmiönä lähiö rikkoo kulttuuristen binaarioppositioiden varaan järjestäytyneen todellisuuden. Lähiössä metsä- ja peltomaisema sekoittuvat urbaanisti rakennettuun ympäristöön, mikä relativoi ja kyseenalaistaa selvärajaisia kulttuurisia maailmoja. (Roivainen 1999b, 200; Roivainen 2001.)

Lähiön määrittely luonnon ja kulttuurin tai maaseudun ja kaupungin rajamaastoksi osoittaa ennen kaikkea sekä arkkitehtien ja suunnittelijoiden että tutkijoiden halua määritellä sitä, mikä on ”oikeaa” kaupunkikulttuuria ja mihin se tilallisesti kaupungissa sijoittuu (vrt. Karvinen 1997, 150). Paikat ja tilat ovat metaforia, joiden avulla muodostetaan kategorioita ja hierarkioita. Esimerkiksi lähiö on tietty kulttuurisesti hyväksytty kategoria, tapa luokitella ympäristöä ja siellä asuvia ihmisiä; se on voimakas symbolinen tilametafora. (Ilmonen 1994, 30–32.) Tällainen määrittely unohtaa kaupunkilaisten oman kokemuksen merkityksen. Kaupunkikulttuuria määritellään kaupunkilaisten yläpuolelta. Kaupunkilaisille suhde luontoon ja suhde rakennettuun ympäristöön ovat molemmat osa heidän ympäristösuhdettaan eivätkä toisensa poissulkevia tai toisilleen vastakkaisia. Ulkopuolisen on usein vaikea ymmärtää sitä, miten tylsistä betonikolosseista muodostuvaa lähiöitä voi luonnehtia viihtyisäksi asuinympäristöksi.

Mä en tiedä mistä se johtuu, mutta se on kyllä maailmanlaajuisesti [Suomessa] ihan ainutlaatuinen juttu, ett tätä reunavihreetä niin sanoakseni sillä lailla puolustetaan intohimoisesti. En tiedä, mistä se johtuu, mutta aina kun minkä tahansa kulmakunnan - Jakomäki Helsingissä tulee mieleen, kun sen kaikki tietää - ett hesalaiset on tehny hirveesti tutkimuksia, ni näitten huonoks leimattujen lähiöidenkin ja varsinkin niitten siks hyväks puoleks tulee aina ensimmäiseks luonnonläheisyys. Se on aina, se tulee kaikissa tutkimuksissa hirveen vahvasti esille. (TL/h:31.05.2000, virkamies.)

Muualta tullut muodostaakin käsityksensä yleensä lähiön rakennetun ympäristön visuaalisen ilmeen kautta, kun asukkaalle suhde omaan lähiympäristöön on huomattavasti moniulotteisempi. Luonnonympäristön merkitys saattaa siksi olla erityisen tärkeä sellaisilla alueilla, joissa rakennettu ympäristö on suhteellisen yksitoikkoista. Luonto tarjoaa asukkaille mahdollisuuden sellaisiin elämyksiin ja kokemuksiin, joilla he kompensoivat rakennetun ympäristön ja sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollisia puutteita.

Niinkun mä äsken sanoin, niin ehkä vähän liian tiukkaan on nää talot tässä, että kylä nää pihat ja muut jää sitten pieniks, mutta sen on sanellut tietysti taas tää muu politiikka. Mutta se mikä minusta tässä on hyvä, että pääsee niin helposti tuonne luontoon. Vaikka tää on ahdas tää [Kuokkalan] keskusta, mutta oikeestaan joka suuntaan

avautuu niin hyvät väylät tuonne luontoon. On järviä siellä ja metsää ja niin pois päin, että se on niinkun, jos ahistaa, niin pitää mennä sinne. (TL 05:11/94:07, M1928.)

Juuri metsät, joutomaat ja rakennetun ja rakentamattoman väliset rajatilat ovat eräässä mielessä lähiöiden ominta tilaa. Luonnolla oli modernissa kaupunkisuunnittelussa keskeinen asema, mutta varsinkin 1960- ja 1970 -luvulla rakennetuissa uusissa lähiöissä metsät jäivät suunnitellun arkkitehtuurin kontrollin ulkopuolelle. Lähiöissä eläneille ja siellä varttuneille sukupolville asuinympäristön merkitykset ovat muotoutuneet olennaisesti rakennetun ja rakentamattoman välisestä suhteesta, kohtaamisista ja jatkuvista rajan ylityksistä. Olennaista on liike avoimen, läpinäkyvän ja kaiken esille asettavan puhtaan lähiöarkkitehtuurin sekä läpinäkymättömän, peittävän ja kätkevän metsän välillä. Kontrolloimaton luonto pehmensi modernin lähiöarkkitehtuurin ankaruutta, paljautta ja anonyymisyyttä. Metsän muodostaessa murtuman lähiöiden arkkitehtoniseen yhtenäisyyteen syntyi eräänlaisia heterotopioita, siirtymiä tiloista toisiin, jolloin lähiöiden omimpina piirteinä voi nähdä juuri tietyt tilalliset jännitteet ja epäjatkuvuudet. (Saarikangas 2002, 67–68.)

Samantyyppisiä asuinympäristöön liitettyjä merkityksiä nousee esiin myös uudempien asuinalueiden kohdalla. 1980- ja 1990 -luvulla rakennetun Jyväskylän Kuokkalan alueen keskustan asukkaiden haastatteluissa luonnon ja rakennetun ympäristön välisiin suhteisiin ja rajanvetoihin viitataan toistuvasti. Samoin puhutaan siitä, millaisia mahdollisuuksia erilaiset ympäristöt ja niiden läheisyys tarjoavat. Asettuminen luonnon ja urbaanin rajalle ja molempien tarjoaminen mahdollisuuksien hyödyntäminen näyttäisi edelleen ja todennäköisesti tulevaisuudessakin olevan eräs tapa elää kaupunkia. Näin se tulisi nähdä tietoisesti tehtynä valintana eikä pelkästään kyvyttömyytenä ymmärtää, mistä kaupungissa oikeasti (mitä se sitten onkaan ja kenellä sitä on oikeus määritellä) on kyse. Monen kaupunkilaisen toiveet viihtyisän asuinympäristön suhteen ovat varsin samansuuntaisia seuraavassa sitaatissa esitettyjen kanssa.

No just, että siinä ois säilytetty semmonen luonnonläheisyys tai tämmöinen. Meillä ei oo vielä lapsia, mutta jos aattelee lapsiperheitä, niin että siinä ois ulkoilumahollisuudet. Ja ite tietenkin miehen kanssa ollaan kovia lenkkeilijöitä, niin että ois kuntopolkuja tai pyöräreittejä, että pystyy, ei tarvii tuolla autojen välissä puikkelehtia. Ja sitten tietenkin, että palvelut on kiva, kun ne on lähellä ja sitten kaikki tämmöset, että toi tie tossa esimerkiks vois olla leveempi. Liikennejärjestelyt, ne merkkää kans paljon, että jos on ahasta ja on vaikee saaha parkkipaikkoja, niin sekään ei oo mukavaa. (TL 07:16/94:12, N1972.)

Pohjoismaisen kaupungin luonnetta pohtinut Tage Wiklund (1995, 145) ei näe kaupunkia ja maaseutua toisilleen vastakkaisina kategorioina, vaan ymmärtää ne keskenään dialektisessa suhteessa oleviksi. Pohjolan esikaupungit, asuinalueet tai lähiöt eivät poikkea hänen mielestään Etelä-Euroopan vastaavista niinkään ulkoisesti, mutta niiden välillä on ratkaiseva näkymätön eroavaisuus. Etelän esikaupungit ovat luonteeltaan nimenomaan kaupunkeja. Sen sijaan Pohjolan esikaupungit kääntävät selkensä kaupunkikulttuurille, keinoitekoiselle maisemalle, ja ovat ”luonnon esikaupunkeja” kääntäen katseensa kohti luonnon maisemaa. Irene Roivaisen tapaan Tage Wiklundin näkemys viittaa lähiön si-

joittumiseen ikään kuin rajalle, mutta hän luonnehtii asuinalueita sen mukaan, ovatko ne enemmän kaupunkia vai maaseutua. Lähiöitä tai esikaupunkien asuinalueita voisi kuitenkin tarkastella myös tapana elää kaupunkia ja olla kaupungissa. Tällöin ei ehkä olekaan tärkeä pohtia sitä, ovatko lähiöt kaupungin maaseutua vai maaseudun kaupunkia, vaan sitä millaista kaupunkilaisuutta lähiöissä eletään. Ehkä lähiöelämän erityisyys voisi löytyä juuri siitä, että niiden elämäntapaa ja identiteettiä määrittää luonnon ja urbaanin päällekkäisyys ja lomittuminen.

Kun joku kysyy, ett mis mä asun ni sanon että Pupuhhdassa.” Voi kauheeta ai Pupuhhdassa, miten sää voit?” Nii mää sanon että ei mulla oo mitään, mää voin todellaki hyvin asua siellä ja mitä ihanin paikka asua. On metsä, luonto, lapsilla on leikki-alueet, on puistot, koulut, päiväkodit. Mitä me voidaan niinku enempää vaatia? Siin on kauppa, siell on kioskia. No joitakin ihastuttaa, että siell on jopa pubikin. -- Siell on perhepuistot. Miten ihana ympäristö lapsiperheiden nimenommaan asua ja nyt kun tehtiin vielä näitä perusparannuksia, parannettiin puistoja ja käytäviä ynnä muita ja talojen peruskorjaukset on käyty läpi, ni mikäpä meidän on ollessa. (TL/h:01.06.1999, N1951.)

Ranta kaupungissa

Jyväskylässä on viime aikoina käyty välillä kiivastakin keskustelua keskustan tuntumassa sijaitsevan Jyväsjärven rantojen rakentamisesta. Kaupungin puoleista rantaa on rakennettu ja rantaviivaa muokattu jo kaupungin perustamisesta lähtien, mutta vastakkainen ranta oli lähes luonnontilassa ennen 1980-luvulla aloitetun uuden Kuokkalan kaupunginosan rakentamista. Vuosisadan alkupuolelta saakka Lutakon niemellä sijainnut teollisuuslaitos siirsi 1990-luvulla toimintansa pois ja näin alue vapautui muuhun käyttöön. Kuten jo edellisessä luvussa todettiin, Jyväsjärven rantojen nykyinen rakentaminen on osa kaupunki-uudistussuuntausta, jota Jussi Jauhiainen (1995, 51–52) kutsuu sisäkaupungin uudelleenarvostamisen vaiheeksi. Tähän vaiheeseen on liittynyt keskeisesti kaupunkitilan käsitteen uudelleenarviointi ja sen taustana on ollut kasvava kaupunkien välinen kilpailu ja teollisen tuotannon taantumista seurannut informaatiosektorin kasvu. Kaupunkitilan uudelleenarviointi on tapahtunut erityisesti ranta-alueiden ja käytöstä poistettujen teollisuusalueiden kohdalla. Kaupunkien keskinäisessä kilpailussa myönteisen imagon rakentamisesta on tullut keskeinen kilpailuvaltti, jolloin uutta imagoa on rakennettu myös luomalla uusi kontakti fyysiseen ympäristöön²⁷⁹, erityisesti aiemmin teollisuusalueina tai jättömaana olleisiin ranta-alueisiin.

Pikkukaupunkihan se [Jyväskylä] oli, mutta äärettömän kaunis juuri rannasta katsotuna, kun se oli ihana Rantapuisto ja Rantapuiston se ravintola. Sehän oli koko minun kouluaikani semmonen ihana paikka tämä Rantapuisto, sillä lailla että se edusti jotain, jotain menneitä aikoja. Siellä on ollut joskus ihan jotain kylpylääkin. Se oli hyvin kaunis ja koko se laivaranta kaikkineen päivineen ja vasemmalla oli näitä moottorikoppeja, johon mekin ostettiin moottori ja käytettiin sitä. Että koko tuo ranta sinänsä, se oli hyvin semmonen elävä ja kaupunkiin läheisesti kuuluva. Sen vuoksi minusta tuntuu nyt niin haikealta, kun se on niin ehottomasti kiinni, että ovet kiinni

²⁷⁹ Esim. KSML 29.07.2005: ”Tuomiojärven rannat kehittelyn kohteena”, KSML 27.04.2006: ”Puistot on pelastettava”.

sinne Jyväsjärveen, Jyväsjärven rantaan. Paitsi kesäaikana, niin sitten oli näin talvella luistinrata. Se oli siinä kun laiturilla oli tässä, niin vasemmalla vähän matkan päässä oli luistinrata, johonka tietysti ostettiin luistinmerkit ja sitten pantiin lakkiin ja aina mentiin luistelemaan. (TL/h:29.09.1998, N1913; vrt. Jäppinen 1977, 80–83; Räsänen & Räsänen 1987, 187–188.)

Jyväsjärvi rantoineen on ollut kertojalle paikka, johon on sitoutunut monia merkittäviä lapsuuden ja nuoruuden muistoja. Kertoessaan kaupungista ja sen elämästä rannalla on hänelle hyvin keskeinen asema. Jyväsjärven ranta oli monien toimintojen ja vapaa-ajan viettoipaikka ja kietoutui näin tiiviisti kaupunkilaisten jokapäiväiseen elämään. Myös kertojan ensimmäinen mielikuva kaupungista liittyy tähän rantaan hänen saapuessaan laivalla Lahdesta Tyttökoulun sisäänpääsytutkintoon Jyväskylään. Kertojan kuvauksessa ranta näyttäytyy ennen kaikkea kaupunkilaisten aktiivisen toiminnan paikkana eikä niinkään luonnonympäristönä. Jyväsjärvi ja sen rannat identifioituvat kertojalle keskeiseksi osaksi Jyväskylän keskustaa. Uuden rakentamisen myötä hän kokee rannan irrotetuksi siitä yhteydestä, joka sillä aiemmin oli muuhun kaupunkiin. Keskeisenä yksittäisenä tekijänä rannan luonteen muuttumisessa oli nelikaistaisen Rantaväylän rakentaminen 1980-luvulla. Keski-Suomen tiehistoriasta kirjoittanut Erkki Laitinen (1997, 87) toteaa, että massiivisine rakennelmineen Rantaväylä etäännytti ja eristi Jyväskylän ydinkeskustaa maisemallisesti Jyväsjärvestä. Laitisen mukaan rannat tulivat kuitenkin aiempaa helpommin kaupunkilaisten ulottuville rantaa mukailevien kevyen liikenteen väylien ja niille johtavien yli- ja alikulkusiltojen ansiosta.

Anne-Maria Luukkainen kirjoittaa Jyväskylän kirjassa (1997, 361), että kaupungin sisäjärvikin voi olla oikea järvi. Jyväsjärvestä ei hänen mukaansa pitäisi kuitenkaan rakentaa pelkkää kivi- ja betonirannoin rajattua allasta. Vielä jäljellä olevia kasvillisuusrantoja tulisi jättää mahdollisuuksien mukaan luonnontilaan siksi, että järvikasvit kuuluvat erottamattomasti aitoon järvimaisemaan. Samalla ne tarjoavat suojaa ja ravintoa järven lukuisille muille eliöille. Luonnollisuuden ja rakennetun ympäristön kontrasti ei ole ristiriidassa Jyväskylän kaupunkikuvan kanssa, vaan elävöittää sitä kaikkien kaupunkilaisten iloksi. Luukkaisen tarkastelu painottuu järven ja sen rantojen ekologisiin piirteisiin, mutta lisäksi hän tuo esiin järven ja sen ainakin osittain luonnontilaisten rantojen merkityksen osana kaupunkilaisten kokemus- ja elämysmaailmaa.²⁸⁰ Jos kaikki rannat rakennetaan, järvi ei olekaan enää järvi vaan siitä tulee allas. Maisemallisesti ja mielikuvallisesti järveä ei voi irrottaa sen rannoista, vaan niistä yhdessä muodostuu se, mitä me kulttuurisesti järvellä ymmärrämme. Kun rannat muuttuvat tai ne rakentamalla otetaan haltuun, muuttuu myös mielikuva järvestä. Kaupunkilaisten puhunnassa luonto ja metsä näyttäytyvät ennen kaikkea kokemuksellisinä ulottuvuuksina, kun taas vesistöjen ja rantojen yhteydessä puhutaan enemmän maisemasta. Rantojen muuttuminen ja rakentaminen muuttaa ennen kaikkea maisemaa, ne koetaan selvemmin visuaalisina kohteina.

²⁸⁰ Vrt. esim. KSML 25.08.2004: ”Luonnontilaisia rantoja tarvitaan”.

Ranta on kaupungissa konkreettinen rajaviiva rakennetun ja luonnon ympäristön välillä (vrt. Karvinen 1990, 161), mutta katoaako tämä raja, kun rannat rakennetaan. Jyväsjärven rannan muokkaamisella ja rakentamisella tehdään järvestä kaupungin sisäjärvi, "osaamisallas". Kun järvi otetaan haltuun sen rannat rakentamalla, onko järvi enää luonnonympäristöä?²⁸¹ Onko raja luonnon ympäristön ja rakennetun ympäristön väliltä kadotettu? Toisaalta on kysyttävä, onko luonnonympäristön ja rakennetun ympäristön välillä oltava jokin selvä raja vai voivatko ne onnistuneesti limittyä keskenään. Kaupungin ja luonnon välinen raja problematisoituu, kun holismin vaatimus kaupungin käsittämässä laajenee. Tähän viittaavat vaatimukset kaupunkien ymmärtämisestä paitsi yhteiskunnallisina myös ekologisina yksikköinä. (Lapintie, Koskiahho & Pakarinen 1994, 39.) Jyväsjärven rantaviivaa on erityisesti kaupungin keskustan puolella jo yli sadan vuoden aikana täytetty ja muokattu moneen kertaan, mikä usein perusteluna esitetään niille, jotka kritisoivat rannan yhä kiihtyvää rakentamista. Jos rantaa on aina muokattu kasvavan ja muuttuvan kaupungin tarpeisiin, miksi niin ei voisi tehdä nytkin? Jyväsjärven rantojen rakentamiseen liittyvässä keskustelussa onkin kyse paitsi rakentamisesta ja kaupunkiympäristön muutoksesta, myös luonnon ja urbaanin välisistä rajanvedoista.

Luonnon ja urbaanin suhteesta

Kaupunkisuunnittelussa ja siihen liittyvässä päätöksenteossa luonnolla on merkitystä, vaikkei sitä juuri problematisoida eikä tehdä muutenkaan näkyväksi. Jokaisen kaupungin historialliseen kehitykseen ovat vaikuttaneet vallitsevat maantieteelliset ja luonnonolosuhteet. Luonto on osaltaan muokannut sitä, millaiseksi kunkin kaupungin on ollut mahdollista kehittyä. Eri aikoina erilaiset käsitykset rakennetun ympäristön ja luonnon välisistä suhteista ovat osaltaan ohjanneet kaupunkirakentamista ja kaupungin kehityksen suuntaa. Esimerkiksi Jyväskylän vuonna 1968 laaditun asemakaavan kokonaisratkaisussa "asutus on sijoitettu vesien rannoille kaupunkinauhoihin, niin että välitön kontakti toisaalta Päijänteen ja Tourujoen vesistöihin ja toisaalta vapaaseen luontoon säilyy".

Vuoden 1968 yleiskaavassa näkyy puutarhakaupunki-ideologian vaikutus kaupunkilaisten luontosuhteen määrittelyyn. Asukkaille on haluttu taata riittävän helppo pääsy pois tiheydestä ja hälinästä luonnonrauhaan (Päivänen 1996, 30). Luontoyhteyden on katsottu sitoutuvan myös kaupunkilaisten lisääntyneeseen vapaa-aikaan ja luontoon kaupunkirakenteessa on haluttu kiinnittää erityistä huomiota. Vapaa-ajan vietosta asemakaavan selostuksessa todetaan, että yleisimpiä ovat yksinkertaiset ulkoilu muodot eli ne, jotka eivät vaadi erikoistaitoja eivätkä paljon välineitä kuten kävely, uiminen, retkeily ja hiihto. Väestön valtaosan viihtyvyyden vuoksi päähuomio onkin kiinnitettävä yksinkertaisia ulkoilu muotoja palvelevien alueiden sijaintiin ja laatuun. Myös ympäristön maisemalliseen arvoon on kiinnitetty huomiota. Kaupunkiasukkaiden pyrkimykset luontokontakteihin ja maiseman kokemiseen vaikuttavat aktiivisesti kaupunkikuvaan ja maisemakokonaisuuksia olisi selostuksen mukaan pyrittävä

²⁸¹ Vrt. esim. KSML 05.09.2003: "Jyväsjärvi - onkohan sillä tulevaisuutta?".

säilyttämään luonnonvaraisina näköala-alueina. (Jyväskylän asemakaava 1968, 28, 82–83.) Pohjoismaisen kaupunkisuunnittelun ensisijainen tavoite kaavan valmistumisen aikana, demokraattinen ihminen demokraattisessa yhteiskunnassa (vrt. Ilmonen 1997, 57), näkyy myös kaupunkilaisten luontosuhteen näkökulmasta tarkasteltuna. Yhteys luontoon ja luonnon mahdollisimman helppo saavutettavuus on tuolloin ymmärretty kaikille kaupunkilaisille kuuluvaksi oikeudeksi.

Tämän ajan kaupungissa suunnittelun suhde luontoon näyttäytyy varsin erilaisena. Kaupungin urbaanin luonteen korostaminen on vaikuttanut myös siihen, miten ja millaiseksi luonto kaupungissa ymmärretään. Urbanin luontosuhteen ajatellaan kohdistuvan vain siihen luontoon, joka suunnittelun näkökulmasta on kaupunkiluonnoksi määriteltyä, estetisoitua ja suunnittelun kautta haltuunotettua. Haltuunoton kautta määritellään sitä, ketkä ovat näiden paikkojen, siis esimerkiksi puistojen oletettuja tai toivottuja käyttäjiä ja kuinka alueita tulisi käyttää²⁸². Kaupungissa olevat luonnonvaraiset alueet ovat suunnittelun näkökulmasta usein vain potentiaalista rakennusmaata, merkityksetöntä kunnes ne suunnittelun ja rakentamisen kautta merkityksellistetään. Samaa haltuunoton ajatusta henkii Keski-suomalaisen pääkirjoitus vuoden 2003 lokakuulta²⁸³, jossa painotetaan kaupunkirantojen raivaamisen tärkeyttä ja kiitellään jo tehtyä työtä asian hyväksi.

Tällaisella raivaamisella on iso arvo. Järvien rannat ovat kaikkien kaupunkilaisten omaisuutta, eikä niitä pidä päästää pilalle, vaikka huutavia vesomistarpeita on epäilemättä kaupungin joka puolella ja rahaa ja voimavaroja tunnetusti vähän. Jyväskylän järvien rantoja kiertävät väylät luovat kaupungille kuitenkin aivan erityistä arvoa ja antavat liikkujalle sellaisia kokemuksia, joita ei löydy kovin monesta suomalaisesta isosta kaupungista – jos yhdestäkään muusta. Kun luonto on suonut kaupunkilaisille harvinaisen hienon ympäristön, ei sitä voi päästää pilalle. On erinomaista, että tämä on Jyväskylässä huomattu.

Kaupungin kehittämisessä erilaisille alueille, paikoille, tiloille ja rakennuksille luodaan ja annetaan merkityksiä ja suunnittelun näkökulmasta ne ovat olemassa aina jotain tiettyä tarkoitusta varten. Luonto ei ole tässä mielessä määriteltyä ja näin se ei kuulu samaan kategoriaan kuin muu kaupunkiympäristö. Luonto pakenee suunnittelua, koska sitä ei voi lopullisesti määritellä ja merkityksellistää samalla tavalla kuin kaupungin rakennettua ympäristöä. Se ei ole suunnittelun hallussa. Suunnitelmat kansallisen kaupunkipuiston perustamiseksi voidaan ymmärtää haltuunoton edistämiseksi tai ainakin luonnon määrittelemiseksi osaksi suunniteltua kaupunkia. ”Jyväskylässä puiston ytimen muodostaisi Harju, josta puisto laajenisi viheryhteyksien kautta yliopiston kampuksen läpi ja Jyväsjärven yli aina Ylistönmäelle saakka. Pohjoisen suuntaan Harjulta kaupunkipuisto ulottuisi Tuomiojärven rannoille aina Haukanniemeen ja Laaja-

²⁸² Vrt. KSML 20.08.2002: ”Puistometsien rämettyminen ei ole kenenkään etu”, KSML 23.08.2002: ”Rupisammakosta uljaaksi prinssiiksi”, KSML 28.08.2002: ”Puistometsien rämettymisessä on paljon hyviäkin puolia”.

²⁸³ KSML 20.10.2003: ”Jyväskylä huolehtii rannoistaan”.

vuoreen asti.”²⁸⁴ Kaupunkipuiston ideaksi kerrotaan yhtenäisen, koko kaupungin läpäisevän puistoalueen luomista, johon kuuluu puistoja, luonnonympäristöjä ja mahdollisesti rakennuksia ja jopa yksityisiä pihvoja.²⁸⁵ Kaupunkipuiston perustamisella ajatellaan olevan myös imagovaikutuksia kaupungissa, joka ”mielletään vihreäksi ja luonnonkauniiksi kaupungiksi”.²⁸⁶

Kirkkopuiston kesäistä vehreyttä ja rauhallista tunnelmaa Jyväskylän keskustassa.
Kuva: Tiina-Riitta Lappi.

Kaupunkiluonnon merkitystä saatetaan korostetusti tuoda esiin esimerkiksi jonkin asuinalueen markkinoinnissa. Jyväskylän Kuokkalaa markkinoitiin tulevaisuuden kaupunkina: luonnonläheisenä, ympärillä metsää ja järviä, väljästi rakennettuna, asunnot, työpaikat ja palvelut sijaitsevat keskellä luontoa, mutta kaupungin ruutukaavaan läheisesti liittyen (Kuokkala-esite 1.10.1987). Kun asukkaat myöhemmin vastustavat jonkin asuinalueen viheralueille kohdistuvaa täydennysrakentamista, luonnon merkitystä tästä näkökulmasta ei enää pidetäkään tärkeänä. Luonnonympäristön säilyttämisen puolustajia pidetään helposti

²⁸⁴ KSML 25.04.2001: ”Jyväskylä hakee kaupunkipuistoa”.

²⁸⁵ KSML 31.05.2001: ”Vihreä ja visuaalinen ympäristö on taidetta”, KSML 17.11.2002: ”Viheralueet keskeinen osa kaupunkisuunnittelua”.

²⁸⁶ KSML 02.03.2001: ”Kaupunkipuistosta vetovoimaa Jyväskylälle”, Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 4/2002: ”Kaupungin viheralueiden suunnittelua, hoitoa ja laadua halutaan parantaa. Kaikki vihreä on osa viheraluejärjestelmää”.

ymmärtämättöminä sen suhteen, mikä on oikea kaupunki. Luonto kaupungissa tuntuukin olevan äärimmäisen ambivalentti ilmiö. Se on läsnä kaikkialla, mutta sen olemusta ja merkitystä on silti vaikea tavoittaa tai selkeästi määritellä. Luonnolla kaupungissa ei tunnu olevan mitään itseisarvoa, vaan sen merkitys (tai merkityksettömyys) määrittyy aina suhteessa johonkin.

Samanaikaisesti kun kaupunkien kehitystä aiemmin ohjannut yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden ja tasavertaisuuden ihanne on jäänyt suunnittelussa taka-alalle, on myös käsitys kaupunkilaisten yhdenvertaisesta oikeudesta luontoon muuttunut. Esimerkiksi aiemmin kaikkien kaupunkilaisten käytössä olleita ranta-alueita halutaan yhä enenevässä määrin muuttaa yksityisen asumisen alueiksi. "Unelmatontteja varakkaille" otsikoi Suur-Jyväskylän lehti (14.6.2000) rantatonttien rakentamista käsittelevän artikkelinsa. Tuomiojärven Haukanniemeen haluttaisiin artikkelin mukaan rakentaa "tämän vuosituhannen Viitaniemi, modernin asumisen tyyssija". Aiemmin alueesta on kaupunginhallituksen päätöksellä suunniteltu puisto- ja virkistysaluetta kaupunkilaisille kuten aiemmin on jo todettu.

Alueen rakentamista saatetaan perustella kaupunkirakenteen tiivistämisellä (vrt. Kortelainen & Vartiainen 2000, 18–19), vaikka taustalla olisi ensisijaisesti pyrkimys houkuttaa hyviä veronmaksajia kaupunkiin tarjoamalla heille mahdollisuus korkealuokkaiseen asumiseen järven rannalla lähellä kaupungin keskustaa.²⁸⁷ Joissain täydennysrakentamiseen liittyvissä kirjoituksissa on kiinnitetty huomiota siihen, että vanhoja asuinalueita täytetään ja laajennetaan "sipulinkuorimaisesti" aiemmin puistoalueiksi ja vapaa-ajan viettoon tarkoitetuille alueille. "Salakavalasti osa lohkaistaan uutta käyttötarkoitusta varten ratkaisun merkitystä asukkaille vähätellen".²⁸⁸ "Eliittiä" houkuttellaan kaupunkiin tarjoamalla mahdollisuus luonnonläheiseen asumiseen, kun samanaikaisesti lähiöasukkaita syytetään ymmärtämättömyydestä heidän puolustaessa asuinalueitaan ympäröiviä luonto- ja virkistysalueita.²⁸⁹ Sekä rantojen rakentaminen että vanhoille asuinalueille suunniteltu lisärakentaminen liittyvät yhdyskuntarakenteen suunnittelussa vallalla olevaan tiiviin kaupungin ihanteeseen. Kaupunkien tiivistämisoppi voidaan nähdä osana ekologista modernisaatiota, joka käsitteenä viittaa koko yhteiskunnan läpäisevään ihmisen ja ympäristön välisen suhteen muutokseen. Kun aiempia yhteiskunnan kehitysvaiheita määrittivät lähinnä taloudelliset ja sosiaaliset kysymykset, on nyt nähtävissä merkkejä ihmisen ja luonnon välisen suhteen nousemisesta uuden kehitysvaiheen keskeiseksi määreeksi (Kortelainen & Vartiainen 2000, 10).

Ekologisen modernisaatioteorian myötä ympäristöpoliittinen keskustelu on siirtymässä selvästi yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen suuntaan. Tämä tar-

²⁸⁷ KSML 12.06.2000: "Köyhät pois rantaviivalta", Suur-Jyväskylän Lehti 22.10.2003: "Miksi 'parempaa väkeä' ei voisi huomioida?".

²⁸⁸ KSML 26.06.2000: "Kasvu tuo rakentamispaineita".

²⁸⁹ KSML 12.09.1998: "Lääkettä näivetystautiin. Jyväskylä aikoo pärjätä kymmenen vuotta nykyisiä asuntoalueita täydentämällä", KSML 24.09.1998: "Asukkaat ovat alueensa asiantuntijoita", KSML 17.02.2000: "Tiivistäminen ei ilahduta kaikkia", KSML 11.06.2000: "Jyväskylän kasvuun uusia kaavaratkaisuja".

koittaa sitä, että ympäristöä koskevat kysymykset ja ongelmat eivät ratkea pelkästään teknis-taloudellisin keinoin, vaan vaativat rinnalleen myös sosiaalisia ja kulttuurisia ratkaisuja. Tämä taas edellyttää sitä, että entistä enemmän kiinnitetään huomiota muun muassa yksilöiden, perheiden ja sosiaalisten ryhmien ympäristöä koskeviin kokemuksiin, tulkintoihin ja määrittelykamppailuihin. (Masa & Haverinen 2001, 11.)

Yhdyskuntasuunnittelussa kaupunkirakenteen tiivistämisestä katsotaan koituvan sekä ympäristöä hyödyttäviä että taloudellisia säästöjä tuottavia seurauksia. Kuitenkin kaupunkipolitiikassa ja yhdyskuntasuunnittelussa ekologinen modernisaatio ja samalla tiivistämisoppi sen osana on toistaiseksi näyttänyt varsinaisia toimenpiteitä enemmän diskursseissa, sosiaalisissa konstruktioissa, joissa yhdyskuntien hahmoa suunnitellaan ja määritellään (Kortelainen & Vartiainen 2000, 14).

Tiivistämiskeskustelussa on nähtävissä myös yhteys laajempaan kaupunkipoliittiseen diskurssiin, joka liittyy hyvän kaupunkimaiseman ja tavoiteltavan urbanismin määrittelyyn (vrt. Päivänen 1996, 25). Tiiviisti rakennetun kaupungin katsotaan kulttuurisesti ilmentävän "oikeaa" kaupunkia ja erottavan sen entistä selvemmin ja tarkkarajaisemmin ympäröivästä maaseudusta. Tiivistämisen diskurssissa onkin näin ollen kysymys paitsi ekologisesta kestävyudesta myös kaupunkien keskinäisestä kilpailusta, jossa ajatus kaupungeista taloudellisten ja kulttuuristen vetovoimatekijöiden keskittymänä saa korostetun merkityksen (vrt. Päivänen 1996, 25). Politisoituessaan tiivistämisopista saattaa tulla yhteiskunnallisesti hyväksytty peruste monille kaupunkiuudistuksen julkilausumattomille tavoitteille (Kortelainen & Vartiainen 2000, 18). Rantojen rakentaminen ja täydennysrakentaminen eli kaupunkirakenteen tiivistäminen ilmentävät näin myös muuttuvaa käsitystä rakennetun ja luonnon välisestä suhteesta kaupungissa.

Tosiaanakin toi kaupungin tiivistäminen nythän se tapahtuu ihan keskikaupungilta alkaen, ni minusta se on näistä taloudellisista syistä johtuen, minusta se on hyvä. Enkä mä pidä, että tämä nyt liian tiivistä on, minä olen Helsingistä kotosin, niin olen nähny kaupungin elämää aikaisemminkin. (TL/h:10.03.1999, M1923.)

Että semmosen kivikaupungin olemuksen luominen tänne Keski-Suomeen, järvi-Suomeen on melkein semmonen elämäntehtävä. Ett meillähän nyt tällä hetkellä sisä-Suomessa on täsmälleen yks kaupunki ja se on Tampere ja mä toivon, että Jyväskylä on sitte se toinen. Se edellyttää sitä, että kaupunkia rakennetaan kunnolla. Se on kaupungin näkönen ja siellä on kivisiä katuja ja laitureita ja kivisiä rantoja, jos kohta tietysti täytyy olla rantapuistojakin. Se on selvä. Mutt semmosen vitelikön säilyttäminen keskellä kaupunkia on musta ihan älytöntä. (TL/h:31.05.2000, virkamies.)

Luonto-urbaani -vastakkainasettelu saattaa näkyä voimakkaana kaupunkisuunnittelijoiden ajattelussa ja toiminnassa, mutta kokemuksellisuutena ulottuvuuksina ne eivät sulje pois toisiaan. Kaupunkilaisten kokemuksellisuuden ja merkityksenannon näkökulmasta luonto ja urbaani eivät ole vaihtoehtoisia tai vastakkaisia, vaan niillä molemmilla on oma sijansa ja merkityksensä useimpien kaupunkilaisten elämässä. Mahdollisuuksien kaupunkia voisi ajatella niin, että se tarjoaa mahdollisuuden sekä luonto- että urbaaneihin kokemuksiin. Riitta Nikula viittaa kaupunkikeskustelussa usein esiin tulevaan uskomukseen, että

suomalainen on luonnossa viihtyvä metsäläinen, joka muuttaa kaupunkiin vain pakon edessä. Tähän liittyy ajatus siitä, että välitön kosketus maaperään ja luontoon on suomalaiselle tärkeämpää kuin tuntuma toiseen ihmiseen (Nikula 1990, 5). Näkisin kuitenkin, että kaupunkilaisuuden ja kaupunkielämän tarkastelussa tällainen vastakkainasettelu yksipuolistaa kaupunkilaisten ympäristösuhteen tulkintaa.

Metsä-, ranta- ja lähiöpuhuntojen kautta olen tarkastellut luonnon ja rakennetun ympäristön välisen vuorovaikutuksen merkitystä osana kaupunkilaista elämäntapaa. Kaupunkilaisten luontopuhunnat ovat paitsi puhetta luonnosta ja sen merkityksestä, myös puhetta kulttuurista. Ne voidaan ajatella puheeksi kulttuurista erityisesti siksi, että luonnon ja rakennetun ympäristön yhteen kietoutumisen ja rinnakkaisuuden kautta myös määritellään ja puolustetaan Jyväskylälle luonteenomaista kaupunkilaisuutta. Luonnontilaisten rantojen säilyttämisen tärkeyttä perustelevassa puheenvuorossa²⁹⁰ korostetaan sitä, että ”luonnonmukaisuus pitäisi Jyväskylässä tajuta voimavaraksi ja kilpailuvaltiksi esimerkiksi pääkaupunkiseutuun verrattuna”. Kirjoitus jatkuu toteamuksella, että ”vaikka ihmiset usein mielellään kaupungissa asuvatkin, kaipaavat monet kaiken kiireen ja järjestelmällisyyden keskellä myös luontoelämyksiä.” Kun tulevaisuuden visioija haluaa Jyväskylän Rantaväylän muistuttavan Cannesin rantabulevardia,²⁹¹ kohdistuu yleisönosastokirjoituksessa Jyväsjärven rantojen rakentamisen kritiikki Jyväskylän ”helsinkiläistymiseen”. Kivi ja betoni, samoin kuin lasi ja teräs, ovat kaupungin konkreettisia rakennusaineita. Samalla niiden voi ajatella joko symbolisesti tai metaforisesti viittaavan urbaanin luonteeseen yleensä (Hengartner et al. 2000, 9). Kivi materiaalina toimii hyvän ja toivottavan kehityksen vertauskuvana näkemyksessä, jossa ”kivikaupungin luomista, kivisten katujen, laitureiden ja kivisten rantojen rakentamista”²⁹² pidetään välttämättöminä toimenpiteinä oikean urbaanin tavoittelussa. Seuraavassa sitaatissa kirjoittaja puolestaan kuvaa mielestään ei-toivottavaa kehitystä ja betoni vahvistaa metaforisesti negatiivista mielikuvaa.

Sillan Kuokkalanpuoleinen rantabetoni etenee myös vauhdilla. Vesirajassa on jo hyvällä alulla kilpailija Helsingin Sörnäistenrannan kamalalle Merihaan asumiseen tarkoitettulle hiilenpölyiselle betonihelvetille. Lähivuosina saadaan koko Ainolanrannan tienoo näyttämään synkältä Mannerheimintien varrelta, kunhan alue raivataan puusolta ja tyhjät välit rakennetaan täyteen.²⁹³

Kaupunkikulttuurin muutoksessa kaupunkimaisema näyttäytyy nykyään yhä enemmän kulutuksen paikkoina, tapahtumapaikkoina ja ympärivuorokautisena karnevaalina. Kaupungille luonteenomaista on mahdollisuus näyttäytymiseen julkisessa, jolloin sen vastapainona luontopuheeseen sisältyy ajatus vetäytymisestä ja irtautumisesta. Luonto ja rakennettu ympäristö eivät ole irrallisina, vaan toisiinsa kietoutuen ne yhdessä strukturoivat kaupunkimaisemaa ja kau-

²⁹⁰ KSML 25.08.2004: ”Luonnontilaisia rantoja tarvitaan”.

²⁹¹ KSML 09.04.2000: ”Jyväskylä voi pelastaa koko maakunnan”.

²⁹² TL/h:31.05.2000, virkamies.

²⁹³ KSML 01.03.2000: ”Betonilla vuorattu Jyväsjärvi”.

punkilaisten ympäristösuhdetta. Luonnon ja rakennetun ympäristön rinnakkaisuudessa on kyse paitsi Jyväskylän erityisyydestä ja identiteetistä myös kaupunkikulttuurista, joka ei perustu vihreyden ja urbaanin väliselle dikotomialle vaan niiden merkitykselle kaupunkilaisen elämäntavan erilaisina, mutta toisiaan täydentävinä ulottuvuuksina.

5 NEUVOTTELU TILAN TULKINNOISTA

Kaupunki sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutussuhteena

Kaupungin tilallisuus muotoutuu ihmisten ja ympäristön kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa. Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut sitä, kuinka tätä suhdetta puhunnoissa tuotetaan, pidetään yllä, muistellaan ja muutetaan eli miten tilallisuudesta neuvotellaan. Tutkimuksen rakentumiseen on vaikuttanut kolme temaattista lähtökohtaa. Ensiksi, millainen on sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutus urbaanissa kontekstissa eli kuinka kaupungin tilallisuus asettuu etnologisen tutkimuksen kohteeksi. Toiseksi olen pohtinut arkitietoa ja asiantuntijatietoa kaupungin tilallisuuden tulkintojen viitekehyksenä. Myös kolmas lähtökohta liittyy tietoon eli tarkemmin kysymykseen siitä, millaista kaupunkia koskevaa tietoa etnologinen tutkimus voi käyttää ja millaista tietoa kaupungista se puolestaan voi tuottaa. Tähän liittyy myös kysymys etnologiasta kaupungin fragmentaarisuuden kuvaajana. Kerronnallisuutta eli narratiivisuutta painottavassa lähestymistavassa kieli ja kielenkäyttö ymmärretään merkityksiä tuottaviksi käytännöiksi. Narratiivit ovat representaatioita, jotka edellyttävät tulkintaa. Työssäni olen keskittynyt näihin tulkintoihin.

Asiantuntijatiedon ja arkitiedon tuottamia tulkintoja olen tarkastellut erilaisina tietämisen tapoina, neuvotteluna kaupungin tilallisuudesta. Kaupunkikäsitteet, ideat kaupungin toivottavasta olemuksesta ja toisaalta arjen kaupunkikokemukset ovat keskenään poikkeavia, jopa toisilleen vastakkaisiksi luonnehdittuja, kaupungin katsomisen ja ymmärtämisen tapoja tai näkökulmia. Niiden vuorovaikutteinen analysointi antaa mahdollisuuden lähestyä samanaikaisesti sekä arkielämän kannalta merkittäviä tilallisia käytäntöjä ja ajattelutapoja että jatkuvasti hauraammin ja vaikeammin tavoitettavaksi muodostuvia, suunnittelun ja hallinnon käsitteitä kaupungin yhtenäisyydestä, kaupungin malleista ja toivottavasta urbaanisuudesta. (Hengartner 2000, 91.) Sekä tutkimusasetelman että erilaisten tulkinnallisten viitekehysten hahmottelussa olen tukeutunut Henri Lefebvren (1991) tilalliseen kolmijakoon, erityisesti esitettyjen

ja elettyjen tilojen käsitteiden osalta. Esitetty tila muodostuu sellaisista tiedon muodoista ja käytännöistä, jotka ohjaavat tilallisuuden muotoutumista ja rakentumista erityisesti suunnittelun käytänteissä. Eleyissä tiloissa, jotka ovat luonteeltaan avoimia, fragmentoituneita ja rajoittamattomia, yhdistyvät objektiivinen, materiaallinen tila ja subjektiivinen, mentaalinen tila tehden eleyistä tiloista jotain enemmän dikotomian sijaan.

Tutkimuksen narratiivisesta luonteesta huolimatta on hyvä muistaa, että etnologisen tutkimustradition yksi ominainen piirre on sen tapa lähestyä ympäröivää maailmaa ja kulttuuria paitsi mentaalisenä ja sosiaalisena myös materiaalisena ilmiönä. Esimerkiksi paikat ovat merkityksellisiä ja symbolisia sijainteja, mutta samalla ne ovat materiaalisia ilmiöitä. Tilallisten konstruointien ja erilaisten tulkintojen kautta ne määritellään juuri tietyiksi paikoiksi eikä niitä materiaalisuudesta huolimatta voida täysin objektiivisesti kuvata (vrt. Hetherington 1997a). Elämä kaupungissa ei tapahdu pelkästään ihmisten mielissä, vaan se konkretisoituu erilaisissa kaupunkitiloissa, sosiaalisissa toiminnoissa ja arkielämän käytännöissä. Materiaalisten olosuhteiden ja puhuntojen suhteen voi ymmärtää niin, että kaupungin materiaalisuus, sen fyysinen ympäristö, antaa aineksia todellisuuskuvauksille, joista kielen ja puhunnan kautta tulee sosiaalisen rakentumisen kohteita.

Julkiset ja yksityiset puhunnat – neuvottelua tilallisuudesta

Kaupungin tilallisuuteen liittyvän ja sitä konstruoivan julkisen puhunnan voi ajatella muotoutuvan tai ainakin saavan alkunsa pääasiassa suunnittelun kentällä. Näin ollen voisi olettaa, että julkinen puhunta olisi luonteeltaan esimerkiksi kaavoitukseen tai teknisiin seikkoihin ja käytäntöihin sitoutunutta, koska tällaiseksi suunnittelun asiantuntijuutta ja siihen liittyvää puhuntaa usein luonnehditaan. Tässä tutkimuksessa konstruoidut julkiset puhunnat ovat kuitenkin avanneet toisenlaisen ulottuvuuden kaupungin tilallisuuteen. Kun suunnitelmista kirjoitetaan esimerkiksi sanomalehdissä tai vaikkapa johonkin tiettyyn kohteeseen liittyvissä selvityksissä, tulee niihin myös kuvailevia osuuksia. Niissä esitetään ideoita, näkemyksiä ja käsityksiä materiaalisen ja sosiaalisen ympäristön välisestä vuorovaikutuksesta tai siitä, millaiseksi suhteen kulloisenkin suunnitelman yhteydessä ajatellaan muotoutuvan. Näin julkisissa puhunnoissa on luettavissa tai kuultavissa luonteeltaan ja laadultaan sellaista tietoa, jota ei voida tarkastella yksinomaan objektiivisena tai yksiselitteisen rationaalisenä. Tällaisen tiedon voi ajatella olevan jollain tavalla rinnasteista tai neuvoteltavaa kaupunkilaisten tai muiden kuin suunnittelun asiantuntijoiden puhuntojen ja niitä konstruoivan arkitiedon kanssa.

Julkiset puhunnat konstruoivat kaupunkia tehden siitä rajallisen ja hallittavan kokonaisuuden. Tämä on luettavissa kolmannen luvun puhunnoissa, joista rakentuu varsin selkeä ja yhtenäinen kertomus koskien erityisesti kaupungin tulevaisuutta. Mennyttä ja nykyistä tuodaan esiin pääasiassa suhteutettuna tulevaan ja uusiin suunnitelmiin. Puhunnoissa nousevat esiin ne paikat, alueet ja

teemat, joiden kautta tai avulla Jyväskylän imagoa ja tulevaisuutta rakennetaan ja muokataan. Julkisissa puhunnoissa myös tietoisesti "luodaan" kaupunkia, konstruoidaan kertomuksia ja niiden kautta myös kaupunkia. Tästä esimerkiksi nä voi mainita vaikkapa Lutakon Innova-tornin, jota merkityksellistetään siitä puhumalla ja toisin päin, tekemällä se puhumisen kautta merkittäväksi. Samoin julkisessa puhunnassa korostetaan rakennuksen merkitystä ja asemaa kaupungin uutena ja keskeisenä symbolina. Merkillepantavaa on se, että rakennukset sinänsä tuntuvat usein puhunnoissa nousevan toiminnan edelle tai yläpuolelle. Ne ikään kuin näyttävät monin paikoin kaupungin "toimijoina", joista puhutaan personoituina, niille annetuilla erityisillä nimillä.

Kolmannen luvun alaotsikot ovat valikoituneet kuvaamaan paikkoja, rakennuksia ja teemoja, joihin puhe kaupungin tulevaisuudesta ja kehityksestä kiinnittyy. Kaupungin julkinen puhunta on luonteeltaan harkittua, tietoisesti rakennettua ja kerrasta toiseen samankaltaisena toistuvaa. Muutosta siinäkin toki tapahtuu. Tutkimusprosessin aikana julkinen keskustelu kaupungin tilallisuudesta ja rakennetusta ympäristöstä on polveillut moniin suuntiin, mutta liikehdintä on tapahtunut tietyn määritellyn kehikon rajaamissa puitteissa. Osa suunnittelun ja samalla keskustelun kohteista on toteutunut fyysisessä ympäristössä, osa muuttanut vuosien varrella muotoaan ja osa aiemmin neuvottelun keskiössä olleista suunnitelmista on vaimennut taustakohinaksi tai hiljentynyt kokonaan. Kertomuksesta poistuu tai siihen tulee tilalle uusia harkittuja tai toisinaan myös spontaaneja elementtejä, jotka taas sulautuvat osaksi laajempaa kokonaisuutta.

Tutkimuksessa tarkastellut julkiset puhunnat avaavat kaupungin ulospäin, asettavat kaupungin katsottavaksi kuin näyttämölle. Katselija on aina jotenkin saman etäisyyden päässä siitä kohteesta, jota hän katsoo. Kaupunki näyttää mittakaavaltaan vakiona, tarkastelukulmaltaan kerrasta toiseen lähes muuttumattomana. Visiot, strategiat, ohjelmat, hankkeet ja niistä suunnittelun kentällä tuotetut kerronnalliset, kuvailevat tilallisuuden tulkinnat ovat luonteeltaan enemmän yleistäviä kuin eritteleviä. Ihmiset, toimijat ovat niissä läsnä, mutta heidän äänensä ei juuri pääse kuuluviin, joku tai jokin tuntuu puhuvan heidän puolestaan.

Kaupungin tilallisuus ei muotoudu ainoastaan kaupunkisuunnittelun tai -politiikan kentällä tai niiden rajaamassa ja määrittelemässä todellisuudessa. Yksityiset puhunnat avaavat kaupungin varioiville tulkinnoille ja osin myös kyseenalaistavat julkisten puhuntojen kaupunkia. Samalla esimerkiksi jonkin suunnitelman vastustus tai siihen liittyvä keskustelu tekee näkyväksi sitä, mikä kaupunkilaisille on keskeistä, merkittävää ja tärkeää kaupunkiympäristössä, tilojen käytössä ja tilallisuuden kokemuksessa. Kyse siis paljon myös pelkästä puheesta, jolla osittain luodaan ja muokataan kaupungin todellisuutta, tarkastellaan mahdollisuuksia, kuulostellaan reaktioita, annetaan viestejä ulkopuolisille ja pyritään vaikuttamaan siihen, miten kaupungin tilallisuudesta neuvotellaan.

Yksityisten puhuntojen synnyttämät mielikuvat kaupungista ovat julkisista puhunnoista poiketen enemmän sisäänpäin katsovia. Neljännessä luvussa näyttää kaupungin fragmentaarisuus, jota on lähestytty erilaisten "väläh-

dysten” kautta. Yksityisille kaupunkikertomuksille on ominaista ajan, paikan ja kertojan sekä näiden välisten suhteiden erityisyys. Kolmannen luvun otsikointi ja kerronta on muotoutunut ja saanut juonensa pääasiassa tietyistä paikoista ja rakennuksista. Neljännen luvun elettyjen tilojen kautta rakentuva kerronta puolestaan muotoutuu temaattisesti. Yksityiset puhunnat poikkeavat julkisista siinä, että ne eivät ole samalla tavoin tietoisesti rakennettuja, vaan toisessa tilanteessa ja eri ajankohtana haastatteluissa olisi saattanut nousta esiin ainakin osittain aivan toisia asioita kuin nyt. Näin ne ovat, toisin kuin julkiset kertomukset, jatkuvasti muuttuvia ja samalla fragmentaarisia.

Arkielämän viitekehykseen sitoutuvissa puhunnoissa yksityinen liittyy osaksi sitä, kuinka julkista tarkastellaan eli julkista ei arvioida erillään ja irrallaan yksityisestä, henkilökohtaisesta elämästä ja kokemusmaailmasta. Osa tiedosta ja tietämisestä on näin ollen aina sidoksissa “tietäjään”. Sitä ei voi erottaa tai irrottaa ajasta, paikasta ja subjektista. Tämä puolestaan tarkoittaa sitä, että kaupungin arki ja arkielämä ovat olemassa vain arkitiedon tuottamina ja sen käytäntöjen välittämänä. Esimerkiksi menneiden aikojen kaupunkia tai miksei nykyistäkin ja sen elämää voidaan tarkastella tilastojen, asiakirjojen, karttojen tai muiden vastaavien aineistojen kautta, mutta arkielämä sitoo tai liimaa nämä erilliset “saarekkeet” yhteen luoden niistä sen kokonaisuuden, jota voidaan nimittää kaupunkikulttuuriksi tai kaupunkilaiseksi elämäntavaksi. Kokonaisuus ei tässä kuitenkaan tarkoita sitä, että se voitaisiin selkeästi rajata tai kuvata kaikki se, mitä siihen kuuluu.

Informanttien puhunnoissa nousee esiin erilaisia tilallisuuden kokemuksia ja tulkintoja. Ne kertovat jotain ihmisten suhteesta kaupunkiin ja niihin ympäristöihin, joissa he elävät. Yksityisten puhuntojen liittäminen osaksi etnologista ja tieteellistä kirjoittamista nostaa esiin tunteita ja tunnelmia, joiden verbalisointi muulla tavoin olisi mahdotonta tai ainakin äärimmäisen haastavaa. Kokemuksellisuudesta puhuttaessa käytetään usein sellaisia käsitteitä kuin merkitykset, käsitykset tai mielikuvat. Nekin ovat luonteeltaan ainakin jossain määrin yleistäviä ja todellisesta kokemuksesta etäännyttäviä arjen tarkastelun tapoja. Sen sijaan tunne voi oikeastaan välittyä vain kokijan alkuperäisen kerronnan kautta. Samalla se tuo kertojien äänet osaksi tilallisuuden tulkintoja toisin kuin mitkään muut kokemuksellisuuden esittämisen tavat. Kaupunkia tai sen tilallisuutta ei voi silti mitenkään täysin verbalisoida tai esittää tekstuaalisesti.

Toisessa luvussa esittelin Setha M. Lown (1999) käsityksiä tilan sosiaalisesta luonteesta, jota Low on analysoinut kahta costaricalaista aukiota käsittelevässä tutkimuksessa. Lown mukaan molemmissa paikoissa näyttäytyy eräänlainen aukko käyttäjien kokemuksellisen ja sosiaalisesti konstruoidun paikan ja niiden olosuhteiden välillä, jotka ovat tuottaneet paikan ja sen olemassa olevan muodon erilaisine suunniteltuine elementteineen. Tilan materiaaliset elementit ovat jatkuvasti käyttäjien symbolisen tulkinnan kohteena sillä tavoin, että niistä tulee heille kulttuurisia representaatioita. Näin käsitykset aukkioiden materiaalisesta muodosta yksityiskohtineen, niiden käytöstä ja aukkioiden henkisestä ja sosiaalisesta ilmapiiristä muodostavat neuvottelukentän, julkisen foorumin kulttuuristen konfliktien tai erilaisten näkemysten ilmentämiselle, sosiaalisille ja yhteiskunnallisille muutoksille sekä yrityksille kontrolloida eri yhteiskuntaluokkiin,

eri sukupuoleen tai ikäryhmiin kuuluvien oikeutta tilan käyttöön ja käyttöjen määrittelyyn. Tilan sosiaalisen tuottamisen ja sosiaalisen rakentumisen prosessit ja ilmentymät sekä niiden väliset suhteet paikkojen muotoutumisessa ovat tunnistettavissa monin eri tavoin myös tässä tutkimuksessa.

Kaupungin ääni: etnologisia tulkintamahdollisuuksia

Suomalaisten kaupunkietnologisten tutkimusten lukeminen vasten tämän tutkimuksen kysymyksen asetteluja ja viitekehystä teki näkyväksi niitä variaatioita, joita etnologiatieteissä käytetyt erilaiset teoreettiset, aineistolliset ja metodologiset lähtökohdat sekä niiden erilaiset yhdistämisen tavat ovat tuottaneet. Usein etnologiatieteiden erityisyytenä nostetaan esiin sen pyrkimys omien aineistojen luontiin käyttämällä kvalitatiivista haastattelua menetelmänä, jolla ihmisten ääni, monet äänet, yksittäiset ja jaetut, saadaan kuuluviin. Etnologian käyttämän tiedon ja toisaalta sen tuottaman tiedon näkökulmasta yhtä merkittävä asia on se, miten haastatteluaineistoa lähes kaikissa tutkimuksissa yhdistetään hyvin luovasti ja varioivasti muihin aineistoihin, esimerkiksi tilastoihin, erilaisiin historiallisiin lähdeaineistoihin, valokuviiin, mainoksiin tai lehtikirjoituksiin kuten tässä tutkimuksessa.

Aineistolähtöisessä tutkimuksessa tutkija ei välttämättä löydä vastauksia niihin kysymyksiin, joita hän alun perin on aineistolle esittänyt. Kyse saattaa olla siitä, että tarkastelun kohteeksi nostetut teemat tai asiat eivät näyntyä aineistoissa tutkijan ennakko-oletusten tai odotusten mukaisesti. Niin on käynyt tässäkin tutkimuksessa. Aineistojen luentaan on pitänyt paneutua uudestaan ja uudestaan, kunnes ne ovat avautuneet tavalla, joka on muuttanut tutkimuksen alkuperäistä suuntaa ja muotoa, ja ehkä jossain määrin jopa uudelleen muotoillut keskeisiä tutkimuskysymyksiä.

Aineistoon perustuvissa luvuissa jokaisen alaluvun teemasta olisi varmasti löytynyt aineksia huomattavasti laajempiinkin esityksiin. Työprosessin aikana mietin moneen kertaan sitä, olisiko syytä keskittyä vain muutamaan teemaan ja jättää loput pois mahdollisen hajanaisuuden välttämiseksi. En kuitenkaan ole päätenyt sellaiseen ratkaisuun. Sen sijaan olen lähestynyt tutkimusaineistoa niin, että olen pyrkinyt löytämään siitä mahdollisimman monipuolisesti erilaisia näkökulmia valaisemaan kaupungin tilallisuuden problematiikkaa. Aineiston keruussa tai sen analyysissä ja tulkinnassa ei ole tavoitteena ollut esimerkiksi suuri yleistettävyyttä, vaan erityisyys, tulkintojen variaatiot.

Fragmentaarisuuden kuvaamisen lisäksi olen halunnut näyttää sen, miten sekä etnologisen tutkimuksen aineistot, esimerkiksi teemahaastattelut tai tässä tutkimuksessa lehtikirjoitukset, että niistä tehdyt tulkinnat ja analyysit tuottavat hyvin monenlaisia näkökulmia käsiteltävään aiheeseen. Näistä usein vain muutamia huomioidaan varsinaisessa tutkimuksessa. Fragmentaarisuuden esittämisen voi nähdä myös metodologisenä kysymyksenä. Lehtikirjoitus- ja muu kirjallinen aineisto on tuottanut tyyliltään ja intensiteetiltään selvästi erilaista tieteel-

listä kerrontaa tai puhuntaa kuin neljännen luvun haastatteluaineistoon nojautuva tarkastelu ja analyysi.

Kaupunkitutkimus on olennaisesti luonteeltaan monitieteistä. Käytyäni läpi tutkimuksessa käyttämäni kirjallisuutta, olen pannut merkille, että se koostuu suurelta osin muusta kuin etnologisesta kirjallisuudesta. Siitä huolimatta tai ehkä juuri sen takia olen pyrkinyt lukemaan valitsemaani kirjallisuutta erityisen ”etnologisen linssin” läpi. Tällä tarkoitan sitä, että olen etsinyt ja usein löytänytkin kirjallisuudesta jotain sellaista, mikä ei ehkä muiden alojen kaupunkitutkimuksessa ole niin selvästi noussut esiin. Toisaalta tavoitteena on ollut liittää ja sijoittaa myös etnologista tutkimusta laajempaan kaupunkitutkimuksen kenttään, mikä on edellyttänyt ensin tuolle kentälle astumista ja sitten siellä erilaisten polkujen seurailua. Miten etnologia lopulta suhteutuu noihin polkuihin, kun työ on tehty ja aineisto analysoitu? Mitä uutta tai erityistä etnologinen tutkimus voi tuoda johdantoluvun näkökulmiin?

Tutkimuksen johdannossa lähdettiin liikkeelle kaupungin tilallisuudesta. Prosessin aikana etnologinen näkökulma tilallisuuteen on kuitenkin hahmottunut niin, että kyse näyttäisi paremminkin olevan ihmisen ja ympäristön välisestä suhteesta laajemmassa mielessä. Tällöin tilan sijasta tutkimuksen keskiöön nousee ihminen aktiivisena toimijana, tässä tapauksessa urbaanissa ympäristössä, ja samalla näkökulma sitoo sekä kaupungin tilallisuuden että nykyaikaan sitoutuvan tarkastelun selkeämmin etnologisen tutkimustradition jatkumoon. Etnologinen kaupunkitutkimus voi lähestyä kaupungin fragmentaarisuutta ymmärtämällä sen polyfoniana, moniäänisyytenä, loputtomien tulkintojen ja mahdollisuuksien kenttänä, jolla tutkimukselliset rajaukset ovat välttämättömyydestään huolimatta aina jollain tavoin keinotekoisia ja tutkijan luomia konstruktioita.

Kaupunkikulttuuri muotoutuu erilaisten kohtaamisten kautta ja niiden tuloksena. Jo kaupunkia tai urbaania määriteltäessä keskeistä on se, että kaupunki on paikka, jossa esimerkiksi monenlaiset yhteiskunnalliset, sosiaaliset, taloudelliset ja hallinnolliset toiminnot kohtaavat samassa tilassa. Arkielämän voi ajatella kaupungin kohtauspaikkana, joka nivoo yhteen kaupungin erilaiset ulottuvuudet. Siinä yhdistyvät ja kohtaavat toisensa ihmiset, paikat ja kaupungin erilaiset toiminnot. Arkielämän kontekstista kaupunkia tarkastellaan laajasti, kun taas kaupunkisuunnittelun kontekstissa kaupunki tai materiaallinen ympäristö nähdään tietyistä määriteltävissä olevista asioista ja näkökulmista lähtien ja aina voidaan tarkoin määritellä, mitä milloinkin huomioidaan. Suunnittelun kaupunki on ikään kuin selkeämpi kuin arjen kaupunki, joka sisältää kaiken. Neuvottelu tilallisuudesta voi edistää suotuisia kohtaamisia sekä tiedollisesti että toiminnallisesti. Samalla sen kautta voidaan tunnistaa niitä tekijöitä ja asioita, jotka estävät uudenlaisten ja innovatiivisten kohtaamisten syntyä ja kehittymistä kaupunkiympäristössä. Millaisina näyttäytyvät arkitiedon ja asiantuntijatiedon, arkielämän ja suunnittelun rajapinnat, leikkaukset ja kohtaamattomuuden paikat?

Ristiriidat kuuluvat tilallisuuden problematiikkaan, jos tila ymmärretään luonteeltaan sosiaalseksi. Näin tila on jatkuvan neuvottelun kohteena. Se on ikään kuin tilallisuuteen kiinnittynyt ominaisuus, jota voisi tarkastella positiivi-

sena näkökulmana ja erilaisia mahdollisuuksia avaavana. Tutkimuksessa tarkastellut asiantuntijuuden ja maallikkouden positiot eivät muodosta mitään selkeärajaisia kategorioita tai toistensa vastapooleja, vaan nostavat keskusteltavaksi erilaisia tilallisuuden tulkintoja neuvotellessa kaupungin tilallisuudesta. Ristiriitaisuuden ymmärtäminen rikkautena voi synnyttää ja edistää sellaista ajattelua ja toimintaa, jossa vastakkaisuudet eivät näyttäyty ongelmiana, vaan kaupungin voimavarana ja rikkautena.

Kaupunkia ja kaupunkikulttuuria samoin kuin kaupungin tilallisuutta olen ajatellut vastin- tai käsitepareina, jotka erilaisina variaatioina nousevat esiin tämän tutkimuksen puhunnoissa. Arkielämä muodostaa eräänlaisen kaupunkilaisuuden tasaisen ja suhteellisen vakiintuneen alustan. Se tulee näkyväksi ja on olemassa suhteessa speaktaakkeliin, johonkin sellaiseen, joka on erityistä, ainutkertaista, nousee arjen yläpuolelle hetkellisesti, mutta lopulta juuri hetkellisyydellään osoittaa arjen merkityksen kaupungin jatkuvuutta ylläpitävänä ja myös muutosten kautta sitä edistävänä. Eri tavoin arkeen ja speaktaakkeliin sekä tilallisuuteen liittyvinä voi ajatella myös rutiinin ja yllätyksellisyyden, julkisen ja yksityisen, hälyn ja harmonian, liikkeen ja pysähtymisen ja lopulta luonnon ja urbaanin välisen suhteen yhtenä kaupungin ja kaupunkikulttuurin näkökulmana. Edellä mainitut vastinparit voi helposti nähdä toistensa vastakohtina, mutta se ei tarkoita, että ne olisivat toisensa poissulkevia. Päinvastoin, ne edellyttävät ja ikään kuin vaativat toisiaan. Hyvässä ja kiinnostavassa kaupungissa voi ajatella toteutuvan mahdollisuuden tavoittaa nämä vastakkaisuudet eri tilanteissa ja tiloissa.

Tässä tutkimuksessa olen lähestynyt kaupunkia ja sen tilallisuutta erilaisen puhuntojen, kertomusten, narratiivien kautta ja niiden vuoropuheluna. Olen lukenut suunnittelun puhunutta kertomuksena siitä, millaisessa kaupungissa ja miten ihmisten ajatellaan ja suunnitellaan elävän ja asuvan. Yksityisistä puhunnoista olen etsinyt ja hahmotellut niitä säikeitä, teemoja, tulkintoja, joiden varassa ne liittyvät kaupungin laajempaan kertomukseen tai erkanevat siitä. Kuinka asiantuntijatiedon ja arkitiedon yhteen saattamisen problematiikkaa voisi etnologisesti lähestyä? Kaupunkisuunnittelun ja hallinnon kontekstissa muotoutuvan kertomuksen voi ajatella yhdeksi puheenvuoroksi siinä neuvottelussa, jota kaupungista ja sen kehityksestä käydään. Jotta kyse olisi todella neuvottelusta, on puheenvuoroja oltava enemmän, erilaisia, ristiriitaisia, uutta avaavia, sovittavia, kriittisiä, menneeseen palaavia ja tulevaan tähtääviä. Näistä puheenvuoroista muotoutuu se kenttä, jolla kaupungista neuvotellaan ja jolla erilaiset tietämisen, tekemisen ja puhumisen tavat tulevat osaksi kollektiivista, mutta samalla moniäänistä kaupunkikertomusta. Voivatko yksityiset ja julkiset puhunnat limittyä niin, että ne yhdessä muodostavat sen kertomuksen, josta jokainen löytäisi oman kaupunkinsa?

SUMMARY

Negotiating urban spatiality. An ethnological study on the interplay of social and material environment in urban narrations on Jyväskylä

This study examines the relationship between social and material environment articulated in public and private narrations on Jyväskylä, a middle sized Finnish city with 84 000 inhabitants. I am particularly interested in the ways in which the everyday and lived lives of the town dwellers relate to their framework, namely the physical environment as it has been developed by the town planners. By exploring the interplay and the tension between, on the one hand, urban politics and planning, and everyday life on the other, I approach the city and its spatiality as built and material, as well as view it as a social and a lived space. In addition to that, I examine ethnology, especially urban ethnology, in relation to city as a focus, and as a locus of ethnological research and its potential in analyzing urban multiplicity and polyphony.

Public narrations are planning oriented and based on expert knowledge. Private narrations, on the other hand, relate to everyday knowledge, urban experience and lived spatiality. The expertise of the planners often legitimizes, in the first place, the subjects that are discussed. The discourse of urban politics and town planning comprises only such themes and arguments linked to these, which are considered essential from the viewpoint of the experts. The viewpoints taken up by the inhabitants are often belittled or ignored precisely because they are not regarded as an element that belongs to the field of town planning.

Instead of a concrete juxtaposition of planning ideals and experiences of everyday life, I have decided to overlay an ethnological viewpoint on these issues, by using another approach. I do not investigate urban politics, planning and decision-making connected with these as concrete activities, but, above all, I expose the underlying ideas, thoughts and points of departure that inform the development and construction of the town. I reflect on the planning as it is expressed in the experiences and perceptions of the town's inhabitants, that is, in the everyday knowledge of the town, so that these two perspectives, arising from different points of departure, run parallel to each other.

Negotiation on urban spatiality refers to my intention to bring together various ways of representing, experiencing and making sense of urban environment and addressing polyphony as an interpretative possibility. In addition to ethnology, I have made theoretical excursions into human geography, research on architecture and art history, cultural anthropology, social science studies and multidisciplinary urban studies as well as studies on spatiality.

My research material consists of interviews (41 in all), newspaper articles, letters to the editor, planning documents and their descriptions as well as some writings on urban politics. Interviews in the Kuokkala (20) area were conducted in 1994 and 1995. The additional 21 informants were selected randomly from different areas in Jyväskylä, and they were interviewed between 1999 and 2001.

The material from newspapers (*Keski-Suomalainen* and *Suur-Jyväskylän lehti*) was collected for the most part between 1998 and 2002.

Research material, texts on urban life and urban environment, are considered representations of reality, while at the same time that reality is constructed through exchange of meanings in discourse. Discourses are not necessarily textual but they can, at least to some extent, be detected and constructed through varying texts (e.g. Hall 1992, b, 291). In this study I apply a loose definition of discourse, according to which discourses are understood as lingual acts and uses, instead of seeing discourses as strictly regulated systems of meanings. To make this position clear, the research material, heterogeneous texts, are studied as verbal acts and referred to as narrations.

Private narrations (i.e. interviews), according to my definition, are texts in which the point of departure is that of an individual, and his or her view on urban reality. Although the narrations are private in nature, also collective views and points of convergences can be detected. Private narrations are characteristically specific and unique in relation to time, place and the narrators' personal experience of the city. They are based, above all, on common knowledge, which can be considered similar to practical knowledge, defined as a historically and geographically contextual and situational way of knowing. By public narrations I refer to the public stories and narratives that planners, authorities and the media, institutional narrators, collectively create and develop to symbolize the city (cf. Johnstone 1990, 6).

The discursive level of planning is considered to point at general ways of understanding the city, and to the means, methods and targets of control and development, defined by this discursive level. The discursive or narrative level becomes ever more significant, since visions and images are increasingly utilized in urban planning and politics. Public narrations are mainly defined through expert knowledge, since the themes concerning urban planning and the development of cities rise from the field of planning and as interpretations of urban environment produced by experts. I have analyzed the inhabitants' and the planners' interpretations of urban life and environment as a means to open up views to some contents and meanings given to the city as a narrative object.

This study views space and spatiality as social constructions. I have conceptualized the difference between the various views of the inhabitants and the planning/administration by using a theoretical construction concerning spatial phenomena presented by Henri Lefebvre (1991 [1974]). 'Spatial practices' are formed both by the routines of an individual, and the systematic creation of areas. Spaces are produced and renewed through lived practices and they are concretized in the built environment and landscapes. 'Presented space' (representations of space) is produced by the forms and practices of information that organize space, particularly within the conventions of planning and the capitalist state. 'Spaces of representation' (lived space) is the third spatial dimension, which is to say, the collective experience of space, including, among other things, the symbolic differentiation of space and collective images, the opposi-

tion of the prevailing practices, and the consequent private and collective "splits".

For Lefebvre, space is not neutral, but constantly being produced and renewed, and therefore also the arena for constant battle. Both the inhabitants and the planners participate in the creation and maintenance of spatial practices through their own routines and concrete actions. The expertise of town planners and administrators is primarily based on the conventions and modes of expression of presented space, whilst the inhabitants' everyday knowledge is mainly connected to the lived space. Considering and presenting knowledge pertaining to lived space is problematic, since it does not easily fit into the techniques governed by rational thinking, which are used in planning to represent reality. As such, Lefebvre's tripartition is not as clearly detectable in reality due to overlapping of spatial phenomena, but it can serve as a tool for analyzing spatial practices and phenomena.

For a long time the focus of ethnological research was mostly on peasant societies and rural environments. I have reviewed former studies on urban ethnology since the 1960s in order to shed light especially on how the relations between social and material environments have been acknowledged and analyzed. Another strand has to do with the everyday life and its presentation in previous studies on urban life. Some current viewpoints on space, place and urban spatiality are also discussed in relation to this study's points of departure.

I have detected public narrations mainly through newspaper articles. The main objective of planning, for example in Jyväskylä, seems to be primarily that which promotes the strengthening of the 'image town'. At the same time, the 'image town' makes the rest of the town to fade into obscurity, making it possible to create a quite coherent story representing Jyväskylä. Imagined identities are used to define what desired town-identity and a real urban lifestyle are like. From the authorities' perspective and that of those in power, it is important that centrality, in this case the town centre, remains visible despite the fragmentation of the town structure. In a fragmented town, an ever greater effort must be focused on the strengthening and signification of centrality.

In Jyväskylä this has been realized, for example, by placing new art and cultural institutions in the centre, and by concentrating commercial activities into a more limited area. Through planning, the shore of Lake Jyväsjärvi and the Lutakko area have been redefined as a part of the commercial centre, and thus the information technology expertise situated in these areas has been appropriated to serve the increased visibility of centrality. This refers to the fact that 'urban' is always relative, a question I have discussed from the point of view of integration and separation. I have examined the battle and discussion over restoring the Dancehall Lutakko as an example of citizens' will to take part in defining the uses of urban environment and its places.

Private urban narrations expose a temporally and spatially manifold view of life in the town, of the significances of places and their nature. The importance of these narrations also lies in the fact that they make visible the individual as a dynamic actor. The places of one's everyday life are not experienced as

separate, clearly defined entities that can be explained solely on the basis of their location or appearance (Relph 1976, 29). Rather, they form an intertwined complex of adjustment in space, landscape, rituals, routines, other people, personal experiences, caring for the home, and other relations to space and place. In private narrations the city is represented, above all, as lived spaces which make the fragmentary and polyphonic nature of the city visible, as well as the multiplicity of meanings attached to urban environment and various interpretative positions in relation to urban spatiality.

The modern city is, to a large extent, based on the idea of a juxtaposition of nature and culture. The perception of cities as the highest achievement of culture and development has affirmed the idea of the city emerging from a process of taming and suppressing nature by imposing the conditions of culture upon it. In the context of lived and presented spatialities, I have examined what characterizes perceptions of the relation between nature and the built environment amongst town dwellers, and how these perceptions, for their part construct, on the one hand, the lived space of the town dwellers and, on the other, the presented space of city planning.

As urban culture changes, urban landscapes increasingly become places for consumption, places for social activity and round-the-clock carnivals. The opportunity for public display is a defining characteristic of towns, and thus the idea of withdrawal and detachment, which is typically included in private narrations of nature, functions as its counter-force. However, nature and the built environment are not separate, but intertwined, and together they structure the urban landscape and the town dwellers' relation to nature. The parallel existence of nature and the built environment is a matter not only of the uniqueness and identity of Jyväskylä, but also of urban culture, which is not based on a dichotomy between greenness and urbanity, but on the significance of these as different dimensions of urban lifestyle.

Contradictions are essentially and unavoidably a part of spatiality, if space is understood as socially constructed. As a consequence, the question of what characterizes spatiality is continually under negotiation. It can be understood as a positive point of departure, opening up possibilities for analyzing urban spatiality. Experts' and lay persons' interpretations and narrations stem from different intellectual and practical frameworks, but they do not form clear and separable categories. Instead, they bring up various interpretations to be discussed and negotiated on for the purpose of creating and molding a story which everyone can relate to.

LÄHTEET

Aineistot

Haastattelut Jyväskylän Kuokkalan kaupunginosassa 1994–1995. Haastattelunauhoitukset, litteraatiot ja haastattelumuistiinpanot. Haastattelunauhut ovat tekijän hallussa.

Haastattelut Jyväskylässä 1998–2001. Haastattelunauhoitukset, litteraatiot ja haastattelumuistiinpanot. Haastattelunauhut ovat tekijän hallussa.

Haastatteluaineisto tallennetaan Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksessa toimivaan Keski-Suomen Muistiarkistoon.

Sanomalehtiaineisto 1998–2003. Keskisuomalainen, Suur-Jyväskylän Lehti, Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti, Helsingin Sanomat.

Kirjallisuus ja muut painetut lähteet

- Adams, David 1994. *Urban Planning and the Development Process*. London: UCL Press.
- Adams Tarpley, Elisabeth 1999. *Making the Sprawl Vivid: Narrative and Queer Los Angeles*. - *Western Folklore* 58 (Winter, 1999), 175–193.
- Aho, Juhani 1912. *Muinaisista markkinoista*. Savotar, Savolaisen osakunnan kotiseutujulkaisuja. Helsinki.
- Allas, Anja 1992. *Ympäristömielikuva. Kaupungin imago – kaupunkilaisten kokema todellisuus ympäristöstä*. Teoksessa Ilkka Marjomaa & Jukka Nykyri (toim.) *Pohjolan kansainvälinen kaupunki: kaupunkikulttuurin ulottuvuuksia alkavalle vuosituhannele*. Raportti toisesta KULTI-seminaarista 14.–15.10.1991. Oulun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja 13, 55–61.
- Allas, Anja 1993. *Ympäristömielikuvat ja kaupunkisuunnittelu*. *Acta Universitatis Ouluensis C* 71. Oulu: Oulun yliopisto.
- Allas, Anja 1994. *Lapsi ja ympäristö – minkä teen, sen ymmärrän*. Teoksessa Tuukka Haarni (toim.) *Ihmisten kaupunki? urbaani muutos ja suunnittelun haasteet*. STAKES & YTK. Raportteja 152. Helsinki, 69–81.
- Amin, Ash & Thrift, Nigel 2002. *Cities: Reimagining the Urban*. Cambridge: Polity Press.
- Andersson, Harri 1997. *Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunki uudistuksessa*. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 107–128.
- Anttila, Veikko 1982. *Jyväskylän Tourula. Pienyhteisötutkimus*. *Suomi* 123:4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Badersten, Björn 2002. Medborgardyg. Den europeiska staden och det offentliga rummets etos. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Barnes, Trevor J. & Duncan, James S. 1992. Introduction: Writing Worlds. Teoksessa Trevor J. Barnes & James S. Duncan (toim.) *Writing Worlds: Discourse, Text & Metaphor in the Representation of Landscape*. London & New York: Routledge, 1-17.
- Basham, Richard 1978. *Urban Anthropology: The Cross-Cultural Study of Complex Societies*. Palo Alto: Mayfield Publishing Company.
- Beauregard, Robert A. 1993a. *Voices of Decline: The Postwar Fate of US Cities*. Oxford & Cambridge: Blackwell Publishers.
- Beauregard, Robert A. 1993b. Representing Urban Decline: Postwar Cities as Narrative Objects. *Urban Affairs Review*, Dec 93, Vol.29, p.187, 16p. (Academic Search Elite).
- Beauregard, Robert A. & Haila, Anne 1997. The Unavoidable Incompleteness of the City. - *American Behavioral Scientist*, Nov/Dec 97, Vol.41, Issue 3, p.327, 15p. (Academic Search Elite).
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1995. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus.
- Boulding, K. 1961. *The Image*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Borden, Iain, Rendell, Jane & Thomas, Helen 1998. *Knowing Different Cities*. Teoksessa Leonie Sandercock (toim.) *Making the Invisible Visible: A Multicultural Planning History*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press, 135-149.
- Bridger, Jeffrey C. 1997. Community Stories and Their Relevance to Planning. - *Applied Behavioral Science Review*, 1997, Vol.5:1, p67, 14p. (Academic Search Elite).
- Byron, Reginald F. 1992. *Ethnography and Biography: On the Understanding of Culture*. - *Ethnos*. Folkens Museum-Etnografiska 1992:3-4, 169-182.
- Bäcklund, Pia 2002. Miten kuulla asukasta? Kaupunkitila ja osallisuuden haasteet. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osajat*. Kansalaiset kaupunkisuunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 141-157.
- Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) 2002a. *Osalliset ja osajat*. Kansalaiset kaupunkisuunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus.
- Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulmann, Harry 2002b. *Osallisuuden jäljillä*. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osajat*. Kansalaiset kaupunkisuunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 7-17.
- Caldeira, Teresa P. R. 1999. *Fortified Enclaves. The New Urban Segregation*. Teoksessa Setha M. Low (toim.) *Theorizing the City: The New Urban Anthropology Reader*. New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press, 83-107.
- Cantell, Timo 1999. *Helsinki and a Vision of Place*. *City of Helsinki Urban Facts*. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Castells, Manuel 1977. *The Urban Question: A Marxist Approach*. London: Edward Arnold.

- Cooper, Matthew 1999. Spatial Discourses and Social Boundaries: Re-imagining the Toronto Waterfront. Teoksessa Setha M. Low (toim.) *Theorizing the City: The New Urban Anthropology Reader*. New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press, 377–399.
- Crang, Mike 1998. *Cultural Geography*. London & New York: Routledge.
- Crouch, David 1998. The Street in the Making of Popular Geographical Knowledge. Teoksessa Nicholas R. Fyfe (toim.) *Images of the Street: Planning, Identity and Control in Public Space*. London & New York: Routledge, 160–175.
- Daun, Åke 1969. Upp till kamp i Båtkärsnäs. En etnologisk studie av ett samhälle inför industrinedläggelse. Stockholm: Prisma.
- Daun, Åke 1974. Förortsliv. En etnologisk studie av kulturell förändring. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Daun, Åke & Löfgren, Orvar 1980. Etnologian metodeja. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. *Tutkimuksia* 14. Jyväskylä.
- Dear, Michael & Häkli, Jouni 1998. Tila, paikka ja urbanismi – uuden kaupunkitutkimuksen metodologiaa. – *Terra* 110:2, 59–68.
- De Certeau, Michel 1984. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Duncan, James S. & Barnes, Trevor J. 1992. Afterword. Teoksessa Trevor J. Barnes & James S. Duncan (toim.) *Writing Worlds: Discourse, Text & Metaphor in the Representation of Landscape*. London & New York: Routledge, 248–253.
- Duncan, James S. & Duncan, Nancy G. 1992. Ideology and Bliss: Roland Barthes and the Secret Histories of Landscape. Teoksessa Trevor J. Barnes James S. Duncan (toim.) *Writing Worlds. Discourse, Text and Metaphor in the Representation of Landscape*. London & New York: Routledge, 18–37.
- Eenilä, Jukka 1974. Port Arthur. Turkulainen työväenkaupunginosa 1900–1920. Turun kaupungin historiallinen museo. *Vuosijulkaisu* 34–35 (1970–1971). Turku.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1996. *Vardaglivets etnologi*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Ek, Sven B. 1971. *Nöden i Lund. En etnologisk stadsstudie*. Lund: Gleerup.
- Entrikin, Nicholas J. 1991. *The Betweenness of Place: Towards A Geography of Modernity*. London: Macmillan.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004. *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Featherstone, Mike 1994. *Kultur, kropp och konsumtion*. Stockholm: Symposium.
- Finnegan, Ruth 1992. *Tales of the City: A Study of Narrative and Urban Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Florida, Richard 2005. *Luovan luokan esiinmarssi*. Helsinki: Talentum.
- Fox, Richard G. 1980. Rationale and Romance in Urban Anthropology. Teoksessa Irwin Press & M. Estelle Smith (toim.) *Urban Place and Process: Readings in the Anthropology of Cities*. New York: Macmillan, 105–121.

- Franzén, Mats 1992. Den folkliga staden. Lund: Arkiv förlag.
- Franzén, Mats 2004a. Jane Jacobs och den urbana offentligheten. Teoksessa Thomas Johansson & Ove Sernhede (toim.) *Urbanitetens omvandlingar*. Göteborg: Daidalos, 33-47.
- Franzén, Mats 2004b. Rummets tvära dialektik – notater till Henri Lefebvre. Teoksessa Thomas Johansson & Ove Sernhede (toim.) *Urbanitetens omvandlingar*. Göteborg: Daidalos, 49-63.
- Fredriksson, Cecilia 1997. "Ursäkta, var är skogen?" Teoksessa Katarina Salzman & Birgitta Svensson (toim.) *Moderna landskap*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 180-206.
- Gardberg, Carl Jacob 1986. Bebyggelse och sociala miljöer. Teoksessa Håkan Andersson & Anna-Maria Åström (toim.) *Liv - arbete - miljö i kuststaden. Meddelanden från Folkkultursarkivet 8*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 39-60.
- Gleichmann, Peter R. 1992. *Architecture and Civilization: A Sketch. - Theory, Culture & Society, Vol. 9 (1992)*, 27-44.
- Greverus, Ina-Maria 1987 [1978]. *Kultur und Alltagswelt. Notizen Nr. 26*, Institut für Kulturanthropologie und Europäische ethnologie. München: C. H. Beck.
- Greverus, Ina-Maria 1994. *Kulturtexte*. Teoksessa Ina-Maria Greverus et al. (toim.) *Kulturtexte: 20 Jahre Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie. Kulturanthropologie Notizen; 46*. Frankfurt am Main, 9-28.
- Gulick, John 1980. *Urban Domains: Environments That Defy Close Definition*. Teoksessa Irwin Press & M. Estelle Smith (toim.) *Urban Place and Process: Readings in the Anthropology of Cities*. New York: Macmillan, 61-78.
- Haarni, Tuukka 1994. *Suunnittelun tiloista vastarinnan paikoiksi*. Teoksessa Tuukka Haarni (toim.) *Ihmisten kaupunki? Urbaani muutos ja suunnittelun haasteet*. STAKES & YTK. Raportteja 152. Helsinki, 89-107.
- Haarni, Tuukka 1997. *Joustavia tiloja. Vallan ja ulossulkemisen urbaania tulkintaa*. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 87-104.
- Haarni, Tuukka & Karvinen, Marko 1994. *Kvanttikaupungista konfliktien maantieteeseen. - Alue ja ympäristö 23:1*, 33-49.
- Haila, Anne 1997. *Kaupunki etsii itseään*. Teoksessa Jan Rydman (toim.) *Maa-ilmankuvaa etsimässä: Tieteen päivät 1997*. Porvoo, Helsinki & Juva: WSOY, 503-518.
- Haila, Anne 1999. *Kaupunkiohjelmat: uudenlainen tapa rakentaa kaupunkeja*. Teoksessa Mari Kortesoja & Tarja Pyöriä (toim.) *Näkökulmia kaupunkitutkimukseen*. Kaupunkitutkimusforum 1999. Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 5/99, 39-47.
- Haila, Anne 2002. *Suunnittelu ja kaupunkirakentaminen*. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus, 92-109.

- Haila, Yrjö 2001. Mitä ihmisellä on oikeus tehdä luonnolle? Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.) Ympäristöpolitiikka. Tampere: Vastapaino, 198–202.
- Halinen, Ilkka 2005. Kaupungin kasvu hallinnassa. Jyväskylän kaavoituskertomus 2005. – Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti 8/2005, 7.
- Hall, Peter 1988. [Updated ed. 1996.] *Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Hall, Peter 1992a. *Urban and Regional Planning*. London & New York: Routledge.
- Hall, Peter 1992b. The West and the Rest: Discourse and Power. Teoksessa Stuart Hall & Bram Gieben (toim.) *Formations of Modernity*. Cambridge & Oxford: Polity Press, 275–320.
- Hannigan, John 1998. *Fantasy City: Pleasure and Profit in the Postmodern Metropolis*. London & New York: Routledge.
- Harvey, David 1989. *The Condition of Postmodernity*. Oxford & Cambridge: Basil Blackwell.
- Harvey, David 1996a. *Justice, Nature & the Geography of Difference*. Cambridge & Oxford: Blackwell Publishers.
- Harvey, David 1996b. Contested Cities: Social Process and Spatial Form. Teoksessa Richard T. LeGates and Fredric Stout (toim.) *The City Reader*. London & New York: Routledge, 227–234.
- Haverinen, Risto 2006. Kaupunkilaisten ja ympäristöviranomaisten kohtaaminen. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 166–183.
- Hayden, Dolores 1995. *The Power of Place: Urban Landscapes as Public History*. Cambridge & London: The MIT Press.
- Healey, Patsy 1997. *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. Basingstoke & London: Macmillan Press Ltd.
- Healey, Patsy 2002. On Creating the 'City' as a Collective Resource. - *Urban Studies*, Vol.39, No.10, 1777–1792.
- Hengartner, Thomas 1999. *Forschungsfeld Stadt. Zur Geschichte der volkswissenschaftlichen Erforschung städtischer Lebensformen*. Berlin & Hamburg: Dieter Reimer Verlag.
- Hengartner, Thomas 2000. Die Stadt in Kopf. Teoksessa Thomas Hengartner et al. (toim.) *Kulturwissenschaftliche Stadtforschung. Kulturanalysen, Band 3*. Institut für Ethnologie der Universität Hamburg. Berlin: Dieter Reimer Verlag, 87–105.
- Hengartner, Thomas, Kokot, Waltraud & Wildner, Kathrin 2000. Das Forschungsfeld Stadt in Ethnologie und Volkskunde. Teoksessa Thomas Hengartner et al. (toim.) *Kulturwissenschaftliche Stadtforschung. Kulturanalysen, Band 3*. Institut für Ethnologie der Universität Hamburg. Berlin: Dieter Reimer Verlag, 3–18.

- Hetherington, Kevin 1997a. In *Place of Geometry: The Materiality of Place*. Teoksessa Kevin Hetherington & Rolland Munro (toim.) *Ideas of Difference: Social Spaces and the Labour of Division*. Oxford: Blackwell, 183–199.
- Hetherington, Kevin 1997b. *The Badlands of Modernity: Heterotopia and Social Ordering*. London & New York: Routledge.
- Holston, James 1998. *Spaces of Insurgent Citizenship*. Teoksessa Leonie Sandercock (toim.) *Making the Invisible Visible: A Multicultural Planning History*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press, 37–56.
- Honkanen, Martti 1992. *Arkkitehtuurin käyttäjäkritiikki. Merkityksiä ja menetelmiä. – Yhteiskuntasuunnittelu 1/92, 31–37.*
- Horelli, Liisa 1982. *Ympäristöpsykologia*. Espoo: Weilin & Göös.
- Huovasta hiukkaskiihdyttimeen. Jyväsjärven ranta takapihasta julkisivuksi. Jyväskylän kaupungin ehdotus kansalliseen kaupunkiohjelmaan. 1998.
- Häkli, Jouni 1997. *Näkyvä yhteiskunta. Kansalaiset ja kaupunkisuunnittelun logiikka*. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 37–52.
- Häkli, Jouni 1999. *Meta hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- Häkli, Jouni 2002. *Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun tiedonpolitiikka*. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus, 110–124.
- Ilmonen, Mervi 1993. *Suomalaisuuden myytit kaupungissa*. Teoksessa Tuukka Haarni & Liisa Knuuti (toim.) *Kaupunkikulttuuriin! Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus*. Espoo, 1–14.
- Ilmonen, Mervi 1994. *Puutarhakaupungista ongelmalähiöön*. Teoksessa Tuukka Haarni (toim.) *Ihmisten kaupunki? Urbaani muutos ja suunnittelun haasteet*. STAKES & YTK. Raportteja 152. Helsinki, 19–34.
- Ilmonen, Mervi 1997. *Pohjoismaisen kaupungin aika*. Teoksessa Liisa Knuuti (toim.) *Aika ja kaupunki. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus. C 44*. Espoo, 51–59.
- Ilmonen, Mervi 2004. *Kaupungista kehittyvä usean keskuksen mosaiikki*. *Helsingin Sanomat* 18.08.2004, 2.
- Iltanen, Jussi (toim.) 2004. *Urbes Finlandiae. Suomen kaupunkien historiallinen kartasto*. Helsinki: Genimap Oy.
- Immonen, Kari & Terho, Henri 1999. *Kaupunkitutkimus ja kulttuuri*. Teoksessa Mari Kortesoja & Tarja Pyöriä (toim.) *Näkökulmia kaupunkitutkimukseen*. Kaupunkitutkimusforum 1999. Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 5/99, 107–122.
- Jacobs, Jane 1961. *The Life and Death of Great American Cities*. London: Pimlico.

- Jauhiainen, Jussi S. 1995. Kaupunkisuunnittelu, kaupunkiuudistus ja kaupunkipolitiikka. Kolme eurooppalaista esimerkkiä. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja N:o 146. Turku.
- Jauhiainen, Jussi S. 1997. Kaupunkiuudistus ja gentrifikaatio. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 129-142.
- Jauhiainen, Jussi S. 2002a. Sosiaalinen oikeus post-sosialistisessa kaupunkiuudistuksessa: tapauksena Tartto. Teoksessa Taina Syrjämaa & Janne Tunturi (toim.) Eletty ja muistettu tila. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 235-256.
- Jauhiainen, Jussi S. 2002b. Kaupunkiliikkeet ja kamppailu osallisuudesta kaupunkitilaan. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 125-140.
- Jergeby, Ulla 1996. Offentlig miljö som arena och kuliss. Att se, bli sedd och mötas på stadens offentliga och bostadsnära platser. *Studia Sociologica Upsaliensia* 42. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Johansson, Thomas 2004. Den frånvarande staden? Teoksessa Thomas Johansson & Ove Sernhede (toim.) Urbanitetens omvandlingar. Göteborg: Daidalos, 11-31.
- Johnstone, Barbara 1990. *Stories, Community, and Place: Narratives from Middle America*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Pekka, Kamppinen, Matti & Raivola, Petri 1995. Riskit yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Teoksessa Matti Kamppinen, Petri Raivola, Pekka Jokinen & Hasse Karlsson: Riskit yhteiskunnassa. Maallikot ja asiantuntijat päätöksentekijöinä. Helsinki: Gaudeamus, 126-180.
- Junkala, Pekka 1999a. Mentaaliset jatkuvuudet kaupunkitilassa. Teoksessa Pekka Junkala & Nina Säaskilahti. Kadun risteyksessä. *Etnologinen analyysi kaupunkitilasta*. *Etnografia* 2. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 24-33.
- Junkala, Pekka 1999b. Kaupunki liikkeessä. Teoksessa Pekka Junkala & Nina Säaskilahti. Kadun risteyksessä. *Etnologinen analyysi kaupunkitilasta*. *Etnografia* 2. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 46-57.
- Junkala, Pekka & Säaskilahti, Nina 1999. Kadun risteyksessä. *Etnologinen analyysi kaupunkitilasta*. *Etnografia* 2. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Junkala, Pekka & Säaskilahti, Nina 2000. Kadun risteyksen koordinaatit. *Etnologisen kaupunkitutkimuksen sijainteja*. *Villa Rana* 1/2000. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos, 30-40.
- Jyväskylä. Yleiskaava 1968. Kaupunki ja maalaiskunta.
- Jyväskylän musiikki- ja taidekeskuksen kansainvälinen suunnittelukilpailu. Palkintolautakunnan arvostelupöytäkirja. 1997.
- Jyväskylä Laatikylä - Quality 2000. Rakennetun ympäristön kehittämisselma. 10.01.1996.

- Jyväskylän musiikki- ja taidekeskus. Hankesuunnitelma. Jyväskylän tilapalvelu. Cotti & Hauser Architektinnen. 30.10.1998.
- Jyväskylän Kirkkopuiston peruskorjauksen suunnittelukilpailu. Arvostelupöytäkirja. 14.01.1999.
- Jäppinen, Jussi 1977. Jyväskylä Albumi. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiö.
- Jäppinen, Jussi 1996. Kirkkopuiston vaiheet. Teoksessa Jussi Jäppinen (toim.) Pikkukaupungin pihoja ja puistoja. Kaupunkivihreän kehitysvaiheita Jyväskylässä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 58–65.
- Jäppinen, Jussi 2005. "Oletko koskaan nähnyt kauniin kaupungin?" Jyväskylän ruutuasemakaava-alueen vaiheet 1800-luvulta 2000-luvulle. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Kaitalehto, Osmo (toim.) 1973. Tourukatu ja Yrjönkatu. Etnologinen kaupunkitutkimus 1920-luvun Jyväskylästä. Jyväskylän yliopiston etnologian laitos. Tutkimuksia 2. Jyväskylä.
- Karjalainen, Pauli Tapani 1987. Ympäristön eletty mieli. Tiedonantoja 2. Joensuun yliopisto, Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Karjalainen, Pauli Tapani 1997. Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 227–241.
- Karjalainen, Pauli Tapani 2006. Topobiografinen paikan tulkinta. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 83–92.
- Karvinen, Marko 1997. Kaupungin ranta kulttuurisena rajana. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 143–162.
- Kasvio, Antti 1996. Suurkaupunkien sosiologiaa. Teoriaperinteen erittelystä ajankohtaisten tutkimusteemojen pohdintaan. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Työraportti 6/1996. Tampere.
- Kauste, Juulia 2002. Kaupunkitila monikulttuurisena strategiana: identiteetti, etnisuus ja kansalaisuus Pariisissa ja New Yorkissa. Teoksessa Taina Syrjämaa ja Janne Tunturi (toim.) Eletty ja muistettu tila. Historiallinen Arkisto 115. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 277–306.
- Kautto, Jussi, Holmila, Ilkka & Turtiainen, Jukka 1990. Suomalaista kaupunkiarkkitehtuuria. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.
- Kenny, Judith 1992. Portland's Comprehensive Plan as Text: The Fred Mayer Case and the Politics of Reading. Teoksessa Trevor J. Barnes & James S. Duncan (toim.) Writing Worlds. Discourse, Text and Metaphor in the Representation of Landscape. London & New York: Routledge, 176–192.
- Kervanto Nevanlinna, Anja 1996. Interpreting Nairobi: The Cultural Study of Built Forms. Bibliotheca Historica 18. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

- Kervanto Nevanlinna, Anja 1998. Kaupunki taidehistoriassa. Tilan käsitteistä. Teoksessa Kirsi Saarikangas (toim.) Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään. Tampere: Vastapaino, 227–246.
- Kirveennummi, Anna, Räsänen, Matti & Virtanen, Timo J. (toim.) 1994. Everyday Life and Ethnicity: Urban Families in Lovisa and Võru 1988–1991. *Studia Fennica Ethnologica* 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kjellberg, Seppo & Kanerva, Raimo 2004. Luonteva kaupunki arvojen valossa. Kaupunkilaisten näkemyksiä kestävästä kehityksestä ja osallisuudesta. Tampere: Tampere University Press.
- Knuuttila, Seppo 1989. Kansanomainen maailmankuva. Teoksessa Juha Manninen, Markku Envall & Seppo Knuuttila (toim.) Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa. Oulu: Pohjoinen, 165–223.
- Knuuttila, Seppo 2006. Paikan moneus. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–11.
- Kokot, Waltraud 2000. Diaspora, Lokalität und Stadt. Teoksessa Thomas Hengartner et al. (toim.) *Kulturwissenschaftliche Stadtforschung. Kulturanalyse, Band 3*. Institut für Ethnologie der Universität Hamburg. Berlin: Dieter Reimer Verlag, 191–203.
- Kopomaa, Timo 1992. Avoimen kaupunkitilan käytöt. – Yhteiskuntasuunnittelu 2/92, 3–12.
- Korkiakangas, Pirjo 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. *Kansatieteellinen Arkkisto* 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, Pirjo 2004. Memories and the Identity of Place. Strategies of Town Residents in Jyväskylä. Teoksessa Anna-Maria Åström, Pirjo Korkiakangas & Pia Olsson (toim.) *Memories of My Town: The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns*. *Studia Fennica Ethnologica* 8. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 150–171.
- Korkiakangas, Pirjo 2005. Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. Teoksessa Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. *Ethnos-toimite* 11. Helsinki: Ethnos ry, 129–147.
- Kortelainen, Jarmo (toim.) 2000. Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnon ekomoderni käänne. *SoPhi* 47. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kortelainen, Jarmo & Vartiainen, Perttu 2000. Kohti ekomodernia kaupunkiseutua? Teoksessa Kortelainen, Jarmo (toim.) *Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnon ekomoderni käänne*. *SoPhi* 47. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–31.
- Koskiahho, Briitta 1992. Uudistuva keskusta, esimerkkinä Tampere. – Yhteiskuntasuunnittelu 1/92, 20–30.
- Koskiahho, Briitta 2002. Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus, 36–57.
- Koskijoki, Maria (toim.) 1997. Kotikaduilla – kaupunkilaiselämää 1970-luvun Helsingissä. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus & Edita.

- Krange, Olve & Strandbu, Åse 1996. *Kjöpesenteret - handlemaskin og fornøyelsespark*. Oslo: Pax Forlag.
- Kydén, Tarja & Salmela, Ulla (toim.) 2000. *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1837–2000*. Jyväskylä: Kopijyvä.
- Kymäläinen, Päivi 2006. Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 203–217.
- Laitinen, Erkki 1997. Reunasta reunaan - Keski-Suomen tiepiirin 50-vuotinen taival. Teoksessa Seppo Kosonen, Tauno Rantala, Rismo Virpimaa & Inka Joensuu (toim.) *Keski-Suomen teillä. Keski-Suomen tiepiiri 50 vuotta*. Tiemuseon julkaisuja 16, 9–16.
- Lang, Barbara 2000. *Zur Ethnographie der Stadtplanung. Die planerische Perspektive auf die Stadt*. Teoksessa Waltraud Kokot, Thomas Hengartner & Kathrin Wildner (toim.) *Kulturwissenschaftliche Stadtforschung. Institut für Ethnologie der Universität Hamburg: Kulturanalysen, Band 3*. Berlin: Dieter Reimer Verlag, 55–68.
- Lapintie, Kimmo 1998. *Arkkitehtuuri muuttuu, mutta puhe ei.* - Helsingin Sanomat 15.07.1998, 2.
- Lapintie, Kimmo 2002. *Tarinoita takapihalta. Asukkaan ja asiantuntijan kohtaamisesta*. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus, 158–179.
- Lapintie, Kimmo, Koskiahho, Brita & Pakarinen, Terttu 1994. *Kaupunkitutkimuksellisia haasteita 1990-luvulla.* - *Yhteiskuntasuunnittelu* 3/94, 34–44.
- Lappi, Tiina-Riitta 1997. *Mielikuvia kaupungista. Ympäristösuhteen etnologista tarkastelua Jyväskylän Kuokkalassa*. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 32. Jyväskylä.
- Lappi, Tiina-Riitta 2004. *Nature in the City*. Teoksessa Anna-Maria Åström, Pirjo Korkiakangas & Pia Olsson (toim.) *Memories of My Town: The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns*. *Studia Fennica Ethnologica* 8. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 235–249.
- Lash, Scott 1999. *Another Modernity, a Different Rationality*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Lawrence, Denise & Low, Setha M. 1990. *The Built Environment and Spatial Form.* - *Annual Review of Anthropology* 19, 453–505.
- Ledrut, Raymond 1986. *Speech and the Silence of the City*. Teoksessa M. Gottdiener & Alexandros Ph. Lagopoulos (toim.) *The City and the Sign: An Introduction to Urban Semiotics*. New York: Columbia University Press, 114–134.
- Lees, Loretta 2003. *Urban geography: 'New' Urban Geography and the Ethnographic Void.* - *Progress in Human Geography* Vol.27, No.1, 107–113.
- Lefebvre, Henri 1974. *La production de l'espace*. Paris: Anthropos.
- Lefebvre, Henri 1991. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, Henri 1996. *Writings on Cities*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Lefebvre, Henri 2003 [1970]. *The Urban Revolution*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Lehtimäki, Marianne 1995. Ihmisen jokapäiväisen ympäristön haltuunotosta. Teoksessa Harry Schulman & Vesa Kanninen (toim.) *Kaupunki kohtauspaikkana: näkökulmia kulttuuriseen kaupunkitutkimukseen*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja C; 33. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, 117-130.
- Lehtinen, Ari Aukusti 1993. Kansalaisyhteiskunta ja ympäristöliikkeet - käsittekeittäviä uudessa yhteiskuntamaantieteessä. - *Alue ja ympäristö* 22:2(1993), 62-70.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1974. Kaupunginosa kansatieteellisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Niilo Valonen & Pirkko Kovalainen (toim.) *Uusimman ajan etnologinen tutkimus taajamissa ja kylissä*. Seminaari 4.-8.2.1974. Helsingin yliopiston Kansatieteen laitoksen toimitteita 1. Helsinki, 59-66.
- Lehtonen, Juhani U. E. & Räsänen, Matti 1972. Kaupunkikansatiedettä Kuopion näkökulmasta. *Aarni* 14. Kuopion Isänmaallisen Seuran toimituksia. Kuopio, 49-58.
- Lehtonen, Juhani U. E. & Räsänen, Matti 1973. Kuopion Haapaniemi. *Aarni* 15. Kuopion Isänmaallisen Seuran toimituksia 15. Kuopio.
- Lehtonen, Mikko 1996. *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Lilja, Elisabeth 1995. *Människosyn och samhällsplanering*. Nordiska institutet för samhällsplanering. Rapport 1995:1. Stockholm.
- Lippard, Lucy R. 1997. *The Lure of the Local: Senses of Place in a Multicentered Society*. New York: The New Press.
- Lofland, Lyn H. 1985. *A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space*. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, Inc.
- Low, Setha M. 1996. *The Anthropology of Cities: Imagining and Theorizing the City*. - *Annual Review of Anthropology* 1996, Vol.25, 383-409.
- Low, Setha M. 1999a. Introduction: Theorizing the City. Teoksessa Setha M. Low (toim.) *Theorizing the City: The New Urban Anthropology Reader*. New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press, 1-33.
- Low, Setha M. 1999b. *Spatializing Culture: The Social Production and Social Construction of Public Space in Costa Rica*. Teoksessa Setha M. Low (toim.) *Theorizing the City: The New Urban Anthropology Reader*. New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press, 111-137.
- Low, Setha M. & Lawrence-Zúñiga, Denise 2003. *Locating Culture*. Teoksessa Setha M. Low & Denise Lawrence-Zúñiga (toim.) *The Anthropology of Space and Place*. Oxford: Blackwell Publishers, 1-47.
- Lundequist, Jerker 1990. *Arkitekturforskning som kritik*. - *Tidskrift för arkitekturforskning* 3 (3), 1-18.
- Lutakon osayleiskaava 1994. *Arkkitehtitoimisto Harris-Kjisik*. Jyväskylän kaupungin yleiskaavatoimisto. KV HYV. 16.5.1994. Julkaisu 2/1994, sarjanumero 32. Jyväskylä: Jyväskylän kaupungin painatuskeskus.

- Luukkainen, Anne-Maria 1997. Kilpailu rantaviivasta kiristyy. Jyväsjärven kasvillisuus muutostilassa. Teoksessa Ilkka Nummela (toim.) Jyväskylän kirja. Katsauksia kaupunkielämän vaiheisiin 1940-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki, 358–361.
- Lynch, Kevin 1960. *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press.
- Lynd, Robert S. & Lynd, Helen M. 1929. *Middletown: A Study in Modern American Culture*. New York: Harcourt, Brace & World Inc.
- Löfgren, Orvar 1997. Mellanrum. Teoksessa Katarina Saltzman & Birgitta Svensson (toim.) *Moderna landskap*. Stockholm: Natur och Kultur, 45–69.
- Löfgren, Orvar 2001. European Ethnology in the Jungles of the “New Economy”. Teoksessa Pirjo Korkiakangas & Elina Kiuru (toim.) *An Adventurer in European Ethnology*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 179–193.
- Lönnqvist, Bo 1999. Mitä etnologia on? Teoksessa Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot*. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 13–33.
- Maines, David R. & Bridger, Jeffrey C. 1992. Narratives, Community and Land Use Decisions. – *Social Science Journal*, Vol.29 (1992), Issue 4, p363, 18p. (EBSCOhost, Academic Search Elite 17.01.2000.)
- Massa, Ilmo & Haverinen, Risto 2001. Arkielämän ympäristöpolitiikka. Esitutkimus. Suomen ympäristö 521. Ympäristöministeriö. Helsinki: Edita Oyj.
- Massa, Ilmo & Ahonen, Sanna 2006. Mitä on arkielämän ympäristöpolitiikka? Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- McDonogh, Gary 1999. Discourses of the City: Policy and Response in Post-Transitional Barcelona. Teoksessa Setha M. Low (toim.) *Theorizing the City: The New Urban Anthropology Reader*. New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press, 342–376.
- Merrifield, Andy 2000. Henri Lefebvre: A Socialist in Space. Teoksessa Mike Crang & Nigel Thrift (toim.) *Thinking Space*. London & New York: Routledge, 167–182.
- Mumford, Lewis 1949 [1946]. *Kaupunkikulttuuri*. Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Mäenpää, Pasi 2005. *Narkissos kaupungissa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nikula, Riitta 1990. Hyvä luonto ja paha kaupunki. Teoksessa J. Kautto, I. Holmila & J. Turtiainen (toim.) *Suomalaista kaupunkiarkkitehtuuria*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo, 5–19.
- Nyholm, Marja-Liisa 1996. Osallistuvan suunnittelun kommunikatiivisuudesta – teoreettinen katsaus. – *Yhteiskuntasuunnittelu* 1/96, 22–31.
- Nylund, Katarina 2001. Cultural Analyses in Urban Theory of the 1990s. – *Acta Sociologica*, Vol.44, No.3 (2001), 219–230.
- O’Sullivan, Tim et al. 1994. *Key Concepts in Communication and Cultural Studies*. London & New York: Routledge.

- Paimo-Lehmussaari, Raili 1998. Vuorikatu 4. Teoksessa Anna-Maria Åström, Pia Olsson & Jorma Kivistö (toim.) *Elämää kaupungissa. Muistikuvia asumisesta Helsingin keskustassa - Att bo i stan. Minnesbilder från centrum av Helsingfors. Memoria 12.* Helsinki: Helsingin kaupunginmuseum, 99-109.
- Pakarinen, Terttu 1990. Mitä tapahtuikaan suunnittelulle - ja mikä se oikeastaan on? - *Yhteiskuntasuunnittelu* 28:2, 20-32.
- Pakarinen, Terttu 2002. Osallistumisen taustalla olevat ajatusmallit ja osallistumisen tulevaisuus. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa.* Helsinki: Gaudeamus, 75-91.
- Peattie, Lisa Redfield & Robbins, Edward 1984. *Anthropological Approaches to the City.* Teoksessa Lloyd Rodwin & Robert M. Hollister (toim.) *Cities of the Mind: Images and Themes of the City in Social Sciences.* New York & London: Plenum Press, 83-95.
- Pellizzoni, Luigi 1999. Reflexive Modernization and Beyond: Knowledge and Value in the Politics of Environment and Technology. - *Theory, Culture and Society* 1999, Vol.16(4), 99-125.
- Pellow, Deborah 2003. The Architecture of Female Seclusion in West Africa. Teoksessa Setha M. Low & Denise Lawrence-Zúñiga (toim.) *The Anthropology of Space and Place.* Oxford: Blackwell Publishers, 160-183.
- Penttinen, Anja (toim.) 1999. *Yläkaupungilla.* Jyväskylä: Jyväskylän yläkaupungin asukasyhdistys.
- Plöger, John 1997. Byliv og modernitet - mellom nærmiljø og urbanitet. *NIRBs Plus-serie, nr 1.* Oslo.
- Pocock, Douglas C. D. (toim.) 1981. *Humanistic Geography and Literature.* London: Croom Helm.
- Pred, Allan 1985. The Social Becomes Spatial, the Spatial Becomes the Social: Enclosures, Social Change and the Becoming of Places in the Swedish Province of Skåne. Teoksessa Derek Gregory & John Urry (toim.) *Social Relations and Spatial Structures.* London: Macmillan, 337-365.
- Press, Irwin & Smith, M. Estellie 1980. Introduction. Teoksessa Irwin M. Press & M. Estellie Smith (toim.) *Urban Place and Process: Readings in the Anthropology of Cities.* New York: Macmillan Publishing Co., Inc., s.1-15.
- Päivänen, Jani 1996. Avara luonto, tiivis kaupunki? - *Yhteiskuntasuunnittelu* 2/96, 24-36.
- Radley, Alan 1990. Artefacts, Memory and a Sense of the Past. Teoksessa David Middleton & Derek Edwards (toim.) *Collective Remembering.* London, Newbury Park & New Delhi: Sage Publications, 46-59.
- Rapport, Nigel 1997. *Transcendent Individual: Towards a Literary and Liberal Anthropology.* London & New York: Routledge.
- Relph, E. 1976. *Place and Placelessness.* London: Pion Limited.
- Redfield, Robert 1941. *The Folk Culture of Yucatan.* Chicago: The University of Chicago Press.
- Ricoeur, Paul 1991. *From Text to Action. Essays in Hermeneutics, II.* Evanston: Northwestern University Press.

- Riessman Kohler, Kathrine 1993. *Narrative Analysis. Qualitative Research Methods*, Vol.30. London: Sage Publications.
- Ristilampi, Per-Markku 1997. *Strandvisioner*. Teoksessa Katarina Salzman & Birgitta Svensson (toim.) *Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 91–110.
- Rohunen, Ulla & Rossi, Leena 2000. *Valtiontalon suojissa – Kilpisenkatu 8*. Teoksessa Tarja Kyyden & Ulla Salmela (toim.) *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1937–2000*. Jyväskylä: Kopijyvä, 97–100.
- Roivainen, Irene 1999a. *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsingin kaupungin tietokeskus. *Tutkimuksia* 1999:2. Helsinki.
- Roivainen, Irene 1999b. *Loukoista lukaaleihin eli miten työväestö kotiutui lähiöön*. Teoksessa Elina Katainen, Anu Suoranta, Kari Teräs & Johanna Valenius (toim.) *Koti kaupungin laidalla. Työväestön asumisen pitkä linja. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki Voimakas* 12, 187–203.
- Roivainen, Irene 2001. *”Metsäiseen kalliomaastoon 10 000 asukkaan kaupunki”*. *Luonto helsinkiläisten lähiökuvauksissa*. Teoksessa Simo Laakkonen et al. (toim.) *Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan. Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900 -luvulla*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki: Edita, 138–151.
- Rollwagen, Jack 1988. *New Directions in Urban Anthropology*. Teoksessa George Gmelch & Walter P. Zenner (toim.) *Urban Life: Readings in Urban Anthropology*. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, 149–160.
- Rossi, Leena 2000. *Shellin huoltoasematontin vaiheita – Kilpisenkatu 6*. Teoksessa Tarja Kyyden & Ulla Salmela (toim.) *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1937–2000*. Jyväskylä: Kopijyvä, 101–105.
- Rotenberg, Robert 1999. *Landscape and Power in Vienna: Gardens of Discovery*. Teoksessa Setha M. Low (toim.) *Theorizing the City. The New Urban Anthropology Reader*. New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press, 138–165.
- Rutheiser, Charles 1999. *Making Place in the Nonplace Urban Realm: Notes on the Revitalization of Downtown Atlanta*. Teoksessa Setha M. Low (toim.) *Theorizing the City. The New Urban Anthropology Reader*. New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press, 317–341.
- Rykwert, Joseph 1988. *The Idea of a Town: The Anthropology of Urban Form in Rome, Italy and the Ancient World*. Cambridge: MIT Press.
- Räsänen, Matti (toim.) 1970. *Kuopion tori*. *Aarni* 13. *Kuopion Isänmaallisen Seuran toimituksia* 13. Kuopio.
- Räsänen, Matti 1974. *Tori tutkimuskohteena*. Teoksessa Niilo Valonen & Pirkko Kovalainen (toim.) *Uusimman ajan etnologinen tutkimus taajamissa ja kylissä*. Seminaari 4.–8.2.1974. Helsingin yliopiston Kansatieteen laitoksen toimitteita 1. Helsinki, 67–75.

- Räsänen, Matti 1977. Tehtäviä ja menetelmiä. Teoksessa Matti Räsänen & Juhani U. E. Lehtonen: Kaupunkikansatieteen ongelmia. Tutkimuskohde ja sen kokonaishahmo kulttuurin muutoksessa. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 7. Jyväskylä, 1–22.
- Räsänen, Matti 1985a. Kaupungit ja paikallisyhteisöt. Teoksessa Jukka Pennanen, Leena Sammallahti & Helena Haapalainen-Tiainen (toim.) Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa. Ethnos-tiedote 1. Helsinki, 75–100.
- Räsänen, Matti 1985b. Utgångspunkter. Teoksessa Åström, Anna-Maria (toim.) Kaskö. Kontinuitet och förändring i en småstad. Folkklivsstudier XVI. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland, 9–48.
- Räsänen, Matti 1987. Das Volk in der Stadt. Über die theoretisch-methodischen Annäherungsweisen der ethnologischen Stadtforschung. Teoksessa Bo Lönnqvist, Matti Räsänen & Ildikó Lehtinen (toim.) Dorf- und Stadtkultur. Der gegenseitige Einfluss von Dorf- und Stadtkultur im 20. Jahrhundert bei den finnisch-ugrischen Völkern und ihren Nachbarn: III finnisch-sowjetisches ethnographisches Symposium in Lappeenranta 2.–6.6.1986. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura, 79–92.
- Räsänen, Matti 1996. Kaupunki ja kulttuurintutkimus: ihminen ja kaupunki. Teoksessa Jari Kupiainen & Erkki Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus. Johdanto. Tietolipas 130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 184–204.
- Räsänen, Matti & Räsänen, Riitta 1982. Ihminen fyysisen ympäristön viitekehyyksessä. Teoksessa Päivikki Suojanen & Lassi Saressalo (toim.) Kulttuurin kenttätutkimus. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisuja 9. Tampere, 39–49.
- Räsänen, Matti & Räsänen, Riitta 1984. Älylästä Tyhmälän torille. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Räsänen, Riitta & Räsänen, Matti (toim.) 1987. Kuin Tiiran lento. Muistelmia nuoruudesta 1920- ja 1930-luvun Jyväskylässä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 460. Helsinki: SKS.
- Saarikangas, Kirsi 1998. Johdanto: Merkityksellinen tila. Teoksessa Kirsi Saarikangas (toim.) Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään. Tampere: Vastapaino, 7–16.
- Saarikangas, Kirsi 2002. Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. Teoksessa Taina Syrjämaa & Janne Tunturi (toim.) Eletty ja muistettu tila. Historiallinen Arkisto 115. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 48–75.
- Saaristo, Kimmo 1996. Asiantuntija, vasta-asiantuntija vai maallikko? Moderni ekspertiisi ympäristövirkamiehen läpi luettuna. – Yhteiskuntasuunnittelu 4/96, 15–27.
- Saaristo, Kimmo 2000. Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Salzman, Katarina 2000. Kan man bevara det föränderliga?. Processperspektiv i landskapsvården. Teoksessa Per Eliasson & Ebba Lisberg (toim.) *Naturens nytta. Från Linné till det moderna samhället*. Lund: Historiska Media, 60–78.
- Salzman, Katarina 2001. Inget landskap är en ö. *Dialektik och praktik i öländska landskap*. Lund: Nordic Academic Press.
- Sappinen, Eero 2000. Arkielämän murros 1960- ja 1970-luvuilla. Tutkimus suomalaisen työväestön elämäntavoista ja niiden paikallisista raumalaisista piirteistä. *Kansatieteellinen arkisto* 46. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Savage, Mike & Warde, Alan 1993. *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. Basingstoke & London: Macmillan.
- Sennett, Richard 1990. *The Conscience of the Eye: The Design and Social Life in Cities*. New York: Alfred A. Knopf.
- Shields, Rob 1991. *Places on the Margin: Alternative Geographies of Modernity*. London & New York: Routledge.
- Shields, Rob 1999. *Lefebvre, Love & Struggle: Spatial Dialectics*. London & New York: Routledge.
- Short, John Rennie 1991. *Imagined Country*. London & New York: Routledge.
- Short, John Rennie 1996. *The Urban Order: An Introduction to Cities, Culture, and Power*. Oxford & Cambridge: Blackwell Publishers.
- Siikala, Anna-Leena 1993. *Suomalainen samanismi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Simmons, I. G. 1993. *Interpreting Nature*. London & New York: Routledge.
- Simonsen, Kirsten 1993. *Byteori og hverdagspraksis*. Köpenhamn: Akademisk Forlag.
- Sintonen, Teppo 1999. *Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Soja, Edward W. 1985. *The Spatiality of Social Life: Towards a Transformative Retheorisation*. Teoksessa Derek Gregory & John Urry (toim.) *Social Relations and Spatial Structures*. London: Macmillan, 90–127.
- Soja, Edward W. 1996. *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Soja, Ed 1997. *Planning in/for Postmodernity*. Teoksessa Georges Benko & Ulf Strohmayer (toim.) *Space and Social Theory: Interpreting Modernity and Postmodernity*. Oxford: Blackwell Publishers, 236–249.
- Soper, Kate 1995. *What Is Nature? Culture, Politics and the non-Human*. Oxford & Cambridge: Blackwell.
- Staffans, Aija 2002. *Kilpailu tiedosta kiristyy. Supertyypit eletyn kaupungin tulkkeina*. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudemus, 180–199.
- Staffans, Aija 2004. *Vaikuttavat asukkaat. Vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A 29*. Espoo. Teknillinen korkeakoulu.

- Staffans, Aija 2004b. Kaupunkisuunnittelussa on yhä useampia osapuolia. – Helsingin Sanomat 08.09.2004, 2.
- Stake, R. E. 1994. Case Studies. Teoksessa *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, Cal.: Sage, 236–247.
- Sääskilahti, Nina 1997. Kansa ja tiede. Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 31. Jyväskylä.
- Sääskilahti, Nina 1999a. Urbaani antropologia, kaupunkietnologia ja arkielämä. Teoksessa Pekka Junkala & Nina Sääskilahti. Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta. *Etnografia 2*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 13–19.
- Sääskilahti, Nina 1999b. Katu kohtaamisen paikkana. Teoksessa Pekka Junkala & Nina Sääskilahti. Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta. *Etnografia 2*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 58–66.
- Sääskilahti, Nina 1999c. Kansan kulttuurista arkipäivän merkityksiin. Teoksessa Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Tietolipas 55. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 145–154.
- Sääskilahti, Nina 1999d. Kävelykatu kamppailun kohteena. Teoksessa Pekka Junkala & Nina Sääskilahti. Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta. *Etnografia 2*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 87–104.
- Talve, Ilmar 1972. Kaupunkikansatieteestä ja sen tehtävistä. Teoksessa Päiviö Tommila ja Raimo Ranta (toim.) *Kaupunkihistoria ja sen tutkimus*. Turun yliopiston Suomen historian laitos. Monistesarja A. Käsikirjoja VIII. Turku, 104–116.
- Tangherlini, Timothy R. 1999. Los Angeles Intersections. – *Western Folklore* 58 (Winter 1999), 99–106.
- Tapaninen, Anna-Maria 1997. Paljaat totuudet ja etnografiset illuusiot. Teoksessa Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.) *Kaukaa haettua*. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä. Suomen Antropologinen Seura, 116–133.
- Thrift, Nigel 1985. Flies and Germs: A Geography of Knowledge. Teoksessa Derek Gregory & John Urry (eds.) *Social Relations and Spatial Structures*. London: Macmillan, 366–403.
- Tommila, Päiviö 1972. Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965 I. Jyväskylä: K. J. Gummerus Oy.
- Tuan, Yi-Fu 1974. *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes and Values*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Tuan, Yi-Fu 2006. Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka*. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 15–30.
- Tuovinen, Pentti 1985. Kaupungin esittävä symboliikka. *Yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutuskeskuksen julkaisuja B 49*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

- Tuovinen, Pentti 1992. Ympäristökuva ja symboliikka. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 20. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Tuovinen, Pentti 1993. Suunnittelija ja suuri yleisö. – Yhteiskuntasuunnittelu 2/93, 3–9.
- Turtiainen, Jukka 1990. Suomalaisen kaupungin jälleenrakennus. Teoksessa J. Kautto, I. Holmila & J. Turtiainen (toim.) Suomalaista kaupunkiarkkitehtuuria. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo, 49–54.
- Urry, John 1995. *Consuming Places*. London & New York: Routledge.
- Valonen, Niilo 1974a. Esipuhe. Teoksessa Niilo Valonen & Pirkko Kovalainen (toim.) Uusimman ajan etnologinen tutkimus taajamissa ja kylissä. Seminaari 4.–8.2.1974. Helsingin yliopiston Kansatieteen laitoksen toimitteita 1. Helsinki, 5–7.
- Valonen, Niilo 1974b. Taajamakansatiede nykyhetkellä. Teoksessa Niilo Valonen & Pirkko Kovalainen (toim.) Uusimman ajan etnologinen tutkimus taajamissa ja kylissä. Seminaari 4.–8.2.1974. Helsingin yliopiston Kansatieteen laitoksen toimitteita 1. Helsinki, 9–32.
- Van der Ree, Dieteke 2000. Hat die Stadt ein Gedächtnis? Teoksessa Thomas Hengartner et al. (toim.) *Kulturwissenschaftliche Stadtforschung. Kulturanalysen, Band 3*. Institut für Ethnologie der Universität Hamburg. Berlin: Dieter Reimer Verlag, 167–188.
- Vanhan Jyväskylän karttakirja. 1990. Jyväskylä: Keski-Suomen museo.
- Veisterä, Virve 1982. Jyväskylän viheraluepuutarha. Teknillisen korkeakoulun maisemalaboratorio, Jyväskylän yliopiston rakentamisen neuvottelukunta & Jyväskylän kaupunki. Jyväskylä.
- Vilkuna, Johanna 1996. Suunnittelun ja paikallisuuden luonnot. Tulkinnan viitekehys. – Yhteiskuntasuunnittelu 4/96, 4–13.
- Vilkuna, Johanna 1997. Kaupungin eletyt ja institutionaaliset luonnot. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 163–178.
- Virtanen, Anne 2000. Kaupungin suunniteltu ja eletty ekologisuus. Teoksessa Jarmo Kortelainen (toim.) *Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne*. SoPhi 47. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 184–206.
- Virtanen, Pekka J. 1998. Täytyykö visuaalisen vaikutelman olla yhtenäinen? Teoksessa Liisa Knuuti (toim.) *Aistien kaupunki*. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisu C 47, 64–80.
- Virtanen, Timo J. 1994a. *Everyday Life and Loviisa Finns*. Teoksessa Anna Kirveennummi, Matti Räsänen & Timo J. Virtanen (toim.) *Everyday Life and Ethnicity: Urban Families in Loviisa and Vöru 1988–1991*. Studia Fennica Ethnologica 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 60–98.
- Virtanen, Timo J. 1994b. *Pakanamaa ja naisvankila. Paikoista, rajoista ja ympäristöistä kaupunkikeskustelussa*. Teoksessa Pekka Leimu & al. (toim.) *Arki ja ympäristö*. Scripta Ethnologica Aboensia 41. Turku, 19–35.

- Virtanen, Timo J. 1995. Läheinen, kaukainen toiseus. Kaupunkikansatieteellisen tutkimustavan tarkastelua. Julkaisematon liseniaatintutkimus. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Suomalainen ja vertaileva kansatiede.
- Virtanen, Timo J. 1997. Kirjoitetut kaupunkikuvat. Etnografiaa ja etnografiikkaa. Teoksessa Teppo Korhonen & Pekka Leimu (toim.) Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A, 57. Turku: Turun yliopisto, 97-128.
- Walmsley, D. J. 1988. *Urban Living: The Individual in the City*. Essex: Longman Scientific & Technical.
- Welz, Gisela 2000. Multiple Modernities and Reflexive Traditionalisation: A Mediterranean Case Study. – *Ethnologia Europaea* 30:5-14.
- Whyte, William Foote 1943. *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wiklund, Tage 1995. Det tillgjorde landskapet. En undersökning av förutsättningarna för urban kultur i Norden. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Wirth, Louis 1938. Urbanism as a Way of Life. – *American Journal of Sociology* 44, 1-24.
- Wynne, Brian 1996. May the Sheep Safely Graze?: A Reflexive View of the Expert-lay Knowledge Divide. Teoksessa Scott Lash, Bronislaw Szerszynski & Brian Wynne (toim.) *Risk, Environment & Modernity: Towards a New Ecology*. London et al.: Sage Publications, 44-85.
- Yin, Robert K. 1989. *Case Study Research: Design and Methods*. Newbury Park, Ca.: Sage.
- Young, Iris Marion 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Zukin, Sharon 1982. *Loft Living: Culture and Capital in Urban Change*. London: Radius.
- Zukin, Sharon 1995. *The Cultures of Cities*. Cambridge & Oxford: Blackwell Publishers.
- Åström, Anna-Maria (toim.) 1985a. Kaskö. Kontinuitet och förändring i en småstad. *Folklivsstudier XVI*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Åström, Anna-Maria 1985b. Social struktur och livsföring i Kaskö under 1900-talet. Teoksessa Åström, Anna-Maria (toim.) *Kaskö. Kontinuitet och förändring i en småstad. Folklivsstudier XVI*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland, 91-252.
- Åström, Anna-Maria 1986. Etnologiskt perspektiv på småstadskultur med Kaskö och Ekenäs som exempel. Teoksessa Håkan Andersson & Anna-Maria Åström (toim.) *Liv - arbete - miljö i kuststaden. Meddelanden från Folkkultursarkivet 8*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 63-87.
- Åström, Anna-Maria 1990. Vardagslivets strukturering i ett trettiotal helsingforsfamiljer i början av 1900-talet. Teoksessa Anna-Maria Åström & Maud Sundman (toim.) *Hemma bäst. Minnen från barndomshem i Helsingfors. Meddelanden från Folkkultursarkivet 562*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland, 212-227.

- Åström, Anna-Maria 1998a. The Town as a Landscape in the Mind – Spatial and Social Dimensions in Childhood Remembrances from Helsinki in the 1950s. – *Ethnologia Fennica* 1997, Vol.25, 35–49.
- Åström, Anna-Maria 1998b. Miten 1950-luvun helsinkiläistä kaupunkikulttuuria muistetaan? Teoksessa Anna-Maria Åström, Pia Olsson & Jorma Kivistö (toim.) *Elämää kaupungissa. Muistikuvia asumisesta Helsingin keskustassa – Att bo i stan. Minnesbilder från centrum av Helsingfors. Memoria* 12. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo, 8–22.
- Åström, Anna-Maria 2005. Den etnologiska forskningsprocessen – en djupdykning i mentala och materiella sfärer. Teoksessa Pirjo Korhokangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin. Ethnos-toimite* 11. Helsinki: Ethnos ry, 25–42.
- Åström, Anna-Maria & Sundman, Maud (toim.) 1990. Hemma bäst. Minnen från barndomshem i Helsingfors. *Meddelanden från Folkkultursarkivet* 562. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Åström, Anna-Maria, Olsson, Pia & Kivistö, Jorma (toim.) 1998. *Elämää kaupungissa. Muistikuvia asumisesta Helsingin keskustassa – Att bo i stan. Minnesbilder från centrum av Helsingfors. Memoria* 12. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Åström, Anna-Maria, Korhokangas, Pirjo & Olsson, Pia (toim.) 2004. *Memories of My Town: The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns. Studia Fennica Ethnologica* 8. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Äikäs, Topi Antti 1996. Kaupunki-imagon tulkintaa: kulttuurimaantiedettä, sosiosemiotiikkaa ja teknologiaa. – *Yhteiskuntasuunnittelu* 1/96, 3–14.
- Äikäs, Topi Antti 1997. Imagodiskurssit ja kaupunki – käsitteitä ja kaupunkisuunnittelun uudet uudet työkalut. – *Yhteiskuntasuunnittelu* 4/97, 4–16.
- Äikäs, Topi Antti 2000. Oppia olevasta. Kaupunki-imagojen kulttuurimaantiedettä. – *Terra* 112:2, 229–238.
- Äikäs, Topi Antti 2003. Kaupunkien imagot julkisuuden puristuksissa. – *Keskisuomalainen* 02.09.2003, 2.
- Österberg, Dag 1998. *Stadens illusioner*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Österholm, Kari 1998. Pohjoisesplanadi 35. Teoksessa Anna-Maria Åström, Pia Olsson & Jorma Kivistö (toim.) *Elämää kaupungissa. Muistikuvia asumisesta Helsingin keskustassa – Att bo i stan. Minnesbilder från centrum av Helsingfors. Memoria* 12. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo, 87–97.